

ตัวละครหญิงในวรรณกรรมของฮิงุชิ อิชึโงกับผู้หญิงในยุคเมจิ

นางสาว วิวันพร กิจไกรลาศ

ศูนย์วิทยทรัพยากร

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต

สาขาวิชาภาษาญี่ปุ่น ภาควิชาภาษาตะวันออก

คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ปีการศึกษา 2552

ลิขสิทธิ์ของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

FEMALE CHARACTERS IN HIGUCHI ICHİYŌ'S LITERARY WORKS
AND WOMEN IN THE MEIJI ERA

Miss Viwanporn Kitkrailard

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements
for the Degree of Master of Arts Program in Japanese
Department of Eastern Languages

Faculty of Arts

Chulalongkorn University

Academic Year 2009

Copyright of Chulalongkorn University

หัวข้อวิทยานิพนธ์

ตัวละครหญิงในวรรณกรรมของอิซึชิ อิชึโงกับผู้หญิงในยุคเมจิ

โดย

นางสาว วิวันพร กิจไกรลาศ

สาขาวิชา

ภาษาญี่ปุ่น

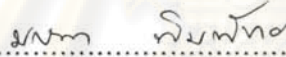
อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก

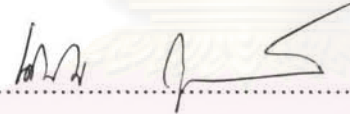
อาจารย์ ดร. เดือนเต็ม กฤษดาธานนท์

คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย อนุมัติให้หัวข้อวิทยานิพนธ์ฉบับนี้เป็นส่วนหนึ่ง
ของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาโท

..... คณบดีคณะอักษรศาสตร์
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ประพนธ์ อัสววิรุฬหการ)

คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์

..... ประธานกรรมการ
(รองศาสตราจารย์ มณฑา พิมพ์ทอง)

..... อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก
(อาจารย์ ดร. เดือนเต็ม กฤษดาธานนท์)

..... กรรมการภายนอกมหาวิทยาลัย
(อาจารย์ ดร. วรลักษณ์ แคว้วปลอดทุกข์)

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

วิวันพร กิจไกรลาศ : ตัวละครหญิงในวรรณกรรมของฮิโงชิ อิชियोกับผู้หญิงในยุคเมจิ.
(FEMALE CHARACTERS IN HIGUCHI ICHIO'S LITERARY WORKS
AND WOMEN IN THE MEIJI ERA) อ.ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก : อ. ดร.
เดือนเต็ม กฤษดาธานนท์, 126 หน้า.

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาเปรียบเทียบตัวละครหญิงในวรรณกรรมของ
ฮิโงชิ อิชियोกับผู้หญิงในยุคเมจิ รวมทั้งวิเคราะห์สารที่ฮิโงชิต้องการสื่อผ่านทางพฤติกรรมและ
ลักษณะนิสัยของตัวละครหญิงในวรรณกรรมทั้งหกเรื่อง ได้แก่ โนะกิโมะรุทซูกิ นิโงะริเอะ
อุซันยะ โคะโนะโกะ อูระมุระซะกิ และ วะระกะระ

จากการศึกษาพบว่าตัวละครหญิงในวรรณกรรมของฮิโงชิสะท้อนให้เห็นถึงสถานภาพ
ของผู้หญิงในยุคเมจิที่ไร้ซึ่งสิทธิเสรีภาพ และถูกจำกัดอยู่แต่เพียงในบ้านให้ทำหน้าที่แม่และภรรยา
ที่ดีเท่านั้น ทว่า พฤติกรรมและลักษณะนิสัยของตัวละครหญิงที่ผิดไปจากความคาดหวังของสังคม
นั้นแสดงให้เห็นถึงความพยายามของฮิโงชิในการเรียกร้องสิทธิสตรี

แม้ว่าการที่วรรณกรรมแต่ละเรื่องจบลงแบบคลุมเครือจะสะท้อนให้เห็นว่าสุดท้ายแล้วฮิ
โงชิเองก็ไม่อาจเอาชนะสังคมปิตาธิปไตยในเวลานั้นได้ แต่ฮิโงชิก็นับเป็นนักเขียนอาชีพหญิงคน
แรกของญี่ปุ่นที่ก้าวออกมาเรียกร้องสิทธิสตรี พร้อมทั้งชี้ให้เห็นถึงสถานภาพของผู้หญิงในยุคเมจิที่
ถูกกดขี่ได้อย่างชัดเจน

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภาควิชา ภาษาตะวันออก.....
สาขาวิชา ภาษาญี่ปุ่น.....
ปีการศึกษา 2552.....

ลายมือชื่อนิติศ วิวันพร กิจไกรลาศ.....
ลายมือชื่ออ.ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก.....

498 01964 22 : MAJOR JAPANESE

KEYWORDS : HIGUCHI ICHYŌ / JAPANESE LITERATURE / FEMALE CHARACTERS / MEIJI WOMEN

VIWANPORN KITKRAILARD : FEMALE CHARACTERS IN HIGUCHI ICHYŌ'S LITERARY WORKS AND WOMEN IN THE MEIJI ERA. THESIS ADVISOR : DUANTEM KRISDATHANONT, Ph.D., 126 pp.

This thesis is aimed at studying female characters in Higuchi Ichiyō's literary works comparing with women in the Meiji era, and also aimed at analyzing the message that Ichiyō intended to communicate through the behavior and personality of female characters in these six literary works: *Nokimorutsuki*, *Nigorie*, *Jūsanya*, *Konoko*, *Uramurasaki* and *Warekara*.

The research shows that female characters in Higuchi Ichiyō's literary works reflect the inferior status of women in Meiji era: having no rights, being strictly confined in house just to fulfill their roles as "good wives and wise mothers". However, the behavior and personality against society's expectations of female characters shows Ichiyō's attempt to claim for women's rights.

Although the ambiguous ending of each literary work indicates that finally Ichiyō herself could not defeat the patriarchal society at that time, Ichiyō is considered to be the first professional female writer of Japan who stood up for women's rights and clearly pointed out the inferior status of women in Meiji era.

ศูนย์วิทยทรัพยากร

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

Department : Eastern Languages

Student's Signature Viwanporn Kitkailard

Field of Study : Japanese

Advisor's Signature Duante Krisdathanont

Academic Year : 2009

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้คงไม่อาจสำเร็จลุล่วงลงได้หากปราศจากความอนุเคราะห์ของ อาจารย์ ดร. เตือนเต็ม กฤษดาชานนท์ อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ผู้คอยให้แนวคิด รวมถึงสละเวลาอันมีค่าตรวจแก้ไขคำแปล และขัดเกลาสำนวนภาษาในวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ด้วยความเอาใจใส่เสมอมา ผู้วิจัยจึงขอกราบขอบพระคุณอาจารย์มา ณ ที่นี้ อีกทั้งขอกราบขอบพระคุณรองศาสตราจารย์ มณฑา พิมพ์ทอง และอาจารย์ ดร. วรลักษณ์ แคล้วปลอดทุกข์ที่กรุณาสละเวลาให้คำแนะนำอันเป็นประโยชน์แก่ผู้วิจัยด้วย

ขอกราบขอบพระคุณอาจารย์ ดร. ชะเอมิ จุนโกะแห่งมหาวิทยาลัยโดมิมะผู้ดูประกายหัวข้อวิทยานิพนธ์ให้แก่ผู้วิจัยเมื่อครั้งอาจารย์มาบรรยายที่จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ทั้งยังอนุเคราะห์ตำราและข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัย รวมถึงให้คำปรึกษาแนะนำแก่ผู้วิจัยทางจดหมายอิเล็กทรอนิกส์อีกด้วย พร้อมกันนี้ขอกราบขอบพระคุณอาจารย์ ดร.ฮิระมะทึซุ ฮิเดะกิแห่งมหาวิทยาลัยโอซากาที่กรุณาให้ความรู้และคำแนะนำในการเขียนวิทยานิพนธ์แก่ผู้วิจัยมาโดยตลอด

ขอกราบขอบพระคุณมูลนิธิญี่ปุ่นที่อนุเคราะห์ทุนให้ผู้วิจัยได้มีโอกาสไปเก็บข้อมูลที่จำเป็นต่องานวิจัย ณ ประเทศญี่ปุ่น และขอกราบขอบพระคุณศาสตราจารย์ทะกะซะกะคะโอะรุที่ให้ความอนุเคราะห์เป็นอย่างดีระหว่างที่ผู้วิจัยเดินทางไปเก็บข้อมูล

ขอกราบขอบพระคุณคณาจารย์สาขาวิชาภาษาญี่ปุ่น ภาควิชาภาษาตะวันออก คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ที่ได้ประสิทธิ์ประสาทวิชาความรู้ด้านภาษาและวรรณคดีญี่ปุ่นให้แก่ผู้วิจัยตั้งแต่ครั้งผู้วิจัยยังศึกษาอยู่ในระดับปริญญาบัณฑิต จนผู้วิจัยสามารถสำเร็จการศึกษาสาขาวิชาภาษาญี่ปุ่นในระดับปริญญาโทมาบัณฑิตได้

ขอขอบคุณคุณกัตถนันทร์ ธนัญชัย ผู้จัดการสาขาวิชาภาษาญี่ปุ่น คุณภัทรธร พิพัฒน์กุล คุณทินภาส พาหะนิชย์ และคุณสุวภา ธีรกิตติกุล เพื่อนร่วมรุ่นที่คอยให้ความช่วยเหลือผู้วิจัยเสมอมา

สุดท้ายนี้ขอขอบคุณทุกคนในครอบครัวของผู้วิจัยที่ให้การสนับสนุนให้คำปรึกษา และคอยเป็นกำลังใจให้แก่ผู้วิจัยอย่างอบอุ่นมาโดยตลอด

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย.....	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	จ
กิตติกรรมประกาศ.....	ฉ
สารบัญ.....	ช
บทที่ 1 บทนำ.....	1
1.1 ความเป็นมาของปัญหา.....	1
1.2 วัตถุประสงค์ของการวิจัย.....	2
1.3 สมมติฐานของการวิจัย.....	2
1.4 ขอบเขตของการวิจัย.....	3
1.5 วิธีดำเนินการวิจัย.....	3
1.6 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ.....	4
1.7 ข้อตกลงเบื้องต้น.....	4
1.8 นิยามศัพท์.....	6
1.9 ภูมิหลังงานวิจัยและปรัทัศน์วรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง.....	7
บทที่ 2 เส้นทางชีวิตและวรรณกรรมของอิงุชิ อิชियो.....	11
2.1 ครอบครัวอิงุชิ.....	11
2.2 ชีวิตในวัยเยาว์.....	12
2.3 เส้นทางสู่การเป็นนักเขียน.....	14
2.4 จุดเปลี่ยนในชีวิต.....	17
2.5 บั้นปลายชีวิต.....	19
บทที่ 3 ผู้หญิงในยุคเมจิ.....	24
3.1 สถานภาพของผู้หญิงในทางกฎหมาย.....	24
3.2 การศึกษาของสตรี.....	28
3.3 แนวคิดการปลดปล่อยสตรี.....	30

3.3.1 แนวคิดการปลดปล่อยสตรีของนักคิดที่สนับสนุนการรับอารยธรรม ตะวันตก.....	30
3.3.2 แนวคิดการปลดปล่อยสตรีช่วงเสรีประชาธิปไตย.....	30
3.3.3 แนวคิดการปลดปล่อยสตรีกับศาสนาคริสต์.....	31
3.4 สรุป.....	32
บทที่ 4 วรรณกรรมเรื่อง โนะกิโมะรุทซุกิ.....	34
4.1 เนื้อเรื่องย่อ.....	34
4.2 พฤติกรรมของตัวละครหญิงที่ผิดไปจากความคาดหวังของสังคม : มีใจให้ชาย อื่นนอกเหนือจากสามี.....	34
4.3 สถานภาพของตัวละครหญิงในวรรณกรรม.....	39
4.3.1 ไม่มีสิทธิเลือกคู่ครองด้วยตนเอง.....	39
4.3.2 ไม่มีตัวตนในฐานะปัจเจกบุคคล.....	41
4.4 สรุป.....	44
บทที่ 5 วรรณกรรมเรื่อง นิโงะริโอะ.....	45
5.1 เนื้อเรื่องย่อ.....	45
5.2 พฤติกรรมของตัวละครหญิงที่ผิดไปจากความคาดหวังของสังคม : ดำเนินและ โต้เถียงสามี.....	46
5.3 สถานภาพของตัวละครหญิงในวรรณกรรม : ไม่อาจพึ่งตนเองได้ในทาง เศรษฐกิจ.....	52
5.4 สรุป.....	63
บทที่ 6 วรรณกรรมเรื่อง อูซันยะ.....	64
6.1 เนื้อเรื่องย่อ.....	64
6.2 พฤติกรรมของตัวละครหญิงที่ผิดไปจากความคาดหวังของสังคม : ต้องการ เป็นฝ่ายขอหย่าจากสามีด้วยตนเอง.....	65
6.3 สถานภาพของตัวละครหญิงในวรรณกรรม.....	68
6.3.1 ต้องเป็นฝ่ายอดทนและยอมลงให้สามี.....	68

6.3.2	ต้องยอมให้สามีไปมีหญิงอื่น.....	74
6.3.3	ไม่มีสิทธิเลือกคู่ครองด้วยตนเอง.....	75
6.4	สรุป.....	78
บทที่ 7	วรรณกรรมเรื่อง โคะโนะโกะ.....	80
7.1	เนื้อเรื่องย่อ.....	80
7.2	พฤติกรรมและลักษณะนิสัยของตัวละครหญิงที่ผิดไปจากความคาดหวังของ สังคม.....	80
7.2.1	คือฉัน เอาแต่ใจ ชอบเอาชนะ.....	80
7.2.2	ต้องการแบ่งปันกับสามีในทุกเรื่องไม่เว้นแม้แต่เรื่องงาน.....	82
7.2.3	ไม่เคารพเชื่อฟังสามีและละเลยหน้าที่ของภรรยา.....	83
7.3	สถานภาพของตัวละครหญิงในวรรณกรรม.....	86
7.3.1	ไม่มีสิทธิเลือกคู่ครองด้วยตนเอง.....	86
7.3.2	ไม่สามารถหย่าได้หากสามีไม่ยินยอม.....	86
7.3.3	ถูกจำกัดอยู่แต่เพียงในบ้าน.....	87
7.4	สรุป.....	93
บทที่ 8	วรรณกรรมเรื่อง อูระมุระซะกิ.....	94
8.1	เนื้อเรื่องย่อ.....	94
8.2	พฤติกรรมของตัวละครหญิงที่ผิดไปจากความคาดหวังของสังคม : คบชู้.....	95
8.3	สถานภาพของตัวละครหญิงในวรรณกรรม.....	100
8.3.1	ไม่มีสิทธิเลือกคู่ครองด้วยตนเอง.....	100
8.3.2	ต้องอยู่ภายใต้การควบคุมของสามี.....	100
8.4	สรุป.....	102
บทที่ 9	วรรณกรรมเรื่อง วะระกะระ.....	104
9.1	เนื้อเรื่องย่อ.....	104
9.2	ตัวละครหญิงมีโอะ.....	105
9.2.1	พฤติกรรมของตัวละครหญิงที่ผิดไปจากความคาดหวังของสังคม : ทะเลาะชาน หลงไปกับวัตถุ.....	105

9.2.2 สถานภาพของตัวละครหญิงในวรรณกรรม : ต้องพึ่งพาผู้ชาย.....	111
9.3 ตัวละครหญิงโอมะชิ.....	112
9.3.1 พฤติกรรมและลักษณะนิสัยของตัวละครหญิงที่ผิดไปจากความคาดหวัง ของสังคมโดยสิ้นเชิง.....	112
9.3.2 สถานภาพของตัวละครหญิงในวรรณกรรม : ถูกจำกัดอยู่แต่เพียงใน บ้าน	115
9.4 สรุป.....	118
บทที่10 บทสรุป.....	120
รายการอ้างอิง.....	124
ประวัติผู้เขียนวิทยานิพนธ์.....	126

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความเป็นมาของปัญหา

อิซุชิ อิชิโย (樋口一葉) ได้รับการยกย่องว่าเป็นนักเขียนอาชีพหญิงคนแรกของญี่ปุ่น แม้ก่อนหน้าอิชิโยจะมีผู้หญิงที่รังสรรค์ผลงานวรรณกรรมประเภทนิทานหรือความเรียงเช่น มุระซะกิ ฌิกิบุ (紫式部) และเซะอิโคโนะงน (清少納言) อยู่แล้ว อีกทั้งในยุคเดียวกันกับอิชิโยก็มีผู้หญิงที่ก้าวขึ้นมาเขียนนวนิยายเช่น วะตะนะเบะ ฌิสุโกะ (若松賤子) ที่จบการศึกษาจากโรงเรียนสตรีเฟอร์ริสและเป็นครูอยู่ที่โรงเรียนสตรีแห่งนั้น หรือคิมิอะ โทะมิโกะ (岸田俊子) ที่มีชื่อเสียงในฐานะนักเสรีประชาธิปไตย รวมทั้งโคะงะเนะอิ คิมิโกะ (小金井喜美子) ที่มีผลงานในฐานะนักแปลและเป็นน้องสาวของโมะริ โองะอิ (森鷗外) นักเขียนที่มีชื่อเสียงในขณะนั้น แต่ทว่า ผู้หญิงเหล่านั้นเดิมทีล้วนแต่เป็นชนชั้นกลางหรือชนชั้นสูงซึ่งมีรายได้จากงานอย่างอื่นอยู่แล้ว หรือไม่ก็เป็นผู้หญิงที่ไม่จำเป็นต้องกังวลเรื่องค่าครองชีพ ดังนั้น เหตุผลที่ผู้หญิงเหล่านั้นหันมาสร้างสรรค์งานเขียนก็เพราะการเขียนเป็นวิธีหนึ่งในการแสดงความคิดเห็นของตนเองเท่านั้น โดยพื้นฐานแล้วไม่ใช่เพราะเป็นหนทางในการหาเงินเลี้ยงชีพ หากมองจากจุดนี้ ผู้หญิงเหล่านั้นจึงไม่นับเป็นนักเขียนอาชีพอย่างแท้จริง¹ ต่างกับอิชิโยที่ต้องแบกรับภาระครอบครัว แทนพ่อและพี่ชายที่เสียชีวิต จึงได้ยึดอาชีพนักเขียนเพื่อหาเลี้ยงแม่และน้องสาว

นอกจากจะได้รับการยอมรับว่าเป็นนักเขียนอาชีพหญิงคนแรกแล้ว อิชิโยยังเป็นผู้หญิงคนที่ 3 ที่มีรูปปรากฏอยู่บนธนบัตรใบละ 5,000 เยนของญี่ปุ่นที่ออกใช้ใน ค.ศ. 2004 นับจากมเหสีจิงงุ (神功皇后) ซึ่งมีรูปปรากฏอยู่บนธนบัตรใบละ 1 เยนใน ค.ศ. 1881 และมุระซะกิ ฌิกิบุซึ่งมีรูปปรากฏอยู่บนธนบัตรใบละ 2,000 เยนใน ค.ศ. 2000 เป็นต้นมา แสดงให้เห็นว่าแม้เวลาจะผ่านไปกว่าร้อยปีแล้ว อิชิโยก็ยังคงความนิยมอยู่ในใจคนญี่ปุ่นไม่เสื่อมคลาย

อิชิโยมีผลงานนวนิยายทั้งสิ้น 22 เรื่อง ส่วนใหญ่เป็นนวนิยายขนาดสั้น ตัวละครเอกแทบทั้งหมดเป็นตัวละครหญิง โดยตัวละครหญิงในผลงานช่วงแรกจะเป็นหญิงสาวที่ยังไม่แต่งงาน แต่ตัวละครหญิงในผลงานช่วงหลัง หรือช่วงบั้นปลายชีวิตของอิชิโย จะเป็นหญิงสาวที่แต่งงานแล้วแทบทั้งสิ้น กล่าวอีกนัยหนึ่งคือ ในช่วงบั้นปลายชีวิต นวนิยายของอิชิโยสะท้อนให้เห็นถึงการให้ความสำคัญกับตัวละครภรรยาเป็นหลัก ผู้วิจัยจึงต้องการศึกษาว่าสิ่งที่อิชิโยต้องการสื่อผ่านตัวละครภรรยาเหล่านี้คืออะไร เพื่อให้บรรลุเป้าหมายนี้ นอกจากจะต้องศึกษาตัวบทโดยละเอียดแล้ว ยังจำเป็นต้องศึกษาเกี่ยวกับประเด็นเรื่องผู้หญิงในยุคเมจิเปรียบเทียบกันไปด้วย เนื่องจากตัวอิชิโยเองก็

¹ 木谷喜美枝監修、『樋口一葉と十三人の男たち』青春出版社、2004年、p.36

เป็นผู้หญิงคนหนึ่งในยุคนี้ ตัวละครที่เขียนย่อมต้องสะท้อนให้เห็นถึงลักษณะของผู้หญิงในยุคนี้ หากไม่เข้าใจสภาพความเป็นจริงของผู้หญิงในยุคนี้ ย่อมยากที่จะเข้าใจสารที่ผู้เขียนต้องการสื่อผ่านตัวละครในนวนิยายได้ การศึกษาเปรียบเทียบระหว่างตัวละครหญิงในวรรณกรรมกับผู้หญิงในยุคนี้จึงจะช่วยให้เข้าใจสารที่ผู้เขียนต้องการสื่อได้ดียิ่งขึ้น

จากการศึกษาค้นคว้าเอกสารและงานวิจัยภาษาญี่ปุ่นที่เกี่ยวข้องพบว่า แม้จะมีงานวิจัยที่ศึกษาเกี่ยวกับประวัติชีวิตและผลงานของอิชิโงะเป็นจำนวนมาก แต่มีเพียงส่วนน้อยเท่านั้นที่ศึกษาเกี่ยวกับตัวละครภรรยาในช่วงบั้นปลายชีวิตของอิชิโงะอย่างลึกซึ้ง และยังไม่มียานวิจัยฉบับใดที่ทำการศึกษาเปรียบเทียบตัวละครหญิงในวรรณกรรมของอิชิโงะกับผู้หญิงในยุคนี้

ในงานวิจัยฉบับนี้ ผู้วิจัยต้องการศึกษาผู้หญิงในวรรณกรรมของอิชิโงะผ่านทางตัวละครภรรยาจากผลงานทั้ง 6 เรื่อง โดยวิเคราะห์จากพฤติกรรมและลักษณะนิสัย รวมถึงสถานภาพของตัวละครหญิงเหล่านั้น แล้วนำมาเปรียบเทียบกับผู้หญิงที่มีชีวิตอยู่จริงในยุคนี้ เพื่อให้เข้าใจถึงสารที่ผู้เขียนต้องการจะสื่อ อันจะนำไปสู่ความเข้าใจในวรรณกรรมอย่างลึกซึ้ง และเป็นประโยชน์ต่อผู้สนใจศึกษาวรรณกรรมของอิชิโงะต่อไป

1.2 วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. ศึกษาเปรียบเทียบตัวละครหญิงในวรรณกรรมของอิชิโงะ อิชิโงะกับผู้หญิงในยุคนี้
2. วิเคราะห์สารที่ผู้เขียนต้องการสื่อผ่านพฤติกรรมและลักษณะนิสัยของตัวละครหญิงในวรรณกรรม

1.3 สมมติฐานของการวิจัย

อิชิโงะ อิชิโงะเป็นนักเขียนในยุคนี้ มีผลงานอยู่ระหว่าง ค.ศ. 1887 – 1896 วรรณกรรมของอิชิโงะให้ความสำคัญกับตัวละครหญิงและสะท้อนให้เห็นประเด็นสำคัญดังต่อไปนี้

1. พฤติกรรมและความคาดหวังของตัวละครอื่นๆ ที่ปฏิบัติต่อตัวละครหญิงในวรรณกรรมของอิชิโงะ อิชิโงะสะท้อนให้เห็นสถานภาพของผู้หญิงในยุคนี้ที่แม้จะมีการเปิดประเทศรับอารยธรรมตะวันตกเข้ามาแล้ว แต่ผู้หญิงยังคงไร้สิทธิเสรีภาพ ถูกจำกัดบทบาทอยู่แต่เพียงในบ้าน และมีหน้าที่เป็นเพียงแม่และภรรยาที่ดีเท่านั้น
2. พฤติกรรมและลักษณะนิสัยของตัวละครหญิงที่ผิดไปจากความคาดหวังของสังคมในยุคนี้แสดงให้เห็นถึงความพยายามของผู้เขียนในการเรียกร้องสิทธิสตรี

1.4 ขอบเขตของการวิจัย

1. ศึกษาตัวละครหญิงในวรรณกรรมของอิซุชิ อิชิโงะจากเรื่องที่มีตัวละครเอกเป็นภรรยา 5 เรื่อง และเรื่องที่มีตัวรองเป็นภรรยา 1 เรื่อง รวม 6 เรื่อง ในที่นี้ผู้วิจัยจะให้ความสำคัญกับตัวละครภรรยาเป็นหลัก เนื่องจากผู้วิจัยเห็นว่าตัวละครภรรยาสามารถสะท้อนให้เห็นถึงสถานะทางสังคมของผู้หญิงที่ด้อยกว่าผู้ชาย ไร้ซึ่งสิทธิเสรีภาพ รวมทั้งถูกคาดหวังให้เป็นแม่และภรรยาที่ดีได้อย่างชัดเจน วรรณกรรมทั้งหกเรื่องนั้น ได้แก่

- 1) โนะกิโมะรุทซุกิ 『軒もろ月』 ตีพิมพ์ครั้งแรกในหนังสือพิมพ์ มะอีนชิ 『毎日新聞』 เดือนเมษายน ค.ศ. 1895
- 2) นิโงะริอะ 『にぎりえ』 ตีพิมพ์ครั้งแรกใน บุงเงอิกุระบุ 『文芸倶楽部』 เดือนกันยายน ค.ศ. 1895
- 3) จูซันยะ 『十三夜』 ตีพิมพ์ครั้งแรกใน บุงเงอิกุระบุ 『文芸倶楽部』 เดือนธันวาคม ค.ศ. 1895
- 4) โคะโนะโกะ 『この子』 ตีพิมพ์ครั้งแรกใน นิสันโนะคะเตะอิ 『日本の家庭』 เดือนมกราคม ค.ศ. 1896
- 5) อูระมุระซะกิ 『裏紫』 ตีพิมพ์ครั้งแรกใน ฉิมบุนดัน 『新文壇』 เดือนกุมภาพันธ์ ค.ศ. 1896
- 6) วะระกะระ 『わかれ』 ตีพิมพ์ครั้งแรกใน บุงเงอิกุระบุ 『文芸倶楽部』 เดือนพฤษภาคม ค.ศ. 1896

อนึ่ง แม้ตัวละครภรรยาในเรื่อง นิโงะริอะ จะเป็นแค่ตัวรอง แต่ก็มีบทบาทสำคัญไม่แพ้ตัวละครเอกเช่นกัน ผู้วิจัยจึงได้จัดอยู่ในขอบเขตการศึกษาครั้งนี้ด้วย

2. ศึกษาบันทึกประจำวันของอิซุชิ อิชิโงะ
3. ศึกษาประวัติศาสตร์และบทนิพนธ์ที่เกี่ยวข้องกับผู้หญิงในยุคเมจิ
4. ศึกษาบทวิจัยที่เกี่ยวข้อง

1.5 วิธีดำเนินการวิจัย

1. ศึกษาตัวบทที่เลือกมาทั้ง 6 เรื่อง รวมถึงเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
2. ศึกษาประวัติผู้หญิงในยุคเมจิ รวมถึงชีวประวัติและบันทึกประจำวันของอิซุชิ อิชิโงะ
3. วิเคราะห์เปรียบเทียบตัวละครหญิงในวรรณกรรมกับผู้หญิงในยุคเมจิ
4. สรุปผลการวิจัย

1.6 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. เข้าใจลักษณะการสร้างตัวละครหญิงในวรรณกรรมของอิงซิ อิชิโอ
2. เข้าใจบทบาทและสถานะของผู้หญิงในยุคเมจิที่ต้องตกอยู่ใต้อำนาจของระบบปีตาชิปไต
3. เข้าใจลักษณะของวรรณกรรมสตรีในยุคสมัยใหม่ของญี่ปุ่นที่เริ่มมีการนำเสนอแนวคิดเรื่องสิทธิสตรี
4. เป็นแนวทางในการศึกษาการสร้างตัวละครหญิงในวรรณกรรมอื่นๆ ต่อไป

1.7 ข้อตกลงเบื้องต้น

1. ในงานวิจัยฉบับนี้ ผู้วิจัยได้ใช้ระบบถอดอักษรภาษาญี่ปุ่นซึ่งเป็นผลงานวิจัยของ ผศ.ดร. กัลยาณี สัตสุวรรณ ผศ.สุชาดา สัตยพงศ์ รศ.ดร.เสาวลักษณ์ สุริยะวงศ์ไพศาล อาจารย์สาขาวิชาภาษาญี่ปุ่น และ ผศ.ดร.สุดาพร ลักษณินาวัน อาจารย์ภาควิชาภาษาศาสตร์ และ ผศ.คุณฉวีพร ชำนิโรคศาสนต์ อดีตอาจารย์ภาควิชาภาษาไทย คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ระบบดังกล่าวกำหนดการถอดเสียงอักษรภาษาญี่ปุ่นที่เขียนด้วยอักษรโรมัน (อักษรโรมะจิ) เป็นภาษาไทยไว้ดังนี้

สระ

อักษรโรมะจิ	อักษรไทย
(สระเสียงสั้น สระเสียงยาว)	
a , ā	อะ , อา
i , ī	อิ , อี
u , ū	อุ , อู
e , ē	เอะ , เอ
o , ō	โอะ , โอ
-ya , -yā	เอียะ , เอีย
-yu , -yū	อิ้ว , อิว
-yo , -yō	เอียว , เอียว

พยัญชนะ

อักษรโรมะจิ	อักษรไทย
p เมื่อเกิดต้นคำ	พ
เมื่อเกิดที่อื่น	ป

b	บ
m	ม
f	ฟ
w	ว
t เมื่อเกิดต้นคำ	ท
เมื่อเกิดที่อื่น	ต
ts	ทซ์
ch	ช
d	ด
n	น
n ที่เป็นพยัญชนะก่อกำพยางค์ทำหน้าที่คล้ายตัวสะกด	
เมื่อเกิดหน้าพยางค์ p, m, b	ม
เมื่อเกิดหน้า k, g, w	ง
เมื่อเกิดที่อื่น	น
n ทำหน้าที่เป็นตัวสะกดและตามด้วยสระ	น
s	ซ
sh	ฌ
z	จ
j	จ
r	ร
y	ย
k เมื่อเกิดต้นคำ	ค
เมื่อเกิดที่อื่นๆ	ก
g เมื่อเกิดต้นคำ	ก
เมื่อเกิดที่อื่นๆ	ง
h	ฮ

สำหรับคำบางคำที่ใช้กันแพร่หลายมาแล้ว เช่น ซากุระ โดเกียว เออัน เมจิ ผู้วิจัย
ได้ใช้ตามความนิยมโดยไม่นำระบบถอดอักษรดังกล่าวมาใช้

2. ตัวย่อวรรณกรรมทั้งหมดอ้างอิงจากหนังสือ *รวมผลงานฮิงุชิ อิชิโย วรรณกรรมคลาสสิก
ญี่ปุ่นยุคเมจิฉบับใหม่ 24* 『樋口一葉集 新日本古典文学大系明治編24』 ของ

สำนักพิมพ์อิวะนะมิ (岩波書店) ที่ตีพิมพ์ใน ค.ศ. 2001 และจะวงเล็บเลขหน้ากำกับ ด้านท้ายด้วยบทภาษาญี่ปุ่นที่ยกมาทุกครั้ง

3. ชื่อตัวละครและนักวิชาการชาวญี่ปุ่นจะเขียนด้วยนามสกุลก่อนแล้วตามด้วยชื่อ ทั้งจะวงเล็บภาษาญี่ปุ่นกำกับเมื่อกล่าวถึงเป็นครั้งแรก แต่เมื่อกล่าวถึงครั้งต่อไปจะเขียนแต่ภาษาไทยเท่านั้น
4. ตัวละครหญิงที่จะศึกษาในที่นี้หมายถึงตัวละครภรรยาเป็นหลัก
5. ผู้หญิงในยุคเมจิที่กล่าวถึงในงานวิจัยนี้หมายถึงผู้หญิงในยุคเมจิโดยทั่วไปในภาพรวม มิได้เจาะจงถึงผู้หญิงในยุคเมจิกคนไหนคนใดโดยเฉพาะ

1.8 นิยามศัพท์

“สิทธิสตรี” หมายถึง สิทธิของผู้หญิงคนหนึ่งในฐานะที่เป็นมนุษย์ สิทธิที่จะแสดงอารมณ์ความรู้สึกและตัดสินใจเลือกทางเดินชีวิตของตนเอง รวมถึงได้รับการยอมรับในฐานะปัจเจกบุคคล ไม่ถูกกดขี่ข่มเหงหรือถูกเอารัดเอาเปรียบทั้งทางร่างกายและจิตใจ กล่าวคือสิทธิของผู้หญิงที่พึงได้รับความเสมอภาคและไม่ถูกเลือกปฏิบัติทั้งในแง่กฎหมาย การศึกษา และการประกอบอาชีพ รวมถึงได้รับความเคารพในความเป็นมนุษย์และไม่ถูกมองเป็นเพียงวัตถุทางเพศเท่านั้น

“ภรรยาที่ดีมารดาที่ฉลาด” หมายถึง คำที่แสดงถึงภาพลักษณ์ในอุดมคติของผู้หญิงที่มีพื้นฐานอยู่บนแนวคิดที่ว่าหน้าที่โดยกำเนิดของผู้หญิงคือการดูแลบ้าน ให้กำเนิดและเลี้ยงดูบุตร กล่าวคือ การเป็นภรรยาที่ดีมารดาที่ฉลาดถือเป็นอุดมคติของผู้หญิง ดังนั้นจึงได้ถูกกำหนดให้เป็นเป้าหมายของการศึกษา คำคำนี้เริ่มใช้ตั้งแต่ช่วงแรกของสมัยเมจิเป็นต้นมา แต่เบื้องหลังของคำคำนี้คือแนวคิด “ยกย่องผู้ชาย กดขี่ผู้หญิง” ตามลัทธิขงจื้อในสังคมระบบศักดินา ภายใต้นี้แนวคิดนี้ การศึกษาถูกมองว่าไม่จำเป็น ขณะเดียวกันกิจกรรมทางสังคมของผู้หญิงก็ถูกจำกัดอย่างเห็นได้ชัด หลังการปฏิรูปเมจิ แนวคิดการให้ชายหญิงมีสิทธิเท่าเทียมกันเริ่มเข้ามาในญี่ปุ่น แต่ไม่เป็นที่ยอมรับ รัฐยังถือเอา “ภรรยาที่ดีมารดาที่ฉลาด” เป็นภาพลักษณ์ในอุดมคติของผู้หญิง และดำเนินนโยบายการศึกษาที่เน้นหนักในเรื่องงานฝีมือ รวมทั้งคุณภาพและความเข้มข้นทางการศึกษายังด้อยกว่า การศึกษาของผู้ชายอย่างเห็นได้ชัด โดยจะเห็นได้จากตัวอย่าง โรงเรียนสตรีระดับมัธยมศึกษา “ภรรยาที่ดีมารดาที่ฉลาด” ถือเป็นแนวคิดพื้นฐานด้านการศึกษาของสตรีในญี่ปุ่นตั้งแต่ยุคเมจิเป็นต้นมาจนกระทั่งสิ้นสุดสงครามโลกครั้งที่ 2²

² フランク・B・ギブニー編、『ブリタニカ国際大百科事典6 小項目事典』ティビーエス・ブリタニカ、1974年、p.855

1.9 ภูมิหลังงานวิจัยและปริทัศน์วรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับตัวละครหญิงในวรรณกรรมของอิซุชิ อิชियोส่วนใหญ่เป็นการศึกษาภาพลักษณ์ของตัวละครหญิงในภาพรวมโดยไม่ได้เจาะจงเฉพาะตัวละครภรรยา หรือ มิฉะนั้นก็เป็นการศึกษาตัวละครภรรยาในผลงานเพียงเรื่องเดียวโดยละเอียด หรือนำหลายๆ เรื่องมาเปรียบเทียบกัน แต่มิได้มีการศึกษาตัวละครภรรยาควบคู่ไปกับผู้หญิงในยุคเมจิแต่อย่างใด

งานวิจัยที่ศึกษาตัวละครหญิงในภาพรวม ได้แก่ งานวิจัยของวะตะนะเบะ ชุมิโกะ (渡辺澄子) ซึ่งกล่าวว่า จากในผลงานของอิซุชิอิชิตั้ง 22 เรื่อง ผลงานที่ตัวละครเอกเป็นผู้หญิงที่เข้มแข็งและสื่อตรงต่อความรู้สึกของตัวเอง คือ *ยูกิโนะฮิ* *ยะมิโยะ* *โนะกิโมะรุทซุกิ* *อุระมุระซะกิ* และ *วะระกะระ* กล่าวคือ ทะมะใน *ยูกิโนะฮิ* เลือกลงที่จะทำตามความต้องการของตัวเองโดยฝ่าฝืนคำสั่งของป้าหนีไปกับชายคนรัก โอะรันใน *ยะมิโยะ* แค้นคู่แข่งที่หักหลังตนจนวางแผนลอบสังหารคู่แข่ง โอะซะซะเคะใน *โนะกิโมะรุทซุกิ* คิดถึงชายคนอื่นที่ตนแต่งงานแล้ว โอะริทซุใน *อุระมุระซะกิ* โกหกสามีเพื่อแอบนัดพบกับชายคนรัก และ โอะมะชิใน *วะระกะระ* ไม่ยอมรับที่ถูกสามีบอกเลิกเพียงฝ่ายเดียว โดยเฉพาะ *อุระมุระซะกิ* นั้นถือได้ว่าเป็นผลงานที่แปลกใหม่อย่างมาก เนื่องจากในยุคนี้มองว่าผู้หญิงเป็นเพียงวัตถุทางเพศ นวนิยายส่วนใหญ่จึงเน้นที่ความสัมพันธ์ของตัวละครชายกับผู้หญิงหลายคนมากกว่า³

งานวิจัยของอะโอะกิ คะสุโอะ (青木一男) วิเคราะห์ตัวละครหญิงในนวนิยายทั้ง 22 เรื่องของอิซุชิอิชิตั้งแล้วจำแนกตอนจบในนวนิยายของอิซุชิอิชิตั้งออกเป็น 8 แบบดังนี้คือ จบลงด้วยความตาย จบลงด้วยการใช้ชีวิตอย่างโสกเศร้าหรือใช้ชีวิตปลีกวิเวก จบลงด้วยความล้มเหลวในชีวิต จบแบบความทุกข์ได้รับการบรรเทาชั่วคราว จบแบบทำตามความตั้งใจของตน จบแบบเตรียมพร้อมสำหรับการเดินทางครั้งใหม่ และจบแบบพบความสงบทางใจ พร้อมกันนี้อะโอะกียังสนใจศึกษาตัวละครแม่ที่ปรากฏในผลงานของอิซุชิอิชิตั้งด้วย โดยอะโอะกีกกล่าวว่าตัวละครแม่ของอิซุชิอิชิตั้งใหญ่เป็นแม่ที่รักลูก ทำได้ทุกอย่างเพื่อลูก และบางครั้งก็รักมากจนไม่แยกแยะผิดถูก⁴

งานวิจัยที่ศึกษาเกี่ยวกับตัวละครภรรยาในผลงานของอิซุชิอิชิตั้ง ได้แก่ งานวิจัยของคิโมะโตะ โนะบุซุเกะ (木元伸祐) ที่ศึกษาผลงานช่วงบั้นปลายชีวิตของอิซุชิอิชิตั้งโดยเน้นที่ตัวละครภรรยา คิโมะโตะชี้ว่า การวางโครงเรื่องของอิซุชิอิชิตั้งมีความคล้ายคลึงกัน ภาพลักษณ์ของผู้หญิงมีการเปลี่ยนแปลงจากผู้หญิงที่ทำเพื่อลูก เพื่อสามี รวมถึงครอบครัว ไปเป็นผู้หญิงที่มีความเป็นตัวของตัวเอง สื่อตรงต่อความรู้สึกของตัวเองและทำทุกอย่างตามที่ใจปรารถนา กล่าวคือ อิซุชิอิชิตั้งหวังที่จะสร้างตัวตนหรืออัตลักษณ์ให้กับผู้หญิงในฐานะที่เป็นปัจเจกบุคคลจากนวนิยายที่มีตัวละครเอกเป็นภรรยา 5 เรื่อง คือ *โนะกิโมะรุทซุกิ* *จูซันยะ* *โคะโนะโกะ* *วะระกะระ* และ *อุระมุระซะกิ* โดย

³ 渡辺澄子、「一葉作品にみる強い女像」（『日本文学誌要36』、1987年）pp.72-84

⁴ 青木一男、「樋口一葉の描いた女性」（『城西文学22』、1997年）pp.10-23

ผู้เขียนได้เริ่มวิเคราะห์จากเรื่อง โนะกิโมะรุทซุกิ ซึ่งถือเป็นผลงานชิ้นแรกที่น่าเสนอภาวะวิกฤตระหว่างสามีภรรยา เรื่อยไปจนถึงเรื่อง วะระกะระซึ่งถือเป็นผลงานชิ้นสุดท้าย⁵

งานวิจัยของทะกิโต มิทซุโยะฉิมิ (滝藤満義) ศึกษาเกี่ยวกับตัวละครภรรยาในผลงานเรื่อง จูซันยะ ทะกิโตอธิบายถึงแนวทางการวิจัย จูซันยะ ที่ผ่านมาโดยรวม พร้อมทั้งแย้งว่าไม่ควรมองความสัมพันธ์ของโอะเซะกิตัวเอกในเรื่อง กับชะระคะ อิชะมุผู้เป็นสามีว่ามีต้นแบบมาจากความสัมพันธ์ของอิชิโยกับอดีตเจ้าที่คู่มั่นฉิบุยะ ชะบุโร เพราะอาจทำให้ตีความโดยอคติและไม่สามารถทำความเข้าใจผลงานอย่างถูกต้องได้ นอกจากนี้ ทะกิโตยังยกความเห็นของนักวิชาการต่างๆ ขึ้นมากล่าวถึง เช่น ยะมะคะ ยูชะกุ (山田有策) มองว่าอิชิโยเขียนเรื่อง จูซันยะ โดยจินตนาการถึงตัวเองที่ตอบรับคำขอแต่งงานของฉิบุยะ ชะบุโร เพื่อย้ำว่าตนเองทำถูกแล้วที่ปฏิเสธคำขอแต่งงานของฉิบุยะ รวมถึงเป็นการปลดปล่อยความรู้สึกที่มีต่อฉิบุยะที่ยังค้างคาอยู่ในใจด้วย ส่วนยะมะคะ อะอิ (前田愛) มองว่าความทุกข์ของโอะเซะกินั้นมีสาเหตุมาจากการที่โอะเซะกิขาดความเป็นตัวของตัวเอง ต่างกับการตีความที่แล้มาที่มักมองว่าความทุกข์ของโอะเซะกิมีสาเหตุมาจากการกระทำที่เย็นชาของสามี เป็นต้น⁶

นอกจากเรื่อง จูซันยะ แล้ว ทะกิโตได้ศึกษาเกี่ยวกับตัวละครภรรยาในเรื่อง วะระกะระ อีกด้วย ทะกิโตกล่าวว่า วะระกะระ เป็นเรื่องราวของมิโอะภรรยาที่ทอดทิ้งสามีกับโอะมะชิภรรยาที่ถูกสามีทอดทิ้ง มิโอะกับโอะมะชิเป็นแม่ลูกกัน แต่มิโอะผู้เป็นแม่ฝืนถึงความสุขในตัวผู้ชายที่มีทั้งเงินทองและฐานะทางสังคม จึงทิ้งสามีไปแล้วใช้ความงามเป็นอาวุธ ส่วนโอะมะชิผู้เป็นลูกสาวมีทั้งความงาม เงินทองและสามีที่มีฐานะทางสังคมแต่กลับไม่มีความสุข ปัจจัยต่างๆ ที่คนทั่วไปมองว่าจะทำให้ผู้หญิงมีความสุข เช่น ความงาม ความร่ำรวย สามีที่มีฐานะทางสังคมสูง อิชิโยกลับมองว่าปัจจัยเหล่านั้นล้วนแต่ทำให้ผู้หญิงเป็นทุกข์ สิ่งที่อิชิโยต้องการสื่อผ่านทางผลงานที่มีตัวละครเอกเป็นภรรยาเช่นเรื่อง วะระกะระ คือ การที่ผู้หญิงต้องมีชีวิตอยู่อย่างยากลำบาก เนื่องจากการดำเนินชีวิตของผู้หญิงในยุคนั้นมีข้อจำกัดมากมาย⁷

งานวิจัยของอะโอะกิ คะสุโอะก็ศึกษาเกี่ยวกับเรื่อง วะระกะระ เช่นกัน อะโอะกิกล่าวถึงเนื้อเรื่องของ วะระกะระ โดยสังเขป พร้อมทั้งวิเคราะห์ลักษณะนิสัยของตัวละครเอกว่า เป็นภรรยาที่ไร้เดียงสา ถูกหลอกด้วยคำหวานของสามี และไม่สามารถปกครองดูแลบ้านได้ โดยศึกษาจากตัวบท รวมถึงต้นฉบับที่ไม่ได้รับการตีพิมพ์ ในความเห็นของอะโอะกิสิ่งที่อิชิโยต้องการสื่อในผลงานชิ้นนี้ คือ ปัญหาเรื่องการล่มสลายของครอบครัว กรรมสิทธิ์ในทรัพย์สิน คุณสมบัติของภรรยา ปัญหาเรื่องเพศกับความรัก สถานภาพของผู้หญิง รวมทั้งเรียกร้องให้มีการยกสถานภาพของผู้หญิง

⁵ 木元伸祐. 1993. 樋口一葉作品にみる女性像—妻の歩み— [Online]. Available: <http://ci.nii.ac.jp/naid/110000208476/>

⁶ 滝藤満義, 「人妻たちの系譜—『十三夜』—」 (『横浜国大語研究1』、1983年) pp.10-20

⁷ 滝藤満義, 「『われから』とその周辺—続・人妻たちの系譜—」 (『横浜国大語研究1』、1983年) pp.557-570

ด้วย นวนิยายเกี่ยวกับสามีภรรยาของอิชิโยจึงเป็นการนำเสนอภาพของภรรยาซึ่งเปลี่ยนจากภรรยาที่
ต้องอดทนกับสภาพปัจจุบันไปเป็นภรรยาที่ก้าวข้ามรั้วของระเบียบกฎเกณฑ์เพื่อตามความต้องการ
ของตัวเอง⁸

จากที่กล่าวมาข้างต้นจะเห็นว่างานวิจัยที่ศึกษาเกี่ยวกับตัวละครภรรยาส่วนใหญ่เป็น
งานวิจัยที่ศึกษาจากผลงานเพียงเรื่องเดียวเช่นงานวิจัยเรื่อง *อุซันยะ* และ *วะระกะระ* ของทะกิโตะ
กับอะโอะกิ ส่วนงานวิจัยตัวละครหญิงในภาพรวมของวะตะนะเบะนั้นมิได้มุ่งศึกษาเฉพาะตัวละคร
ภรรยา แต่เป็นการศึกษาตัวละครหญิงทั้งหมดโดยไม่จำแนกว่าตัวละครหญิงตัวนั้นมีฐานะเป็น
ภรรยาหรือไม่ อีกทั้งงานวิจัยตัวละครหญิงในภาพรวมของอะโอะกิก็เน้นวิเคราะห์ตอนจบของ
ผลงานแต่ละเรื่องและให้ความสนใจกับตัวละครแม่มากกว่า

งานวิจัยที่นับว่าใกล้เคียงกับการศึกษาของผู้วิจัยมากที่สุดคืองานวิจัยของคิโมะ โตะซึ่ง
ศึกษาตัวละครภรรยาในภาพรวม แต่งานวิจัยของคิโมะ โตะนั้นเน้นในด้านการวางโครงเรื่องและ
พัฒนาการของตัวละครจากเรื่องหนึ่งไปสู่อีกเรื่องหนึ่งมากกว่า อย่างไรก็ตาม ผู้วิจัยเห็นด้วยกับ
งานวิจัยของคิโมะ โตะที่ว่า ภาพลักษณ์ของผู้หญิงมีการเปลี่ยนแปลงจากผู้หญิงที่ต้องอดทนเพื่อ
ครอบครัว ไปเป็นผู้หญิงที่ทำตามความต้องการของตนเอง มีอัตลักษณ์ในฐานะที่เป็นปัจเจกบุคคล
มากขึ้น ทว่า แม้ในงานวิจัยของคิโมะ โตะจะมีการศึกษาเรื่องภาพลักษณ์ของผู้หญิงที่เปลี่ยนแปลง
ไป แต่มิได้มีการวิเคราะห์เกี่ยวกับสถานภาพของผู้หญิงในวรรณกรรมและผู้หญิงในยุคเมจิ ซึ่ง
สถานภาพที่ถูกกำหนดโดยกฎเกณฑ์ของสังคมในวรรณกรรมดังกล่าวล้วนเป็นมูลเหตุสำคัญที่
ขัดขวางกระบวนการสร้างตัวตนในฐานะปัจเจกบุคคลของผู้หญิง และผลักดันให้เกิดการเรียกร้อง
สิทธิสตรีเมื่อแนวคิดแบบตะวันตกเข้ามามีอิทธิพลในสังคม ผู้วิจัยจึงเห็นว่าควรศึกษาในส่วนนี้
เพิ่มเติมเพื่อให้เข้าใจถึงสภาพความเป็นจริงของผู้หญิงกับสิ่งที่ผู้เขียนต้องการสื่อให้ลึกซึ้งยิ่งขึ้น

สำหรับเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวกับผู้หญิงในยุคเมจินั้น ในหนังสือ *ประวัติศาสตร์ญี่ปุ่น
เล่ม 4 สมัยใหม่* ได้กล่าวถึงสถานภาพของผู้หญิงในช่วงทศวรรษที่ 1870 โดยเริ่มพิจารณาจากระบบ
ครอบครัวซึ่งผู้ชายเป็นใหญ่ว่า แม้ผู้หญิงจะมีสิทธิสืบทอดมรดกและเป็นผู้นำครอบครัวได้ แต่ก็
จำกัดเฉพาะในกรณีที่ไม่มีผู้สืบทอดซึ่งเป็นชายเท่านั้น สถานะของผู้หญิงตกเป็นรองผู้ชายโดย
เฉพาะอย่างยิ่งภรรยาถูกบังคับให้อยู่ในฐานะที่ต้องเชื่อฟังสามี กรรมสิทธิ์ในทรัพย์สินทุกอย่างต้อง
อยู่ภายใต้การควบคุมของสามี ภรรยาถือเป็นบุคคลที่ไร้ความสามารถ นอกจากนี้ภรรยาบ่อยครั้ง
ได้รับการยอมรับตามกฎหมายจนถึง ค.ศ. 1883 อีกด้วย แม้ตามกฎหมายแล้วสังคมญี่ปุ่นจะเป็น
ระบบสามีภรรยาเดี่ยว แต่ในความเป็นจริง สถานะของผู้ชายยังคงเหนือกว่าผู้หญิง เห็นได้จากกรณี
ที่ภรรยาออกใจสามีจะต้องได้รับโทษ แต่ในทางกลับกัน สามีนอกใจภรรยากลับไม่มีความผิด ส่วน
เรื่องการหย่า ภรรยาสามารถหย่าได้ต่อเมื่อสามียินยอมเท่านั้น แต่สามีสามารถหย่าได้แม้ไม่ได้รับ

⁸ 青木一男、「『われから』人妻物語への試み」（『国文学 解釈と鑑賞68』、2003年）pp.146-151

ความยินยอมจากภรรยา จากที่กล่าวมาข้างต้นจึงเห็นได้ว่าผู้หญิงตกอยู่สภาวะที่ไร้สิทธิและเสียง ภายใต้อำนาจระบบปิตาธิปไตยซึ่งสืบทอดมาตั้งแต่สมัยเอะโตะ ในแง่การศึกษา ถึงแม้ผู้หญิงจะมีโอกาส ได้ไปโรงเรียน แต่การศึกษาของผู้หญิงกลับเน้นในเรื่องงานฝีมือ และมุ่งอบรมให้ผู้หญิงเป็นแม่และ ภรรยาที่ดีเท่านั้น ผู้หญิงถูกเน้นย้ำให้เชื่อฟังและซื่อสัตย์ต่อสามี รวมทั้งถูกจำกัดบทบาทอยู่แต่เพียง ในบ้านด้วย ประเด็นสำคัญที่สุดอีกประการหนึ่ง คือ สังคมจะไม่ยอมรับตัวตนของผู้หญิงทั้งใน ฐานะปัจเจกบุคคลและในฐานะพลเมืองคนหนึ่ง ทว่า สังคมจะเริ่มยอมรับตัวตนของผู้หญิงเป็นครั้งแรก เมื่อตัวตนนั้นเกี่ยวข้องกับสัมพันธ์กับพ่อ กับสามี และกับลูก การที่ผู้หญิงถูกประเมินจาก ความสามารถในการเป็นแม่และภรรยาเท่านั้นเป็นการกักขังผู้หญิงให้อยู่แต่เพียงในบ้าน และถือว่า ผู้หญิงเป็นบุคคลไร้ความสามารถในฐานะสมาชิกของสังคม⁹

จากที่กล่าวมาข้างต้นจะเห็นได้ว่า ผู้หญิงในยุคเมจิไม่มีสิทธิเสรีภาพ รวมทั้งถูกกดดันและ จำกัดบทบาทจากสังคมที่ผู้ชายเป็นใหญ่ให้ทำหน้าที่แม่และภรรยาที่ดีเท่านั้น งานวิจัยเกี่ยวกับผู้หญิง ในยุคเมจิจึงเป็นการศึกษาถึงสภาพความเป็นจริงของผู้หญิงในยุคนั้น โดยไม่ได้นำมาเปรียบเทียบกับ ตัวละครหญิงในวรรณกรรมแต่อย่างใด

กล่าวโดยสรุปคือจากงานวิจัยที่ผ่านมาซึ่งไม่มีงานวิจัยใดที่ศึกษาตัวละครหญิงในวรรณกรรม ของฮิงุชิ อิชियोควบคู่กับผู้หญิงในยุคเมจิมาก่อน ในงานวิจัยฉบับนี้ผู้วิจัยจึงจะศึกษาเปรียบเทียบตัว ละครหญิงในวรรณกรรมของฮิงุชิ อิชियोกับผู้หญิงในยุคเมจิ ทั้งในแง่สถานภาพ รวมถึงพฤติกรรม และลักษณะนิสัยของตัวละครหญิงที่ผิดไปจากความคาดหวังของสังคม เพื่อให้เข้าใจในสารที่ผู้เขียน ต้องการจะสื่อ อีกทั้งจะศึกษาทั้งข้อเด่นและข้อด้อยของการสร้างตัวละครหญิงในวรรณกรรมของอิชิ โยด้วย

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

⁹ 女性史総合研究会、『日本女性史 第4巻 近代』東京大学出版会、1994年、pp.4-12

บทที่ 2

เส้นทางชีวิตและวรรณกรรมของอิงุชิ อิชियो

ประสบการณ์ชีวิตมีอิทธิพลต่อแนวคิดและการสร้างสรรค์งานวรรณกรรมอย่างมาก ในบทนี้ผู้วิจัยจะศึกษาชีวประวัติของอิงุชิ อิชियोเพื่อให้เข้าใจแนวคิดและวรรณกรรมของอิงุชิ อิชियोมากยิ่งขึ้น

2.1 ครอบครัวอิงุชิ

อิงุชิ อิชियो (ค.ศ.1872-1896) ชื่อจริงว่านะทซุ (奈津) เกิดที่โตเกียว เป็นบุตรสาวคนรองของโนะริโยะฉิมิ (則義) กับทะกิ (たき) โนะริโยะฉิมิบิดาของอิงุชิเป็นบุตรคนโตของอะชิสะอะมะมอน (八左衛門) ขาวนาที่อาศัยอยู่ที่หมู่บ้านอะจิวะระ (萩原村) ที่โคะอูฉุ¹ (甲州) อะชิสะอะมะมอนมีความรู้และชื่นชอบในบทกวีและวรรณกรรมจีน รวมถึงทำหน้าที่เป็นที่ปรึกษาให้กับขาวนาในหมู่บ้าน อีกทั้งยึดมั่นในความถูกต้องถึงขนาดเคยเป็นตัวแทนขาวนาเดินทางไปฟ้องร้องพนักงานปกครองที่โตเกียวโดยตรงอีกด้วย โนะริโยะฉิมิเองก็ได้รับอิทธิพลจากพ่อ จึงชอบศึกษาหาความรู้ตั้งแต่เด็ก ช่วงที่โนะริโยะฉิมิไปเรียนที่โรงเรียนวัดได้พบกับทะกิซึ่งเป็นบุตรสาวของตระกูลขาวนาที่เก่าแก่ที่สุดในละแวกนั้น และเกิดตกหลุมรักกัน แต่ถูกทางบ้านทะกิรวมถึงครอบครัวข้างคัตคัตัน ทั้งคู่จึงหนีไปโตเกียวด้วยกัน² เมื่อเข้าโตเกียว โนะริโยะฉิมิได้ไปพึ่งพามะฉิมิมะ เซ็นโนะโจ (真下専之丞) ซึ่งเป็นเพื่อนของพ่อ หลังทำงานเก็บเงินได้สิบปี โนะริโยะฉิมิก็ได้ใช้เงินซื้อฐานะและเปลี่ยนจากชนชั้นขาวนามาเป็นชนชั้นนักรบได้สำเร็จ

ช่วงที่อิงุชิเกิด โนะริโยะฉิมิทำงานรับราชการ ครอบครัวอิงุชิจึงไม่ได้มีฐานะยากจน แต่นับเป็นครอบครัวที่มีฐานะดีเมื่อเทียบกับคนทั่วไป³ อิงุชิโยมีพี่สาวหนึ่งคน พี่ชายสองคน และน้องสาวหนึ่งคน ฟุจิ (ふじ) พี่สาวคนโตแต่งงานกับแพทย์ทหารคนหนึ่งแต่ไม่นานก็หย่า หลังจากนั้นก็แต่งงานใหม่กับผู้ชายที่มาจากชนชั้นขาวนา สำหรับฟุจิแล้วการแต่งงานครั้งแรกเป็นการแต่งงานที่พ่อแม่เป็นผู้กำหนดให้ หลังการแต่งงานครั้งแรกล้มเหลวและกลับมาอยู่ที่บ้าน ฟุจิจึงใช้ชีวิตในฐานะแม่และภรรยาตามอย่างผู้หญิงส่วนใหญ่ในยุคเมจิมาโดยตลอด อาจกล่าวได้ว่าชีวิตของฟุจิมิมีส่วนทำให้อิงุชิโยท้อแท้ต่อการที่ตนเองเป็นผู้หญิงและไม่เชื่อในการแต่งงาน ส่วนโทระโนะซุเกะ (虎之助) พี่ชายคนรองนั้นแยกบ้านออกไปตอนอายุ 15 ปี และไปเป็นศิษย์ของช่างทำเครื่องดินเผา เช่นตะโร (泉太郎) พี่ชายคนโตเติบโตขึ้นมาพร้อมกับความคาดหวังของพ่อแม่ใน

¹ ปัจจุบันคือเมืองทางตอนเหนือของจังหวัดยะมะนะฉิมิ (山梨)

² 木谷喜美枝監修、『樋口一葉と十三人の男たち』青春出版社、2004年、pp.15-16

³ Ibid., p.17

ฐานะบุตรชายคนโต แต่กลับมีร่างกายอ่อนแอตั้งแต่เล็ก ใน ค.ศ. 1883 เมื่อเซ็นตะโรอายุ 19 ปีก็ได้เป็นหัวหน้าครอบครัวสืบต่อจากโนะริโยะฉิม⁴ แต่หลังจากนั้นเพียง 4 ปีก็เสียชีวิต ส่วนคุนิ (< 己) น้องสาวคนสุดท้องนั้นเกิดหลังจากอิชิโยะประมาณ 2 ปีและเป็นคนที่ร่วมทุกข์ร่วมสุขกับอิชิโยะมาโดยตลอด

2.2 ชีวิตในวัยเยาว์

ใน ค.ศ. 1876 โนะริโยะฉิมลาออกจากงานที่ที่ว่าการกรุงโตเกียว และเข้าทำงานที่กรมตำรวจในปีถัดมา ขณะเดียวกันก็เริ่มทำธุรกิจการเงินและอสังหาริมทรัพย์เป็นอาชีพเสริม และตั้งหน้าตั้งตาเก็บเงินจนซื้อคฤหาสน์หลังใหญ่ได้ ตอนนั้นอิชิโยะอายุ 4 ปี อิชิโยะได้อาศัยอยู่ที่บ้านหลังนี้จนถึงอายุ 9 ปี⁵ ก่อนจะย้ายไปอยู่ที่อื่น ชีวิตในวัยเด็กของอิชิโยะจึงนับเป็นช่วงเวลาที่ยุติธรรมที่สุดของอิชิโยะได้ใช้ชีวิตอย่างสุขสบายที่สุด

ฤดูใบไม้ผลิที่อิชิโยะอายุได้ 5 ปีใน ค.ศ. 1877 อิชิโยะเข้าเรียนที่โรงเรียนสงโง (本郷) แต่เพราะอายุน้อยเกินไปจึงต้องออกจากโรงเรียน กล่าวกันว่าอิชิโยะอยากไปโรงเรียนที่พวกพี่ชายเรียนอยู่จึงตามพวกพี่ชายไปด้วย พ่อแม่จึงจำต้องทำเรื่องให้อิชิโยะเข้าเรียน จากนั้นในฤดูใบไม้ร่วงปีเดียวกัน อิชิโยะได้เข้าเรียนที่โรงเรียนโยะฉิมกะวะ (吉川) ในปีถัดมาก็จบการศึกษาระดับประถมต้นจากโรงเรียนโยะฉิมกะวะ หลังจากนั้นก็เข้าเรียนและลาออกสลับกันไป สุดท้ายใน ค.ศ. 1883 อิชิโยะก็จบการศึกษาชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย (เท่ากับการศึกษาภาคต้นชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 ในปัจจุบัน) จากโรงเรียนเซะอิกะอิ (青海) ด้วยคะแนนสูงสุด⁶ แต่ไม่ได้ศึกษาต่อเนื่องจากถูกมารดาคัดค้าน

อิชิโยะมีใจรักในการอ่านมาตั้งแต่เด็ก ดังจะเห็นได้จากบันทึกประจำวันของอิชิโยะที่กล่าวถึงตัวเองในสมัยเด็กไว้ว่า

七つといふとしより(くさざうし)草々紙といふものを好みて手まりやり(はご)羽子をなげうちてよみけるが其中にも一と好みけるは英雄豪傑の伝(じんけふ)仁 俠義人の行為などの、そゞろ身にしむ様に覚えて凡て勇ましく花やかなるが嬉しかりき かくて九つ斗の時よりは我身の一生の世の常にて終らむことなげかはしく、あはれくれ竹の一ふしぬけ出でしがなとぞあけくれに願ひける...其頃の人みな我を見ておとなしき子とほめ物おぼえよき子といひけり 父は人にほこり給へり。

⁴ Ibid., p.18

⁵ Ibid., p.19

⁶ 松坂俊夫、『樋口一葉一作家の軌跡』東北出版、1996年、p.20

(หน้า 437)

ตั้งแต่อายุได้เจ็ดปีฉันก็ชื่นชอบนิยายประกอบภาพและหมกมุ่นอ่านหนังสือเหล่านั้นจนไม่สนใจเล่นลูกบอลหรือตีลูกขนไก่ ในบรรดาหนังสือทั้งหมด ที่ฉันชอบที่สุดคือชีวประวัติวีรบุรุษผู้กล้าหาญและเรื่องราวของผู้ผจญความยุติธรรม โดยเฉพาะเรื่องราวที่กล้าหาญและงดงาม ฉันยังชอบและประทับใจ พออายุได้เก้าปี ฉันรู้สึกเศร้าใจที่ชีวิตของฉันต้องจบลงอย่างคนธรรมดาทั่วไป ฉันปรารถนาตลอดมาที่จะเป็นคนที่เหนือกว่าใครๆ...ผู้คนในตอนนั้นทุกคนมองฉันแล้วชมว่าเป็นเด็กที่เรียบร้อยและความจำดี พ่อก็ภูมิใจในตัวฉัน

จากข้อความในตอนนี้นอกจากจะเห็นถึงความรักในการอ่านของอิชิโยจนไม่สนใจเที่ยวเล่นอย่างเด็กวัยเดียวกันแล้ว ยังเห็นได้ถึงความต้องการที่จะมีชีวิตที่เหนือกว่าคนทั่วไปของอิชิโยอีกด้วย นอกจากนี้ อิชิโยยังมีใจรักในการศึกษาเหมือนดังเช่นปู่และพ่อของตน ดังจะเห็นได้จากบันทึกประจำวันของอิชิโยตอนที่บรรยายถึงความรู้สึกที่ต้องออกจากโรงเรียนไว้ว่า

十二といふとし学校をやめけるがそは母君の意見にて 女子にながく学問をさせんは行々の為よろしからず 針仕事にても学ばせ家事の見ならひなどさせんとて成き 父君はしかるべからず 猶今しばしと争ひ給へり 汝が思ふ処は如何にと問ひ給ひしものから 猶生れ得てこゝろ弱き身にていつ方にも／＼定かなることいひ難く 死ぬ斗悲しかりしかど学校は止になりけり
それより十五まで家事の手伝ひ裁縫の稽古(けいこ)とかく年月を送りぬ
されども猶夜ごと／＼文机(ふづくえ)にむかふ事をすてず 父君も又我が為にとて和歌の集など買ひあたへまひけるが終に万障を捨て 更に学につかしめんとし給ひき。

(หน้า 438)

ตอนอายุสิบสองฉันออกจากโรงเรียน ที่ต้องเลิกเรียนเพราะแม่ไม่เห็นด้วย แม้ว่า “ผู้หญิงเรียนมากๆ ไม่มีประโยชน์ต่ออนาคต สู้ให้เรียนเย็บปักถักร้อยแล้วฝึกฝนงานบ้านจะดีกว่า” พ่อเถียงแม่ว่า “ไม่จริงสักหน่อย คิดดูใหม่เถอะ” แล้วจึงถามฉันว่า “ตัวลูกคิดอย่างไรเล่า” แต่ฉันมีจิตใจอ่อนแอเป็นนิสัย จึงไม่กล้าบอกออกไปให้ชัดเจน ถึงแม้จะเสียใจเจียนตาย แต่สุดท้ายฉันก็ต้องออกจากโรงเรียนนับแต่นั้นจนอายุสิบห้า ฉันก็ช่วยงานบ้านและฝึกเย็บปักถักร้อยมาตลอด แต่ทุกคืนฉันยังคงนั่งที่โต๊ะเขียนหนังสือ พ่อเองก็ซื้อหาหนังสือรวมบทกวีมาให้ฉัน สุดท้ายพ่อก็ทำทุกอย่างเพื่อให้ฉันได้เรียนต่อ

แม้จะเสียใจเพียงใด แต่อิชิโยไม่กล้าขัดใจแม่จึงต้องออกจากโรงเรียน ทว่า ระหว่างที่เรียนงานบ้านและเย็บปักถักร้อย อิชิโยก็ไม่ได้ตัดขาดจากโลกวรรณกรรมเสียทีเดียว โนะริโอะมิได้ขอให้คนรู้จักคือวะคะ มิเงโอะ (和田重雄) สอนบทกวีญี่ปุ่นให้อิชิโย เพียงแต่อิชิโยไม่ได้พบและเรียนกับวะคะโดยตรง เพียงแต่ติดต่อกันผ่านทางจดหมายเท่านั้น⁷ ทว่า ในที่สุดจากการแนะนำของโทคะ โซอัน (遠田澄庵) ซึ่งเป็นเพื่อนเก่าของโนะริโอะมิ อิชิโยก็ได้เข้าเรียนที่อะจิโนะยะ (萩の舎) ซึ่งเป็นโรงเรียนสอนบทกวีญี่ปุ่นของนะกะจิมะ อุตะโกะ (中島歌子) ใน ค.ศ. 1886

ช่วงที่อิชิโยเข้าเรียน เป็นช่วงที่อะจิโนะยะรุ่งเรืองถึงขีดสุด ลูกศิษย์ส่วนใหญ่เป็นสตรีที่มีชื่อเสียงซึ่งมีทั้งพระบรมวงศานุวงศ์และชนชั้นสูง จำนวนลูกศิษย์ทั้งหมดมีกว่าพันคน สิ่งที่อิชิโยเรียนรู้ที่อะจิโนะยะนอกจากการแต่งบทกวีญี่ปุ่นแล้ว คือการเขียนบันทึกประจำวันกับความเรียงด้วยภาษาญี่ปุ่นโบราณ และการอ่านวรรณคดีคลาสสิก⁸

การได้เรียนร่วมกับชนชั้นสูง ทำให้อิชิโยตระหนักถึงฐานะที่แตกต่างกันระหว่างตนและเพื่อนร่วมโรงเรียน เห็นได้จากบันทึกประจำวันของอิชิโยในวันที่ 19 และ 21 กุมภาพันธ์ ปี ค.ศ. 1887 ที่ใช้ชื่อหัวข้อว่า เสื้อผ้าชุดเก่าของฉัน เล่ม 1 「身のふる衣 まきのいち」 ในบันทึกเล่าถึงงานประกวดแต่งบทกวีของอะจิโนะยะที่จัดขึ้นหลังจากอิชิโยเข้าเรียนได้หนึ่งปีว่า ขณะที่เหล่าคุณหนูและสุภาพสตรีชั้นสูงพูดคุยกันอย่างสนุกสนานว่าใครจะใส่ชุดอะไรไปร่วมงานประกวดแต่งบทกวี อิชิโยกลับไม่มีชุดที่จะใส่ไป เพราะถึงแม้ฐานะที่บ้านอิชิโยจะไม่ได้ยากจน แต่ก็ไม่มีกำลังทรัพย์พอจะจัดหาชุดดีๆ ให้ลูกสาวใส่ไปร่วมงานได้ จึงมีแต่อิชิโยเท่านั้นที่ใส่เสื้อผ้าเก่าไปร่วมงาน ทว่า แม้จะไม่ได้สวมเสื้อผ้าที่สวยงามเช่นคนอื่นๆ แต่อิชิโยกลับเป็นผู้ชนะในงานประกวดแต่งบทกวีครั้งนั้น

อย่างไรก็ตาม อิชิโยได้ศึกษาอยู่ที่นั่นนานถึง 6 ปี ประสบการณ์ต่างๆ ที่ได้เรียนรู้จากที่นี่จึงมีอิทธิพลต่อผลงานในช่วงแรกของอิชิโยอย่างมาก

2.3 เส้นทางสู่การเป็นนักเขียน

ในปีเดียวกับที่อิชิโยชนะการประกวดแต่งบทกวีนั้นเอง ฐานะทางบ้านอิชิโยก็เริ่มแย่ลง โนะริโอะมิลาออกจากงานที่กรมตำรวจเพื่อเริ่มทำธุรกิจของตนเอง แต่ประสบความล้มเหลวจนเป็นหนี้ก้อนใหญ่ ส่วนเซ็นตะโรลูกชายคนโตซึ่งเป็นความหวังของครอบครัวก็ป่วยเป็นวัณโรคและเสียชีวิตด้วยวัยเพียง 23 ปี ใน ค.ศ. 1888 อิชิโยซึ่งขณะนั้นมีอายุ 16 ปีจึงต้องรับหน้าที่หัวหน้าครอบครัวแทนที่ชาย และในปีถัดมาโนะริโอะมิก็กัมป่วยจนเสียชีวิต

⁷ 木谷喜美枝監修、『樋口一葉と十三人の男たち』青春出版社、2004年、p.22

⁸ 松坂俊夫、『樋口一葉—作家の軌跡』東北出版、1996年、p.23

เพื่อหลบหนีจากการถูกทวงหนี้ที่บีบค้ำเอาไว้ อชิโอยพร้อมมารดากับน้องสาวจึงไปอาศัยอยู่กับโทระโนะซุเกะพี่ชายคนรอง แต่มารดากับพี่ชายมีปากเสียงกันเพราะปัญหาการเงินไม่เว้นแต่ละวัน ใน ค.ศ. 1890 อชิโอยจึงไปอาศัยอยู่ที่อะงิโนะยะ นะกะจิมะ อุตะโกะผู้เป็นอาจารย์เห็นใจอชิโอยและออกปากว่าจะแนะนำงานครูในโรงเรียนสตรีให้ แต่อชิโอยที่ไม่มีภูมิหลังทางด้านการศึกษาจึงไม่สามารถเป็นครูได้ แม้อชิโอยจะอาศัยอยู่ที่อะงิโนะยะในฐานะลูกศิษย์ แต่ความจริงกลับต้องอยู่ในสภาพไม่ต่างจากคนรับใช้ หลังใช้ชีวิตอยู่ที่อะงิโนะยะได้เกือบห้าเดือน ในฤดูใบไม้ร่วงอชิโอยก็ตัดสินใจออกมาเช่าบ้านอยู่กับมารดาและน้องสาว แล้วหาเลี้ยงชีพด้วยการทำงานเย็บปักและรับจ้างซักรีด⁹ ตัวอชิโอยนั้นไม่ถนัดงานเย็บปักถักร้อยจึงตั้งใจจะเป็นนักเขียนเพื่อหารายได้เลี้ยงครอบครัว เนื่องจากได้เห็นทะเละเบะ คะโสะ (田辺花圃) เพื่อนร่วมโรงเรียนอะงิโนะยะได้รับคำตักเตือนจากการเขียนนวนิยายเรื่อง *ยะบุโนะอิงุอิชิ* 『藪の鶯』 เป็นจำนวนมาก

ใน ค.ศ. 1891 อชิโอยจึงไปหาอะกะระอิ โทซุอิ (半井桃水) นักเขียนนวนิยายของหนังสือพิมพ์ *อะซะฮะชิ* 『朝日新聞』 เพื่อขอฝากตัวเป็นศิษย์ อชิโอยรู้จักโทซุอิผ่านทางโนะโนะมิยะ คิคุโกะ (野々宮菊子) ซึ่งเป็นเพื่อนของน้องสาว ขณะที่อชิโอยไปหาโทซุอินั้น อชิโอยอายุ 19 ปี ส่วนโทซุอิอายุ 30 ปี

โทซุอินำให้อชิโอยเปลี่ยนรูปแบบการเขียนให้เป็นภาษาพูดมากขึ้น เนื่องจากนวนิยายของอชิโอยจะใช้ภาษาญี่ปุ่นโบราณในบทบรรยาย และใช้ภาษาพูดเฉพาะในบทสนทนาเท่านั้น ซึ่งเป็นรูปแบบการเขียนของวรรณคดีคลาสสิกที่อชิโอยเคยเรียนที่อะงิโนะยะ แต่เป็นภาษาที่คนทั่วไปในเวลานั้นไม่คุ้นเคย¹⁰ ในที่สุดอชิโอยก็มีผลงานตีพิมพ์ครั้งแรกในเดือนมีนาคม ค.ศ. 1892 ในนิตยสาร *มุซะมิโนะ* 『武蔵野』 ที่โทซุอิเป็นผู้ก่อตั้ง ผลงานเรื่องแรกของอชิโอยคือ *ยะมิสะกุระ* 『闇桜』 ตามมาด้วย *ทะมะคะซุกิ* 『たま櫛』 และ *ชะมิคะระ* 『五月雨』 ซึ่งตีพิมพ์ในเดือนเมษายนและกรกฎาคมตามลำดับ ทว่า นิตยสาร *มุซะมิโนะ* ออกไปได้เพียงสามฉบับก็ต้องปิดตัวลง โทซุอิจึงแนะนำให้อชิโอยเขียนเรื่อง *วะกะระะจิโมะ* 『別丸霜』 ลงในหนังสือพิมพ์ *คะอิมิน* 『改進新聞』 แทน

นอกจากโทซุอิจะเป็นอาจารย์ในการเขียนนวนิยายของอชิโอยแล้ว ยังเป็นคนที่อชิโอยมีใจให้อีกด้วย แต่ทว่าความสัมพันธ์ระหว่างอชิโอยกับโทซุอิกลับตกเป็นข่าวอื้อฉาว อชิโอยได้นำเรื่องนี้ไปปรึกษานะกะจิมะ อุตะโกะและได้รู้ว่าโทซุอิเที่ยวไปพูดว่าอชิโอยเป็นภรรยาของเขาแล้ว เมื่อถูกอุตะโกะถามว่าตัวอชิโอยเองตั้งใจจะแต่งงานกับโทซุอิหรือไม่ อชิโอยก็ยืนยันว่าไม่ อุตะโกะจึงแนะนำให้เลิกติดต่อกับโทซุอิ อชิโอยตัดสินใจทำตามคำแนะนำของอุตะโกะ ทั้งที่ในใจลึกๆ แล้วไม่อาจลืมโทซุอิได้ เห็นได้จากบันทึกประจำวันที่อชิโอยเขียนถึงความรู้สึกของตนหลังเลิกติดต่อกับโทซุอิว่า

⁹ Ibid., p.26

¹⁰ 木谷喜美枝監修、『樋口一葉と十三人の男たち』青春出版社、2004年、p.43

ある時は厭ひ、ある時はしたひ、よ所^そながらもの語りききて胸とどろかし、まのわたり文を見て涙にむせび、心緒^{しんじよ}みだれ尽して、迷夢いよいよ闇^{くら}かりしこと四十日にあまりぬ。七月の十二日に別れてより此かた、一日も思ひ出さぬことなく、忘れるひま一時も非ざりし。今は思へば、是ぞ人生にかならず一たびは来るべき通り魔といふもの^{たぐ}の類ひ成りけん。道にかんがみ良心に問へば、更に／＼心やましきことなく、思ひわづらふふし更になし。我徳この人の為にくもらんとして却りてみがかれぬ。いでやこれよりいよ／＼みがきて、猶一大迷夢見破りてましと思ひ立しは、八月の廿四日、渋谷君に訪はれし翌日成けり。¹¹

บางเวลาที่เกลียด บางเวลาที่คิดถึง แม้อยู่ห่างไกลแต่พอได้ยินใครกล่าวถึงเขาก็ใจเต้น แค่เห็นข้อความที่เขาเขียนก็สะอื้นให้ ในใจว่าวุ่นสับสน คิดฟุ้งซ่านเวียนวนมากกว่าสี่สิบวันแล้ว นับแต่ลาจากกันในวันที่สิบสองเดือนเจ็ด ไม่มีวันใดที่ฉันไม่นึกถึงเขา ฉันไม่เคยลืมเขาเลยสักครั้ง ตอนนี้อยู่มาคิดดู นี่คงเป็นเหมือนปีศาจร้ายที่ต้องผ่านเข้ามาสักครั้งในชีวิตกระมัง เมื่อคิดตามหลักศีลธรรมแล้วถามมโนธรรมดู ยิ่งไม่มีอะไรที่ฉันต้องรู้สึกผิด ไม่มีอะไรที่ฉันต้องวิตกกังวล ศีลธรรมประจำใจฉันไม่ได้ลดน้อยถอยลงเพราะคนผู้นี้ แต่กลับได้รับการขัดเกลาต่างหากเล่า วันที่ฉันคิดขึ้นมาว่า เอาละ จากนั้นไปจะขัดเกลาศีลธรรมในใจให้มากยิ่งขึ้น และสลัดความคิดฟุ้งซ่านทิ้งไป คือวันที่ยี่สิบสี่เดือนแปด วันถัดจากที่ฉันจะมาที่บ้านฉัน

อิชิโงเองก็ยังสับสนกับความรู้สึกที่มีต่อโทซุอิ แม้จะมีใจให้โทซุอิอยู่มากแต่ก็ยังคิดไปไม่ถึงขั้นแต่งงาน เมื่อชื่อเสียงของตนต้องมาเสียหายเพราะโทซุอิก็ให้รู้สึกทั้งรักทั้งชังในตัวโทซุอิสุดทำให้อิชิโงจึงเลือกที่จะตัดการติดต่อกับโทซุอิเพื่อยืนยันในความบริสุทธิ์ของตน ส่วนฉันนุยะที่อิชิโงเอ่ยถึงนั่นคือฉันนุยะ ชะบุโร (渋谷三郎) ผู้ชายที่โนะริโอะมิหวังจะให้แต่งงานกับอิชิโง แต่เมื่อโนะริโอะมิเสียชีวิต การหมั้นหมายของอิชิโงก็ถูกยกเลิกไป ทว่า เมื่ออิชิโงเริ่มเป็นที่รู้จักในฐานะนักเขียน ฉันนุยะก็หวนกลับมาเพื่อสานสัมพันธ์กับอิชิโงอีกครั้งแต่ไม่สำเร็จ ในบันทึกประจำวันของอิชิโงบรรยายถึงฉันนุยะที่แวะมาหาในวันที่ 23 สิงหาคม ค.ศ. 1892 ไว้ว่า

¹¹ 『樋口一葉全集』全6巻、筑摩書房（1974-94年）อ้างอิงใน 白崎昭、『樋口一葉日記の世界』鳥影社、2005年、p.33

(みなり)
 ...身形などはよくもあらねど金時計も出来たり 髭もはやしぬ
 去年判事補に任官して一年半とたゝぬほどに検事に昇しんして
 月俸五十円なりといふ 我十四の時この人十九成けん 松永の
 もとにてはじめて逢ひし時は何のすぐれたる景色もなく学など
 もいと浅かりけん 思へば世は有為^(うゑてんべん)轉變也けり 其時の我と今
 の我と進歩の姿^(どころ) 処 かはむしろ退歩といふ方ならんを此人のか
 く成りのぼりたるなんことに浅からぬ感情有けり 此夜何もな
 さずして床に入る

(หน้า 416)

...แม้จะแต่งกายไม่ดีนัก แต่ก็พกนาฬิกาทองและไว้หนวด ได้ยินว่าปีก่อนได้รับ
 แต่งตั้งเป็นผู้ช่วยผู้พิพากษา ผ่านไปไม่ถึงครึ่งปีได้เลื่อนตำแหน่งเป็นอัยการ
 เงินเดือนห้าสิบบเยน ตอนนั้นอายุสิบสี่ ถ้าจำไม่ผิดคนคนนี้อายุสิบเก้า ตอนที่ได้พบ
 กันครั้งแรกที่บ้านของมะทซุนะระ¹² ก็ไม่ได้ดูฉลาดหลักแหลม กลับดูเหมือน
 ความรู้ไม่ค่อยช่วยเข้าไป คิดแล้วโลกนี้ช่างไม่แน่นอน หากเปรียบเทียบตัวฉันในตอน
 นั้นกับตัวฉันในตอนี้ นอกจากจะไม่ก้าวหน้าแล้วยังถอยหลังเสียอีก พอเห็น
 ความสำเร็จของคนคนนี้แล้ว ให้อึ้งเสียดายใจ คึนนั้นฉันเข้านอนโดยไม่เป็นอัน
 ทำสิ่งใด

ความสำเร็จของมิบุนะทำให้อิชิโยนิ่กสะท้อใจ ผู้ชายที่ครั้งหนึ่งตนเองเคยดูถูกกลับ
 ประสบความสำเร็จอย่างง่ายดายภายในระยะเวลาอันสั้น ขณะที่ตัวอิชิโยเองแม้จะพยายามเท่าไรก็
 ไม่ประสบความสำเร็จ เหมือนยังเป็นการตอกย้ำให้อิชิโยเห็นว่าโลกแห่งความสำเร็จเป็นของผู้ชาย
 เท่านั้น แต่อิชิโยก็ไม่คิดจะยอมแพ้ เห็นได้จากบันทึกวันที่ 1 กันยายนปีเดียวกันที่อิชิโยระบุไว้ว่า
 ต้องการใช้ชีวิตอยู่ด้วยกำลังของตัวเอง ไม่คิดจะแต่งงานกับมิบุนะ แม้การแต่งงานนั้นจะทำให้
 ตัวเองรวมถึงแม่และน้องมีชีวิตที่สุขสบายขึ้นก็ตาม

2.4 จุดเปลี่ยนในชีวิต

หลังเลิกติดต่อกับโทซุอิ อิชิโยได้เขียนนวนิยายเรื่อง อุโมะระะจิ 『うもれ木』 ลงใน
 นิตยสาร มิยะโกะโนะซะนะ 『都の花』 เดือนพฤศจิกายน ค.ศ. 1892 โดยอาศัยความช่วยเหลือ
 ของทะนะเบะ คะโสะรุ่นที่ที่สะงิโนะยะ นวนิยายเรื่องนี้ประทับใจสะระตะ โทะกุโบะกุ (平田
 秃木) กับโสะชิโนะ เท็นชิ (星野天知) ซึ่งขณะนั้นกำลังเตรียมการก่อตั้งนิตยสาร บุงะกุกะอิ 『

¹² มะทซุนะระ เซะอิอะอิ (松永政愛) เป็นคนรู้จักกับบิดาของอิชิโย อิชิโยเคยไปเรียนเขียนป๊อกลัทธิอยู่ที่บ้านของมะทซุนะระอยู่
 ระยะเวลาหนึ่ง

文学界』เป็นอย่างมาก อิชิโงจึงได้เขียนนวนิยายเรื่อง ยูกิโนะฮิ 『雪の日』 ลงในนิตยสาร บุงะกุกะอิ

ทว่า เงินค่าต้นฉบับที่อิชิโงได้รับทั้งปีก็ยังน้อยกว่าที่กะโตะได้จากการเขียน *ยะบุโนะฮิ* เพียงเรื่องเดียว แม้จะเป็นยุคที่ค่าครองชีพต่ำ แต่ค่าใช้จ่ายของครอบครัวอิชิโงที่มักใช้จ่ายเกินตัวก็ตกถึงเดือนละสิบเยน เงินส่วนที่ไม่พอก็ได้มาจากการทำงานตัดเย็บ ชักผ้า สานรองเท้า รวมถึงการกู้ยืม และเอาเสื้อผ้าไปจำนำ¹³ ในที่สุด เดือนกรกฎาคม ค.ศ. 1893 อิชิโงจึงตัดสินใจย้ายไปเปิดร้านขายของเบ็ดเตล็ดที่ห้องแถวติดกับที่พักของพวกเขาคนละครดในย่านริวเซ็นจิ (龍泉寺) เขตมิตะยะ (下谷) ซึ่งเป็นย่านที่อยู่ใกล้กับสถานเริงรมย์ อิชิโงบรรยายถึงที่อยู่ใหม่ของตนไว้ในบันทึกวันที่ 20 กรกฎาคมว่า

このいへ したや 此家は下谷よりよし原がよひの只一筋道にて、夕がたよりとゞ
 ろく車の音、飛ちがふ燈火の光り、たとへんに詞なし。行く車
 は午前一時までも絶えず。かへる車は三時よりひゞきはじめぬ。
 もの深き本郷の静かなる宿より移りて、こゝにはじめて寝ぬる
 夜の心地、まだ生まれ出でゝ覚えなかりき。家は長屋だてなれ
 ば、壁一重には人力ひくおとこども住むめり。...くるわ近く
 人気あしき処と人々語りきかせるが、男気なき家のいかにあ
 なづられてくやしき事ども多からむ。何事もわれ一人はよし。
 母は老ひたり、邦子はいまだ世間をしらず。そがおもひわづら
 ふ景色を見るも哀也。¹⁴

บ้านหลังนี้ตั้งอยู่บนถนนเพียงสายเดียวที่ใช้สัญจรไปมาระหว่างมิตะยะกับย่าน
 เริงรมย์ เสียงรถลากที่ดังสนั่นตั้งแต่ตอนเย็น แสงโคมไฟจากรถลากที่แล่นไปมา
 ไม่อาจเปรียบเปรยเป็นคำพูดได้ รถที่มุ่งไปยังย่านเริงรมย์มีไม่ขาดสายจนถึงตีหนึ่ง
 รถที่กลับออกมาเริ่มส่งเสียงดังตั้งแต่ตีสาม ความรู้สึกครั้งแรกที่ได้นอนที่นี่หลังย้าย
 มาจากบ้านที่เงียบสงบที่ฮังโง เป็นความรู้สึกที่ไม่เคยประสบมาก่อนนับแต่เกิดมา
 ดูเหมือนว่าพวกเขาผู้ชายที่เป็นคนละครดจะอาศัยอยู่ติดกันแต่กำแพงกัน เพราะบ้านนี้
 เป็นห้องแถว ...ผู้คนต่างว่าอยู่ใกล้ย่านเริงรมย์ สภาพแวดล้อมไม่ดี แต่บ้านที่ไม่มี
 ผู้ชายอยู่คงไม่พ้นโดนดูถูกให้รู้สึกเจ็บใจ ไม่ว่าเรื่องอะไรถ้าฉันคนเดียวยังพอทน
 ได้ แต่นี่แม่ก็แก่แล้ว คุณิโกะก็ยังไม่ประสีประสา เห็นน้องกลุ่มใจแล้วก็รู้สึก
 สงสาร

¹³ 前田愛編、『新潮日本文学アルバム 3 樋口一葉』新潮社、1985年、p.32

¹⁴ 『樋口一葉全集』全6巻、筑摩書房(1974-94年) อ้างถึงใน 佐伯順子、『一葉語録』岩波書店、2004年、p.50

จากที่กล่าวมาจะเห็นว่า ฐานะของครอบครัวอิชิโตะต่ำลงมาก จากที่เคยอยู่บ้านเดี่ยวกลับต้องมาอยู่ห้องแถว จากที่เคยใช้ชีวิตร่วมกับชนชั้นสูงและชนชั้นกลางกลับต้องมาใช้ชีวิตร่วมกับชนชั้นล่าง ประสบการณ์ที่อิชิโตะได้สัมผัสจากการใช้ชีวิตอยู่ที่นี่เป็นแรงบันดาลใจให้อิชิโตะสร้างสรรค์ผลงานที่มีชื่อเสียงเช่น *ทะเลกระเบระ* 『たけくらべ』 ในเวลาต่อมา นอกจากนี้ จากข้อความข้างต้นยังเห็นถึงความกังวลของอิชิโตะต่ออนาคตของแม่และน้องในฐานะหัวหน้าครอบครัวอีกด้วย

แม้ในช่วงนี้อิชิโตะจะทุ่มเทให้กับการค้ามากกว่าการเขียนนวนิยาย แต่ต้นปีถัดมา กิจการที่ร้านของอิชิโตะก็ทำท่าว่าจะไปไม่รอด อิชิโตะจึงตัดสินใจไปขอคำปรึกษาจากคุชะกะ โยะมิตะกะ (久佐賀義孝) ซึ่งเป็นหมอที่มีชื่อเสียงในขณะนั้น คุชะกะกับอิชิโตะคุยกันอย่างถูกต้องถึงสี่ชั่วโมง หลังจากนั้นก็ยังติดต่อกันทางจดหมาย ทว่า เมื่ออิชิโตะขอความช่วยเหลือทางการเงิน คุชะกะกลับขอให้อิชิโตะเป็นภรรยาของตนเพื่อเป็นการแลกเปลี่ยน ทำให้อิชิโตะโกรธและตอบปฏิเสธไป ท้ายที่สุดอิชิโตะจึงตัดสินใจเลิกกิจการแล้วย้ายกลับไปอยู่ที่เขตสองโงในเดือนพฤษภาคม

2.5 บ้านปลายชีวิต

เมื่อย้ายกลับมาอยู่ที่เขตสองโง อิชิโตะมีโอกาสสัมผัสกับวิถีชีวิตของผู้หญิงในสังคมชั้นล่างอีกครั้ง เมื่ออิชิโตะรับเขียนจดหมายให้กับพวกผู้หญิงที่ทำงานในร้านขายเหล้าที่ตั้งอยู่ติดกับบ้านของตน ดังในบันทึกประจำวันเดือนมกราคม ค.ศ. 1895 ที่ว่า

となりふみに酒うる家あり。女子あまた居て客のときをする事、うたひめのごとく遊びめに似たり。つねに「文かきて給はれ」とてわがもとにて来る。ぬしはいつもかはりて、そのかずはかりがたし。¹⁵

ติดกันมีร้านขายเหล้าตั้งอยู่ มีผู้หญิงมากมาย ทำทางยามต้อนรับแขกดูราวกับเกอิชา หรือหญิงคณิกา (ผู้หญิงเหล่านั้น) มักจะมาขอร้องฉันว่า “ช่วยเขียนจดหมายให้ที” อยู่เสมอ ชื่อคนที่ส่งไปหากก็ต่างกัน ไปทุกครั้งและมีมากจนนับไม่ถ้วน

ร้านขายเหล้าเหล่านี้ แม้จากหน้าจะขายเหล้า แต่ความจริงเป็นแหล่งค้าประเวณี นอกจากนี้ อิชิโตะจะรับเขียนจดหมายให้กับผู้หญิงที่ทำงานในร้านขายเหล้าแล้ว ยังรับเป็นที่ปรึกษาปัญหาให้กับผู้หญิงเหล่านี้ด้วย ดังจะเห็นได้จากบันทึกประจำวันในวันที่ 20 กรกฎาคม ค.ศ. 1894 ที่อิชิโตะเล่าถึงชีวิตของโคะบะยะมิ อะอิ (小林愛) หญิงสาวที่ทำงานในร้านเหล้าที่มาปรึกษาปัญหาความรักกับอิชิโตะว่า โคะบะยะมิ อะอิเป็นลูกสาวของร้านขายดาบที่โกเบ เมื่ออายุ 16 ปีเกิดพลาดพลั้งไปมี

¹⁵ Ibid., p.131

สัมพันธ์ลึกซึ้งกับคนงานในโรงงานทำให้ผู้เป็นพ่อโกรธจนต้องออกจากบ้าน หลังอยู่กินกันได้สองสามปีทั้งคู่ก็เลิกกัน ในที่สุดโคะบะยะฉิกก็ต้องมาทำงานในร้านขายเหล้า แต่เมื่อเกิดรักกับผู้ชายคนใหม่ก็ถูกทางบ้านของฝ่ายชายตั้งข้อรังเกียจ โคะบะยะฉิกจึงมาขอคำปรึกษาจากอิชิโย การที่อิชิโยได้คลุกคลีใกล้ชิดและเห็นถึงความทุกข์ของผู้หญิงที่ทำอาชีพเหล่านี้ ทำให้อิชิโยเกิดความเห็นใจและไม่นึกดูถูกผู้หญิงเหล่านั้น ดังในบันทึกช่วง ค.ศ. 1894 - 1895 ของอิชิโยที่ว่า

かれも人也、馬車にて大路に豪奢をきそふ人あり。これも人也、夕ぐれの門にゆきゝを招きて情をうるの身あり。かれを貴也といふしるべからず。これを賤しといふしるべからず。天地は私なし。万物おの／＼、所にしたが随ひておひ立ぬべきを、何物ぞ、はかなき階級を作りて貴賤といふ。娼婦に誠あり。貴公子にしてこれをたばからむは罪ならずや。良家の夫人にしてつまを偽る人少からぬに、これをばうき世のならひとゆるして、一人娼婦斗せめをうるは、何ゆゑのあやまりならん。¹⁶

หากมีคนที่ประกวดประชันความหรูหราโดยนั่งรถม้าผ่านถนนใหญ่ ก็ย่อมมีคนที่ยกย่องชื่นชมผู้ที่ผ่านไปมาอยู่หน้าร้านยามพลบค่ำและค้าประเวณีอยู่เช่นกัน ไม่ควรแบ่งแยกว่าคนนั้นสูงส่งหรือคนนี้ต่ำต้อย ฟ้าดินก็ยังไม่แบ่งแยก ทั้งที่ทุกสรรพสิ่งต่างมีชีวิตไปตามทางของตน แล้วใครกันเป็นคนสร้างชนชั้นที่ไร้ความหมายและแบ่งแยกว่าคนไหนสูงส่งหรือต่ำต้อย หญิงคณิกาก็มีความจริงใจเช่นกัน ชนชั้นสูงหลอกลวงผู้หญิงพวกนั้นแล้วไม่มีความผิดอย่างนั้นหรือ ทั้งที่สุภาพสตรีในตระกูลสูงศักดิ์จำนวนไม่น้อยก็แอบนอกใจสามี แต่สังคมกลับยอมรับเพราะเห็นเป็นเรื่องธรรมดา แล้วตำหนิแต่หญิงคณิกาเช่นนี้ไม่ผิดหรือไร

ช่วงสองปีสุดท้ายของชีวิต อิชิโยหันกลับมาทุ่มเทให้กับการเขียนนวนิยายอีกครั้ง ประสบการณ์ที่อิชิโยได้รับจากย่านริวเซ็นจิและการรับเขียนจดหมาย รวมถึงให้คำปรึกษากับเหล่าผู้หญิงที่ทำงานในร้านเหล้า ก่อให้เกิดผลงานชิ้นเอกเช่น *ทะเลเกาะกระเบะ* และ *นิโงะริอะ* ที่มีตัวละครเอกเป็นหญิงคณิกาขึ้นมาใน ค.ศ.1895 ตามด้วยเรื่อง *ภูซันยะ* ซึ่งเขียนขึ้นในปีเดียวกัน เรื่อง *โคะโนะโกะ อูระมูระชะกิ* และ *วะระกะระ* ในปีถัดมา โดยผลงานในช่วงนั้นปลายชีวิตของอิชิโยแทบทั้งหมดล้วนแต่มีตัวละครเอกเป็นภรรยา ต่างกับผลงานในช่วงแรกที่ตัวละครเอกมักเป็นเด็กสาวหรือผู้หญิงที่ยังไม่แต่งงาน

¹⁶ Ibid., pp.134-135

ผลงานที่เขียนขึ้นในช่วงสองปีสุดท้ายนี้ ทำให้ชื่อเสียงของอิชิโยเป็นที่รู้จักแพร่หลาย ทว่า แม้จะมีชื่อเสียงโด่งดังและได้รับคำชมเชยมากมาย แต่อิชิโยกลับไม่ยินดีกับคำชมเชยเหล่านั้น ดังจะ เห็นได้จากบันทึกประจำวันที่ใช้ชื่อหัวข้อว่า บนผืนน้ำ 「みづの上日記」 ช่วงเดือนพฤษภาคม ค.ศ. 1896 ที่อิชิโยบรรยายถึงความรู้สึกของตนไว้ว่า

我れを訪ふ人十人に九人まではたゞ女子(をなご)なりといふを喜びても
の珍らしさに集(つど)ふ成けり さればこそことなる事なき反古紙(ほごがみ)
作り出ても今清少よむらさきよとはやし立る 誠は心なしのい
かなる底意(そこい)ありてともしらず我れをたゞ女子と斗見るよりのす
さび されば其評のとり所なきこと 疵(きず)あれども見えずよき
所ありてもいひ頭はすことなく たゞ一葉はうまし、上手なり、
余の女どもは更也、男も大かたはかうべを下ぐべきの技倆なり、
たゞうまし、上手なりといふ斗 その外にはいふ詞なきか い
ふべき疵を見出さぬか いとあやしき事ども也。

(หน้า 488)

คนที่มาหาฉันเก่าในสิบคน มาชุมนุมกันเพียงเพราะเห็นว่าแปลกดีที่ฉันเป็นผู้หญิง เท่านั้น เพราะฉะนั้นต่อให้ฉันเขียนผลงานที่น่าเบื่อไม่ต่างจากนักเขียนคนอื่น ก็ยัง ยกย่องฉันเป็นเซอิโอมหรือมูระซะกิ¹⁷ แห่งยุคนี้ยูคี ทั้งที่ความจริงไม่มี วิจารณ์ถ้อยคำ ไม่รู้ด้วยซ้ำว่าเจตนาที่แท้จริงที่ซ่อนอยู่ในผลงานของฉันคือ อะไร แค่เห็นเป็นเรื่องสนุกเพราะฉันเป็นผู้หญิงเท่านั้น คำวิจารณ์แบบนั้นไม่มี ความหมายสักนิด ต่อให้ผลงานมีข้อดีก็มองไม่เห็น ต่อให้มีข้อดีก็ไม่อาจบอก ให้ชัดเจนได้ ดีแต่พูดว่า “อิชิโยเก่ง เยี่ยม เหนือกว่านักเขียนหญิงคนอื่น มีฝีมือ ขนาดที่นักเขียนชายส่วนใหญ่ยังยอมก้มหัวให้” พูดอยู่แค่ “เก่ง เยี่ยม” ไม่มีคำอื่น จะพูดแล้วรีใจ ไม่พบข้อดีที่ควรยกขึ้นมาพูดรีใจ น่าประหลาดดีแท้

อิชิโยมองว่าคนรอบข้างไม่ได้ชื่นชมในผลงานของตนอย่างแท้จริง แต่ชื่นชมเพราะเห็นว่า นักเขียนหญิงเช่นตนเป็นสิ่งแปลกใหม่เท่านั้น เนื่องจากขณะนั้นอาชีพนักเขียนถูกมองว่าเป็นอาชีพ ของผู้ชาย ทว่า อิชิโยต้องการให้คนรอบข้างมองตนเองในฐานะนักเขียนคนหนึ่ง และตัดสินตนเอง จากผลงานโดยไม่แบ่งแยกชายหญิง

ช่วงบั้นปลายชีวิต อิชิโยได้รู้จักและติดต่อกับนักเขียนมากมาย ทั้งบะบะ โคะโซ (馬場胡蝶) โทะงะวะ ฌุโคะทังซุ (戸川秋骨) ฌิมะสะกิ โทะซัน (島崎藤村) คะวะกะมิ บิรัน

¹⁷ เซอิโอมะงันกับ มูระซะกิ ฌิกิบุ ทั้งคู่เป็นนักเขียนหญิงที่มีชื่อเสียงในยุคเฮอัน (ค.ศ. 794 - 1192)

(川上眉山) รวมถึงอิสระตะ โทะกุโบะกุด้วย แม้ว่าอิชิโยะจะได้รู้จักกับเพื่อนในวงวรรณกรรมเพิ่มมากขึ้น แต่สุดท้ายอิชิโยะก็ยังรู้สึกแปลกแยกและโดดเดี่ยวอยู่ดี ดังที่อิชิโยะบรรยายไว้ในบันทึกประจำวันเดือนกุมภาพันธ์ ค.ศ. 1896 ว่า

みたりける夢の中にはおもふ事こゝろのまゝにいひもしつ
おもへることさながら人のしりつるなど嬉しかりしを さめぬ
れば又もやうつせみのわれにかへりていふまじき事かたりがた
き次第などさま／＼” ぞ有る

しばし文机に頬づえつきておもへば誠にわれは女 成 けるもの
を、何事のおもひありとてそはなすべき事かは

...あけくれに見る人の一人も友といへるもなく我れをしるもの
の空しきをおもへばあやしう一人この世に生れし心地ぞする
我れは女なり いかにおもへることありともそは世に行ふべき
事かあらぬか

(หน้า 485)

ในความฝัน ฉันพูดสิ่งที่คิดออกไปอย่างใจ และจิตใจที่คนอื่นเข้าใจสิ่งที่ฉัน
คิดทั้งหมด แต่พอตื่นจากฝัน กลับมาเป็นตัวฉันในความเป็นจริง สิ่งที่ไม่ควรพูด
สิ่งที่พูดลำบาก กลับมีอยู่มากมาย

พอนั่งทำคางครุ่นคิดที่โต๊ะเขียนหนังสือสักครู่ ก็ให้ตระหนักว่าตัวฉันนั้น
เป็นผู้หญิง ดังนั้นต่อให้คิดจะทำอะไรก็คงไม่อาจทำให้สำเร็จไปได้

...ผู้คนที่ได้พบเจอไม่มีสักคนที่เรียกได้ว่าเพื่อน พอกคิดว่าไม่มีใครเข้าใจ
ฉันสักคนแล้ว ก็รู้สึกเหมือนเกิดมาตัวคนเดียวในโลกใบนี้ ฉันเป็นผู้หญิง ต่อให้มี
เรื่องที่ยากทำสักขนาดไหน ฉันก็ไม่มั่นใจว่าควรทำตามที่คิดหรือไม่

ข้อความข้างต้นนอกจากจะแสดงให้เห็นถึงความรู้สึกโดดเดี่ยวแล้ว ยังแสดงให้เห็นถึง
ความอึดอัดใจของอิชิโยะที่ไม่อาจทำอะไรได้ตามใจคิด เพียงเพราะเกิดมาเป็นผู้หญิงอีกด้วย ซึ่งหาก
ย้อนมองกลับไปจะเห็นว่า อิชิโยะไม่ได้เรียนต่อก็เพราะแม่เห็นว่าเด็กผู้หญิงไม่จำเป็นต้องเรียนสูงๆ
อิชิโยะต้องประสบปัญหาทางการเงินก็เพราะสังคมยุคนั้นไม่เปิดโอกาสด้านอาชีพให้กับผู้หญิง อิชิโยะ
ตกเป็นข่าวอื้อฉาวกับโทซุอิ ทั้งที่อยากเรียนรู้การเขียนนวนิยายกับโทซุอิอย่างบริสุทธิ์ใจ ก็เพราะอิชิ
โยะเป็นผู้หญิง ถึงแม้อิชิโยะจะทุ่มเทสร้างสรรค์ผลงานเพียงใด ผู้คนก็ไม่ใส่ใจชื่นชมผลงานมากไป
กว่าความจริงที่ว่าอิชิโยะเป็นผู้หญิง กล่าวคือ ความเป็นผู้หญิงเป็นข้อจำกัดที่ทำให้อิชิโยะไม่สามารถ
ทำตามความต้องการของตัวเองได้ การที่นวนิยายในช่วงนั้นปลายชีวิตของอิชิโยะมุ่งเน้นที่ตัวละคร
ภรรยาเป็นหลักก็น่าจะมีสาเหตุมาจากการที่อิชิโยะตระหนักในความจริงข้อนี้ และต้องการเรียกร้อง
สิทธิให้กับผู้หญิงโดยอาศัยนวนิยายเป็นสื่อกลาง

อย่างไรก็ตาม หลังจากฝากผลงานเรื่อง *วะระกะระ* ซึ่งเป็นนวนิยายเรื่องสุดท้ายไว้ในเดือน พฤษภาคมแล้ว อชิโงก็จบชีวิตลงด้วยวัณโรคในวันที่ 23 พฤศจิกายน ค.ศ. 1896 รวมอายุได้ 24 ปี

ประสบการณ์ชีวิตของอชิโงมีส่วนสัมพันธ์กับการสร้างสรรค์งานวรรณกรรมอย่างมาก การศึกษาที่ชะงักงันและชะงักงันให้รูปแบบการเขียนและการวางโครงเรื่องในผลงานช่วงแรกถอดแบบมาจากบทกวีญี่ปุ่นและวรรณคดีคลาสสิก ภาษาที่ใช้จึงเป็นภาษาญี่ปุ่น โบราณเหมือนที่ใช้ในการเขียนบทกวีญี่ปุ่น ส่วนตัวละครเอกมักเป็นหญิงสาวสูงศักดิ์ที่งดงามและโดดเดี่ยว เนื้อเรื่องส่วนใหญ่เป็นเรื่องโศกนาฏกรรมของความรักเหมือนดังที่ปรากฏในวรรณคดีคลาสสิก

ทว่า การได้สัมผัสกับชีวิตของผู้คนระดับล่างในย่านริวเซ็นจิและการได้เห็นชีวิตของเหล่าหญิงคณิกาที่ถูกมองว่าเป็นเพียงแค่วัตถุทางเพศ การมีโอกาสคบหาและพูดคุยแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกับนักเขียนชายรุ่นใหม่ที่ได้รับการศึกษาแบบตะวันตก โดยเฉพาะนักเขียนของนิตยสาร *บุงกะกุกะอิ* เช่น อิระตะ โทะกุโบะกุ มิเมะซะกิ โทสน และ ควะกะกะมิ บิฮัน ซึ่งเป็นนักเขียนแนวจินตนิยม (Romanticism) ที่เน้นเรื่องอารมณ์ความรู้สึก ความเป็นปัจเจกบุคคลและเป็นอิสระจากกฎเกณฑ์และระเบียบการที่ยึดถือกันมา ประกอบกับความยากลำบากในการดำเนินชีวิตที่อชิโงประสบมาด้วยตัวเอง ไม่ว่าจะเป็นโอกาสในการประกอบอาชีพที่ถูกจำกัด การถูกมองในฐานะวัตถุทางเพศเมื่อขอความช่วยเหลือทางการเงินจากคุชะกะ โยะมิตะกะ หรือชื่อเสียงที่ได้มาเพราะความเป็นผู้หญิง สิ่งต่างๆ เหล่านี้ล้วนแล้วแต่มีอิทธิพลต่อการสร้างสรรค์ผลงานในช่วงบั้นปลายชีวิตของอชิโงทั้งสิ้น ในความเห็นของผู้วิจัยประสบการณ์ชีวิตเหล่านี้น่าจะเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้อชิโงได้ตระหนักถึงสถานภาพที่ถูกกดขี่และไร้ซึ่งอิสรภาพของผู้หญิงภายใต้สังคมที่ผู้ชายเป็นใหญ่ และก้าวออกมาเรียกร้องการปลดปล่อยให้แก่ผู้หญิงผ่านทางวรรณกรรม โดยอชิโงได้เลือกใช้ตัวละครผู้หญิงที่แต่งงานแล้วซึ่งต้องแบกรับความคาดหวังของสังคมทั้งในฐานะแม่และภรรยา โดยไม่มีสิทธิและเสียงใดๆ มาเป็นเครื่องมือ ดังนั้นจึงอนุมานได้ว่าผลงานช่วงสุดท้ายของอชิโงที่มีตัวละครเอกเป็นภรณาน่าจะสะท้อนให้เห็นถึงความพยายามของอชิโงในการเรียกร้องสิทธิสตรี

ส่วนเรื่องสถานภาพของผู้หญิงในยุคเมจิ และแนวคิดในการปลดปล่อยผู้หญิงนั้น ผู้วิจัยจะขอกล่าวถึงในบทต่อไป

ศูนย์วิจัยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทที่ 3

ผู้หญิงในยุคเมจิ

ในบทนี้ผู้วิจัยจะทำการศึกษาถึงสถานภาพของผู้หญิงในยุคเมจิเพื่อเปรียบเทียบกับสถานภาพของตัวละครหญิงในวรรณกรรมทั้งหกเรื่อง¹ที่ผู้วิจัยเลือกมาศึกษาว่ามีความเหมือนหรือต่างกันอย่างไร และสถานภาพของผู้หญิงในยุคเมจิส่งผลต่อการสร้างตัวละครอย่างไร อีกทั้งตัวอชิโงเองก็นับเป็นผู้หญิงในยุคเมจิคนหนึ่ง ผู้วิจัยจึงเห็นว่าการศึกษาในบทนี้นอกจากจะช่วยให้อชิโงเข้าใจถึงสถานภาพของผู้หญิงในยุคเมจิแล้ว ยังช่วยให้เข้าใจอชิโงในฐานะผู้หญิงคนหนึ่งที่มีชีวิตอยู่ในยุคเมจิ รวมถึงเข้าใจวรรณกรรมของอชิโงอีกด้วย

ยุคเมจิเริ่มจากการปฏิรูปเมจิใน ค.ศ. 1868 โดยมีจุดมุ่งหมายที่จะเปลี่ยนแปลงญี่ปุ่นให้มีความทันสมัยแบบประเทศตะวันตกในทุกๆ ด้าน และยกเลิกประเพณีเก่าๆ อันเป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาประเทศ¹ ยุคนี้จึงมีการเปิดรับวัฒนธรรมตะวันตกอย่างกว้างขวาง ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทั้งทางด้านการเมือง เศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรม ผู้หญิงก็ได้รับผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงเหล่านี้เช่นกัน ดังจะเห็นได้ดังนี้

3.1 สถานภาพของผู้หญิงในทางกฎหมาย

กฎหมายสำมะโนครัว (戸籍法) ที่ออกมาใน ค.ศ. 1871 เป็นสิ่งแรกที่ชี้ให้เห็นถึงความพยายามในการกำหนดตำแหน่งของผู้หญิงในนโยบายปฏิรูปประเทศให้ทันสมัยของรัฐบาลเมจิ และเป็นจุดเริ่มต้นของการกำหนดตำแหน่งของผู้หญิงในทางกฎหมาย กล่าวคือ รูปแบบการเขียนรายชื่อในทะเบียนบ้านจะเริ่มด้วยชื่อหัวหน้าครอบครัวเป็นคนแรก และถือว่าญาติคือสมาชิกในครอบครัว จึงจัดให้ญาติที่สืบสายเลือดโดยตรงและผู้ชายอยู่ในอันดับต้น ส่วนญาติที่สืบเนื่องมาคนละสายและผู้หญิงอยู่ในอันดับท้าย² ต่างจากทะเบียนบ้านในสมัยเอโดะ (ค.ศ. 1603 - 1867) ซึ่งจะขึ้นด้วยเป็นหัวหน้าครอบครัวตามด้วยภรรยาบุตรและญาติที่สืบสายเลือดโดยตรง³ จึงกล่าวได้ว่านโยบายของรัฐบาลได้เริ่มสร้างกฎระเบียบที่ “ยกย่องผู้ชาย กดขี่ผู้หญิง” (男尊女卑) จากกฎหมายฉบับนี้⁴

ส่วนกฎหมายแพ่งของญี่ปุ่นนั้นเริ่มแก้ไขตั้งแต่ ค.ศ. 1870 โดยอ้างอิงจากกฎหมายแพ่งของประเทศฝรั่งเศสที่ถือว่าบุตรและภรรยาคือผู้อ่อนแอ ดังนั้นจึงจำเป็นต้องได้รับการปกป้องจากพ่อ

¹ พิพาดา ยังเจริญ. ประวัติอารยธรรมญี่ปุ่น. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2539. หน้า 143

² 女性史総合研究会編、『日本女性史第4巻近代』東京大学出版会、1994年、p.4

³ 石月静恵・藪田貴編、『女性史を学ぶ人のために』世界思想社、1999年、p.80

⁴ 女性史総合研究会編、『日本女性史第4巻近代』東京大学出版会、1994年、p.4

และสามีซึ่งเป็นผู้นำครอบครัว สมาชิกในครอบครัวจึงต้องเชื่อฟังผู้นำครอบครัว และยอมรับอำนาจ สิทธิขาดของพ่อและสามี กฎหมายแพ่งของญี่ปุ่นมีส่วนที่เหมือนกับกฎหมายแพ่งของฝรั่งเศสมาก ทั้งในเรื่องสิทธิการเลี้ยงดูบุตรของบิดา การให้ความสำคัญกับลูกที่เกิดจากภรรยาที่ถูกต้องตามกฎหมาย ความไม่เสมอภาคของชายหญิงในกำหนดเรื่องการฟ้องหย่ากรณีที่มีผู้ และการกำหนดให้ ผู้หญิงเป็นบุคคลไร้ความสามารถ เป็นต้น ตัวอย่างเช่น กฎหมายแพ่งมาตรา 747 ระบุว่าหัวหน้าครอบครัวมีหน้าที่ต้องเลี้ยงดูครอบครัว มาตรา 750 ระบุว่าการทำงานของสมาชิกในครอบครัว จำเป็นต้องได้รับความยินยอมจากหัวหน้าครอบครัว มาตรา 877 ระบุว่าสิทธิในการเลี้ยงดูบุตรเป็นของบิดา มารดามีสิทธิในการเลี้ยงดูบุตรต่อเมื่อบิดาถึงแก่กรรมหรือละทิ้งครอบครัวไปเท่านั้น มาตรา 970 ระบุว่าผู้ที่จะเป็นหัวหน้าครอบครัว หากเป็นญาติในระดับเดียวกันให้ผู้ชายมีสิทธิก่อน มาตรา 801 ระบุว่าทรัพย์สินของภรรยาให้สามีเป็นผู้ดูแล มาตรา 14-18 ระบุว่าการกระทำที่ ก่อให้เกิดผลกระทบต่อทรัพย์สิน เช่น ภรรยาจะทำสัญญาหรือบริหารทรัพย์สิน จำเป็นต้องได้รับ อนุญาตจากสามี⁵ แม้ในยุคนี้ผู้หญิงจะมีสิทธิสืบทอดมรดกและเป็นผู้นำครอบครัวได้ แต่ก็จำกัด เฉพาะในกรณีที่ไม่มีผู้สืบทอดซึ่งเป็นชายเท่านั้น⁶ การยอมรับให้ผู้หญิงเป็นหัวหน้าครอบครัว เป็นไปเพื่อป้องกันการสูญสลายของครอบครัวเท่านั้น หากหัวหน้าครอบครัวซึ่งเป็นผู้หญิงแต่งงาน สามีจะกลายเป็นหัวหน้าครอบครัวแทน⁷ ดังเช่นที่อิชิโยได้เป็นหัวหน้าครอบครัวต่อจากบิดา เนื่องจาก พี่ชายคนโตเสียชีวิต ส่วนพี่ชายคนรองก็แยกบ้านไป พี่สาวคนโตก็ออกเรือนไปแล้ว เหลือ เพียงอิชิโยกับน้องสาว อิชิโยจึงต้องทำหน้าที่หัวหน้าครอบครัว หรือกรณีของ “โอะมะชิ” ในเรื่อง วะระกะระ ที่เป็นลูกสาวคนเดียวของเศรษฐีผู้มั่งคั่ง บิดาของโอะมะชิจึงแต่งลูกเขยเข้ามาเป็นผู้สืบทอด และเป็นหัวหน้าครอบครัวแทนโอะมะชิ แม้เดิมที่ทรัพย์สินจะเป็นของโอะมะชิ แต่สิทธิในการ ดูแลทรัพย์สินสมบัติเหล่านั้นกลับตกเป็นของสามีโอะมะชิ ตัวโอะมะชิเองกลับไม่มีสิทธิในทรัพย์สิน เหล่านั้น เห็นได้จากในตอนท้ายเรื่องที่โอะมะชิถูกสามีที่ไล่ออกจากบ้าน แต่กลับไม่อาจทำอะไรได้ ทั้งที่ความจริงบ้านหลังนั้นเป็นของโอะมะชิเอง

นอกจากนี้ ในทางกฎหมายผู้หญิงยังไม่ได้รับสิทธิของพลเมือง⁸ โดยเฉพาะอย่างยิ่งภรรยา ถูกบังคับให้ตกเป็นเบี้ยล่างของสามี กรรมสิทธิ์ในทรัพย์สินก็ต้องอยู่ภายใต้การควบคุมของสามี ภรรยาถือเป็นบุคคลที่ไร้ความสามารถเช่นเดียวกับผู้เยาว์ ยิ่งไปกว่านั้น ฐานะของภร่ายังถูกลด ต่ำลงจากการที่กฎหมายอาญาใน ค.ศ. 1870 กำหนดให้ภรายน้อยเป็นญาติลำดับที่สองและมีชื่ออยู่ใน ทะเบียนบ้านอย่างเป็นทางการ ทว่า การปฏิบัติต่อภรายน้อยดังเช่นคู่สมรสถูกประณามอย่าง รุนแรงจากเหล่านักคิดที่เห็นด้วยกับการรับอารยธรรมตะวันตก กฎหมายนี้จึงถูกยกเลิกไปใน ค.ศ.

⁵ 石月静恵・藪田貫編、『女性史を学ぶ人のために』世界思想社、1999年、pp.82-83

⁶ 女性史総合研究会編、『日本女性史第4巻近代』東京大学出版会、1994年、p.5

⁷ 石月静恵・藪田貫編、『女性史を学ぶ人のために』世界思想社、1999年、p.84

⁸ สิทธิในฐานะพลเมือง โดยเฉพาะอย่างยิ่งสิทธิในการลงคะแนนเสียงเลือกตั้งและสิทธิในการลงสมัครรับเลือกตั้ง

1883 แม้ตามกฎหมายแล้วสังคมญี่ปุ่นจะเป็นระบบสามีภรรยาเดียว แต่ภรรยายังคงถูกกำหนดให้เป็นบุคคลไร้ความสามารถเช่นเดิม เห็นได้จากกฎหมายอาญา ค.ศ. 1870 - 1882 ซึ่งเอาผิดภรรยาที่นอกใจสามี แต่ไม่เอาผิดสามีที่นอกใจภรรยา อีกทั้งโทษของสามีที่ฆ่าภรรยาที่เบากว่าโทษในฐานะฆ่าคนตายทั่วไป แต่โทษของภรรยาที่ฆ่าสามีกลับหนักกว่าโทษตามปกติ⁹ ตัวอย่างเช่น กฎหมายอาญามาตรา 311 ระบุว่า สามีที่จับได้ว่าภรรยามีชู้ แล้วฆ่าชายชู้หรือภรรยาขณะที่ร่วมประเวณีกันในทันที ไม่ถือว่ามีความผิด ยกเว้นกรณีที่สามีทำการโดยไตร่ตรองไว้ก่อน เบื้องหลังข้อกำหนดนี้คือแนวคิดที่ว่าภรรยาเป็นทรัพย์สินของสามี ชายชู้จึงถือเป็นผู้ล่วงละเมิดกรรมสิทธิ์ของสามี ส่วนมาตรา 353 ระบุว่าหญิงที่มีสามีแล้วประพฤตินอกใจสามี มีโทษจำคุกตั้งแต่ 6 เดือนถึง 2 ปี ชายชู้มีโทษสถานเดียวเช่นกัน ส่วนสามีมีโทษผิดฐานคบชู้ในกรณีที่ถูกฝ่ายเป็นภรรยาของผู้อื่นเท่านั้น หากอีกฝ่ายเป็นหญิงที่ยังไม่แต่งงานถือว่าไม่มีความผิดตามกฎหมาย¹⁰ ส่วนเรื่องการหย่า แม้ภรรยาสามารถฟ้องหย่าสามีได้ แต่เมื่อเทียบกันแล้วสามีขอหย่าได้โดยไม่ต้องได้รับความยินยอมจากภรรยา เพียงแค่ปรึกษากับญาติแล้วยื่นคำร้องต่อทางราชการเท่านั้น แต่กรณีที่ภรรยาเป็นฝ่ายขอหย่าจำเป็นต้องได้รับความยินยอมจากสามี การฟ้องหย่าโดยภรรยาจึงเป็นเรื่องยากลำบากมาก¹¹ ดังจะเห็นได้จาก “โอะเซะกิ” ใน *อุซันยะ* กับ “จิทซุโกะ” ใน *โคะโนะโกะ* ที่ถึงแม้จะต้องการหย่าขาดจากสามี แต่ก็ไม่สามารถทำได้ อีกทั้งสามีของโอะเซะกิกับจิทซุโกะ รวมถึงสามีของ “โอะสะทซุ” ใน *นิโงะริอะ* และสามีของโอะมะชิโน *วะระกะระ* ยังนอกใจภรรยาไปมีหญิงอื่นโดยไม่ถูกสังคมตำหนิอีกด้วย ขณะที่ฝ่ายภรรยาได้แต่ยอมรับและอดทนต่อการกระทำของสามี

ใน ค.ศ. 1872 รัฐบาลออกประกาศปลดปล่อยหญิงฉนิกา (娼妓解放令) พร้อมทั้งว่าหญิงฉนิกาที่เหมือนกับวัวและม้าที่ไม่ไร้ซึ่งสิทธิ ดังนั้นจึงห้ามนายจ้างเรียกร่องหนี่ในอดีตคืนจากผู้หญิงเหล่านี้ หญิงฉนิกาที่ขายตัวใช้หนี้แทนพ่อแม่อยู่ในสถานเรีงรมย์จึงได้รับการปลดปล่อยให้เป็นอิสระ เหตุการณ์สำคัญที่ก่อให้เกิดการปลดปล่อยนี้ขึ้นคือคดีเรีอมาเรีย ลูซ (Maria Luz) ซึ่งเป็นกรณีพิพาทระหว่างเปรูกับญี่ปุ่น สาเหตุเกิดจากกรรมกรชาวจีนที่ทนการถูกใช้งานอย่างทารุณไม่ไหว ได้หลบหนีออกจากเรีอมาเรีย ลูซซึ่งเป็นเรือสัญชาติเปรูที่จอดอยู่ที่โยะ โคะสะมะ ญี่ปุ่นสั่งให้เปรูปล่อยตัวกรรมกรชาวจีนทั้งหมดโดยให้เหตุผลว่าการค้าทาสเป็นเรื่องไม่ถูกต้อง ฝ่ายเปรูจึงอ้างว่าหญิงฉนิกาของญี่ปุ่นก็ถือเป็นการค้ามนุษย์เช่นกัน ทำให้ญี่ปุ่นคิดว่าการมีประชาชนที่เหมือนกับทาสคือความอับอาย จึงพยายามปลดปล่อยหญิงฉนิกา ทว่า แม้รัฐบาลจะประกาศห้ามค้ามนุษย์ แต่หญิงฉนิกาส่วนใหญ่ไม่มีทางเลือกในการประกอบอาชีพ จึงจำต้องอยู่ที่สถานเรีงรมย์ต่อไป¹² กล่าวคือ มาตรการที่เป็นรูปธรรมของรัฐบาลในการปลดปล่อยหญิงฉนิกามีเพียงคำสั่งขกหนี่เท่านั้น

⁹ 女性史総合研究会編、『日本女性史第4巻近代』東京大学出版会、1994年、pp.5-6

¹⁰ 総合女性史研究会編、『史料にみる日本女性のあゆみ』吉川弘文館、2007年、pp.140-141

¹¹ 女性史総合研究会編、『日本女性史第4巻近代』東京大学出版会、1994年、p.6

¹² 総合女性史研究会編、『史料にみる日本女性のあゆみ』吉川弘文館、2007年、pp.136-137

แต่ไม่ได้คำนึงถึงการกลับบ้าน การเปลี่ยนอาชีพ การเริ่มต้นชีวิตใหม่ของหญิงคนึกา และไม่มีมาตรการสั่งห้ามค้าประเวณี¹³ ดังจะเห็นได้จาก “โอะริกิ” ใน *นิโงะริเอะ* ที่ไม่ยอมเป็นคนึกา แต่因为没有ทางเลือกในการประกอบอาชีพอย่างอื่น จึงต้องทนทำอาชีพคนึกาต่อไปด้วยความทุกข์ใจ

อีกด้านหนึ่ง เหล่าผู้ประกอบการสถานเรีงรมย์ก็คิดหาวิธีการต่างๆ นานาเพื่อเปิดกิจการต่อไป ในค.ศ. 1873 รัฐบาลจึงออกกฎว่าหากตรวจสอบแล้วว่าหญิงนั้นเป็นคนึกาด้วยความสมัครใจ ก็จะออกใบอนุญาตให้ทำอาชีพคนึกาได้ ดังนั้นในความเป็นจริงหญิงคนึกาจึงถูกผูกมัดอยู่กับผู้ประกอบการสถานเรีงรมย์ไม่ต่างจากที่แล้วมาภายใต้ข้ออ้างว่าเจ้าตัวทำด้วยความสมัครใจ รัฐบาลเองก็ให้การรับรองธุรกิจค้าประเวณีอย่างเป็นทางการ¹⁴ ตามสถิติใน ค.ศ. 1883 หญิงคนึกาที่ขึ้นทะเบียนกับรัฐบาลในกรุงโตเกียวมีกว่า 3,000 คน แยกที่ไปเที่ยวหญิงคนึกามีกว่า 1,250,000 คน ใน ค.ศ. 1888 มีหญิงคนึกากว่า 4,700 คน แยกที่ไปเที่ยวกว่า 2,000,000 คน กล่าวกันว่าหญิงคนึกาที่ไม่ขึ้นทะเบียนยังมีมากกว่านี้หลายเท่าตัว นับเป็นการเกิดของตลาดการค้ามนุษย์โดยแท้¹⁵

เดิมทีสังคมญี่ปุ่นไม่รู้สึว่าการค้าประเวณีเป็นความผิด แต่หลังการปฏิรูปเมจิ การเข้ามาของศาสนาคริสต์ (โดยเฉพาะนิกายโปรเตสแตนต์) พร้อมแนวคิดที่ว่ามนุษย์ทุกคนเท่าเทียมกันเมื่ออยู่เบื้องพระพักตร์ของพระเจ้า แนวคิดเรื่องระบบสามภรรยาเดียวและความบริสุทธิ์ซึ่งเป็นหลักคำสอนของศาสนา ทำให้แนวคิดด้านจริยธรรมของคนญี่ปุ่นเปลี่ยนแปลง และเริ่มมองปัญหาการค้าประเวณีในมุมใหม่¹⁶ การเคลื่อนไหวเพื่อยกเลิกการค้าประเวณีเริ่มเห็นได้ชัดเจนในทศวรรษ 1880 ใน ค.ศ. 1889 และใน ค.ศ. 1890 สภาจังหวัดมิยะงิ ะมะนะมิ โคชิ อะอิชิ และคะนะงะวะ ได้ลงมติให้ยกเลิกการค้าประเวณีตามอย่างสภาจังหวัดกุมมะซึ่งมีมติยกเลิกการค้าประเวณีใน ค.ศ. 1882 กุมมะกลายเป็นจังหวัดที่ไม่มีการค้าประเวณีอยู่ชั่วระยะเวลาหนึ่ง แต่ก็ต้องพ่ายแพ้แก่อำนาจรัฐและผู้ประกอบการไปในที่สุด¹⁷

อาจกล่าวได้ว่า กฎหมายในยุคเมจิตั้งอยู่บนแนวคิด “การยกย่องผู้ชาย กดขี่ผู้หญิง” ไม่ว่าจะกฎหมายแพ่งก็ดี กฎหมายอาญาก็ดี ล้วนแล้วแต่เป็นเครื่องมือให้ผู้ชายใช้ในการกดขี่ผู้หญิงทั้งสิ้น กฎหมายไม่ได้ก่อให้เกิดความเสมอภาคระหว่างชายหญิง แต่กลับเอื้อประโยชน์ให้ผู้ชาย และทำให้ผู้หญิงเป็นบุคคลไร้ความสามารถ ผู้ชายจึงมีสิทธิเหนือผู้หญิงในทุกด้านอย่างถูกต้องตามกฎหมาย สถานภาพของผู้หญิงจึงตกเป็นรองผู้ชายอย่างไม่อาจหลีกเลี่ยงได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้หญิงที่อยู่ในฐานะภรรยา ชีวิตต้องขึ้นอยู่กับพ่อ สามิและลูกชาย จึงถูกกดขี่ยิ่งกว่าผู้หญิงที่ยังไม่แต่งงาน

¹³ 女性史総合研究会編、『日本女性史第4巻近代』東京大学出版会、1994年、p.7

¹⁴ 総合女性史研究会編、『史料にみる日本女性のあゆみ』吉川弘文館、2007年、p.137

¹⁵ 女性史総合研究会編、『日本女性史第4巻近代』東京大学出版会、1994年、p.9

¹⁶ Ibid., p.226

¹⁷ Ibid., p.9

3.2 การศึกษาของสตรี

ในด้านการศึกษา รัฐบาลเมจิมีความเห็นว่า ญี่ปุ่นจะพัฒนาเป็นอารยะไม่ได้ ถ้าประชาชนไม่มีการศึกษา รัฐบาลจึงให้ความสำคัญกับการศึกษาอย่างมาก¹⁸ แผนการศึกษา (学制) ที่ประกาศใช้ใน ค.ศ. 1872 ส่งเสริมให้คนทุกคนชั้นไม่ว่าชายหรือหญิงมีโอกาสเข้ารับการศึกษาย่างเท่าเทียมกัน ทว่าภาพลักษณ์ของผู้หญิงที่รัฐบาลคาดหวังคือภาพของผู้หญิงที่อยู่ในบ้านและทำประโยชน์ให้แก่ประเทศชาติในฐานะ “ภรรยาที่ดีมารดาที่ฉลาด” (良妻賢母) ไม่ใช่การศึกษาเพื่อเป็นกุญแจไปสู่การประสบความสำเร็จในชีวิตเหมือนอย่างผู้ชาย¹⁹ กล่าวคือ จุดมุ่งหมายในการศึกษาของสตรี ไม่ใช่การให้ความสำคัญกับการพัฒนาความเป็นมนุษย์และบุคลิกภาพของผู้หญิงในฐานะปัจเจกบุคคล แต่เป็นการสร้างมารดาที่ฉลาดเพื่อผลิตผู้หญิงที่จะอบรมเด็กในฐานะมารดาในอนาคต²⁰ เหมือนดังที่โมะริ อะริโนะริ (森有礼) รัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการคนแรกกล่าวว่า “การศึกษาของสตรีเป็นสิ่งที่ช่วยอบรมจิตใจให้เป็นภรรยาที่ดี เป็นมารดาที่ฉลาด สามารถดูแลครอบครัว รวมถึงสั่งสอนเด็กๆได้ รากฐานความมั่งคั่งและเข้มแข็งของประเทศชาติอยู่ที่การศึกษา รากฐานของการศึกษาอยู่ที่การศึกษาของสตรี”²¹ คำกล่าวของโมะริดูผิวเผินอาจเหมือนกับคำกล่าวทั่วไป แต่ความจริงกลับแฝงนัยของการกดขี่ที่ผู้ชายมีต่อผู้หญิงเอาไว้ กล่าวคือในทัศนะของโมะริ ผู้หญิงถูกคาดหวังในฐานะมนุษย์ที่ต้องมีชีวิตพึ่งพาผู้ชาย และไม่มีอิสระในฐานะปัจเจกบุคคล

ใน ค.ศ. 1890 ที่จักรพรรดิประกาศพระบรมราชโองการเกี่ยวกับการศึกษาอันมีจุดมุ่งหมายเพื่อผลักดันให้ประชาชนสนใจการศึกษา และยึดมั่นในหลักคุณธรรมขงจื้อ กัตสึญงูตอบิคารมารดา รักพี่น้อง สุภาพอ่อนน้อมและจงรักภักดีภักดีต่อจักรพรรดิ²² การฟื้นฟูหลักคุณธรรมขงจื้อนับเป็นจุดเปลี่ยนของนโยบายการศึกษาของรัฐบาล เนื่องจากรัฐบาลรู้สึกหวาดหวั่นกับการเฟื่องฟูของขบวนการเสรีประชาธิปไตย²³ ผู้หญิงยังคงถูกเน้นย้ำให้เชื่อฟังและซื่อสัตย์ต่อคู่ครอง อีกทั้งถูกจำกัดอยู่แต่เพียงในบ้านอย่างโจ่งแจ้งอีกด้วย²⁴ ทว่า แม้รัฐบาลจะมีนโยบายส่งเสริมการศึกษา แต่อัตราการเข้าศึกษาในโรงเรียนประถมอยู่ที่ 49% โดยเฉพาะเด็กผู้หญิงมีอัตราการเข้าศึกษาต่ำเพียงแค่ 31% และในจำนวนสองคนจากสามคนไม่รู้เรื่องพระบรมราชโองการของจักรพรรดิ ซึ่งชี้ให้เห็นว่าการจะให้ประชาชนทุกคนมีการศึกษายังเป็นเรื่องที่ห่างไกล ดังนั้นใน ค.ศ. 1893 เพื่อส่งเสริมให้

¹⁸ พิพาดา ยังเจริญ. ประวัติอารยธรรมญี่ปุ่น. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2539. หน้า 145

¹⁹ 石月静恵・藪田貫編、『女性史を学ぶ人のために』世界思想社、1999年、p.84

²⁰ 宮城英昌・大井ミノブ編、『日本の女性史』吉川弘文館、1963年、p.223

²¹ 石月静恵・藪田貫編、『女性史を学ぶ人のために』世界思想社、1999年、p.85

²² ดูรายละเอียดใน พิพาดา ยังเจริญ. ประวัติอารยธรรมญี่ปุ่น. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2539. หน้า 147

²³ การเคลื่อนไหวทางการเมืองที่คัดค้านการให้จักรพรรดิมีอำนาจสูงสุดในการปกครองของรัฐบาลเมจิ รวมถึงเรียกร้องให้มีการจัดตั้งรัฐสภา ร่างรัฐธรรมนูญ ลกาทย์ที่ดิน แก้ไขสนธิสัญญาที่ไม่เป็นธรรมและให้แต่ละท้องถิ่นปกครองตนเอง เป็นต้น

²⁴ 女性史総合研究会編、『日本女性史第4巻近代』東京大学出版会、1994年、p.11

เด็กผู้หญิงเข้าโรงเรียน กระทรวงศึกษาธิการจึงออกนโยบายใส่วิชาตัดเย็บไว้ในหลักสูตรของโรงเรียนประถม ซึ่งกว่าที่อัตราการเข้าโรงเรียนของชายหญิงจะทัดเทียมกันก็เป็นช่วงหลังจากสงครามจีน-ญี่ปุ่น (ค.ศ.1894 - 1895)²⁵ เด็กผู้หญิงถูกปลูกฝังภาพลักษณ์ของภรรยาที่ซื่อสัตย์ต่อสามีและมารดาที่ฉลาดผ่านการเรียนวิชาศีลธรรมและภาษาญี่ปุ่นในโรงเรียนประถม²⁶

ใน ค.ศ. 1899 รัฐบาลเมจิประกาศพระราชบัญญัติโรงเรียนสตรีระดับมัธยมศึกษา (高等女学校令) และกำหนดให้ตั้งโรงเรียนสตรีระดับมัธยมศึกษาอย่างน้อยจังหวัดละหนึ่งโรงเรียน เพราะในขณะนั้นทั่วประเทศมีโรงเรียนสตรีระดับมัธยมศึกษาเพียง 9 โรงเรียน โรงเรียนสตรีระดับมัศึกษามีการสอนวิชางานบ้าน การเย็บปักและงานฝีมือ ซึ่งต่างไปจากการศึกษาของเด็กผู้ชายอย่างเด่นชัด²⁷ ใน ค.ศ. 1902 เป็นครั้งแรกที่มีการกล่าวอย่างชัดเจนว่า การศึกษาของสตรีคือนโยบายสร้าง “ภรรยาที่ดีมารดาที่ฉลาด” ผู้กล่าวคำพูดนี้คือคิกุชิ อะอิโระกุ (菊池大麓) รัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการในขณะนั้น เนื่องจากเวลานั้นรัฐบาลต้องการสร้างจิตสำนึกว่าญี่ปุ่นเป็นรัฐแบบครอบครัวที่มีจักรพรรดิเป็นประมุข จึงได้ดำเนินนโยบายการศึกษาตามแนวคิด “ภรรยาที่ดีมารดาที่ฉลาด” ในฐานะการศึกษาของผู้หญิงที่ เป็นผู้ดูแลบ้านและคอยกำจุนครอบครัว ดังนั้นโรงเรียนสตรีระดับมัธยมศึกษาของเอกชนจึงเริ่มก่อตั้งขึ้นใน ค.ศ. 1900 เป็นต้นมา และนโยบายการศึกษาตามแนวคิด “ภรรยาที่ดีมารดาที่ฉลาด” ก็ยังคงมีอิทธิพลต่อการศึกษาของสตรีอย่างต่อเนื่องไปจนถึงภายหลังสงครามโลกครั้งที่ 2²⁸

กล่าวโดยสรุปคือ ในยุคนี้ผู้หญิงมีโอกาสทางการศึกษาสูงขึ้น ดังที่อิชิโงเองก็ได้เข้าเรียนในโรงเรียนประถมศึกษาระหว่าง ค.ศ. 1877 - 1883 ทว่าการให้โอกาสทางการศึกษาแก่ผู้หญิงเป็นไปเพื่อประโยชน์ของรัฐ ไม่ใช่เพื่อประโยชน์ของตัวเอง การศึกษาของผู้หญิงจึงมิได้เน้นการศึกษาวิชาความรู้ที่สามารถนำไปประกอบอาชีพเลี้ยงตัวเองได้ แต่เน้นเรื่องการดูแลบ้านและงานฝีมือเพื่ออบรมให้ผู้หญิงเป็นแม่และภรรยาที่ดี สิ่งเหล่านี้สะท้อนให้เห็นว่าสังคมไม่เปิดโอกาสให้ผู้หญิงใช้การศึกษาเป็นกุญแจนำไปสู่ความสำเร็จในชีวิตเช่นเดียวกับผู้ชาย ผู้หญิงไม่อาจพึ่งตนเองได้ในทางเศรษฐกิจ และไม่มีอิสระในฐานะปัจเจกบุคคล เนื่องจากผู้หญิงถูกกำหนดให้อยู่ภายใต้ความควบคุมของผู้ชาย ต้องอุทิศตัวเพื่อสามี ครอบครัวและประเทศชาติในฐานะ “ภรรยาที่ดีมารดาที่ฉลาด” กล่าวอีกนัยหนึ่งคือ การศึกษาของสตรีเป็นไปเพื่อปลูกฝังให้ผู้หญิงยอมรับสถานภาพที่เหนือกว่าของผู้ชายแต่โดยดีนั่นเอง

²⁵ สงครามระหว่างญี่ปุ่นที่พยายามขยายอิทธิพลเข้าไปในเกาหลีกับจีนที่ยืนยันว่าเกาหลีเป็นของตน จีนและญี่ปุ่นต่างส่งทัพไปช่วยปราบกบฏในเกาหลี แต่หลังปราบกบฏลงได้แล้ว ทัพจีนและญี่ปุ่นยังคงประจันหน้ากันในเกาหลี จนในที่สุดก็เกิดเป็นสงคราม และจบลงด้วยความพ่ายแพ้ของจีน

²⁶ 石月静恵・藪田貫編、『女性史を学ぶ人のために』世界思想社、1999年、p.85

²⁷ 奥田暁子編、『女と男の時空—日本女性史再考 V 闘ぎ合う女と男—近代』(全6巻・別巻1) 藤原書店、1995年、pp.444-445

²⁸ 総合女性史研究会編、『史料にみる日本女性のあゆみ』吉川弘文館、2007年、p.144

3.3 แนวคิดการปลดปล่อยสตรี

3.3.1 แนวคิดการปลดปล่อยสตรีของนักคิดที่สนับสนุนการรับอารยธรรมตะวันตก นักคิดกลุ่มนี้ตำหนิการยกย่องผู้ชายและดูถูกผู้หญิงตามคำสอนของขงจื้อ รวมทั้งเรียกร้องให้คนเห็นถึงความสำคัญของการศึกษาสตรีและความเท่าเทียมกันของชายหญิง นักคิดกลุ่มนี้ได้แก่ฟูกุชะวะ ยูกิชิ (福沢諭吉) โมะริ อะริโนะริ และทซุตะ มะมิชิ (津田真道) ใน ค.ศ. 1870 ฟูกุชะวะเขียนบทความตำหนิหลักคำสอนของขงจื้อ พร้อมทั้งเน้นย้ำว่าชายหญิงเท่าเทียมกัน แต่ยังคงมองว่าผู้หญิงมีหน้าที่ดูแลภายในบ้าน ผู้ชายมีหน้าที่ทำงานนอกบ้าน นอกจากนี้ยังตำหนิธรรมเนียมการมีภรรยาหลายคนของผู้ชายญี่ปุ่น และชี้ให้เห็นถึงความสำคัญของการศึกษาโดยอาศัยความร่วมมือของพ่อแม่อีกด้วย ส่วนโมะริตำหนิการมีภรรยาน้อยและสถานภาพของภรรยาที่ตกเป็นทาสของสามี โมะริเสนอว่าการแต่งงานต้องเกิดจากความเต็มใจของทั้งสองฝ่าย เมื่อแต่งงานแล้วก็ต้องซื่อสัตย์ต่อคู่ครองและปฏิบัติต่อคู่ครองอย่างดี ส่วนทซุตะเสนอให้สั่งห้ามการค้ำมนุษย์และเรียกร้องให้ยกเลิกการค้าประเวณี ในหมู่นักคิดกลุ่มนี้มีแนวคิดที่แตกต่างกันไป ขึ้นอยู่กับการศึกษา สภาพแวดล้อมทางครอบครัวและประสบการณ์ของแต่ละคน ทว่า ลักษณะพิเศษร่วมกันของนักคิดกลุ่มนี้คือแม้จะเห็นด้วยว่าชายหญิงเท่าเทียมกันในฐานะมนุษย์คนหนึ่ง แต่ไม่เห็นด้วยที่จะให้ชายหญิงมีสิทธิเท่าเทียมกัน²⁹

3.3.2 แนวคิดการปลดปล่อยสตรีช่วงเสรีประชาธิปไตย ขบวนการเสรีประชาธิปไตยเรียกร้องให้ประชาชนทั่วไปมีส่วนร่วมทางการเมืองอย่างกว้างขวาง และใน ค.ศ. 1874 ก็มีการเรียกร้องต่อรัฐบาลให้ผู้หญิงมีส่วนร่วมในทางการเมืองเช่นกัน นับเป็นครั้งแรกของญี่ปุ่นที่มีการหยิบยกปัญหาเรื่องสิทธิในการลงคะแนนเสียงเลือกตั้งของผู้หญิงขึ้นมาเอ่ยถึง โดยโคะอิ โคะกะ (土居光華) เป็นนักเสรีประชาธิปไตยที่กล่าวว่าผู้หญิงควรมีสิทธิลงคะแนนเสียงเลือกตั้ง รวมถึงพยายามที่จะล้มเลิกจริยธรรมและระบบครอบครัวแบบปีศาจไทย³⁰ ใน ค.ศ. 1880 อุเอะกิ อะโอะโมะริ (植木枝盛) เขียนบทความเกี่ยวกับสิทธิที่เท่าเทียมกันของชายหญิง อุเอะกิไม่เห็นด้วยกับความคิดว่าสิทธิที่เท่าเทียมกันระหว่างชายหญิงจะก่อให้เกิดความไม่ลงรอยระหว่างสามีภรรยา แต่กลับเห็นว่าสิทธิที่เท่าเทียมกันจะทำให้สามีภรรยาอยู่ด้วยกันได้อย่างราบรื่น ก่อนหน้านั้นใน ค.ศ. 1878 ได้ปรากฏผู้หญิงหลายคนที่มีบทบาทในการเรียกร้องสิทธิสตรี เช่น คุซุโนะซะวะ คิตะ (楠瀬喜多) ที่ฟ้องร้องว่าทั้งที่หัวหน้าครอบครัวซึ่งเป็นหญิงก็ต้องจ่ายภาษีเช่นกันแต่กลับไม่มีสิทธิเลือกตั้ง เป็นเรื่องที่ไม่ยุติธรรม³¹ พอเข้าสู่ทศวรรษที่ 1880 ผู้หญิงก็เริ่มก้าวขึ้นมาเรียกร้องการปลดปล่อยด้วยตนเอง ค.ศ. 1882 คิมิยะ โทะมิโกะบรรยายเรื่องสิทธิที่เท่าเทียมกันของชายหญิงและ

²⁹ 女性史総合研究会編、『日本女性史第4巻近代』東京大学出版会、1994年、pp.14-18

³⁰ 宮城英昌・大井ミノブ編、『日本の女性史』吉川弘文館、1963年、pp.237-238

³¹ 女性史総合研究会編、『日本女性史第4巻近代』東京大学出版会、1994年、p.22

แนวคิดเสรีประชาธิปไตยในการปราศรัยที่จัดขึ้นที่โอซากา อีกทั้งยังตระเวนปราศรัยทั่วทั้งแถบคันซุอิ³² อีกด้วย แต่เมื่อรัฐบาลออกประกาศห้ามผู้หญิงเป็นสมาชิกกลุ่มกิจกรรมทางการเมืองและห้ามเข้าฟังปราศรัยเกี่ยวกับการเมืองใน ค.ศ. 1890 ทิมิดะก็ถอนตัวออกจากขบวนการทางการเมือง ผู้หญิงที่สำคัญอีกคนหนึ่งคือคะเงะยะมะ อิเคะโกะ (景山英子) คะเงะยะมะเชื่อว่าหนทางที่จะทำให้ผู้หญิงหลุดพ้นจากการถูกมองว่าเป็นทาสคือการที่ผู้หญิงสามารถพึ่งตนเองได้ในทางเศรษฐกิจ เพื่อกำหนดการศึกษาเป็นสิ่งสำคัญ คะเงะยะมะจึงตั้งโรงเรียนสตรีขึ้น แต่เมื่อบิดาของคะเงะยะมะเสียชีวิต โรงเรียนก็ประสบปัญหาในการบริหารจนต้องปิดตัวลงในที่สุด³³

3.3.3 แนวคิดการปลดปล่อยสตรีกับศาสนาคริสต์ ผู้สนับสนุนให้นำหลักคำสอนของศาสนาคริสต์มาใช้ในชีวิตประจำวันอิวะโมะโตะ โยะนิฮะรุ (巖本善治) อิวะโมะโตะกล่าวว่าครอบครัวแบบสามีภรรยาเดี่ยวที่เปี่ยมด้วยความรักและซื่อสัตย์ระหว่างสามีภรรยา สร้างขึ้นได้โดยอาศัยศาสนาคริสต์ พื้นฐานของครอบครัวคือความรักระหว่างสามีภรรยา ความสัมพันธ์ของสามีภรรยาตั้งอยู่บนแนวคิดการแบ่งงานระหว่างชายหญิงโดยผู้หญิงมีหน้าที่ดูแลภายในบ้าน ส่วนผู้ชายมีหน้าที่ทำงานนอกบ้าน อิวะโมะโตะสนับสนุนระบบสามีภรรยาเดี่ยว และเรียกร้องให้ยกเลิกการค้าประเวณี เนื่องจากมองว่าการที่รัฐยอมรับให้มีการค้าประเวณีเป็นเรื่องที่ผิดศีลธรรม ทั้งยังบรรยายให้เห็นถึงความสำคัญของการศึกษาของสตรีอีกด้วย หากตัดคำสอนของศาสนาคริสต์ออกไป แนวคิดของอิวะโมะโตะน่าจะมีความคล้ายคลึงกับแนวคิดของฟูคุซะวะและโมะริอย่างมาก แนวคิดของอิวะโมะโตะจึงยังจำกัดอยู่ในกรอบแนวคิด “ภรรยาที่ดีมารดาที่ฉลาด” เช่นเดียวกัน³⁴

แนวคิดที่ต้องการปลดปล่อยผู้หญิงจากการถูกกดขี่เกิดขึ้นเป็นครั้งแรกในยุคเมจิ เนื่องจากขณะนั้นญี่ปุ่นมีการเปิดรับอารยธรรมตะวันตกอย่างกว้างขวาง แต่แนวคิดส่วนใหญ่ยังไม่หลุดพ้นจากการกำหนดให้ผู้หญิงเป็น “ภรรยาที่ดีมารดาที่ฉลาด” อย่างไรก็ตาม แนวคิดที่จะปลดปล่อยผู้หญิงเหล่านี้ ก็เป็นแรงจูงใจให้ผู้หญิงก้าวขึ้นมาสู้เพื่อสิทธิของตนเป็นครั้งแรกดังเช่นทิมิดะและคะเงะยะมะ ถึงแม้จะไม่ประสบความสำเร็จ แต่อย่างน้อยก็นับเป็นการจุดประกายความคิดให้กับผู้หญิงในยุคเดียวกัน อาจกล่าวได้ว่าอิชิโยเองก็เป็นผู้หญิงคนหนึ่งที่ได้รับอิทธิพลจากแนวคิดปลดปล่อยสตรีที่เฟื่องฟูอยู่ในสังคมยุคนั้น ทั้งยังได้รับอิทธิพลของแนวคิดจินตนิยมที่เน้นความเป็นอิสระของมนุษย์ในฐานะปัจเจกชนจากนักเขียนของ บุงะกุซะอิ อีกด้วย ที่สำคัญอิชิโยได้รู้ซึ่งถึงความยากลำบากของผู้หญิงจากประสบการณ์ที่เผชิญกับตัวเอง ปัจจัยดังกล่าวมานี้ น่าจะเป็นเหตุผลเพียงพอที่ผลักดันให้อิชิโยลุกขึ้นมาเรียกร้องสิทธิสตรีผ่านทางพฤติกรรมและลักษณะนิสัยของตัวเอง ละครในวรรณกรรมที่หลุดไปจากกรอบของ “ภรรยาที่ดีมารดาที่ฉลาด” ไม่ว่าจะป็นพฤติกรรมของ

³² แถบคันซุอิ ได้แก่ เกียวโต โอซากา ฉิงงะ นารา มิเอะ ะกะยะมะและเฮียวโงะ

³³ 宮城英昌・大井ミノブ編、『日本の女性史』吉川弘文館、1963年、pp.238-239

³⁴ 女性史総合研究会編、『日本女性史第4巻近代』東京大学出版会、1994年、p.25-26

“มิโอะ” ใน *วะระกะระ* ที่ทิ้งสามิไปหาชายอื่น หรือ จิทัโอะใน *โคะโนะโคะ* ที่เอาแต่ใจและไม่ใส่ใจทำหน้าที่ภรรยา หรือโอะริทั ใน *อุระมุระชะกิ* ที่แอบคบชู้ก็ตาม ผลงานของอิชิโยจึงเสมือนต้องการสื่อให้เห็นว่าผู้หญิงก็มีสิทธิที่จะทำตามอารมณ์ความรู้สึกในฐานะมนุษย์คนหนึ่ง เช่นเดียวกับผู้ชาย และไม่จำเป็นต้องปฏิบัติตัวอยู่ในกรอบที่สังคมกำหนดเพียงอย่างเดียวเท่านั้น

3.4 สรุป

ผู้หญิงยุคในเมจิอยู่ในฐานะที่ด้อยกว่าผู้ชายเป็นอันมากไม่ว่าในแง่กฎหมายหรือการศึกษา สิ่งที่การปฏิรูปนำมาใช้ความเท่าเทียมกันระหว่างชายหญิง หากแต่เป็นแนวคิด “การยกย่องผู้ชาย กดขี่ผู้หญิง” การให้ผู้หญิงเข้าโรงเรียนมิได้เป็นไปเพื่อให้ผู้หญิงสามารถพึ่งตนเองได้ในฐานะปัจเจกบุคคล แต่เป็นไปเพื่อตอบสนองความต้องการของรัฐในการสร้าง “ภรรยาที่ดีมารดาที่ฉลาด” เนื่องจากรัฐเล็งเห็นว่าแม่และภรรยาที่ดีมีบทบาทสำคัญในการสร้างพลเมืองที่มีความสามารถ ผู้หญิงถูกสอนให้ว่าง่ายและซื่อสัตย์ต่อสามิ รวมถึงถูกจำกัดอยู่แต่เพียงในบ้านให้ทำหน้าที่แม่และภรรยาเท่านั้น แม้ในยุคนี้จะมีแนวคิดการปลดปล่อยสตรีเกิดขึ้นเป็นครั้งแรก แต่ส่วนใหญ่ยังคงยึดติดกับเรื่องการแบ่งหน้าที่ระหว่างชายหญิงตามแนวคิด “ภรรยาที่ดีมารดาที่ฉลาด”

ในสังคมปีตาชิปไคยผู้หญิงตกอยู่ใต้อำนาจของผู้ชาย การเปิดรับอารยธรรมตะวันตกไม่ได้ช่วยให้สถานะของผู้หญิงดีขึ้น แต่กลับยิ่งทำให้สถานะของผู้หญิงเลวร้ายลง สถานการณ์ดังที่กล่าวมานั้นนอกจากจะเห็นได้จากตัวละครหญิงในนวนิยายของอิชิโยที่ผู้วิจัยเลือกมาศึกษาแล้ว ยังเห็นได้จากข่าวต่างๆ ในหนังสือพิมพ์ยุคนั้นอีกด้วย เช่น หนังสือพิมพ์ *ยูบิน โฮชิ* 『郵便報知新聞』 ฉบับที่ 40 เดือนกุมภาพันธ์ ค.ศ. 1873 ลงข่าวเรื่องภรรยาฟ้องร้องสามิที่นอกใจ แต่ต้องจ่ายค่าปรับฐานฟ้องร้องสามิ ในปีถัดมา หนังสือพิมพ์ *นิมบุน สัชมิ* 『新聞雜誌』 ฉบับประจำวันี่ 22 กุมภาพันธ์ลงข่าวเรื่องสามิที่ฆ่าภรรยาด้วยช้อนแต่กลับไม่มีความผิดใดๆ ทั้งสิ้น ต่อมาหนังสือพิมพ์ *โตเกียวฮิชิ* 『東京日々新聞』 ฉบับประจำวันี่ 13 เมษายน ค.ศ. 1881 ลงข่าวเรื่องนายแพทย์ที่ร่ำรวยนำลูกและภรรยาของตนพร้อมทรัพย์สินสมบัติทั้งหมดไปแลกเปลี่ยนกับภรรยาของผู้อื่น และหนังสือพิมพ์ *โยะมิอูริ* 『讀賣新聞』 ฉบับประจำวันี่ 11 สิงหาคม ค.ศ. 1892 ลงข่าวเรื่องสามิที่นำภรรยาของตนไปเป็นของรางวัลในการจับฉลาก³⁵

ข่าวต่างๆ เหล่านี้ชี้ให้เห็นว่าผู้หญิงในยุคเมจิอยู่ในสถานะที่ต่ำต้อยเพียงใด ภรรยาที่ถูกสามิ นอกใจกลับต้องเสียค่าปรับโทษฐานฟ้องร้องสามิ ในทางตรงกันข้าม แม้จะเป็นภรรยาที่นอกใจสามิ ก็ตาม แต่สามิฆ่าภรรยากลับไม่มีความผิด สามิสามารถนำภรรยาของตนไปแลกเปลี่ยนกับภรรยา

³⁵ 佐藤慶子、「樋口一葉とその時代—新聞記事に見る世相—」（『やまとうた 17』、2000年、pp.32-36）

ของผู้อื่นหรือนำภรรยาของคนไปเป็นของรางวัลได้ จากพฤติกรรมที่กล่าวมา นอกจากสามีจะไม่เห็นภรรยาเป็นคู่สมรสที่มีฐานะเท่าเทียมกันแล้ว ยังปฏิบัติกับภรรยาเหมือนเป็นสิ่งของอีกด้วย

กล่าวได้ว่า เมื่อเข้าสู่สมัยเมจิ ระบบต่างๆ ที่ “ยกย่องผู้ชาย กดขี่ผู้หญิง” ได้ก่อตัวเพิ่มขึ้นเรื่อยๆ ผู้ชายอาศัยกฎหมายเป็นเครื่องมือในการริดรอนสิทธิของผู้หญิง และทำให้ผู้หญิงตกอยู่ใต้อำนาจของตน ยิ่งไปกว่านั้น ผู้หญิงยังถูกคาดหวังให้ทำหน้าที่ของแม่ยิ่งกว่าที่ผ่านมา รวมถึงต้องอุทิศตัวเพื่อสามีและเพื่อครอบครัวอีกด้วย ภายใต้สังคมที่ผู้ชายเป็นใหญ่ ผู้หญิงไม่อาจพึ่งตนเองได้ และตกอยู่ในฐานะเป็นรอง สภาพการณ์ของผู้หญิงดังที่กล่าวมานี้ น่าจะเป็นเหตุผลสำคัญที่ผลักดันให้อิทธิพลของขบวนการฟื้นฟูวัฒนธรรมและเรียกร้องสิทธิที่พึงมีของสตรีผ่านทางตัวละครหญิงในวรรณกรรม

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทที่ 4

วรรณกรรมเรื่อง โนะกิโมะรุทซูกิ

โนะกิโมะรุทซูกิ นับเป็นผลงานเรื่องแรกของอิชิโยที่มีตัวละครเอกเป็นภรรยาและมีการหยิบยกปัญหาระหว่างสามีภรรยาขึ้นมาถกเถียง ผลงานชิ้นนี้ไม่มีการนำมาศึกษากันมากนัก ทั้งยังถูกวิจารณ์ว่าเป็นเพียงเรื่องของสามีที่ขยันทำงานและรักครอบครัว กับภรรยาที่ยึดมั่นในศีลธรรมที่เกือบจะเลิกร้างกันเท่านั้น¹ ถึงแม้จะมีประเด็นที่น่าสนใจ แต่ยังไม่ถึงขนาดเรียกว่าเป็นนวนิยายได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งวิธีการจบเรื่องนั้นถือว่ายังอ่อนหัดอยู่มาก² แต่ผู้วิจัยกลับเห็นว่าผลงานเรื่องนี้มี ความลึกซึ้ง สะท้อนให้เห็นถึงสถานภาพที่ไร้สิทธิไร้เสียงของผู้หญิง รวมถึงความพยายามในการเรียกร้องสิทธิสตรีของอิชิโยผ่านทางพฤติกรรมของตัวละครภรรยาที่ผิดไปจากความคาดหวังของสังคมอีกด้วยดังจะได้ทำการวิเคราะห์ในบทนี้ต่อไป

4.1 เนื้อเรื่องย่อ

โนะกิโมะรุทซูกิ เป็นเรื่องราวของ “โอะโอะซะคะ” หญิงสาวที่มีใจให้กับคุณผู้ชายแห่งตระกูลชะกะมะชิที่ตนทำงานรับใช้ แต่กลับต้องแต่งงานกับชายที่พ่อแม่เลือกให้ ทว่าแม่โอะโอะซะคะจะแต่งงานไปแล้วแต่ก็ไม่อาจลืมคุณผู้ชายได้ ส่วนตัวคุณผู้ชายเองก็ส่งจดหมายมาหาโอะโอะซะคะมิได้ขาด โอะโอะซะคะได้แต่เก็บซ่อนจดหมายของคุณผู้ชายไว้โดยไม่กล้าเปิดออกดู จนกระทั่งคืนหนึ่งขณะที่รอการกลับมาของสามีโดยมีลูกหลับอยู่ข้างกาย โอะโอะซะคะจึงตัดสินใจนำจดหมายที่ได้รับจากคุณผู้ชายทั้งหมดมาเปิดอ่าน จากนั้นก็หัวเราะแล้วเผาจดหมายทิ้ง

4.2 พฤติกรรมของตัวละครหญิงที่ผิดไปจากความคาดหวังของสังคม : มีใจให้ชายอื่นนอกเหนือจากสามี

เรื่องราวเริ่มขึ้นจากฉากที่โอะโอะซะคะเอาลูกเข้านอน แล้วจุดไฟที่โต๊ะทำความร้อนกับอุ่นเหล้าไว้รอคอยการกลับมาของสามี หากมองแค่จุดนี้โอะโอะซะคะก็ดูเหมือนจะเป็นแม่และภรรยาที่ดี แต่ความจริงแล้วไม่ได้เป็นเช่นนั้น โอะโอะซะคะขาดสิ่งที่ควรรักษาไว้มากที่สุดในชีวิตคู่ นั่นคือความซื่อสัตย์ต่อสามี เนื่องจากโอะโอะซะคะมีใจให้ชายอื่น ซึ่งนับเป็นพฤติกรรมที่ผิดไปจากความคาดหวังของสังคมยุคนั้นอย่างมาก เห็นได้จากตอนที่โอะโอะซะคะมองใบหน้าของลูกที่หลับอยู่กับอกแล้วรำพึงกับตนเองว่า

¹ 藤井淑禎、「うらむらさき」（『解釈と鑑賞 51』、1986年）p.87

² 山田有策編、「樋口一葉作品論事典」（『国文学 39』、1994年）p.112

か ひと み わ ふ ごろ も す ゆめ
 斯かる人さへある身にて我れは二夕 心 を持ちて済むべきや、夢
 さら二夕 心 は持たぬまでも我が良人を不足に思ひて済むべきや、
 はかなし、はかなし、^{さくらまち な わす かぎ わ ふ ごろ}
 桜町の名を忘れぬ限り、我れは二夕 心
^{ふてい おなご}
 の不貞の女子なり。

(หน้า 188 - 189)

ทั้งที่มีลูกน่ารักเช่นนี้อยู่ทั้งคน เรายังมีสองใจได้อีกหรือ (ไม่ได้หรอก) แม้ไม่ได้
 นอกใจสามีแต่ไม่พอใจในตัวสามีเช่นนี้จะดีแน่หรือ (ไม่ดีหรอก) อนิจจา อนิจจา
 ตราบใดที่ยังไม่ลืมชื่อชะกระมะชิ เราก็คือหญิงสองใจที่ไม่ซื่อสัตย์ต่อสามี

จากข้อความข้างต้น โอะโอะซะคะะยอมรับว่าหากยังไม่ลืมคุณผู้ชายตนเองก็เหมือนหญิงสอง
 ใจ กล่าวคือมีใจให้ทั้งสามีและคุณผู้ชายในเวลาเดียวกัน ถือเป็น การไม่ซื่อสัตย์ต่อสามี แม้ปกติกการ
 ไม่ซื่อสัตย์ต่อสามีจะหมายถึงการนอกใจไปมีสัมพันธ์ทางกายกับชายอื่นนอกจากสามี แต่ในยุคเมจิ
 ที่เข้มงวดเรื่องจริยธรรมของภรรยาแล้วนั้น ถึงแม้ไม่มีสัมพันธ์ทางกาย แต่แค่ใจคิดถึงชายอื่นก็ถือว่า
 ไม่ซื่อสัตย์ต่อสามีแล้ว ดังที่ตัวโอะโอะซะคะะเองได้บอกว่า 「身の行ひは清くもあれ 心の腐
 りのすてがたくば同じ不貞の身なりけるを」 (หน้า 189) “ถึงประพฤติตัวสะอาด
 บริสุทธิ์ แต่หากไม่สามารถทิ้งความหม่นหมองในจิตใจได้ก็ถือว่าไม่ซื่อสัตย์ต่อสามีอยู่ดี” ความ
 หม่นหมองในจิตใจในที่นี้ก็คือใจที่คิดถึงคุณผู้ชายนั่นเอง

นอกจากนี้ จากที่โอะโอะซะคะะไม่ยอมเปิดจดหมายจากคุณผู้ชายออกดูแต่นำไปเก็บซ่อนไว้ให้
 พันจากสายตาของสามี ก็แสดงให้เห็นว่าโอะโอะซะคะะยังมีใจให้คุณผู้ชายอยู่ ดังตอนที่ว่า

いくたびいくつう おんふみ はいけん わ に おぼ
 幾度幾通の御文を拝見だにせぬ我れ、いかばかり憎くしと思し
 めすらん、^{はい このむねすんだん} 拝さば此胸寸断になりて、^{つね けつしん き} 常の決心の消えうせん
^{おぼつか}
 覚束なさ。

(หน้า 186)

(คุณผู้ชาย) จะเกลียดเราซึ่งไม่เคยแม้แต่จะเปิดดูจดหมายมากมายที่ (คุณผู้ชาย)
 เพียรส่งมาสักเพียงไหน หากดูแล้วเกรงว่าใจจะแตกสลาย ความตั้งใจแน่วแน่ที่
 เคยมีมาคงจะมลายหายไป

โอะโอะซะคะะ ไม่กล้าเปิดจดหมายออกอ่านเพราะเกรงว่าหากอ่านแล้วจะไม่สามารถรักษา
 ความตั้งใจแน่วแน่ที่เคยมีมาไว้ได้ ความตั้งใจแน่วแน่ที่เคยมีมาในกรณีนี้คือการใช้ชีวิตแต่งงาน

อย่างซื่อสัตย์ร่วมกับสามีโดยคงไว้ซึ่งจริยธรรมของภรรยา³ ดังนั้นหากโอะโอะซะคะไม่รู้สึกอะไรกับคุณผู้ชาย ถึงเปิดจดหมายออกอ่านก็ไม่น่าจะรู้สึกหวั่นไหว แต่โอะโอะซะคะกลับกลัวว่าอ่านแล้วจะไม่สามารถควบคุมความรู้สึกของตัวเองได้ จากจุดนี้จึงเห็นได้ชัดเจนว่าโอะโอะซะคะยังรักคุณผู้ชายอยู่ การที่โอะโอะซะคะมีใจให้กับคุณผู้ชายนั้นยังเห็นได้จากตอนที่โอะโอะซะคะกล่าวว่า

ちゝ おとゝし とき はゝ きよねん とき こゝろ
 父の一昨年うせたる時も、母の去年うせたる時も、心からの
 かいほう よ おび と たま せ い せ な ね
 介抱に夜るも帯を解き給はず、咳き入るとては背を撫で、寐が
 だきおこ みつき かんべう ひとで おぼ
 へるとては抱起しつ、三月にあまる看病を人手にかけじと思し
 めし うれ そ わ せうがいだいじ
 召の嬉しさ、夫れのみにても我れは生涯大事にかけねばなるま
 ひと ふそく そぶり わ し き
 じき人に不足らしき素振のありしか、我れは知らねど左もあら
 なん は か ろうかく くうちう えが とき わ な
 ば何とせん、果敢なき楼閣を空中に描く時、うるさしや我が名
 よびごえ そで なに かに いひつけ け おも た
 の呼声、袖、何せよ彼せよの言付に消されて、思ひこゝに絶ゆ
 うらみ よ
 れば、恨をあたりに寄せもやしたる。

(หน้า 188)

ทั้งตอนที่พ่อเราเสียไปเมื่อ 2 ปีก่อน ทั้งตอนที่แม่เราเสียไปเมื่อปีก่อน สามีเฝ้าดูแลจากใจจริง กลางคืนก็อดหลับอดนอน พอไอก็ช่วยลูบหลัง จะพลิกตัวก็ช่วยประคอง เราดีใจที่สามีตั้งใจเฝ้าไขว้กว่า 3 เดือนด้วยตัวคนเดียว เพียงแค่เรื่องนี้เรื่องเดียวเราก็ควรให้ความสำคัญกับสามีไปชั่วชีวิตแล้ว กับคนที่เราต้องให้ความสำคัญไปจนตลอดชีวิต จะแสดงท่าทีไม่พอใจได้อย่างไร หากเราแสดงท่าทีไม่พอใจออกไปโดยไม่รู้ตัวแล้วละก็จะทำอะไรดี ยามดื่มด่ำกับความฝัน เสียงเรียกชื่อเรา ช่างน่ารำคาญนัก คำสั่งให้โอะโอะซะคะทำอย่างนั้นสิทำอย่างนี้สิ พาให้ฝันมลายหายไป เราจึงเคืองสามีเสียยิ่งนัก

ตามคำอธิบายในหนังสือ *รวมผลงานฮิงุชิ อิชิโย วรรณกรรมคลาสสิกญี่ปุ่นยุคเมจิฉบับใหม่* 24 ความหมายของประโยคที่ว่า “ยามดื่มด่ำกับความฝัน” หมายถึง ยามที่นี้ถึงวันเวลาที่ได้รับความรักจากคุณผู้ชายแห่งชะงูระมะชิ⁴ จากข้อความข้างต้นแสดงให้เห็นว่ายังคิดถึงคุณผู้ชายอยู่ แม้จะรู้ดีว่าควรให้ความสำคัญกับสามีมากกว่าคุณผู้ชาย เพราะสามีคือคนที่ช่วยดูแลพ่อแม่ของตนโดยไม่รังเกียจ แต่โอะโอะซะคะกลับทำไม่ได้และไม่พอใจที่สามีมาขัดจังหวะยามตนเองคิดถึงคุณผู้ชาย เหมือนดังที่อะมิโมะโตะ โนะโอะซะมิ (橋本のぞみ) กล่าวไว้ในงานวิจัยเกี่ยวกับเรื่อง *โนะกิโมะ*

³ 趙惠淑、『樋口一葉作品研究』専修大学出版局、2007年、p.70

⁴ 菅聡子校注、『軒もる月』（『樋口一葉集 新日本古典文学大系明治編 24』岩波書店、2001年）p.188

รุทซูกิ ว่า การคิดถึงคุณผู้ชายแห่งชะกุระมะชิทำให้โอะ โอะซะคะตะเลยต้องงานบ้านและรู้สึกเคืองแค้นสามี (ที่มาขัดจังหวะยามคิดถึงคุณผู้ชาย) กล่าวได้ว่าโอะ โอะซะคะตะที่มีใจให้ชายอื่นและมีท่าทีว่าจะเพิกเฉยต่องานบ้านนั้นหลุดไปจากภาพลักษณ์ของแม่และภรรยาที่ควรจะเป็นในสังคมยุคนั้น⁵

แม้ในเรื่องตัวละครเอกคือ โอะ โอะซะคะตะจะมีพฤติกรรมนอกใจสามีก็จริง แต่ประเด็นที่น่าสนใจคือผู้เขียนไม่ได้มีน้ำเสียงตำหนิการกระทำของโอะ โอะซะคะตะแม้แต่น้อย เกี่ยวกับเรื่องนี้ นิมิ โอะ โยะนิอิโตะ (西尾能仁) ได้กล่าวไว้ในงานวิจัยเรื่องแนวความคิดการปลดปล่อยสตรีในวรรณกรรมของอิชิโยว่า กรณีของโอะ โอะซะคะตะในเรื่อง โนะกิโมะรุทซูกิ นับเป็นครั้งแรกที่มีการหยิบยกเรื่องการนอกใจคู่ครองขึ้นมากล่าวถึงในผลงานของอิชิโย อีกทั้งอิชิโยเองก็ไม่ได้เขียนในลักษณะตำหนิการกระทำของโอะ โอะซะคะตะที่มีใจให้ชายอื่นที่ไม่ใช่สามี แต่เขียนจากมุมมองที่เป็นกลางว่านั่นคือความทรงจำอันขมขื่นของโอะ โอะซะคะตะ อาจเรียกได้ว่าเป็นการสารภาพในฐานะมนุษย์คนหนึ่ง อิชิโยไม่ได้ทำคู่กับเรื่องการนอกใจคู่ครอง แต่ก็ไม่ได้มีท่าทีต่อต้านเรื่องการนอกใจคู่ครองท่าทีของอิชิโยในเรื่องการนอกใจคู่ครองนี้ หากมองจากสังคมที่ยอมรับการนอกใจคู่สมรสของผู้ชายแล้ว จะเห็นได้ชัดเจนว่าเป็นการสร้างความเท่าเทียมกันระหว่างชายหญิง สนับสนุนสิทธิมนุษยชนของผู้หญิง และมีรากฐานอยู่บนการเรียกร้องให้ปลดปล่อยผู้หญิง⁶

ผู้วิจัยเห็นด้วยกับความคิดของนิมิ โอะ โยะนิอิโตะ รวมทั้งคิดว่าอิชิโยต้องการพูดถึงผู้หญิงในฐานะที่เป็นมนุษย์คนหนึ่ง ไม่ได้ต้องการสื่อว่าผู้ชายนอกใจผู้หญิงได้ ดังนั้นผู้หญิงก็นอกใจผู้ชายได้เช่นกัน แต่พูดในฐานะที่มองว่าผู้หญิงก็เป็นมนุษย์คนหนึ่ง ย่อมมีอารมณ์รักโลกโกรธหลง แสดงถึงการยอมรับและให้ความสำคัญต่อเพศหญิงว่าผู้หญิงมีสิทธิที่จะแสดงอารมณ์นั้นๆ ได้เช่นเดียวกัน ซึ่งจะเห็นการแสดงอารมณ์ของโอะ โอะซะคะตะได้จากตอนท้ายเรื่อง หลังจากที่โอะ โอะซะคะตะทนทรมานเพราะความขัดแย้งในจิตใจระหว่างหน้าที่ของภรรยาที่ควรซื่อสัตย์ต่อสามีกับความรักที่มีต่อคุณผู้ชาย ในที่สุดคืนที่สามีเริ่มทำงานล่วงเวลาเพื่อครอบครัวเป็นคืนแรก โอะ โอะซะคะตะก็ตัดสินใจเปิดจดหมายของคุณผู้ชายออกอ่านเพื่อทดสอบจิตใจตนเอง ความรู้สึกของโอะ โอะซะคะตะหลังจากได้อ่านจดหมายแล้วบรรยายไว้ว่า

は か ちりづか うち うんめい も きた よご かふ
 あはれ果敢なき塵塚の中に運命を持てりとも、穢なき汚れは蒙
 おも み なほいづこ あくま もの
 むらじと思へる身の、猶何所にか悪魔のひそみて、あやなき物
 おも ゆき ふ かぜ ふ わ ほうすん
 をも思はするよ、いざ雪ふらば降り風ふかば吹け、我が方寸の
 うみ なみ おき つりぶね な そら かもめ
 海に波さわぎて沖の釣舟おもひも乱れんか、風ぎたる空に鷗な
 はるひ なり むね さくらまち との おもかげ いま あ むね
 く春日のどかに成なん胸か、桜町が殿の容貌も今は飽くまで胸

⁵ 橋本のぞみ、「『軒もる月』—〈二タ心〉とジェンダー・システム—」（『日本女子大学大学院文学研究科紀要 10』、2004年）p.31

⁶ 西尾能仁、「一葉文学における女性解放思想」（『都留文科大学研究紀要 7』、1971年）pp.14-15

にうかべん、我が良人が所為のをさなきも強いて隠くさじ、
ひやくはちぼんのう 百人煩惱おのづから消えばこそ、ことさら なに け 殊更に何かは消さん、ち わ 血も沸
わ かば沸け、ほのほ 炎も燃へばもへよ。

(หน้า 190)

แม้จะต้องมีชะตาชีวิตอยู่ในเนิ่นชยะอันน่าสังเวช⁷ แต่ก็ตั้งใจว่าจะไม่ยอมให้ตนเอง
 แปลเป็นสิ่งที่สกปรก ทั้งอย่างนั้นในตัวเรากลับมีปีศาจหลบซ่อนอยู่ คิดแล้วช่างขัด
 กับความถูกต้องนัก เอาละ หากหิมะจะตกลงตกมาเลย หากลมจะพัดจพัดมาเลย
 ทะเลใจของเราจะปั่นป่วนด้วยคลื่นลม เหมือนเรือหาปลากลางทะเลที่ถูกคลื่นซัด
 สาดไปมาอย่างนั้นหรือ หรือว่าใจเราจะสงบเหมือนวันหนึ่งในฤดูใบไม้ผลิที่ฟ้าใส
 ปราศจากนกนางนวล ตอนนี้จะหวนคิดถึงเค้าหน้าของคุณผู้ชายแห่งชะกุระมะชิ
 จนกว่าจะเบื่อ จะไม่ฝืนใจปกปิดความประพฤติที่เหมือนเด็กของสามีอีกแล้ว อัน
 ว่ากิลสตันทานั้นถ้ามันจะสูญสิ้นไปมันก็สูญสิ้นไปเอง ใยต้องพยายามกำจัดมัน
 ด้วยเล่า ถ้ารู้สึกพลุ่งพล่านก็จงพลุ่งพล่าน ถ้าเปลวไฟจะลุกไหม้ก็จงลุกไหม้

จากตอนต้นเรื่องที่โอะ โชะเซะจะรู้สึกผิดทุกครั้งทีนึกถึงคุณผู้ชาย แต่หลังจากอ่านจดหมาย
 นอกจากโอะ โชะเซะจะยอมรับความรู้สึกของตนเองที่มีต่อคุณผู้ชายโดยไม่รู้สึกละอายต่อสามีแล้ว
 ยังกล้าออกปากวิจารณ์สามีโดยไม่คิดจะปกปิดอีกด้วย ทั้งที่ผ่านมาเวลากว่าถึงสามีโอะ โชะเซะจะ
 ใช้คำว่าผู้มีบุญคุณมาโดยตลอด แม้จะมีการนำสามีมาเปรียบเทียบกับคุณผู้ชายบ้าง แต่ก็แค่ในด้าน
 ชนชั้น ดังที่ทะกะคะ ชินะมิกกล่าวว่าโอะ โชะเซะจำกัดการเปรียบเทียบคุณผู้ชายกับสามีไว้แค่ความ
 แตกต่างของชนชั้นที่สังกัด และโดยอาศัยการห้ามตนเองไม่ให้ นำทั้งสองคนมาเปรียบเทียบกันจึง
 สามารถรักษาจริยธรรมของตนเองเอาไว้ได้ ทว่าหลังอ่านจดหมายแล้ว โอะ โชะเซะก็ทำลายเครื่อง
 กีดขวางทางจริยธรรมที่เข้มงวดที่เคยมีมา แล้ววิจารณ์เกี่ยวกับบุคลิกภาพของสามีได้เป็นครั้งแรก
 กล่าวคือ โอะ โชะเซะได้รับการปลดปล่อยให้เป็นอิสระจากการควบคุมอารมณ์โดยอาศัยจริยธรรม
 นั้นเอง⁸ โอะ โชะเซะกล้าแสดงอารมณ์ความรู้สึกของตนเอง ไม่รู้สึกผิดต่อจริยธรรมหรือกลัวว่าสามี
 จะรู้ว่าตัวเองมีใจให้คุณผู้ชายอีกต่อไป รวมทั้งคิดอย่างไรกับสามีก็บอกออกมาตามนั้น ความ
 เปลี่ยนแปลงของโอะ โชะเซะนี้ยังเห็นได้จากคำพูดที่ว่า

⁷ ที่ทั้งชยะ ในที่นี้เป็นการอุปมาถึงชีวิตกับชนชั้นที่ยากจน

⁸ 高田知波、「『某の上人がためしにも同じく』—『軒もる月』を読む—」（樋口一葉研究会編『論集
 樋口一葉Ⅲ』、おうふう、2002年）p.159

たとへば我が良人今此処に戻らせ給ふとも、我れは恥かしさに
 面あかみて此膝なる文を取かくすべきか、恥づるは心の疚まし
 しければなり、何かは隠くさん。

(หน้า 191)

ถึงแม้สามีของเราจะกลับมาตอนนี้ก็ตาม เราจะหน้าแดงด้วยความละอายแล้วซ่อน
 จดหมายเหล่านี้ไว้อย่างนั้นหรือ ความละอายจะเกิดต่อเมื่อใจรู้สึกผิด แล้วจะต้อง
 ซ่อนไปทำไม

เห็นได้ชัดเจนว่าโอะโอะซะคะเอะเก็ทคิดที่จะนำจริยธรรมมาใช้ควบคุมอารมณ์ จึงไม่คิดจะซ่อน
 จดหมายจากสายตาของสามี เพราะไม่รู้สึกผิดที่ตัวเองจะแสดงอารมณ์ความรู้สึกออกมาอีกต่อไป
 สอดคล้องกับความเห็นของเซะกิ เระอิโกะ (関礼子) ที่ว่าถ้าอิชิโอะไม่รวบรัดให้เรื่องรีบจบ ก็มี
 ความเป็นไปได้ที่เรื่องจะจบในแบบอื่น หนึ่งในนั้นคือโอะโอะซะคะเอะอาจเล่าความรู้สึกในใจให้สามีที่
 กลับมาบ้านฟังตามตรง⁹ การที่โอะโอะซะคะเอะกล้าเปิดเผยความรู้สึกของตนเองออกมา ทั้งผู้เขียนยังไม่
 มีน้ำเสียงตำหนิการกระทำนั้น ก็เหมือนเป็นการตอกย้ำว่าผู้หญิงเองก็มีสิทธิจะแสดงอารมณ์ออกมา
 ได้ตามที่รู้สึกเช่นกัน

4.3 สถานภาพของตัวละครหญิงในวรรณกรรม

4.3.1 ไม่มีสิทธิเลือกคู่ครองด้วยตนเอง แม้ว่าโอะโอะซะคะเอะมีพฤติกรรมต่างไปจากความ
 คาดหวังของสังคมยุคนั้น แต่สถานภาพของโอะโอะซะคะเอะกลับมิได้ต่างไปจากสถานภาพของผู้หญิง
 ในยุคเดียวกันที่ไม่มีสิทธิตัดสินใจเรื่องคู่ครองด้วยตนเอง เห็นได้จากตอนที่ว่า

そもそも御暇を賜はりて家に帰りし時、聳と定まりしは職工に
 て工場がよひする人と聞きし時、勿躰なき比らべなれど、我れ
 は殿の御地位を思ひ合せて、天女が羽衣を失ひたる心地もした
 りき。よしや此縁を厭ひたりとも野末の草花は書院の花瓶に
 さゝれん物か、恩愛ふかき親に苦を増させて我れは同じき地上
 に彷徨ん身の取あやまちても天上は叶ひがたし、若し叶ひたり
 とも夫は邪道にて正当の人の目よりはいかに汚らはしく浅まし
 き身とおとされぬべき。

⁹ 関礼子、「〈読む〉ことによる覚醒 — 『軒もる月』の物語世界—」 (『亜細亜大学教養部紀要 43』、1991年) p.129

(หน้า 186 - 187)

เดิมทีเมื่อตอนที่ลากลับไปบ้านแล้วรู้ว่า (พ่อแม่) กำหนดตัวลูกเขยแล้ว เป็นคนงานในโรงงาน ก็ให้นึกเปรียบเทียบ (ระหว่างคนที่พ่อแม่กำหนดกับคุณผู้ชาย) ด้วยความเสียดาย แต่เมื่อคิดถึงฐานะของคุณผู้ชายแล้ว ก็ให้รู้สึกเหมือนนางฟ้าที่สูญเสียเสื้อคลุมขนนก ต่อให้ปฏิเสธเรื่องการแต่งงานครั้งนี้ไป ก็เชื่อว่าดอกหญ้าที่ปลายทุ่งจะไปปักบนแจกันในห้องหนังสือได้ มีแต่จะทำให้พ่อแม่ที่รักเราเป็นทุกข์เท่านั้น เราเป็นคนเดินดินถึงอย่างไรก็ไม่อาจไปอยู่บนสวรรค์ได้ ถึงได้สมปรารถนาแต่นั้นก็เป็นหนทางที่ผิด ในสายตาของคนสุจริตจะดูถูกว่าสกปรกและน่าละอายสักเพียงไหนกันนะ

จากที่กล่าวมาข้างต้นจะเห็นว่าพ่อแม่ของโอะ โอะซะคะเป็นผู้จัดการเรื่องการแต่งงาน โอะ โอะซะคะเองก็เพิ่งรู้เมื่อตอนขอลากลับมาที่บ้าน กล่าวได้ว่าโอะ โอะซะคะไม่มีส่วนในการตัดสินใจเรื่องการแต่งงานของตัวเอง ทุกอย่างพ่อแม่เป็นผู้กำหนดโดยที่โอะ โอะซะคะไม่ได้ร่วมรับรู้ด้วย แต่เมื่อโอะ โอะซะคะใคร่ครวญถึงพ่อแม่และฐานะที่แตกต่างกันของตนเองกับคุณผู้ชาย รวมทั้งตระหนักว่าถึงแม้ได้ครองคู่กับคุณผู้ชายตนเองก็เป็นได้แค่อนุภรรยาแล้ว โอะ โอะซะคะก็ไม่อาจปฏิเสธการแต่งงานได้ เหมือนดังที่ทะเลคะคะ ชิเนมิ (高田知波) กล่าวไว้ในงานวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้ว่า การแต่งงานถูกกำหนดขึ้นโดยที่โอะ โอะซะคะไม่มีส่วนรู้เห็น แต่ที่โอะ โอะซะคะยอมแต่งงานก็เพราะว่าหากปฏิเสธมีแต่จะทำให้พ่อแม่เป็นทุกข์ ดังนั้นจุดมุ่งหมายของการแต่งงานครั้งนี้จึงอาจกล่าวได้ว่าเป็นไปเพื่อรับประกันชีวิตในบั้นปลายของพ่อแม่โอะ โอะซะคะนั่นเอง¹⁰

แม้ภายนอกจะดูเหมือนว่าหลังคิดใคร่ครวญแล้วโอะ โอะซะคะเต็มใจที่จะแต่งงานด้วยตนเอง แต่ความจริงแล้วมิได้เป็นเช่นนั้น เหมือนดังที่งานวิจัยของเซกิ เระอิโกะกล่าวไว้ว่าโอะ โอะซะคะเลือกที่จะแต่งงานกับคนที่พ่อแม่กำหนดให้ แต่ปัญหาอยู่ที่ว่าการเลือกของโอะ โอะซะคะนั้นขัดแย้งกับค่านิยมภายในตัวโอะ โอะซะคะเอง ครั้งหนึ่งเพราะถูกคนรอบข้างบังคับ จึงปล่อยให้ไปตามค่านิยมภายนอก การที่โอะ โอะซะคะเก็บจดหมายที่คุณผู้ชายส่งมาให้หลังแต่งงานเอาไว้แสดงให้เห็นอย่างชัดเจนว่าโอะ โอะซะคะไม่ได้เลือกที่จะแต่งงานโดยสมัครใจ¹¹

กล่าวโดยสรุปคือ โอะ โอะซะคะไม่ได้เต็มใจที่จะแต่งงาน แต่ไม่อาจทำตามความปรารถนาของตนเองได้ ถึงแม้โอะ โอะซะคะไม่อยากแต่งงาน อยากรักษาความเป็นสาวใช้ที่บ้านของคุณผู้ชายต่อไป แต่พ่อแม่ของโอะ โอะซะคะที่หวังจะฝากอนาคตในบั้นปลายไว้กับลูกเขยหรือก็คือสามีของโอะ โอะซะคะก็

¹⁰ 高田知波、「『某の上人がためしにも同じく』—『軒もる月』を読む—」(樋口一葉研究会編『論集樋口一葉III』、おうふう、2002年) p.147

¹¹ 関礼子、「〈読む〉ことによる覚醒—『軒もる月』の物語世界—」(『亜細亜大学教養部紀要 43』、1991年) p.120

คงไม่ยอมให้ลูกสาวทำเช่นนั้นอยู่ดี กล่าวคือโอะโอะซะคะไม่มีสิทธิในการตัดสินใจเรื่องคู่ครองด้วยตนเองตั้งแต่แรกแล้ว

4.3.2 ไม่มีตัวตนในฐานะปัจเจกบุคคล มีแต่เพียงตัวตนในฐานะแม่และภรรยาเท่านั้น เห็นได้จากตอนที่โอะโอะซะคะอ่านจดหมายของคุณผู้ชายจบลง แล้วเกิดความสงสัยในตัวตนของคุณผู้ชาย สามิและลุกขึ้นมาในเวลาเดียวกันดังที่ว่า

をんな しばしうつり その てんぜう み あ らんとう ほ
 女は暫時惚として其すゝけたる天井を見上げしが、蘭燈の火
 うす ひかり とほ な むね
 かげ薄き光を遠く投げて、おぼろなる胸にてりかへすやうなる
 さび あたり もの た しもよ いぬ とほゞ
 もうら淋しく、四隣に物おと絶えたるに霜夜の犬の長吠えすご
 すきま かせ み せま さむ こ
 く、寸隙も風おともなく身に迫りくる寒さもすさまじ、来し
 かた ゆ すへ わす ゆめち なり なにも にはか
 方往く末おもひ忘れて夢路をたどるやう成しが、何物ぞ俄にそ
 うつろ むね おぼ をなご みまは
 の空虚なる胸にひゞきたると覺しく、女子はあたりを見廻して
 たか わら そのみ かげ かへ み たか わら との わがをつと
 高く笑ひぬ、其身の影を顧り見て高く笑ひぬ、殿、我良人、
 わがこ なにも たか わら め まへ ちりみだ ふみ
 我子、これや何者とて高く笑ひぬ、目の前に散乱れたる文をあ
 げて、やよ殿、今ぞ別れまいらするなりとて、目元に宿れる露
 どもなく、思ひ切りたる決心の色もなく、微笑の面に手もふるへ
 いつうにつうはつくつう のこ すんだん な おは さか
 で、一通二通八九通、残りなく寸断に為し終りて、熾んにもえ
 た すみび うち うちこ うちこ
 立つ炭火の中へ打込みつ打込みつ

(หน้า 191)

หญิงสาวเคลิบเคลิ้มอยู่ชั่วครู่ แล้วมองขึ้นไปบนเพดานที่เก่าและสกปรกนั้น แสงสลัวของไฟตะเกียงสาดส่องไปไกล เหมือนจะสะท้อนจิตใจที่เหม่อลอย คุณแล้วอ้างว้างอย่างบอกไม่ถูก สรรพเสียงรอบข้างขาดหาย มีแต่เสียงหอนอันโหยหวนของสุนัขในคั่นหนึบหนาวที่น้ำค้างแข็งลง ลมพัดลอดช่องว่างเข้ามาอย่างเงียบงัน ความหนาวที่รูกีบเข้ามาในร่างกายช่างเย็นจับจิต (โอะโอะซะคะ) ลืมสิ้นทั้งอดีตและอนาคต เหมือนกำลังตกอยู่ในความฝัน แต่ทันใดนั้นก็ดูเหมือนมีอะไรบางอย่างสะท้อนในใจที่เหม่อลอยนั้น หญิงสาวมองไปรอบตัวแล้วหัวเราะเสียงดัง จากนั้นจึงหันกลับไปมองเงาของตัวเองแล้วหัวเราะเสียงดัง “คุณผู้ชาย สามิของเรา ลูกของเรา คนเหล่านี้คือใครกัน” (โอะโอะซะคะ) ว่าพลางหัวเราะเสียงดัง จากนั้นก็หยิบจดหมายที่กระจัดกระจายตรงหน้าขึ้นมาแล้วว่า “เอาล่ะ คุณผู้ชาย ตอนนี้นี้ละขอลาเสียที” ในตา(ของโอะโอะซะคะ) ไม่มีน้ำตา ไม่มีวีแววแห่งความตั้งใจเด็ด

เดี่ยว ไบหน้ายิ้มแย้ม มือก็ไม่สั่นยามจิกจดหมาย หนึ่งฉบับ สองฉบับ แปะ แก้ว
ฉบับเป็นชิ้นเล็กชิ้นน้อยจนหมด แล้วโยนลงในไฟที่ลุกโชติช่วง

เกี่ยวกับประเด็นนี้โทมะทซุ อิสุมิ (戸松泉) กล่าวว่า โอะโอะซะคะเปรียบเทียบกับตัวเองกับทั้งสามคน (คุณผู้ชาย สามิและลูก) แล้วมองการมีอยู่ของตัวเองในฐานะปัจเจกบุคคล¹² หากโอะโอะซะคะเป็นเพียงภรรยาที่เชื่อฟังและซื่อสัตย์ต่อสามิโดยทั่วไป คงไม่เกิดคำถามเช่นนี้ในใจเป็นแน่ เนื่องจากในเวลานั้นสังคมยังไม่ยอมรับตัวตนของผู้หญิงทั้งในฐานะปัจเจกบุคคลและในฐานะพลเมืองคนหนึ่ง ทว่า สังคมจะเริ่มยอมรับตัวตนของผู้หญิงเป็นครั้งแรกเมื่อตัวตนนั้นเกี่ยวข้องกับสัมพันธกับพ่อ กับสามิ และกับลูก¹³ ผู้วิจัยเห็นว่าจากจุดนี้ น่าจะอนุมานได้ว่าอิชิโงให้ตัวละครโอะโอะซะคะตั้งคำถามนี้ขึ้นมาเพื่อเป็นการตั้งคำถามกับสังคมถึงสถานะของผู้หญิงที่ถูกจำกัดให้ทำหน้าที่แม่และภรรยาเท่านั้น โดยที่ผู้หญิงไม่อาจมีตัวตนในฐานะปัจเจกบุคคลได้

ประเด็นที่น่าสนใจอีกประเด็นหนึ่งคือการหัวเราะของโอะโอะซะคะ ซึ่งเซะกิ ะระอิโกะให้ความเห็นว่า เมื่อดูจากที่กซุรัก สามิและลูกขึ้นมากล่าวถึงแล้ว การหัวเราะนี้น่าจะเป็นการหัวเราะที่มีสิ่งที่เป่าหมายชัดเจน ทว่าจุดประสงค์กับเหตุผลนั้นไม่ทราบแน่ชัด อย่างไรก็ตามอยากให้อ่านตามองประเด็นที่ว่าไบหน้าของหญิงสาวปรากฏรอยยิ้มในตอนสุดท้าย จากการหัวเราะเสียงดังที่น่าขนลุกแปรเปลี่ยนเป็นรอยยิ้ม คำว่ารอยยิ้มตามความเห็นของยะนะงิคะ คุนิโอะ (柳田国男) คืออาวุธตามธรรมชาติที่มีอยู่ในตัวเพื่อให้ผู้หญิงสามารถใช้ชีวิตในโลกนี้ได้อย่างสงบสุข แม้ยะนะงิคะกับอิชิโงจะมีชีวิตอยู่ในยุคสมัยที่ต่างกัน แต่ในรอยยิ้มที่น่าขนลุกนี้ก็รู้สึกได้ถึงสิ่งที่เหมือนกันกับการบิดเบี้ยวของผู้หญิงต่อความจริงที่ยิ้มไม่ออกดังที่ยะนะงิคะว่าไว้¹⁴ ผู้วิจัยเห็นด้วยกับความคิดนี้และเห็นว่าโอะโอะซะคะหัวเราะสภาพของตัวเองที่ถูกจำกัดอยู่ภายใต้กรอบความสัมพันธ์กับบุคคลอื่นเท่านั้น กล่าวคือมีตัวตนอยู่ได้เพียงในฐานะภรรยาและแม่ของลูก ไม่อาจมีตัวตนในฐานะปัจเจกบุคคลหรือในฐานะผู้หญิงคนหนึ่งที่จะแสดงอารมณ์และทำอะไรตามใจปรารถนาได้ แม้จะรู้สึกอย่างไรต่อคุณผู้ชายแต่ก็ไม่อาจเป็นอะไรต่อกันได้มากไปกว่านี้อีกแล้ว เมื่อคิดได้ดังนี้โอะโอะซะคะจึงต้องทำใจยอมรับชะตากรรมและมีชีวิตอยู่ต่อไป

การที่สุดท้ายแล้ว โอะโอะซะคะต้องกลับไปมีชีวิตอยู่ในกรอบของสังคมนั้น หากพิจารณาให้ดีแล้ว ผู้วิจัยเห็นว่าเป็นการวางแผนของอิชิโงมาตั้งแต่ต้น อิชิโงกำหนดให้โอะโอะซะคะไม่มีทางเลือกอื่นใดนอกจากต้องตัดใจจากคุณผู้ชายด้วยปัจจัยสามประการ ประการแรกคือลูก ถ้าหากโอะโอะซะคะเปิดจดหมายออกอ่านก่อนที่จะมีลูก โอะโอะซะคะอาจตัดสินใจไปหาคุณผู้ชายก็เป็นได้

¹² 戸松泉、「『軒もる月』の生成—小説家一葉の誕生—」(『相模女子大紀要 56』1993年) อ้างถึงใน 滝藤満義「『軒もる月』—悟道を急ぐ女—」(『国文学 63』2003年) p.100

¹³ 女性史総合研究会、『日本女性史 第4巻 近代』東京大学出版会、1994年、p.12

¹⁴ 関礼子、『姉の力 樋口一葉』筑摩書房、1993年、pp.85-86

ความรักที่มีต่อลูกจึงเป็นปัจจัยหนึ่งที่เหนี่ยวรั้งโอะโอะซะคะไว้ ประการที่สองคือสามี ความดีของสามี สามีของโอะโอะซะคะเฝ้าดูแลพ่อแม่ของภรรยาอย่างดีจนจนวาระสุดท้าย อีกทั้งยังทุ่มเททำงานเพื่อครอบครัวอีกด้วย และประการสุดท้ายคือคุณผู้ชายซึ่งไม่พร้อมจะรับ โอะโอะซะคะมาอยู่ด้วยกันได้ ดังที่ทะกะคะ ชินะมิให้ความเห็นไว้ว่าคุณผู้ชายอาจไม่รู้มาก่อนว่าโอะโอะซะคะแต่งงานแล้ว เนื่องจากการแต่งงานของโอะโอะซะคะเป็นการแต่งลูกเขยเข้าบ้าน ดังนั้นถึงแม้จะแต่งงานแล้วแต่นามสกุลกับที่อยู่ของโอะโอะซะคะก็ยังคงเดิม นอกจากนี้ตอนที่โอะโอะซะคะลากลับบ้านก็ไม่ได้บอกว่าจะลามาแต่งงาน เพราะตัวโอะโอะซะคะเองก็เพิ่งรู้ว่าต้องแต่งงานเมื่อกลับมาถึงบ้านแล้ว ในเมื่อโอะโอะซะคะเองก็ไม่ได้บอกว่าจะกลับมาแต่งงาน อีกทั้งนามสกุลกับที่อยู่ของโอะโอะซะคะก็ไม่เปลี่ยนแปลงจึงมีความเป็นไปได้ที่คุณผู้ชายอาจส่งจดหมายมาโดยไม่รู้ว่าโอะโอะซะคะแต่งงานแล้ว¹⁵ ผู้วิจัยเห็นด้วยกับความคิดดังกล่าวเพราะในยุคนั้นชายที่เป็นคู่กับภรรยาของผู้อื่นมีโทษตามกฎหมาย ผู้เป็นสามีสามารถนำภรรยาไปขายชู้ได้โดยไม่มีผิด ดังนั้นคุณผู้ชายจึงไม่น่ามองข้ามเรื่องนี้แล้วเขียนจดหมายเกี่ยวพาโอะโอะซะคะทั้งที่รู้ว่าอีกฝ่ายแต่งงานแล้ว

นอกจากนี้ ทะกะคะยังชี้ว่าคุณผู้ชายเองก็เป็นลูกเขยที่แต่งเข้าตระกูลชะกะระมะชิเช่นกัน เห็นได้จากที่คุณผู้ชายเขียนจะหมายถามทุกข์สุขของมารดา แสดงว่ามารดาของคุณผู้ชายไม่ได้อาศัยอยู่ในบ้านหลังเดียวกัน ซึ่งหากคุณผู้ชายเป็นบุตรชายคนโตที่สืบทอดตระกูลต่อจากบิดา มารดาก็ย่อมต้องอาศัยอยู่ในบ้านหลังเดียวกัน หรือหากคุณผู้ชายเป็นคนในตระกูลสาขาแต่มารดาอยู่ด้วยกันกับลูกชายคนโตของตระกูลหลัก คุณผู้ชายก็ไม่น่าส่งจดหมายไต่ถามถึงแต่ทุกข์สุขของมารดาเพียงผู้เดียว โดยไม่ถามถึงผู้นำของตระกูลได้ หรือหากมารดาป่วยแล้วไปพักฟื้นอยู่ที่ห่างไกลก็น่าจะเป็นจดหมายไต่ถามอาการป่วย มากกว่าถามทุกข์สุขทั่วไป ภรรยาของคุณผู้ชายก็เช่นกัน พอรู้ว่าสามีตัวเองมีใจให้หญิงรับใช้กลับนึกดูถูกสามี แทนที่จะหึงหวง เสียใจหรือโกรธ ในกรณีนี้ความรู้สึกดูถูกคงจะไม่เกิดขึ้นหากภรรยาตระหนักว่าตนเองอยู่ในฐานะที่ต่ำกว่าสามี แสดงให้เห็นว่าภรรยาน่าจะมีจุดยืนที่อยู่เหนือกว่าสามี จึงสันนิษฐานได้ว่าคุณผู้ชายเป็นเขยที่แต่งเข้า¹⁶

ดังนั้น หากมองจากจุดที่ว่าคุณผู้ชายไม่รู้มาก่อนว่าโอะโอะซะคะแต่งงานมีลูกแล้ว รวมทั้งคุณผู้ชายเองก็เป็นลูกเขยที่แต่งเข้าตระกูลชะกะระมะชิ ความรักของโอะโอะซะคะก็ไม่มีทางสมหวังมาตั้งแต่ต้น เพราะต่อให้โอะโอะซะคะตัดสินใจทิ้งสามีและลูกมาหาคุณผู้ชายจริง คุณผู้ชายก็ไม่อยู่ในฐานะที่จะรับ โอะโอะซะคะให้มาอยู่ด้วยกันได้ จากปัจจัยต่างๆ ที่กล่าวมาโอะโอะซะคะจึงไม่เหลือทางเลือกอื่นใดนอกจากอยู่เป็นแม่ที่ดีของลูกและภรรยาที่ดีของสามีต่อไป การที่อิชิโยกำหนดให้เรื่องจบลงเช่นนั้นอาจเพราะในเวลานั้นอิชิโยเพิ่งตีพิมพ์ผลงานเรื่อง *ทะกะคะระเบะ* จึงยังไม่มีชื่อเสียง ดังนั้น

¹⁵ 高田知波、「『某の上人がためしにも同じく』—『軒もる月』を読む—」（樋口一葉研究会編『論集 樋口一葉Ⅲ』、おうふう、2002年）pp.147-148

¹⁶ 高田知波、「『某の上人がためしにも同じく』—『軒もる月』を読む—」（樋口一葉研究会編『論集 樋口一葉Ⅲ』、おうふう、2002年）pp.150-151

สำหรับอิชิโยะแล้วการหยิบยกปัญหาเรื่องการนอกใจ การผิดประเวณีขึ้นมา จึงเป็นเรื่องที่เลียดเกินไป¹⁷ ในสังคมที่ยึดมั่นเรื่องความซื่อสัตย์ต่อสามีอย่างเคร่งครัด การจะเขียนให้ภรรยาที่นอกใจสามีได้รับความเห็นใจและไม่มีความผิดข่มเป็นเรื่องยาก รวมทั้งโอกาสที่จะถูกต่อต้านและวิพากษ์วิจารณ์ในทางลบโดยไม่พิจารณาให้ถ่องแท้ถึงสิ่งที่ผู้เขียนต้องการสื่อก็มีมาก ประกอบกับเรื่องนี้เป็นผลงานเรื่องแรกที่อิชิโยะเริ่มเขียนเกี่ยวกับปัญหาระหว่างสามีภรรยาอย่างจริงจัง จึงไม่แปลกที่อิชิโยะจะไม่อาจฝืนกระแสสังคมให้เรื่องจบลงโดยที่โอะ โอะซะคะะไปอยู่กับคุณผู้ชายได้ แต่ขณะเดียวกันในยุคที่สังคมเข้มงวดเรื่องการนอกใจคู่ครองเช่นนี้ ตัวละครเอกหญิงที่ยอมรับตามตรงว่ามีใจให้ชายอื่นที่ไม่ใช่สามีก็นับว่าเป็นผู้หญิงที่อาจหาญและแปลกใหม่ไม่น้อยเช่นกัน ผู้วิจัยคิดว่าจุดนี้น่าจะสื่อให้เห็นถึงความพยายามก้าวแรกของอิชิโยะในการเรียกร้องสิทธิสตรี

4.4 สรุป

ในด้านสถานภาพโอะ โอะซะคะะสะท้อนให้เห็นถึงสถานภาพของผู้หญิงที่ไม่มีสิทธิเลือกคู่ครองด้วยตนเอง รวมทั้งไม่มีตัวตนในฐานะปัจเจกบุคคล มีแต่เพียงตัวตนที่ถูกจำกัดอยู่ภายใต้ความสัมพันธ์กับสามีและลูกเช่นเดียวกับผู้หญิงในยุคเมจิ ในด้านพฤติกรรมโอะ โอะซะคะะมีใจให้ชายอื่นนอกเหนือจากสามีอันเป็นพฤติกรรมที่ผิดไปจากความคาดหวังของสังคม แต่อิชิโยะกลับไม่มีน้ำเสียงตำหนิการกระทำของโอะ โอะซะคะะเลยขณะที่นักเขียนคนอื่นในยุคเดียวกันมองการกระทำของโอะ โอะซะคะะด้วยสายตาตำหนิ ผู้วิจัยเห็นว่าพฤติกรรมของโอะ โอะซะคะะที่ผิดไปจากความคาดหวังของสังคมน่าจะสะท้อนให้เห็นถึงความพยายามของอิชิโยะที่ต้องการสื่อว่าผู้หญิงก็เป็นมนุษย์คนหนึ่งซึ่งมีอารมณ์รักโลกโกรธหลง และมีสิทธิที่จะแสดงอารมณ์ความรู้สึกนั้นๆ ออกมาได้ ไม่จำเป็นต้องเก็บกดอารมณ์ของตนไว้ในฐานะภรรยาและแม่อย่างเดียว แต่สามารถแสดงอารมณ์ออกมาในฐานะผู้หญิงคนหนึ่งได้ ทว่า ในที่สุดแล้วอิชิโยะเองก็ไม่อาจเอาชนะสังคมนิตาธิปไตยในเวลานั้นได้ เห็นได้จากการที่อิชิโยะกำหนดให้สุดท้ายแล้วโอะ โอะซะคะะจำต้องตัดใจจากคุณผู้ชายและกลับไปใช้ชีวิตในกรอบเช่นเดิม รวมทั้งตัวโอะ โอะซะคะะเองก็ยังมีพฤติกรรมบางอย่างที่แสดงให้เห็นถึงความเป็นภรรยาและแม่ที่ดี เช่น ตอนต้นเรื่องที่เตรียมต้อนรับสามีกลับบ้าน ดูแลให้นมลูก เป็นต้น แม้สุดท้ายแล้วจะไม่สามารถก้าวข้ามกรอบที่สังคมกำหนดได้ก็ตาม แต่ก็นับเป็นก้าวแรกที่มีการนำเสนอปัญหาของผู้หญิงในฐานะมนุษย์คนหนึ่ง ซึ่งเริ่มมีกระบวนการคิดและตั้งคำถาม ไม่เอาแต่ปฏิบัติตามกรอบของสังคมอย่างเดียว

¹⁷ 木元伸祐. 1993. 樋口一葉作品にみる女性像—妻の歩み— [Online]. Available: <http://ci.nii.ac.jp/naid/110000208476/>

บทที่ 5

วรรณกรรมเรื่อง นิโงะริเอะ

นิโงะริเอะ เป็นผลงานอีกเรื่องหนึ่งที่สร้างชื่อให้อิชิโระ คาดกันว่าผู้ให้แรงบันดาลใจแก่อิชิโระโดยตรงในการเขียนผลงานเรื่องนี้คือคะวะกะมิ บิซันนักเขียนซึ่งแนะนำให้อิชิโระเขียนนวนิยายเชิงอัตชีวประวัติ ผลงานเรื่องนี้จึงอาจกล่าวได้ว่าเป็นนวนิยายเชิงอัตชีวประวัติของอิชิโระ¹ โดยตัวละครที่มีความใกล้เคียงกับอิชิโระมากที่สุดก็คือ “โอะริกิ” ตัวละครเอกซึ่งปรารถนาที่จะประสบความสำเร็จในชีวิตเช่นเดียวกับอิชิโระ นอกจากนี้ปู่ของโอะริกิที่ชอบศึกษาวรรณกรรมจีนและอาหารประเพณีเมื่อหนังสือที่ตนเขียนถูกรัฐบาลห้ามตีพิมพ์ ก็คล้ายคลึงกับปู่ของอิชิโระที่ชอบศึกษาวรรณกรรมและบทกวีจีน รวมถึงเคยเดินทางไปร้องเรียนเจ้าหน้าที่รัฐแทนชาวนาด้วยก้นจนถูกจับขังคุกด้วย

ในการศึกษาเรื่อง นิโงะริเอะ ส่วนใหญ่มักมุ่งเน้นไปที่โอะริกิเป็นหลัก ประเด็นที่ถูกหยิบยกมาวิเคราะห์กันมากอย่างเช่น การประสบความสำเร็จที่โอะริกิปรารถนาคืออะไร การฆ่าตัวตายของโอะริกิกับเก็นฉิชิในตอนจบเป็นการยินยอมพร้อมใจทั้งสองฝ่าย หรือเป็นการบีบบังคับของเก็นฉิชิเพียงฝ่ายเดียว เป็นต้น มีเพียงงานวิจัยจำนวนน้อยเท่านั้นที่ศึกษาถึงตัวละครกรรยาของเก็นฉิชิที่มีชื่อว่า “โอะสะทซุ” แม้ตัวละครนี้จะเป็แค่ตัวละครรองและมักถูกนำมาเปรียบเทียบกับหากโอะริกิเป็นผู้หญิงที่ปฏิเสธระบบปิตาธิปไตย โอะสะทซุก็คือผู้หญิงที่มีชีวิตอยู่ในระบบปิตาธิปไตย² แต่ผู้วิจัยคิดว่าโอะสะทซุไม่ได้เป็นตัวละครที่ดำเนินชีวิตอยู่ในกรอบความคิดของสังคมแต่เพียงอย่างเดียวเท่านั้น แต่ยังมีพฤติกรรมที่ผิดไปจากความคิดหวังของสังคมด้วย ดังนั้นในบทนี้ผู้วิจัยจึงจะทำการศึกษาตัวละคร โอะสะทซุเป็นหลักเพื่อวิเคราะห์ถึงสารที่ผู้เขียนต้องการสื่อผ่านตัวละครนี้

5.1 เนื้อเรื่องย่อ

โอะริกิเป็นหญิงคนิกอันดับหนึ่งแห่งร้านคิกุ โนะอิ มีแขกประจำชื่อ “เก็นฉิชิ” ซึ่งมีกรรยากับลูกอยู่แล้ว แต่ยังมาหลงใหลโอะริกิจนสิ้นเนื้อประดาตัว แม้ภายหลังจะถูกโอะริกิตัดสัมพันธ์ เก็นฉิชิก็ไม่อาจลืมโอะริกิได้ ในทางตรงข้ามโอะริกิกลับมีแขกคนใหม่มาติดพันชื่อว่า “ยูกิ โทะโมะ โนะซุเกะ” ยูกิสนใจในตัวโอะริกิจึงพยายามชักใช้ประวัติความเป็นมาของโอะริกิ แต่โอะริกิบ่ายเบี่ยงไม่ยอมตอบ จนกระทั่งคืนหนึ่งที่โอะริกิรู้สึกสับสนวุ่นวายใจจึงเดินปะปะไปในเมือง และได้พบกับยูกิเข้า คืนนั้นโอะริกิได้เปิดใจเล่าให้ยูกิฟังถึงเรื่องราวของตนย้อนไปตั้งแต่รุ่นปู่และ

¹ 杉山晴美、「樋口一葉論—『にぎりえ』にみる別れ—」（『常葉文学 5』、1980年）p.62

² 北本美沙子、「『にぎりえ』試考—〈お初〉と〈お力〉—」（『大妻国文 32』、2001年）p.113

ถูกยูกิซึให้เห็นว่าตัวโอะริกิเองก็ปรารถนาที่จะประสบความสำเร็จในชีวิตเช่นเดียวกับผู้ชายอย่างพ่อและปู่ของตนเช่นกัน วันต่อมาโอะริกิซื้อขนมเค้กให้กับ “ทะเกชิ” ลูกชายของเก็นฉิมิที่พบกันโดยบังเอิญ เป็นเหตุให้เก็นฉิมิมิปากเสียงกับภรรยาจนต้องเลิกกรากัน หลายวันต่อมามีโรงศพสองใบถูกหามออกจากเมือง ใบหนึ่งบรรจุศพของโอะริกิ อีกใบหนึ่งบรรจุศพของเก็นฉิมิ ผู้คนต่างลือถึงสาเหตุการตายของทั้งคู่ไปต่างๆ นานา บ้างว่าเก็นฉิมิฆ่าโอะริกิแล้วฆ่าตัวตายตาม บ้างว่าทั้งคู่เต็มใจฆ่าตัวตายด้วยกัน แต่ไม่มีผู้ใคร่รู้ว่าแท้จริงแล้วโอะริกิกับเก็นฉิมิจบชีวิตลงเช่นไร

5.2 พฤติกรรมของตัวละครหญิงที่ผิดไปจากความคาดหวังของสังคม : คำนิและไต้เตียงสามิ

ในเรื่องบรรยายถึงลักษณะของโอะสะทซึเป็นครั้งแรกไว้ว่าดังนี้

によぼう はつ ひん
女房はお初といひて二十八か九にもなるべし、貧にやつれたれ
ば七つもとし おほ み はぐろ は した い まゆげ
るかげもなく、洗ひぎらしの鳴海の裕衣を前と後を切りかへて
ひざ あら なるみ ゆかた まへ うしろ き
膝のあたりは目立ぬやうに小針のつぎ当、狭帯きりゝと締めて
せみおもて ないしよく ぼんまへ あつ じぶん とき おほあせ
蟬表の内職、盆前よりかけて暑さの時分をこれが時よと大汗
になりてのべんきやう べんきやう そろ とう てんぜう っりさ
しばしの手数も省かんとて数のあがるを楽しみに脇目もふらぬ
さま
様あはれなり。

(หน้า 248 - 249)

ภรรยาของเก็นฉิมิชื่อ โอะสะทซึ อายุประมาณ 28-29 ปี แต่เพราะอยู่อย่างขัดสนจึงผ่ายผอมทรุดโทรมแลดูแก่กว่าอายุจริงถึง 7 ปี ฟันที่ย่อมเป็นสีดำ³ ก็ปล่อยให้ดำจนก็ปล่อยให้ขึ้นโดยไม่สนใจดูแล ชุดที่ใส่เป็นชุดยุคตะแบบนะรุมิ⁴ ที่ชักจนซีด แล้วเอาด้านหน้ากับด้านหลังมาสลับกัน จากนั้นจึงเย็บซ่อมใหม่ ตรงบริเวณเข่าก็เย็บผ้าปะเข้าไปโดยไม่ให้เป็นที่สังเกต โอะสะทซึ ผูกผ้าคาดเอวเส้นเล็กให้กระชับ แล้วทำงานหารายได้เสริมให้แก่ครอบครัวด้วยการนำหวายมาสานเพื่อติดลงบนผิวหน้ารองเท้าเกียะ อากาศเริ่มร้อนตั้งแต่ก่อนเทศกาลเช่นไหว้บรรพบุรุษ โอะสะทซึคิดแต่เพียงว่านี่เป็นเวลาเหมาะที่จะทำงาน จึงตั้งใจทำงานอย่างขะมักเขม้นจนเหงื่อท่วมตัว โอะสะทซึนำหวายที่เตรียมไว้แขวนห้อยลงมาจากเพดาน

³ ตั้งแต่สมัยเอะ โคะเป็นต้นมา มีธรรมเนียมว่าผู้หญิงที่แต่งงานแล้วต้องย้อมฟันเป็นสีดำและ โคนขนคิ้วออก แต่โอะสะทซึยากจน จึงไม่สามารถทำได้

⁴ ชุดยุคตะที่ย่อมแบบนะรุมิ ซึ่งเป็นการย้อมบิดผ้าที่ทำกันบริเวณตำบลนะรุมิ เมืองนะโงะยะ โดยนำผ้าฝ้ายมาบิดแล้วย้อมด้วยคราม

พลางคิดว่าเท่านี้คงไม่ต้องเปลืองแรงไปอีกสักกระยะ ทำทีของโอะซะทซุซุที่ใจจดใจ
จ่อกับจำนวนงานที่เพิ่มขึ้น โดยไม่ยอมละสายตาไปไหนดูแล้วน่าเวทนายิ่งนัก

จากตอนที่ยกมา นอกจากจะเห็นถึงฐานะที่ยากจนของโอะซะทซุซุแล้ว ยังเห็นถึงภาพลักษณ์
ของภรรยาที่ดีที่ทุ่มเทเพื่อครอบครัวโดยไม่นึกถึงตัวเองของโอะซะทซุซุด้วย เมื่อเห็นฉนิชิซามิกับทะกิ
ชิอุกซายกลับมามีบ้านโอะซะทซุซุที่ว่า

おやお前さんお帰りか、今日は何んなに暑かつたでせう、定め
て帰りが早からうと思つて行水を沸かして置ました、ざつと汗
を流したら何うでござんす、太吉もお湯に這入なといへば、あ
いと言つて帯を解く、お待お待、今加減を見てやるとど流しも
とに 盥を据へて釜の湯を汲出し、かき廻して手拭を入れて、さ
あお前さん此子をもいれて遣つて下され、何をぐたりと為てお
出なさる、暑さにでも障りはしませぬか、さうでなければ一杯
あびて、さつぱりに成つて御膳あがれ、太吉が待つて居ますか
らといふに、(中略) おいおいと返事しながら太吉にも遣はせ
我れも浴びて、上にあがれば洗ひ晒せしさば／＼の裕衣を出し
て、お着かへなさいましと言ふ、帯まきつけて風の透く 処へゆ
けば、妻は野代の膳のはげかゝりて足はよろめく古物に、お前
の好きな冷奴にしましたとて小井に豆腐を浮かせて青紫蘇の
香たかく持出せば、太吉は何時しか台より飯櫃取おろして、よ
つちよいよつちよいと担ぎ出す。

(หน้า 249 - 250)

“อ้าว คุณกลับมาแล้วหรือ วันนี้ร้อนมากไหมคะ ฉันคิดว่าคงจะกลับกันเร็วเลยต้มน้ำไว้รอแล้ว ไปอาบน้ำอาบน้ำมาก่อนดีไหม ทะกิซึกิไปอาบน้ำสิ” ทะกิซิดอบว่าสะแล้วเริ่มถอดผ้าคาดเอวออกทันที “รอเดี๋ยว รอเดี๋ยว ให้แม่ดูก่อนว่าน้ำร้อนพอดีไหม” ว่าแล้วโอะซะทซุซุก็วางกะละมังไว้ตรงที่ล้างชาม แล้วต้มน้ำร้อนในหม้อออกมา ใช้มือคนแล้วใส่ผ้าขนหนูลงไป “เอาล่ะ คุณคะ ช่วยอาบน้ำให้ลูกด้วยนะ ทำไมทำท่าหมดแรงอย่างนั้นล่ะ อากาศร้อนเลยไม่สบายรีเปล่า ถ้าไม่เป็นอะไรก็รีบอาบน้ำให้สดชื่น แล้วมากินข้าวกันเถอะคะ ทะกิชิรออยู่” ...เห็นฉนิชิรับคำ พลางอาบน้ำให้ทะกิชิ จากนั้นก็อาบน้ำให้ตัวเอง พอขึ้นมาข้างบน โอะซะทซุซุก็นำยุกะตะสะอาดที่ซึกจนตีซิดออกมา แล้วว่า “เปลี่ยนเสียดิคะ” เห็นฉนิชิคาดผ้าคาดเอวแล้ว

ไปยังที่ลมพัดโกรก “ฉันทำเต้าหู้ของโปรดคุณด้วยนะคะ” โอะสะที่ซู่ว่าพลางเรียง
 ชามเล็กที่มีเต้าหู้ลอยอยู่พร้อมใบอะโอะจิโอะลงบนแท่นวางอาหารเก่าๆ โยกแยก
 ซึ่งรักที่ลงไว้ลือกออกเกือบหมดแล้ว จากนั้นจึงยกออกมา ทะกิชือเอาโถใส่ข้าวลง
 จากแท่นอย่างรวดเร็ว แล้วแบกมาพลางร้องสุยเสุย

หากพิจารณาจากพฤติกรรมของ โอะสะที่ซู่ที่คอยดูแลเอาใจใส่สามีกับลูกไม่ให้ขาดตก
 บกพร่อง ทั้งเตรียมน้ำไว้ให้อาบ ทั้งเตรียมเสื้อผ้ากับอาหารไว้คอยทำ ถือได้ว่าโอะสะที่ซู่เป็นภรรยา
 และแม่ที่ดีตามที่สังคมยุคนั้นคาดหวัง ทว่า โอะสะที่ซู่กลับมีพฤติกรรมอย่างหนึ่งที่ผิดไปจากความ
 คาดหวังของสังคม นั่นคือโอะสะที่ซู่มักออกปากตำหนิสามีอยู่บ่อยครั้ง ดังจะเห็นได้จากคำพูดของ
 เก็นฉิชิที่ว่า

びんぼうしよたい あ かつて どこ い もら てまへ
 貧乏世帯に飽きがきたなら勝手に何処なり行つて貰はう、手前
 が居ぬからとて乞食にもなるまじく太吉が手足の延ばされぬ事
 はなし、明けても暮れても我れが店おろしかお力への妬み、つ
 くづく聞き飽きてもう厭やに成つた。

(หน้า 267 - 268)

ถ้าเมื่อครอบครัวจวนๆ ละก็จะไปไหนก็ตามใจ ถึงเธอไม่อยู่ที่ไซว่าฉันจะต้อง
 กลายเป็นขอทานเสียเมื่อไร จะเลี้ยงดูทะกิชิไม่ได้หรือก็เปล่า เธอหาเรื่องตำหนิฉัน
 ไม่ก็อิฉาริยะโอะริกิได้ไม่เว้นแต่ละวัน ฉันฟังจนเบื่อก็ตายอยู่แล้ว ไม่อยากฟัง
 อีกต่อไป

นอกจากบ่นว่าสามีไม่เว้นแต่ละวันแล้ว โอะสะที่ซู่ยังได้เถียงสามีอีกด้วย เมื่อเห็นสามีไม่มี
 ทำที่จะออกไปทำงาน โอะสะที่ซู่ก็พยายามพูดเตือนสติสามี ครั้นสามีบอกให้เงียบ แทนที่จะหยุดพูด
 โอะสะที่ซู่ยังเถียงกลับไป ดังตอนที่ว่า

ぼん い しごと いづ はり まへ そ
 盆に入りては仕事に出る張もなく、お前さん夫れではならぬぞ
 へと諫め立てる女房の詞も耳うるさく、エ、何も言ふな黙つ
 て居ろとて横になるを、黙つて居ては此日が過されませぬ、
 からだ わ くすり の おみしや し かた
 身体が悪くば薬も吞むがよし、御医者にかゝるも仕方なけれ
 ど、お前の病ひは夫れではなしに気さへ持直せば何処に悪い処
 があろう、少しは正気になつて勉強をして下されといふ、いつ
 ても同じ事は耳にたこが出来て気の薬にはならぬ、酒でも買って

き くれ き まぎれ の み いう まへ その さけ か
 来てくれ気まぎれに呑んで見やうと言ふ、お前さん其お酒が買
 へるほどなら嫌やとお言ひなさを無理に仕事に出て下されと
 たの
 は頼みませぬ。

(หน้า 264)

ตั้งแต่เข้าเทศกาลเช่นไหว้บรรพบุรุษ (เกินฉิชิ) ก็ยังมีใจจะไปทำงานขึ้นทุกที คำตำหนิของโอะซะทซุที่ว่า “คุณคะ ทำแบบนั้นไม่ได้นะคะ” ฟังแล้วแสนจะ หนาวหู “หยุดพูดสักที เจียบไปเลยไป” เก็นฉิชิว่าพลางล้มตัวลงนอน “ฉันไม่พูดสักคนจะมีชีวิตอยู่กันอย่างไร ถ้าป่วยไข้แค่กินยาก็หาย ถึงต้องไปหา หมอก็ช่วยไม่ได้ แต่อาการป่วยของคุณไม่ใช่เช่นนั้น ขอแค่ทำใจให้เข้มแข็งเสีย อย่างเดียวก็ไม่ได้เจ็บป่วยที่ตรงไหน ได้โปรดมีสติสักนิดแล้วออกไปทำงาน เถอะ” “พูดแต่เรื่องเดิมซ้ำไปซ้ำมาอยู่ได้ ฟังจนเบื่อแล้ว ไม่ได้ช่วยให้สบายใจขึ้น เลย ไปซื้อเหล้ามาซิ ฉันจะดื่มคลายเครียดสักหน่อย” “คุณนี่ ถ้ายังมีเงินซื้อเหล้าได้ละก็ ฉันคงไม่ขอร้องคุณให้ออกไปทำงานทั้งที่ คุณ บอกว่าไม่อยากไปหรอก”

ทั้งที่ในยุคนี้ภรรยาต้องว่าง่ายและเชื่อฟังสามี แต่โอะซะทซุกลับออกปากตำหนิและได้ เถียงสามีซึ่งถือเป็นผู้เป็นภรรยาไม่ควรกระทำ ดังจะเห็นได้จากคำพูดของเก็นฉิชิที่ว่า

こ むか へ おや ざんそ によぼうかたぎ た おし ริก
 子 向つて父親の讒訴をいふ女房氣質を誰れが教へた、お力が
 をに てまへ まわう しようばいにん し み つま み
 鬼なら手前は魔王、商買人のだましは知れて居れど、妻たる身
 ふ てくさ す おも どうかた くるま ひ
 の不貞腐れをいふて済むと思ふか、土方をせうが車を引かうが
 ていしゆ ていしゆ けん き い やつ うち お ど こ
 亭主は亭主の権がある、気に入らぬ奴を家には置かぬ、何処へ
 なりとも出でゆけ。

(หน้า 267)

“มีภรรยาที่ไหนว่าร้ายพ่อให้ลูกฟังบ้าง ถ้าโอะริกิเป็นยักษ์ เธอก็เป็นพญามารแล้ว เรื่องที่หญิงคนไหนลอกดวงแขกใครๆ เขาก็รู้กันทั้งนั้น แต่ภรรยาบอกว่าสามีแล้ว อย่าคิดว่าเรื่องจะจบลงง่ายๆ นะ จะทำงานก่อสร้างหรือลากรถก็ดี แต่สามีก็มีสิทธิ ของสามี ไม่พอใจใครก็ไม่ให้อยู่ร่วมบ้านหรอก จะไปไหนก็ไป”

ข้อความข้างต้นจึงเป็นสิ่งยืนยันได้อย่างดีว่าการบ่นว่าและตำหนิสามีของโอะซะทซุเป็น พฤติกรรมที่ผิดไปจากความคาดหวังของสังคม

แม้โอะซะทซุจะพยายามอดทนเพื่อประคับประคองชีวิตคู่ แต่ที่สุดแล้วความสัมพันธ์ของโอะซะทซุกับสามีก็มาถึงจุดแตกหักเมื่อทะกิชิโนะนามะเค็ทที่โอะริกิซื้อให้กลับบ้าน โอะซะทซุระเบิดความไม่พอใจที่เก็บกดไว้ออกมาด้วยโมโหทั้งทะกิชิที่ไปรับนมจากโอะริกิ และโมโหโอะริกิที่ทำให้ครอบครัวของตนตกต่ำถึงขนาดนี้แล้ว ยังคิดจะใช้ทะกิชิมาทำให้ใจของเก็นฉิชิหวนไหว ดังนั้นโอะซะทซุจึงต่อว่าทะกิชิพร้อมทั้งนำขนมเค้กไปโยนทิ้ง เป็นเหตุให้เก็นฉิชิไม่พอใจและเผลอปากได้โอะซะทซุออกจากบ้าน เมื่อถูกสามีบอกเลิกโอะซะทซุทั้งเสียใจและน้อยใจ ได้แต่ฝืนกลืนน้ำตาไว้แล้วกล่าวขอโทษสามี ขอร้องให้สามียกโทษให้ อีกทั้งสัญญาว่าจะไม่ว่าร้ายโอะริกิอีก ท่าทีของโอะซะทซุที่เปลี่ยนไปอย่างรวดเร็วนี้ กิมุระ มะซะยุกิ (木村真佐幸) ให้ความเห็นไว้ในบทความเรื่องภาพลักษณ์ของผู้หญิงที่ปรากฏในวรรณคดีของอิชิโย โดยเฉพาะอย่างยิ่งปัญหาเรื่องอัตลักษณ์แบบสมัยใหม่ใน *นิโงะริเอะ* ว่า ทั้งที่ยืนกรานความเห็นของตนเองจากในฐานะภรรยาอย่างหนักแน่นมาครั้งหนึ่งแล้ว แต่หลังจากคำว่า “หย่า” คำเดียวกลับต้องเปลี่ยนท่าทีมาอ่อนหวาน สามี อาจเรียกได้ว่าขาดความเป็นตัวของตัวเอง พุคอีกอย่างคือตัวของโอะซะทซุนั้นราวกับเป็นตัวแทนของผู้หญิงภายใต้ระบบศักดินาสมัยเมจิที่ได้แต่ก้มหน้ายอมรับชะตากรรมเท่านั้น⁵ เช่นเดียวกับความเห็นของคิตะโมะโตะ มะซะโกะ (北本美沙子) ในบทความวิจัยเกี่ยวกับโอะริกิและโอะซะทซุใน *นิโงะริเอะ* ที่ว่าความโกรธของโอะซะทซุถูกเก็บกดลงไปด้วยความตั้งใจที่จะมีชีวิตอยู่ในระบบปิตาธิปไตยของตัวโอะซะทซุเอง⁶ กล่าวคือ ถึงแม้จะลำบากยากจนอย่างไร โอะซะทซุก็ยังคงการที่จะมีชีวิตอยู่ในบ้าน อยู่ในฐานะภรรยาของเก็นฉิชิ เพราะรู้จักแต่วิถีที่จะมีชีวิตอยู่ในแบบนี้เท่านั้น⁷ ทว่า ผู้วิจัยไม่เห็นด้วยกับความคิดของกิมุระและคิตะโมะโตะนักเมื่อพิจารณาจากการกระทำของโอะซะทซุหลังจากเห็นว่าสามีไม่มีทีท่าจะยอมรับฟังคำขอโทษของตน เหตุการณ์ตอนนั้นบรรยายไว้ว่า

そのご ものい かべ むか はつ ことば みゝ い てい
 其後は物言はず壁に向ひてお初が言葉は耳に入らぬ体、これほ
 ど邪慳の人ではなかりしをと女房あきれて、女に魂を奪は
 るれば是れほどまでも浅ましくなる物か、女房が歎きは更なり、
 遂ひには可愛き子をも餓へ死させるかも知れぬ人、今詫びたか
 らとて甲斐はなしと覚悟して、太吉、太吉と傍へ呼んで、お前
 は父さんの傍と母さんと何処が好い、言ふて見ろと言はれて、
 我らはお父さんは嫌い、何にも買つて呉れない物と真正直をい

⁵ 木村真佐幸、「一葉文学にあらわれた女性像—特に「にごりえ」における近代的自我の問題—」 (『国語国文研究 36』、1967年) p.61

⁶ 北本美沙子、「『にごりえ』試考—〈お初〉と〈お力〉—」 (『大妻国文 32』、2001年) p.105

⁷ Ibid., p.108

ふに、そんなら母さんの行く 処へ何処へも一処に行く気かへ、
 あゝ行くともとて何とも思はぬ様子に、お前さんお聞きか、太
 吉は私につくといひまする、男の子なればお前も欲しからう
 けれど此子はお前の手には置かれぬ、何処までも私が貰つて連
 れて行きます、よう御座んすか貰ひまするといふ。

(หน้า 268 - 269)

หลังจากนั้นเกินฉันทึ่งเงียบ หันหน้าเข้าหากำแพงโดยไม่ฟังคำอธิบายของโอะ
 สะทซุ ผู้เป็นภรรยาได้แต่ตั้งว่าเมื่อก่อนสามีไม่ใช่คนใจแค่งขนาดนี้ แต่ถูกผู้หญิง
 ขโมยหัวใจไปเท่านั้น ทำให้กลายเป็นคนไร้เหตุผลได้ขนาดนี้เสียหรือ ใช่แต่ทำ
 ให้ภรรยาคร่ำครวญหวนไห้ ท้ายที่สุดอาจทำให้ลูกที่น่ารักต้องอดตายก็เป็นได้
 ตอนนี่ถึงขอโทษไปก็ไร้ความหมาย เมื่อทำใจได้ดังนี้แล้ว โอะสะทซุก็เรียกทะกิชิ
 ให้มานั่งข้างๆ แล้วว่า “ลูกอยากอยู่กับพ่อหรืออยู่กับแม่ ลองบอกมาซิ”
 “ผมเกลียดพ่อ ก็พ่อไม่เคยซื้ออะไรให้ผมเลยนี่นา” ทะกิชิพูดอย่างตรงไปตรงมา
 “ถ้าอย่างนั้น แม่ไปที่ไหน ลูกจะไปกับแม่ทุกทีสินะ”
 “อืม ไปสิละ” ทะกิชิตอบโดยไม่ได้คิดอะไร
 “คุณได้ยินแล้วใช่ไหม ทะกิชิบอกว่าจะอยู่กับฉัน ลูกเป็นเด็กผู้ชายคุณเองก็คง
 อยากได้แก่ไว้ แต่นั่นไม่ยอมทิ้งลูกไว้กับคุณหรอก ไม่ว่าไปที่ไหนฉันจะพาคุณไป
 ด้วย คงไม่มีปัญหาใช่ไหมคะ ลูกจะอยู่กับฉัน”

แม้ในตอนแรกเมื่อถูกสามีขอร้องว่า โอะสะทซุจะรีบคล้ำกลืนความน้อยใจเสียใจของตน
 เอาไว้ แล้วเอ่ยปากขอโทษสามี แต่เมื่อตระหนักว่าไม่มีทางอยู่ด้วยกันได้อีกต่อไป โอะสะทซุก็ไม่
 ดันทุรังที่จะอ้อนวอนสามีให้เปลี่ยนใจ กลับตัดสินใจพาทะกิชิออกจากบ้านพร้อมกับตนเองด้วย
 มิได้มุ่งแต่จะใช้ชีวิตอยู่กับบ้านในฐานะภรรยาและแม่เท่านั้น จากในจุดนี้จึงกล่าวได้ว่าโอะสะทซุมี
 ความคิดเห็นเป็นตัวของตัวเอง หลังจากดูปฏิภริยาของสามีและเห็นว่าสามีไม่มีทางปรับปรุงตัวให้ดี
 ขึ้นแล้ว ก็เลือกที่จะออกจากบ้านพร้อมกับลูก ทั้งที่กฎหมายแพ่งมาตรา 877 ขณะนั้นระบุว่าสิทธิใน
 การเลี้ยงดูบุตรเป็นของบิดา มารดามีสิทธิในการเลี้ยงดูบุตรต่อเมื่อบิดาถึงแก่กรรม หรือละทิ้ง
 ครอบครัวยุไปเท่านั้นดังที่กล่าวไปแล้วในบทที่ 3 การกระทำของของโอะสะทซุจึงถือว่าขัดต่อ
 กฎหมาย แสดงให้เห็นว่าโอะสะทซุไม่ยอมให้กฎหมายมาเป็นตัวกำหนดสิทธิและตัวตนของตน

ขณะเดียวกัน การที่ทะกิชิเลือกที่จะไปกับแม่เพราะเกลียดชังผู้เป็นพ่อก็เปรียบเสมือน
 หลักฐานยืนยันถึงกระทำที่ไม่เหมาะสมในฐานะพ่อของเกินฉันทึ่ง รวมทั้งตอกย้ำให้โอะสะทซุเห็นว่า
 ตนเองตัดสินใจถูกต้องแล้ว กล่าวโดยสรุปคือ เหตุผลที่โอะสะทซุออกจากบ้านไม่ใช่แค่เพราะสามี
 ออกปากไล่เพียงอย่างเดียว แต่ส่วนหนึ่งเป็นผลมาจากกระบวนการคิดและตัดสินใจของตัวโอะสะ

ที่ซุเอง ด้วยเหตุนี้จึงไม่อาจกล่าวได้ว่าโอะซะทซุเป็นผู้หญิงสมัยเก่า เนื่องจากโอะซะทซุไม่ได้เอาแต่ ก้มหน้ายอมรับชะตากรรมที่สามีเป็นผู้หยิบยื่นให้ดังเช่นผู้หญิงในยุคเดียวกันส่วนใหญ่ แต่โอะซะ ทซุแสดงให้เห็นถึงการต่อต้านกฎหมายซึ่งเป็นตัวกำหนดสิทธิและตัวตนของผู้หญิง รวมถึงตัดสินใจที่จะฟันฝ่าความยากลำบากไปด้วยตนเอง ถึงแม้ว่าอนาคตที่รอคอยอยู่เบื้องหน้าสำหรับผู้หญิงที่ ต้องออกไปทำงานหาเลี้ยงตัวเองตามลำพังจะไม่สดใสสักก็ตาม

5.3 สถานภาพของตัวละครหญิงในวรรณกรรม : ไม่อาจพึ่งตนเองได้ในทางเศรษฐกิจ

สถานภาพของโอะซะทซุที่ต้องพึ่งพาสามีเป็นผู้หาเลี้ยงครอบครัวจะเห็นได้จากคำพูดของ โอะซะทซุที่บอกกับสามีว่า

まへ またれい おこ それ きく ゐ はちざかな うま
 お前さん又例のが起りましたらう、夫は菊の井の鉢着は甘くも
 ありましたらうけれど、今の身分で思ひ出した 処が何となりま
 する、先は売物買物お金さへ出来たら 昔しのやうに可愛がつて
 も呉れませう、表を通つて見ても知れる、白粉つけて美しい衣類
 きて迷ふて来る人を誰れかれなしに丸めるが彼の人達が商買、
 あゝ我れが貧乏に成つたから構いつけて呉れぬなど思へば何の
 こと すみ うら おも まへ みれん
 事なく済ましよう、恨みにでも思ふだけが お前さんが未練でご
 ざんす、(中略) 考へたとて始まる事ではござんせぬ、夫より
 き とりなほ かげふ せい だ すこ もとで こしら
 は氣を取直して稼業に精を出して少しの元手も 拵へるやうに
 こころ くだ まへ よは わたし このこ じ こと
 心がけて下され、お前に弱られては私も此子も何うする事も
 ならで、夫こそ路頭に迷はねばなりませぬ、男らしく思ひ切る
 とき かね でき りき こむらさき あげまき
 時あきらめてお金さへ出来ようならお力はおろか小紫でも揚巻
 べつさう かこ よ も
 でも別荘こしらへて囲うたら宜うござりましよう、最うそんな
 かんが こと や きげん ごぜん くだ ぼうず
 考へ事は止めにして機嫌よく御膳あがつて下され、坊主までが
 いんき しづ しまい
 陰気らしい沈んで仕舞ました。

(หน้า 251 - 252)

“คุณนี่ โรคเก่ากำเริบอีกแล้วสินะ ถึงอาหารที่คิคุโนะอิจิจะอร่อยสักแค่ไหนก็เออะ แต่ฐานะอย่างในตอนนี้นี้ก็ไปจะได้อะไรขึ้นมา ฝ่ายนั้นเขาถือหลักของชื่อของชาย ขอแค่มีเงิน เคี้ยวเขาก็กลับมาเอาอกเอาใจเหมือนเมื่อก่อน คุณแต่ตอนผ่านหน้าร้านก็ รู้แล้ว งานของคนพวกนั้นคือการคัดแป้ง แล้วใส่กิโมะโนะสวยๆ คอยหลอกล่อ คนที่หลงเข้ามาโดยไม่สนว่าจะเป็ใคร คิดเสียว่าเรากลายเป็นคนจนแล้วเขาเลย

ไม่สนใจก็ได้ ถ้าคุณคิดแค่นี้ก็แสดงว่ายังตัดใจไม่ขาด... คิดไปก็ไม่ได้อะไรขึ้นมา
 สู้ทำใจแล้วตั้งหน้าตั้งตาทำงานหาเงินให้ได้แม้สักน้อยเถอะ ถ้าคุณเป็นอะไรไปสัก
 คน ฉันกับลูกก็ไม่รู้จะทำอย่างไร ถึงเวลานั้นคงต้องรอนเร่อยู่ริมถนน เมื่อต้องตัด
 ใจก็หักใจให้สมเป็นลูกผู้ชายเถอะ ขอแค่มีเงินใช้แต่โอะริกิเท่านั้น จะ โคะมูระชะกิ
 หรืออะเงะมะกิ⁸ ถ้าคิดจะสร้างบ้านให้พวกนางอยู่ก็ยอมได้ เลิกกลุ่มใจเรื่องแค่นั้น
 แล้วกินข้าวให้สบายใจเถอะ ลูกพลอยชิมเสิร์ฟไปด้วยแล้ว”

จากที่กล่าวมาจะเห็นว่า ถึงแม้จะเป็นสามีที่ไม่เอาถ่านขนาดไหน เกินฉนิชียังถือเป็นเสา
 หลักผู้หาเลี้ยงครอบครัว โอะสะทงุจำเป็นต้องพึ่งพาเกินฉนิชีย หากเกินฉนิชียเป็นอะไรไปสักคน ลำพัง
 แคตัวโอะสะทงุกับลูกคงดำรงชีวิตอยู่ต่อไปไม่ได้ โอะสะทงุจึงต้องพยายามพูดให้เกินฉนิชียออกไป
 ทำงานและถ้าหากมีงานมีเงินแล้วเกินฉนิชียจะไปมีหญิงอื่นตนก็จะไม่ว่า ในจุดนั้นนอกจากจะเห็นถึง
 ความไร้สมรรถภาพในการพึ่งพาตนเองทางเศรษฐกิจของผู้หญิงแล้ว ยังเห็นได้ถึงความเหลื่อมล้ำ
 ระหว่างชายหญิงที่ผู้หญิงต้องเป็นฝ่ายยอมให้ผู้ชายไปมีหญิงอื่นได้อีกด้วย สอดคล้องกับความเห็น
 ของเอ็นโด ชินจิ (遠藤伸治) กับอะริโมะโตะ โนะบุโกะ (有元伸子) ที่ว่าโอะสะทงุ
 ต้องการให้ “ผู้ชาย” หาเลี้ยงครอบครัว และยอมให้ “ผู้ชาย” มีความสัมพันธ์กับหญิงอื่นเป็นการตอบ
 แทน ดังนั้นเกินฉนิชียจึงสามารถมีภรรยาที่ซื่อสัตย์กับตนคนเดียว ในขณะที่ตัวเองไปมีสัมพันธ์
 กับโอะริกิได้ กล่าวคือ ความสัมพันธ์ฉันสามีภรรยาของโอะสะทงุกับเกินฉนิชียอยู่ภายใต้การแบ่งงาน
 ระหว่างชายหญิงในระบบปีตาชิปไตยและมาตรฐานการปฏิบัติที่ไม่เสมอภาค (Double Standard)
 ทางเพศ⁹ ที่เรียกร้องให้เป็นฝ่ายภรรยาซื่อสัตย์ต่อสามีเพียงฝ่ายเดียวเท่านั้น สะท้อนให้เห็นถึง
 สถานะของผู้หญิงที่ด้อยกว่าผู้ชาย

การที่ผู้หญิงไม่อาจพึ่งตนเองได้ในทางเศรษฐกิจนั้น สาเหตุหลักมาจากแนวคิดเรื่องการ
 แบ่งงานระหว่างชายหญิงที่จำกัดให้ผู้หญิงอยู่แต่เพียงในบ้านเท่านั้น เห็นได้จากตอนที่โอะสะทงุ
 คิดถึงสภาพของตัวเองอย่างเจ็บปวดว่า

よしや春秋の彼岸が来ればとて、隣近処に牡丹もち団子と配り
 あるなか げん いゑ や よ へんれい き どく
 歩く中を、源七が家へは遣らぬが能い、返礼が気の毒なとて、
 しんせつ し けんながや けん の もの おとこ そとで
 心切かは知らねど十軒長屋の一軒は除け物、男は外出がちなれ
 ばいさゝか ころ か をんなご(ゝ)ろ や せ
 ばいさゝか 心に懸るまじけれど 女 心には遣る瀬のなきほど

⁸ ทั้งโคะมูระชะกิและอะเงะมะกิคือเกอิชามิชื่อในย่านเร็งรมย์สมัยเอะโตะที่ฆ่าตัวตายตามชายคนรัก

⁹ 遠藤伸治・有元伸子、「樋口一葉『にぎりえ』における性の二重規範（ダブル・スタンダード）」
 (『近代文学試論 35』、1997年) p.31

せつ かな かな かつみ てうせき あいさつ ひと めいろ
 切なく悲しく、おのづと肩身せばまりて朝夕の挨拶も人の目色
 み なさけ おも
 を見るやうなる情なき思ひもする。

(หน้า 265)

พอถึงงานฮิงัน¹⁰ ในฤดูใบไม้ผลิและฤดูใบไม้ร่วง ขณะที่เพื่อนบ้านเดินแจกโบะตะโมะชิ¹¹ กับดั่งโงะ¹² กัน เขาก็ว่า “อย่าให้บ้านเกินฉิชิคิว่า เพราะคงตอบแทนคืนไม่ได้หรอก น่าสงสารออก” ไม่รู้ว่าจะทำไปเพราะหวังดีรีเปล่า แต่มีบ้านเราบ้านเดียวในจำนวนห้องแถวสิบห้องที่ถูกตัดออกจากกลุ่ม ส่วนใหญ่ผู้ชายมักออกไปข้างนอกก็ไม่เคียดร้อนอะไร แต่ผู้หญิงที่ต้องอยู่กับบ้านนี่สิทีไรเสียใจจนไม่รู้จะทำอย่างไร รู้สึกว่าตัวเองต่ำต้อย เวลากล่าวคำทักทายทั้งเช้าและเย็นก็ต้องคอยสังเกตสีหน้าของคนอื่น ให้รู้สึกอับอายนัก

ความในใจของโอะซะทะซุตอนนี่แสดงให้เห็นถึงการแบ่งหน้าที่กันระหว่างชายหญิงโดยผู้ชายเป็นฝ่ายทำงานนอกบ้าน ส่วนผู้หญิงเป็นฝ่ายดูแลภายในบ้าน ตัวโอะซะทะซุเองก็ถูกจำกัดอยู่แต่เพียงในบ้าน ต้องทนอึดอัดที่ถูกเพื่อนบ้านกันออกจากกลุ่ม ขณะที่สามีไม่รับรู้ความทุกข์ใจของภรรยาเลยเพราะไม่ได้เป็นฝ่ายที่ต้องอยู่กับบ้าน ด้วยแนวคิดดังกล่าวภรรยาจึงไม่สามารถเป็นฝ่ายออกไปทำงานนอกบ้านได้ ต้องพึ่งพารายได้จากสามีเท่านั้น ความคับแค้นใจของโอะซะทะซุในจุดนี้เห็นได้จากคำพูดต่อว่าเกินฉิชิที่ว่า

まへ その さけ か い い むり
 お前さん其お酒が買へるほどなら嫌やとお言ひなさを無理に
 しごと で くだ たの わたし ないしょく あさ よ
 仕事に出て下されとは頼みませぬ、私が内職とて朝から夜に
 せん せき やま おやこ ぐち ゆ まんぞく の
 かけて十五銭が関の山、親子三人口もおも湯も満足には呑まれぬ
 なか さけ か よ よ まへむちやすけ ぼん
 中で酒を買へとは能く能くお前無茶助になりなさんした、お盆
 き の ふ こぞう しらたま た
 だといふに昨日らも小僧には白玉一つこしらへても喰べさせず、
 しょうれう たな こしら おとうめう
 お精霊さまのお店かざりも拵へくれねば御燈明一つで
 ごせんぞさま わ まをし ん た しわざ おも
 御先祖様へお詫びを申て居るも誰が仕業だとお思ひなさる、お
 まへ あほう つく りき つ おこ こと
 前が阿房を尽してお力づらめに釣られたから起つた事、いふて
 わ まへ おやふかう こふかう すこ あ こ ゆくすゑ おも
 は悪るけれどお前は親不孝子不孝、少しは彼の子の行末をも思

¹⁰ พิธีกรรมทางพุทธศาสนาที่จะจัดเป็นเวลาหนึ่งสัปดาห์ในช่วงวันที่เวลากลางวันกับกลางคืนเท่ากัน ในช่วงนี้แต่ละบ้านจะไปเยี่ยมหลุมศพ และทำขนมแป้งคัมหรือซูชิหน้าเจดวยพระ พร้อมทั้งแจกจ่ายให้แก่ญาติและคนรู้จัก

¹¹ แป้งข้าวหนึ่งห่อด้วยถั่วแดงกวน

¹² ก้อนแป้งคัมหรือหนึ่งเป็นลูกกลมๆ

ふて真人間になつて下され、御酒を呑で気を晴らすは一時、真
 から改心して下さらねば心元なく思はれます。

(หน้า 264 - 265)

“คุณนี่ ถ้ายังมีเงินซื้อเหล้าได้ล่ะก็ ฉันคงไม่ขอร้องคุณให้ออกไปทำงานทั้งที่คุณบอกว่าไม่อยากไปหรอก ฉันเองทำงานพิเศษอยู่กับบ้านตั้งแต่เข้าจันดึกอย่างมากที่สุดก็ได้แค่ 15 เซ็นเท่านั้นเอง สภาพที่พ่อแม่ลูกสามคนไม่มีแม่แต่น้ำร้อนจะดื่มคุณยังจะให้ไปซื้อเหล้าอีก คุณนี่มันไร้เหตุผลจริงๆ ทั้งที่เป็นเทศกาลเช่นไหว้บรรพบุรุษแท้ๆ คุณอย่างเมื่อวานสิ แค่อธิษฐาน¹³ สักอันยังหามาให้ลูกกินไม่ได้ หิ้งบูชาบรรพบุรุษก็ไม่มีของไหว้ มีเพียงโคมดวงเดียวเท่านั้น คิดว่าที่ต้องมาขอมาต่อบรรพบุรุษเช่นนี้เพราะใครกัน ทั้งหมดเพราะคุณทำตัวสิ้นคิดไปติดพันผู้หญิงอย่างโอริกินั้นแหละ พูดไปก็ไม่ดีแต่คุณมันผิดต่อลูก ออกคณูญต่อพ่อแม่ ได้โปรดคิดถึงอนาคตของลูกสักนิดแล้วกลับมาเป็นผู้เป็นคนสักทีเถอะ ดื่มเหล้าก็ช่วยหย่อนใจได้เพียงชั่วคราว ถ้าไม่คิดปรับปรุงตัวจากใจจริง นั่นก็ไม่วายเป็นห่วง”

คำพูดของโอะซะทซุแสดงให้เห็นชัดเจนถึงความคับข้องใจของผู้หญิงที่ไม่อาจพึ่งตนเองได้ในทางเศรษฐกิจ ถึงโอะซะทซุจะหางานเสริมรายได้ทำอยู่กับบ้านและหุ้มเททำงานขนาดไหน เงินที่ได้มาก็ไม่พอยังชีพ จึงจำเป็นต้องพยายามพูดโน้มน้าวให้แก่นิชิออกไปทำงาน เพราะโอะซะทซุไม่สามารถออกไปทำงานนอกบ้านด้วยตัวเองได้

ในความเป็นจริง ยุคเมจินั้นอาชีพของผู้หญิงมีจำกัด ในสังคมญี่ปุ่นการดูแลและวิพากษ์วิจารณ์เชิงลบที่มีต่อผู้หญิงที่ออกมาทำงานในสังคมยังคงฝังรากลึก เนื่องมาจากแนวคิดที่ว่าผู้หญิงควรอยู่กับบ้าน หากไม่นับพวกช่างทำผม หมอตำแย และงานเสริมรายได้อื่นๆ ที่แม่บ้านทำอยู่กับบ้านแล้ว ผู้หญิงที่ออกมาทำงานนอกบ้านก็มีแค่สาวใช้หรือเกอิชาเท่านั้น¹⁴ สอดคล้องกับคำกล่าวของเซะกิ เระอิโกะเกี่ยวกับเรื่องอาชีพในหนังสือ *พลังแห่งพี่สาว ฮิงุชิ อิชิโย* ว่า คำว่าอาชีพเริ่มใช้กันมากหลังจากสมัยใหม่¹⁵ ก่อนหน้าสังคมยุคก่อนสมัยใหม่¹⁶ อาชีพหมายถึงสถานะทางสังคมสำหรับผู้คนส่วนใหญ่แล้วอาชีพคือสิ่งที่สืบทอดกันมาไม่สามารถเลือกได้ด้วยตนเอง โดยนัยนี้สมัยใหม่จึงอาจกล่าวได้ว่าเป็นสมัยแห่งอาชีพ แต่เชื่อว่าทุกคนจะมีอิสระในการเลือกอาชีพ คนที่การทำงานเกี่ยวพันถึงการประสบความสำเร็จ ก็คือคนที่เหนือกว่าชนชั้นกลางที่มีการศึกษาขึ้นไป และ

¹³ แป้งข้าวเหนียวคั่วคั่วเป็นลูกกลมๆ ใช้เป็นของเซ่นไหว้ในเทศกาลเช่นไหว้บรรพบุรุษ

¹⁴ 日本風俗史学会、『日本風俗史事典』弘文堂、1979年 อ้างถึงใน 北本美沙子、「『にこりえ』試考—〈お初〉と〈お力〉—」（『大妻国文 32』、2001年） pp.101-102

¹⁵ ช่วงเวลาตั้งแต่สมัยเมจิถึงปลายสงครามโลกครั้งที่ 2

¹⁶ ระยะเวลาจากคัณสมัยเอะสุชิ โมะโมะยะมะ (1568) จนถึงปลายสมัยเอะโคะ (1868)

ผู้หญิงส่วนใหญ่ไม่ได้รวมอยู่ในกลุ่มคนเหล่านั้น¹⁷ กล่าวคือสำหรับผู้หญิงแล้ว โอกาสในการทำงานนอกบ้านแทบจะไม่มีเลย เป็นเหตุให้ไม่สามารถพึ่งตนเองได้ในทางเศรษฐกิจ จึงต้องตกเป็นรองผู้ชาย โอะซะทซุเองก็อยู่ในฐานะที่ต้องพึ่งพาเกินมิชิผู้เป็นพ่อของลูกและเป็นหัวหน้าครอบครัว ดังนั้นจึงไม่สามารถแสดงความโกรธ ความไม่พอใจในฐานะผู้หญิงคนหนึ่งที่ถูกคนรักนอกใจออกมาได้ คำพูดที่ผ่านมาของโอะซะทซุจึงเป็นคำพูดในฐานะแม่ที่ต้องการปกป้องลูกและภรรยาที่ต้องการปกป้องครอบครัว ส่วนคำพูดที่แสดงความเจ็บช้ำในฐานะผู้หญิงคนหนึ่งนั้นก็กลับต้องฝืนกลั๊กลิ้นไว้ภายใน คำพูดที่โอะซะทซุจำต้องเก็บกดไว้ยามเมื่อเห็นสามียังอาลัยอาวรณ์ในตัวโอะริกก็คือ

そのみ りき こと わす ねん こども
 其身になつてもお力が事の忘れられぬが、十年つれそふて子供
 まで儲けし我れに心かぎりの辛苦をさせて、子には檻樓を下
 させ家とては二畳一間の此様な犬小屋、世間一体から馬鹿にさ
 れて別物にされて、(中略) それをば思はで我が情婦の上ばかり
 を思ひつゞけ、無情き人の心の底が夫れほどまでに恋しいか、
 ひる ゆめ み ひと(り)ごと なさけ によぼう こと こ こと わす
 昼も夢に見て 独言にいふ情なさ、女房の事も子の事も忘れ
 はてゝお力一人に命をも遣る心か、浅ましい口惜しい愁らい
 ひと おも なかへことば いで うら つゆ め なか
 人と思ふに、中々言葉は出ずして恨みの露を目の中にふくみぬ。

(หน้า 265 - 266)

“ถึงขนาดนี้แล้ว ยังลืมโอะริกิไม่ได้อีกหรือนี่ กับฉันที่เป็นสามีภรรยากันมาสิบปีจนมีลูกด้วยกัน คุณทำให้ลำบากแทบขาดใจ กับลูกคุณให้ใส่เสื้อผ้าเก่าๆ บ้านก็แคบเท่าแมวคืนตายแค่นี้ แถมยังถูกผู้คนหัวเราะเยาะและตัดออกจากกลุ่ม... แต่คุณกลับไม่เป็นเดือดเป็นร้อนเรื่องพวกนี้เลย คิดถึงแต่ผู้หญิงของตัวเอง ในใจคุณรักผู้หญิงใจคำนั้นขนาดนั้นเชียว กลางวันก็ยังฝืนถึงแล้วพุดอยู่คนเดียว น่าสมเพชนัก ลืมหมดทั้งฉันทั้งลูก ใจคอคุณจะสละแม้ชีวิตให้โอะริกิเพียงคนเดียวรีไรง คนอย่างคุณมันน่าสังเวช น่าผิดหวัง ใจคำที่สุด” โอะซะทซุคิดในใจ แต่ไม่อาจเอ่ยปากพูดออกมาได้ มีเพียงน้ำตาแห่งความแค้นเคืองในดวงตา

สุดท้ายแล้ว โอะซะทซุก็ไม่อาจบอกถึงความรู้สึกเจ็บช้ำของตัวเองให้สามีฟังตามตรงได้ เนื่องจากยังต้องพึ่งพาสามีให้เป็นผู้หาเลี้ยงครอบครัวอยู่

¹⁷ 関礼子、『姉の力 樋口一葉』筑摩書房、1993年、p.91

ในการวิเคราะห์ตัวละครหญิงใน นิโงะริเอะ นั้น ตัวละครหญิงอีกตัวหนึ่งที่ไม่อาจมองข้ามได้คือโอะริกิ หากโอะสะทซุคือผู้หญิงที่พยายามเหนี่ยวรั้งเกินฉิชิไว้กับครอบครัวและเรียกร้องให้เกินฉิชิรับผิดชอบต่อหน้าที่หัวหน้าครอบครัว โอะริกิก็คือนักหญิงที่ทำให้เกินฉิชิทะเลาะต่อหน้าที่หัวหน้าครอบครัวและนำพาเกินฉิชิไปสู่หายนะ งานวิจัยจำนวนไม่น้อยจึงมองว่าโอะริกิคือผู้หญิงที่ตรงข้ามกับโอะสะทซุ แต่อุซะมิ ทะกะกะมิ (宇佐美毅) กลับมองว่า มุมมองเช่นนี้เป็นการมองภาพของตัวละครทั้งสองตัวเพียงด้านเดียว อีกทั้งเป็นแค่เพียงทัศนะที่ว่า “สำหรับผู้ชาย” แล้ว “ผู้หญิง” มีความหมายอย่างไร แต่ว่าเดิมทีนั้นโอะสะทซุกับโอะริกิไม่ได้ตรงข้ามกันไปหมดทุกอย่าง¹⁸ ประเด็นที่ตัวละครหญิงทั้งสองตัวต้องประสบเหมือนกันก็คือการไม่สามารถพึ่งพาตนเองได้ในทางเศรษฐกิจ โดยผู้วิจัยจะเริ่มวิเคราะห์จากฉากที่โอะริกิเล่าให้ยูกิฟังถึงภูมิหลังของตนว่า

おやち しよくにん ぢぢい かく じ よ ひと
 親父は職人、祖父は四角な字をば読んだ人でござんす、つまり
 わたし きちが よ ゑき ほ ごとがみ
 は私のやうな気違ひで、世に益のない反古紙をこしらへしに、
 はん かみ と だんじき
 版をばお上から止められたとやら、ゆるされぬとかに断食して
 し ござ とし おも こと うま
 死んださうに御座んす、十六の年から思ふ事があつて、生れも
 いや み ねん しゆげふ しで か
 賤しい身であつたれど一念に修業して六十にあまるまで仕出来
 こと おはり ひと ものわら いま な し ひと
 したる事なく、終は人の物笑ひに今では名を知る人もなしとて
 ちゝ ぢやうちうなげ こども ころ きゝし お わたし ちゝ
 父が常住歎いたを子供の頃より聞知つて居りました、私の父
 とし ゑん おち かたあし ふう
 といふは三つの歳に椽から落て片足あやしき風になりたれば
 ひとなか たち い いしよく かざり かなもの
 人中に立たじるも嫌やとて居職に飾の金物をこしらへましたれ
 きぐらい じんあい ひいき ひと
 ど、気位たかくて人愛のなければ最負にしてくれる人もなく、
 わたし おぼ とし ふゆ かんちうおやこ にん
 あゝ私が覚えて七つの年の冬でござんした、寒中親子三人なが
 ふるゆかた ちゝ さむ し はしら よ さいくもの くふう
 ら古裕衣で、父は寒いも知らぬか柱に寄つて細工物に工夫をこ
 はゝ か ベツつい わ なべ わたし さもの か
 らすに、母は欠けた一つ竈に破れ鍋かけて私に去る物を買
 ゆ み そ さ はし あし て にぎ こめや
 に行けといふ、味噌こし下げて端たのお錢を手に握つて米屋の
 かど うれ か かへ さむ み て
 門までは嬉しく駆けつけたれど、帰りには寒さの身にしみて手
 あし かじ ごろくけんへだ どぶいた うへ こほり あしだま
 も足も亀かみたれば五六軒隔てし溝板の上の氷にすべり、足溜
 こ はづみ て もの とりおと まい どぶいた
 りなく転ける機会に手の物を取落して、一枚はづれし溝板のひ
 こぼ い した ゆくみづ どぶどろ
 まよりざら／＼と翻れ入れば、下は行水きたなき溝泥なり、
 いくたび のぞ み こ なん ひろ そのとき
 幾度も覗いては見たれど是れをば何として拾はれませう、其時
 わたし うち うち やうす ちゝはゝ し
 私は七つであつたれど家の内の様子、父母の心をも知れてある

¹⁸ 宇佐美毅、「樋口一葉『にぎりえ』—〈女たち〉の声—」（『解釈と鑑賞 56』、1991年）p.63

にお米は途中で落しましたと空の味噌こし下げて家には帰られ
 ず、立てしばらく泣いて居たれど何うしたと問ふて呉れる人も
 なく、聞いたからとて買てやらう言ふ人は猶更なし、あの時
 近所に川なり池なりあらうならば私は定し身を投げて仕舞ひ
 ましたろ。

หน้า 261 - 262

พ่อฉันเป็นช่างฝีมือ ส่วนปู่ศึกษาอักษรจีนและงานเขียนภาษาจีนโบราณ สรุปแล้ว
 ก็คือพวกจิตไม่ปกติเหมือนกับฉัน ได้ยินว่าปู่เขียนหนังสือที่ไม่เป็นประโยชน์กับ
 สังคมเลยถูกรัฐบาลสั่งห้ามตีพิมพ์ ปู่เสียใจไม่ยอมกินข้าวกินปลาจนเสียชีวิต พ่อ
 มักคร่ำครวญอยู่เสมอว่าปู่มีความตั้งใจแน่วแน่ตั้งแต่อายุสิบหก ถึงมีชาติกำเนิดต่ำ
 ต้อยก็ขยันหมั่นศึกษา แต่จนอายุหกสิบกว่าแล้วก็ยังทำอะไรไม่เป็นขึ้นเป็นอัน
 สุดท้ายก็กลายเป็นที่หัวเราะเยาะของผู้คน ป่านนี้เขาคงลืมชื่อของปู่กันหมดแล้ว
 ฉันได้ฟังพ่อพูดเรื่องพวกนี้มาตั้งแต่เด็ก ส่วนพ่อฉันตอนอายุได้สามขวบพลัดตก
 จากระเบียงทำให้ขาพิการไปข้างหนึ่ง พ่อว่าพ่อไม่ชอบอยู่ร่วมกับผู้คน จึงมาเป็น
 ช่างทำเครื่องประดับโลหะอยู่กับบ้าน แต่พ่อเป็นคนขี้ขลาดและไม่มีความสัมพันธ์
 จึงไม่มีลูกค้ำมาว่าจ้างสักเท่าไร อ่า ฉันยังจำได้ ตอนนั้นเป็นหน้าหนาวที่ฉันอายุ
 เจ็ดขวบ ทั้งที่อากาศหนาวเย็น แต่พ่อแม่ลูกสามคนกลับใส่ชุดยุกะตะเก่าๆ พ่อนั่ง
 พิงเสาทำงานอย่างขะมักเขม้นราวกับไม่รู้สี่กหนาว เมื่อนำหม้อที่มีรอยแตกตั้งลง
 บนเตาแล้วบอกให้ฉันไปซื้อข้าว ฉันหิ้วตะกร้าพร้อมกำเศษเงินไว้ในมือ แล้ววิ่ง
 ด้วยความดีใจไปจนถึงร้านข้าวสาร แต่จากกลัวความหนาวที่มแทงจนมือเท้าชาไป
 หมด ขณะที่เดินมาได้อีกห้าหกห้องจะถึงบ้านอยู่แล้ว ฉันก็เกิดลึ้นน้ำแข็งบนแผ่น
 ไม้ที่วางพาดท้องร่อง จังหวะที่ลื้มกลิ้งนั่นเองฉันก็ทำตะกร้าที่ถืออยู่ในมือหล่น
 ข้าวสารจึงร่วงกราวลงในช่องซึ่งแผ่นไม้ที่วางพาดท้องร่องหลุดหายไปแผ่นหนึ่ง
 ด้านล่างเป็นน้ำโคลนสกปรก ฉันลองมองตลอดลงไปหลายครั้งหลายหนแต่ลงว่า
 ตกลงไปนี่คงไม่อาจเก็บขึ้นมาได้ ตอนนั้นถึงฉันจะแค่เจ็ดขวบ แต่ก็เข้าใจฐานะ
 ทางบ้านและความรู้สึกของพ่อแม่ดี จึงไม่อาจหิ้วตะกร้าเปล่ากลับบ้านไปบอกวา
 ทำข้าวตกหายระหว่างทางได้ ฉันยืนร้องไห้อยู่พักใหญ่ แต่ไม่มีใครถามสักคำว่า
 ฉันเป็นอะไร และยังไม่มีใครฟังเรื่องที่เกิดขึ้นแล้วออกปากว่าจะซื้อให้ใหม่ ตอน
 นั้นถ้าแถวนั้นมีแม่น้ำหรือบ่อน้ำ ฉันคงกระโดดน้ำตายแล้วเป็นแน่

เมื่อฟังโอะริกิเล่าจบ ยูกิก็สรุปว่า 「お前は出世を望むな」 (หน้า 263) “เธออยาก
 ประสบความสำเร็จในชีวิตสินะ” ในยุคนั้นคำว่า “การประสบความสำเร็จในชีวิต” มีสอง

ความหมาย คือ การประสบความสำเร็จในชีวิตของผู้ชาย กับการประสบความสำเร็จในชีวิตของผู้หญิง การประสบความสำเร็จในชีวิตของผู้ชายหมายถึงการมีตำแหน่งและชื่อเสียงในสังคม ส่วนการประสบความสำเร็จในชีวิตของผู้หญิงคือการขายตัว¹⁹ หรือก็คือการแต่งงานกับชายที่มั่งคั่งร่ำรวยนั่นเอง ในกรณีนี้สิ่งที่ยูกิพูดไม่น่าจะหมายถึงการประสบความสำเร็จของผู้หญิง เนื่องจากโอะริกิไม่เคยพูดหรือบอกเป็นนัยให้ยูกิรับตนเป็นภรรยาสักครั้งแม้ยูกิจะเป็นผู้ชายที่มีฐานะดี และตัวโอะริกิเองจะรักใคร่ชอบพอยู่มากก็ตาม ซึ่งถ้าหากโอะริกิมีความปรารถนาที่จะแต่งงานกับผู้ชายที่ร่ำรวยจริง ก็น่าจะเคยพูดเปรยๆ กับยูกิบ้าง แต่โอะริกิกลับไม่เคยพูดถึงเลยจนยูกิเป็นฝ่ายแปลกใจเสียเอง ดังในบทสนทนาระหว่างโอะริกิกับยูกิที่ว่า

わたし つか とき ところ はい め さい それ それ
 私 は どん なの つか れた とき でも ところ へ 這 入 り と 目 が 冴 へ て 夫 は 夫 は
 いろ いろ 事 を 思 っ ぽ っ ます、貴 君 は 私 に 思 っ ぽ っ 事 が ある だ ら う と 察 し て
 あ ぐ だ 居 て 下 さ る から 喜 び しい け れ ど、よ も や 私 が 何 を お も っ ぽ っ 夫 夫 夫
 そ は お 分 り に 成 り ます ま い、考 へ た と て 仕 方 が な い 故 人 前 ば か
 り の 大 陽 気、菊 の 井 の お 力 は 行 ぬ け の 締 り な し だ、苦 勞 と い っ ぽ
 事 は し る ま い と 言 っ ぽ っ お 客 様 も ご ざ り ます、ほん に 因果 と だ も い
 夫 夫 夫 の か 私 が 身 位 かな しい 者 は ある ま い と 思 っ ぽ っ ます と て 潜 然
 と する に 珍 ら しい 事 陰 気 の は な し を 聞 か せ ら れ る、慰 め たい に
 も と 末 を し ら ぬ から 方 が つ か ぬ、ゆ め み 見 て く れ る ほ ど 実 が あ ら
 ば 奥 様 に し て く れ る 位 い ひ そ う な 物 だ に 根 つ か ら お 声 が っ ぽ っ も
 な い は 何 う い っ ぽ っ 物 だ、古 風 に 出 る が 袖 っ ぽ っ 合 っ ぽ っ っ ぽ っ、こ ん な
 商 売 を 嫌 だ と 思 っ ぽ っ なら 遠 慮 な く 打 明 け ば な し を 為 る が 宜 い。

หน้า 246 - 247

“ไม่ว่าเหนื่อยขนาดไหน เมื่อล้มตัวลงนอน ฉันก็จะตาสว่าง แล้วครุ่นคิดไปต่าง ๆ นานา ฉันดีใจที่คุณดูออกว่าฉันคงจะมีเรื่องก๊อปปี้ แต่คุณคงไม่รู้เป็นแน่ว่าฉัน ก๊อปปี้เรื่องอะไร คิดมากไปก็ไม่ได้อะไรขึ้นมา ดังนั้นเฉพาะเวลาที่อยู่ต่อหน้า คนอื่นฉันจึงทำแสร้งทำตัวว่าเริง แยกบางคนถึงกับบอกว่า “โอะริกิแห่งคิคุโนะอิ เป็นหญิงที่รักสนุก คงไม่รู้จักความทุกข์เป็นแน่” หรือนี่คือสิ่งที่เรียกกันว่าชะตากรรม ฉันคิดว่าคงไม่มีใครชมขึ้นเท่ากับฉันอีกแล้ว” โอะริกิกล่าวอย่างหดหู

¹⁹ 菅聡子「一葉の〈わかれ道〉—御出世といふは女に限りて—」（『国語と国文学 70-2』、1993年）p.34

“แปลกจริงที่ได้ยินเธอพูดเรื่องมีคมนตรีฉันนี่ ถึงฉันจะอยากปลอบใจเธอ แต่ฉันไม่รู้ต้นสายปลายเหตุ ก็ไม่รู้จะปลอบอย่างไร ถ้าเธอคิดถึงฉันจนถึงขนาดเก็บไปฝันอย่างน้อยก็น่าจะบอกฉันให้รับเธอเป็นภรรยาสิ แต่นี่เธอกลับไม่เคยพูดสักคำ เป็นเพราะอะไรกัน คำพูดฉันอาจจะโบราณไปสักหน่อย แต่โชคชะตาก็ชักพาให้เรามาเจอกันแล้ว หากเธอไม่อยากทำอาชีพแบบนี้ แค่บอกกับฉันตามตรงก็พอ”

ทั้งที่โยกิมิทำที่ว่าพร้อมจะช่วยเหลือทุกอย่างหากโอะริกิต้องการ แต่โอะริกิกลับไม่คว้าโอกาสที่โยกิมิยื่นยื่นให้เอาไว้ และจากการพูดคุยกันบ่อยครั้งก็ทำให้โยกิมิได้รู้ว่าการแต่งงานไม่ใช่ความปรารถนาสูงสุดของโอะริกิ ดังที่โอะริกิระบายความในใจให้โยกิมิฟังว่า

これでも折ふしは世間さま並の事を思ふて恥かしい事つらい事
 情ない事とも思はれるも寧九尺二間でも極まつた良人といふ
 に添うて身を固めようと考へる事もござんすけれど、夫れが
 私は出来ませぬ、夫れかと言つて来るほどのお人に無愛想もなり
 りがたく、可愛い、いとしい、見初ましたのと出鱈目のお
 世辞をも言はねばならず、数の中には真にうけて此様な厄種を
 女房にと言うて下さる方もある、持たれたら嬉しいか、添うた
 ら本望か、夫れが私は分りませぬ、そも／＼の最初から私は
 貴君が好きで好きで、人目お目にかゝらねば恋しいほどなれど、
 奥様にと言ふて下されたら何うでござんしよか、持たれるは嫌
 なり他処ながらは慕はしゝ、一ト口に言われたら浮気者でござ
 んせう、あゝ此様な浮気者には誰れがしたと思召、三代伝はつ
 ての出来そこね、親父が一生もかなしい事でござんした。

หน้า 260 - 261

ตัวฉันเองบางครั้งก็คิดเช่นคนทั่วไปว่างานเช่นนี้ทั้งน่าอาย ขมขื่นและน่าสมเพช ฉันเคยคิดว่าต่อให้ต้องใช้ชีวิตกักต่อนเกลือกินอยู่ในห้องแถวแคบๆ ก็จะมีสามี เป็นตัวเป็นตนแล้วลงหลักปักฐานเสียที แต่ฉันก็ไม่อาจทำได้ ถึงกระนั้นจะให้ฉัน พุดจาตติครอนกับคนที่มาเป็นแขกก็ใช่ที่ จึงต้องแสวงเียนยอว่าน่ารักจริงเขี้ยวบ้าง ละ ที่รักของฉันบ้างละ ฉันหลงรักคุณตั้งแต่แรกพบบ้างละ ในบรรดาแขกมากมาย นั้นคนที่เชื่อคำลวงเหล่านั้นเป็นจริงเป็นจังจนถึงขนาดของผู้หญิงชั้นต่ำเช่นนี้ไป เป็นภรรยาก็มีอยู่เหมือนกัน หากได้เป็นภรรยาของชายสักคนฉันจะดีใจอย่างนั้น หรือ หากได้แต่งงานฉันจะพอใจอย่างนั้นหรือ ฉันเองก็ไม่รู้เหมือนกัน แรกเริ่ม

เดิมทีฉันก็ชอบคุณรักคุณ ถึงขนาดที่ว่าไม่ได้เจอหน้ากันวันเดียวก็ยังเฝ้าคิดถึง แต่หากคุณขอฉันแต่งงาน จะเป็นอย่างไรกันนะ ฉันไม่คิดอยากเป็นภรรยาของใคร แต่พอมองด้วยสายตาคนนอกแล้วกลับรู้สึกหวนหา สรุปลงแล้วฉันคงเป็นหญิงหลายใจกระมัง อา คุณคิดว่าใครกันที่ทำให้ฉันเป็นหญิงหลายใจเช่นนี้ เพราะฉันคือคนไม่เอาไหนที่สืบทอดต่อกันมาสามชั่วคนอย่างไรละ พ่อฉันก็ยังตรอมใจชั่วชีวิต

ความในใจที่โอะริกิระบายออกมาตรงนี้คือความสงสัยที่มีต่อการแต่งงาน ขณะเดียวกันก็คือความตั้งใจที่จะปฏิเสธการตกอยู่ในความครอบครองของผู้ชายด้วย²⁰ โอะริกิเห็นผู้หญิงในฐานะภรรยาอย่างโอะสะที่ซุกซนต้องทุกข์ใจเพราะสามีแล้วก็ไม่อาจเชื่อมั่นในการแต่งงานได้ เช่นเดียวกับความเห็นของชะเอะกิ จุนโกะที่ว่า โอะริกิตระหนักว่าตัวเองหลงไหลในตัวยูกิ แต่โอะริกิก็ไม่อาจค้นพบความหวังในการแต่งงานกับยูกิ หรือกล่าวให้ถูกต้องก็คือไม่อาจค้นพบความหวังจากการแต่งงานได้ ความคลางแคลงในการแต่งงานของโอะริกิที่ไม่อาจทำใจเชื่อได้ว่า “การแต่งงาน = ความสุขของผู้หญิง” เป็นอิทธิพลจากสถานะที่อ่อนแอของผู้หญิงในครอบครัวสมัยเมจิที่ถูกบังคับให้ตกเป็นเบี้ยล่างของผู้ชายตั้งแต่เรื่องทรัพย์สินสมบัติไปจนกระทั่งความสัมพันธ์ทางเพศ²¹ ดังนั้น เมื่อโอะริกิไม่ได้ต้องการประสบความสำเร็จในชีวิตด้วยการแต่งงานเช่นผู้หญิงในยุคเดียวกัน แล้วยูกิเองก็ตระหนักในเรื่องนั้น คำพูดของยูกิที่ว่า “เธออยากประสบความสำเร็จในชีวิตสินะ” จึงน่าจะหมายถึงการประสบความสำเร็จในชีวิตของผู้ชายมากกว่า ดังเช่นที่เอ็นโดกับอะริโมะโตะกล่าวไว้ว่า คำพูดที่ยูกิบอกกับโอะริกิ แท้จริงแล้วเป็นความต้องการของยูกิเอง ยูกิมองว่าเรื่องเล่าของโอะริกิเป็นเรื่องของผู้ชายที่มีทั้งความมุ่งมั่น ความสามารถ และความพยายาม แต่เพราะไม่ได้เกิดในครอบครัวที่เหมาะสม จึงล้มเหลวและไม่เคยได้รับการยอมรับจากสังคม อีกทั้งมองว่าโอะริกินำตัวเองไปซ้อนทับอยู่กับความต้องการของผู้ชายที่อยากประสบความสำเร็จเป็นที่ยอมรับในสังคมกับความแค้นเคืองของผู้ชายที่ไม่อาจเติมเต็มความต้องการนั้นได้ ตัวยูกิเองก็ต้องการประสบความสำเร็จในชีวิตเช่นกัน ยูกิจึงนำความต้องการของตนเองในฐานะผู้ชายไปซ้อนทับอยู่ในตัวโอะริกิ ทำให้เห็นถึงความต้องการประสบความสำเร็จเช่นเดียวกับผู้ชายในเรื่องเล่าของโอะริกิ²² ทว่า แม้ผู้วิจัยจะเห็นด้วยว่าคำพูดของยูกิหมายถึงการประสบความสำเร็จของผู้ชาย แต่ผู้วิจัยไม่คิดว่าการประสบความสำเร็จในชีวิตของผู้ชายคือความปรารถนาของโอะริกิ ความปรารถนาของโอะริกิไม่ใช่ความปรารถนาในตำแหน่ง ชื่อเสียงหรือการแต่งงานกับชายที่ร่ำรวย ยิ่งเมื่อพิจารณาจากคำพูดของโอะริกิที่ว่า บางครั้งโอะริกิก็รู้สึกถึงภัยและอับอายในอาชีพที่ตนทำอยู่ แต่ขณะเดียวกันก็ไม่หนีก็อยาก

²⁰ Ibid., p.28

²¹ 佐伯順子、『一葉語録』岩波書店、2004年、p.325

²² 遠藤伸治・有元伸子、「樋口一葉『にぎりえ』における性の二重規範（ダブル・スタンダード）」（『近代文学試論 35』、1997年）pp.29-30

แต่งงานเป็นภรรยาของผู้ชายคนไหนแม้ผู้ชายคนนั้นจะเป็นยูกิที่ตนมีใจให้ก็ตามแล้ว ผู้วิจัยเห็นว่า ความปรารถนาของโอะริกิน่าจะเป็นความต้องการที่จะพึ่งพาตนเองได้ในทางเศรษฐกิจโดยไม่ต้องอาศัยผู้ชาย การแต่งงาน หรือการทำอาชีพหญิงคนึงที่สังคมดูถูกมากกว่า

ยุคเมจิทางเลือกในการดำรงชีวิตของผู้หญิงมีแค่สามทางคือ สถานเริงรมย์ ภรรยาน้อย การแต่งงาน²³ ทางเลือกดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่าผู้หญิงตกเป็นรองผู้ชายและไม่อาจพึ่งตนเองได้ในทางเศรษฐกิจ เพราะทั้งการทำงานในสถานเริงรมย์ การเป็นภรรยาหรือการแต่งงานเป็นภรรยาของผู้ชายสักคน ผู้หญิงล้วนแล้วแต่ต้องอาศัยร่างกายตัวเองเข้าแลกทั้งสิ้น โอะสะทซุกับโอะริกิก็ไม่จัดอยู่ในข้อยกเว้น ทั้งคู่ไม่อาจพึ่งพาตนเองได้ในทางเศรษฐกิจ ต่างกันแต่ว่าโอะริกิมีความมุ่งมั่นที่จะพึ่งตนเองมาตั้งแต่นั้น ส่วนโอะสะทซุนั้นตอนแรกมุ่งแต่จะพึ่งสามี

นอกจากนี้ ชีวิตของโอะสะทซุกับโอะริกิยังเหมือนกระจกส่องให้เห็นอดีตและอนาคตของกันและกันอีกด้วย เหมือนดังที่อุซะมิ ทะเกะมิกล่าวว่โอะสะทซุกับโอะริกิผูกพันกันด้วยความ เป็นไปได้ที่ซ่อนทับกันของอดีตกับอนาคต²⁴ กล่าวคือ ชีวิตที่ยากจนต้องทำงานตัวเป็นเกลียวของ โอะสะทซุก็เหมือนกับชีวิตวัยเด็กที่ยากจนของโอะริกิ หากโอะริกิไม่ได้เป็นนางคนึงก็อาจแต่งงาน ไปด้วยผู้ชายสักคนแล้วใช้ชีวิตในฐานะภรรยาเหมือนโอะสะทซุ ส่วนโอะสะทซุเมื่อเลิกกับสามีแล้ว อนาคตก็อาจต้องมาเป็นหญิงคนึงเหมือนโอะริกิ

การที่หญิงคนึงเปลี่ยนไปเป็นภรรยาด้วยการแต่งงาน ส่วนภรรยาที่เปลี่ยนไปเป็นหญิง คนึงด้วยเหตุผลทางเศรษฐกิจ แสดงให้เห็นว่า ผู้หญิงสามารถก้าวข้ามเขตแดนระหว่าง “ผู้หญิงที่ อยู่บ้าน” กับ “ผู้หญิงที่ขายบริการทางเพศ” ไปเมื่อไรก็ได้²⁵ ผู้วิจัยเห็นว่าสิ่งที่ช่วยตอกย้ำให้เห็นถึง ประเด็นนี้ก็คือชื่อของโอะสะทซุซึ่งเหมือนกับชื่อของตัวละครหญิงในบทละครหุ่นเรื่อง *โอะสะทซุ เกอิชิโนะ* 『曾根崎心中』 ผลงานชิ้นเอกของชิคะมะทซุ มนสะอะมอน (近松門左衛門) นักเขียนสมัยเอะโดะ หนึ่งที่โอะสะทซุใน *โอะสะทซุ เกอิชิโนะ* เป็นหญิงคนึง แต่อิชิโยกลับเอาชื่อ ของตัวละครหญิงคนึงมาตั้งเป็นชื่อของตัวละครภรรยา ราวกับต้องการจะบอกว่ระหว่างผู้หญิง ธรรมดากับหญิงคนึงต่างกันไว้ด้วยเส้นแบ่งบางๆ เท่านั้น ตัวละครโอะสะทซุกับโอะริกิจึงนับว่า สะท้อนให้เห็นถึงผู้หญิงสองคนในจุดยืนที่ต่างกัน แต่ต้องทนทุกข์จากสังคมที่มีแนวคิดคดๆ ผู้หญิง เหมือนกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในตอนจบของเรื่อง โอะสะทซุถูกเก็บฉิบขอกเล็กจึงต้องคืนรนสู่ชีวิต ต่อไปตามลำพังและมีความเป็นไปได้สูงว่าอาจต้องไปเป็นหญิงคนึงเพื่อความอยู่รอด ส่วนโอะริกิ ก็ต้องตายโดยชาวบ้านพากันลือว่าโอะริกิอาจถูกเก็บฉิบขอกเล็กจึงต้องคืนรนสู่ชีวิต เหมือนกัน แต่ไม่ว่าความจริงจะเป็นอย่างไร สรุปแล้วผู้ที่เป็นสาเหตุการตายของโอะริกิก็คือเก็บฉิบขอก

²³ 関礼子、『姉の力 樋口一葉』筑摩書房、1993年、p.75

²⁴ 宇佐美毅、「樋口一葉『にぎりえ』—〈女たち〉の声—」（『解釈と鑑賞 56』、1991年）p.63

²⁵ 遠藤伸治・有元伸子、「樋口一葉『にぎりえ』における性の二重規範（ダブル・スタンダード）」（『近代文学試論 35』、1997年）p.33

นั่นเอง จุดนี้แสดงให้เห็นว่าทั้งโอะซะทซุและโอะริกิล้วนแต่เป็นฝ่ายถูกกระทำโดยผู้ชายทั้งสิ้น ซึ่งยังเป็นการเน้นให้เห็นว่าผู้หญิงไม่ว่าจะอยู่ในฐานะไหนก็มีค่าเท่ากัน เนื่องจากทั้งหมดอยู่ภายใต้การควบคุมของผู้ชายในสังคมที่ผู้ชายเป็นใหญ่

5.4 สรุป

ภายใต้สังคมที่ยึดมั่นในแนวคิดเรื่องการแบ่งงานระหว่างชายหญิง และมีมาตรฐานการปฏิบัติที่ไม่เสมอภาคโดยเรียกร้องให้ภรรยาซื่อสัตย์ต่อสามีเพียงฝ่ายเดียว โอะซะทซุมีสถานภาพไม่ต่างไปจากผู้หญิงในยุคเดียวกันที่ไม่อาจพึ่งตนเองได้ในทางเศรษฐกิจ เนื่องจากถูกจำกัดอยู่แต่เพียงในบ้านให้ทำหน้าที่ภรรยาและแม่เท่านั้น เมื่อไม่สามารถพึ่งตนเองได้ในทางเศรษฐกิจโอะซะทซุจึงต้องยอมอยู่ใต้อาณัติของสามี

ตามความเห็นของผู้วิจัย การดำเนินและโต้เถียงสามีซึ่งเป็นพฤติกรรมที่ผิดไปจากความคาดหวังของสังคม รวมถึงการตัดสินใจออกจากบ้านของโอะซะทซุทั้งที่รู้ว่าอนาคตยังมีคมน เนื่องจากทางเลือกในการประกอบอาชีพของผู้หญิงมีจำกัด จึงน่าจะสะท้อนให้เห็นถึงการต่อต้านและความไม่พอใจของอิชิโอะต่อสถานภาพที่ไม่อาจพึ่งตนเองได้ของผู้หญิงในยุคนั้น อีกทั้งการสร้างตัวละครโอะริกิให้อยู่ในสถานะที่ตรงข้ามกับโอะซะทซุ แต่กลับมีความสัมพันธ์กันอย่างลึกซึ้ง ยิ่งเน้นให้เห็นถึงสถานภาพที่อ่อนแอและไม่มีทางเลือกของผู้หญิงมากยิ่งขึ้น เช่นเดียวกับตัวอิชิโอะเองที่ถึงแม้จะเป็นผู้หญิงแต่ก็ต้องดิ้นรนทำงานหาเลี้ยงครอบครัวด้วยความยากลำบากและประสบปัญหาด้านการเงินอยู่ตลอดเวลา ผลงานเรื่องนี้จึงเป็นเหมือนความพยายามของอิชิโอะที่ต้องการชี้ให้เห็นถึงความขมขื่นของผู้หญิงที่ไม่สามารถพึ่งตนเองได้ภายใต้สังคมที่ผู้ชายเป็นใหญ่ พร้อมทั้งเรียกร้องให้มีการทบทวนสถานภาพของผู้หญิงในสังคมเสียใหม่ด้วย

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทที่ 6

วรรณกรรมเรื่อง อุซันยะ

อุซันยะ เป็นผลงานชิ้นเอกอีกเรื่องหนึ่งที่ทำให้ชิโยมีชื่อเสียงนับจากเรื่อง *ทะกะกุระเบะ* และ *นิโงะริเอะ* เป็นต้นมา อุซันยะ แบ่งออกเป็นสองบทคือบทแรกกับบทสุดท้าย บทแรกเริ่มตั้งแต่ที่ตัวละครเอกคือ “โอะเซะกิ” กลับมาบ้านจนกระทั่งออกจากบ้านไป ส่วนบทสุดท้ายเริ่มตั้งแต่โอะเซะกิได้เจอกับ “โคเซะกะ โระกุโนะซุเกะ” จนกระทั่งลากจากกัน

ผลงานเรื่องนี้ต่างกับผลงานที่เล่าถึงความทุกข์ของภรรยาในยุคเดียวกันตรงที่ไม่มีตัวละครพ่อแม่พี่น้องของสามีปรากฏในเรื่อง ความทุกข์ของโอะเซะกิไม่ได้เป็นเพราะถูกพ่อแม่หรือพี่น้องของสามีรังแก แต่ที่โอะเซะกิรู้สึกเป็นทุกข์จนตัดสินใจหย่ามีสาเหตุมาจากความสัมพันธ์ของโอะเซะกิกับสามีเอง ความทุกข์ของโอะเซะกิเป็นปัญหาส่วนตัวมากกว่าปัญหาที่เกิดจากระบบของสังคมที่พบเห็นอยู่ทั่วไป¹ ซึ่งสำหรับผู้อ่านในยุคนั้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้อ่านที่เป็นผู้หญิงแล้ว โดยนัยหนึ่งเรื่องราวของโอะเซะกิก็นับเป็นความแปลกใหม่ที่น่าประหลาดใจ เนื่องจากโอะเซะกิได้แต่งงานกับผู้ชายที่ร่ำรวยมีหน้าที่การงานดี แถมยังได้ลูกคนแรกเป็นผู้ชายไว้สืบสกุล มีชีวิตแต่งงานที่คนทั่วไปมองว่าสมบูรณ์พร้อม แต่โอะเซะกิกลับทิ้งชีวิตแบบนั้น แล้วตัดสินใจหย่าด้วยตัวเอง² ในบทนี้ผู้วิจัยจะศึกษาพฤติกรรมและลักษณะนิสัยที่ผิดไปจากความคาดหวังของสังคม รวมถึงสถานภาพของโอะเซะกิ เพื่อวิเคราะห์ถึงสารที่ผู้เขียนต้องการจะสื่อ โดยจะมุ่งศึกษาในบทแรกเป็นหลัก เนื่องจากเป็นบทที่แสดงให้เห็นถึงพฤติกรรมและลักษณะนิสัย ตลอดจนสถานภาพของภรรยาได้อย่างชัดเจน

6.1 เนื้อเรื่องย่อ

โอะเซะกิแต่งงานไปกับข้าราชการระดับสูงผู้หนึ่งชื่อ “อะระคะ อิซะมุ” ในช่วงครึ่งปีแรกชีวิตแต่งงานของโอะเซะกิเต็มไปด้วยความสุข แต่หลังจากมีลูกชายชื่อ “ทะโร” ด้วยกัน สามีกลับทำเยินชาติต่อโอะเซะกิมาโดยตลอด โอะเซะกิอดทนมาได้ 7 ปีจึงตัดสินใจกลับไปเยี่ยมบ้านเพียงลำพังเพื่อบอกพ่อกับแม่ว่าตนตั้งใจจะหย่าขาดกับสามี พร้อมทั้งเล่าถึงความเจ็บปวดหลายปีที่ผ่านมาให้พ่อกับแม่ฟัง

¹ 西莊保、「『十三夜』—先行する「嫁した女の不幸」の話と比較して—」（『日本文学』45、1996年）p.20

² 戸松泉、「樋口一葉『十三夜』試論—お関の〈決心〉—」（『相模女子大学紀要』55A、1991年）p.67

หลังรับฟังเรื่องราวของลูกสาว ผู้เป็นแม่ก็ตกใจพร้อมกันนั้นก็นึกโกรธลูกเขย ต่างกับผู้เป็นพ่อที่คิดวิเคราะห์อย่างมีสติแล้วเตือนลูกสาวให้นึกถึงทะเลโรคชวย รวมถึง “โอโนะซุกะ” น้องชายที่ก้าวหน้าได้เพราะอาศัยบารมีของตระกูลสะระคะ พร้อมว่าโอะเซะกิควรจะอดทน ไม่ควรหย่ากับสามี โอะเซะกิจึงตัดสินใจกลับไปใช้ชีวิตอยู่ที่บ้านสะระคะตามเดิม

ระหว่างที่นั่งรถลากกลับไปยังบ้านสะระคะ จู่ๆ คนลากรถก็ขอให้โอะเซะกิลงกลางทาง หลังจากพูดคุยกัน โอะเซะกิจึงจำได้ว่าคนลากรถคนนั้นคือโคชะกะ โระกุโนะซุกะเพื่อนในสมัยเด็ก โระกุโนะซุกะเล่าว่าหลังจากโอะเซะกิแต่งงานไป ตัวเขาก็ใช้ชีวิตเสเพล เคยมีภรรยาแต่ก็เลิกกัน ส่วนลูกก็ป่วยตายตั้งแต่ยังเล็ก โอะเซะกิเดินไปพลางฟังเรื่องราวของโระกุโนะซุกะไปพลางแล้วหวนนึกถึงตัวเอง เมื่อเดินมาถึงทางแยก ทั้งคู่ก็ลาจากกันไป

6.2 พฤติกรรมของตัวละครหญิงที่ผิดไปจากความคาดหวังของสังคม : ต้องการเป็นฝ่ายขอหย่าจากสามีด้วยตนเอง

แม้ในยุคเมจิภรรยาสามารถเป็นฝ่ายขอหย่าได้ แต่การหย่าร้างส่วนใหญ่ สามีเป็นฝ่ายไล่ภรรยาออกจากบ้าน ดังที่ปรากฏในบทความเรื่องการปฏิรูปครอบครัวและความไม่พอใจด้านศีลธรรมของยุอะซะ สะจิมะ (湯浅初) ที่ว่า ใน ค.ศ. 1884 - 1889 ญี่ปุ่นมีสถิติการหย่าร้างสูง แม้แต่กรุงเบอร์ลินในแคว้นปรัสเซียซึ่งเป็นประเทศทางตะวันตกที่มีการหย่าร้างสูงสุดยังมีไม่เกิน 533 คู่ต่อคู่แต่งงาน 10,000 คู่ เทียบกับญี่ปุ่นที่มีการหย่าร้างเกินกว่า 3,000 คู่ต่อคู่แต่งงาน 10,000 คู่แล้ว สถิติการหย่าร้างของญี่ปุ่นสูงกว่าถึง 6 เท่า และสาเหตุหลักของการหย่าร้างที่มากมายเช่นนี้ไม่ได้เกิดจากความยินยอมพร้อมใจของทั้งสองฝ่าย แต่เป็นการหย่าที่สามีเป็นฝ่ายไล่ภรรยาออกจากบ้านเพียงฝ่ายเดียว³ ดังนั้น การที่โอะเซะกิลุกขึ้นมาเป็นฝ่ายขอหย่าจึงถือเป็นพฤติกรรมที่ผิดไปจากความคาดหวังของสังคมในยุคนั้น

นอกจากนี้ ความตั้งใจที่จะหย่าของโอะเซะกิก็ไม่ใช่สิ่งที่เกิดขึ้นเพียงเพราะอารมณ์ชั่ววูบ หากแต่เป็นสิ่งที่โอะเซะกิดิตบทวนมาเป็นเวลาหลายปีแล้ว เรื่องราวเปิดฉากขึ้นจากตอนที่โอะเซะกิกลับไปบ้านเพื่อขอให้พ่อกับแม่ยินยอมให้หย่า ทว่า เมื่อไปถึงหน้าบ้านแล้วได้ยินผู้เป็นพ่อพูดว่าตนเองเป็นคนโชคดี มีลูกชายลูกสาวว่านอนสอนง่าย ชีวิตนี้ไม่ต้องการอะไรมากไปกว่านี้อีกแล้ว โอะเซะกิจึงชะงักอยู่หน้าประตูพลางคิดว่า

なに ごぞん あ よろこ いであそ もの なん
 あゝ何も御存じなしに彼のやうに喜んでお出遊ばす物を、何の
 かほ りゑんじよう くだ い もの し
 顔さげて離縁状もらふて下されと言はれた物か、叱られるは

³ 湯浅初、「家族の革命 人倫の恨言」（『国民之友 160』、1892年）อ้างอิงใน 戸松泉、「樋口一葉『十三夜』試論—お関の〈決心〉—」（『相模女子大学紀要 55A』、1991年）p.69

ひつぢょう たらう い こ み お か だ く
 必定、太郎と言ふ子もある身にて置いて駆け出して来るまでに
 いろ／＼しあん つく のち いまさら としより おどろ こ
 は種々思案もし尽しての後なれど、今更にお老人を驚かして是
 よろこ みづ あわ こと いつ はな もど
 れまでの喜びを水の泡にさせます事つらや、寧ろ話さずに戻
 もど たらう は い いつ いらだ おくさま
 ろうか、戻れば太郎の母と言はれて何時／＼までも原田の奥様、
 ごりようしん そうにん むこ み じまん わたし み つめ とき
 御両親に奏任の聲がある身と自慢させ、私さへ身を節儉れば時
 くら あ もの こづか さ おも とほ
 たまはお口に合ふ物お小遣ひも差あげられるに、思ふまゝを通
 りゑん たらう まは う め み ごりようしん いま
 して離縁とならば太郎には継母の憂き目を見せ、御両親には今
 じまん はな ひく ひと おも おと
 までの自慢の鼻にはかに低くさせまして、人の思はく、弟の
 ゆくすゑ このみ こゝろ しゆつせ しん と もど
 行末、あゝ此身一つの心から出世の真も止めずはならず、戻ら
 もど おに わが つ ま もど あ
 うか、戻らうか、あの鬼のやうな我良人のもとに戻らうか、彼
 おに おに つま い い み
 の鬼の、鬼の良人のもとへ、ゑゝ厭や厭やと身をふるはす。

(หน้า 275 - 276)

อา เพราะพวกท่านไม่รู้เรื่องอะไรถึงได้ยินดีเช่นนั้น แล้วจะมีหน้าไปพูดว่าขอโทษ
 ให้ลูกด้วยเถอะได้อย่างไร ต้องถูกต่อว่าเป็นแน่ ตัวเราก็มีลูกคือทะเลอยู่ทั้งคน
 กว่าที่จะทิ้งทะเลหนีออกจากบ้านสามิมาก็ได้คิดทบทวนต่างๆ นานาซ้ำแล้วซ้ำเล่า
 แต่ปานนี้แล้วจะทำให้พ่อแม่ที่สูงอายุตกใจ และทำให้ความยินดีจนถึงตอนนี้ต้อง
 สูญเปล่า ช่วงทรมาณนัก กลับไปโดยไม่พูดดีกว่าไหม หากกลับไปจะได้เป็นแม่
 ของทะเลโรเป็นภรรยาของสระทะเลตลอดไป ให้พ่อแม่ภูมิใจว่ามีลูกเขยเป็นถึง
 ข้าราชการระดับสูง ขอแค่เรามัธยัสถ์ บางครั้งคงนำขนมที่ถูกปากหรือเงินใช้จ่าย
 ส่วนตัวมาให้พวกท่านได้ ถ้าหย่าตามความตั้งใจของเรา ทะโรอาจถูกแม่เลี้ยงรังแก
 ความภูมิใจของพ่อแม่ก็จะหายไปในพริบตา ผู้คนจะคิดเช่นไร อนาคตของ
 น้องชายอีกเล่า โธ่ จะให้ความสำเร็จของน้องชายต้องพังทลายลงเพียงเพราะความ
 เอาแต่ใจของเราได้อย่างไร กลับเถอะ กลับเถอะ กลับไปหาสามิที่ราวกับปีศาจนั้น
 กลับไปหาสามิปีศาจนั้น โอะเซะกิตัวสั้นพลางคิดว่าไม่นะ ไม่เอาหรอก

จากข้อความข้างต้นจะเห็นว่า ก่อนตัดสินใจหย่า โอะเซะกิได้ใคร่ครวญอย่างดีแล้วถึงข้อดี
 และข้อเสียของการหย่า ไม่ได้ใช้อารมณ์เป็นที่ตั้งในการตัดสินใจ โอะเซะกิกำหนดถึงทั้งทะเลลูกชาย
 ทั้งพ่อแม่ที่แก่ชรา รวมถึงน้องชายแล้ว แต่ก็ไม่อาจทำใจกลับไปอยู่กับสามิได้ จึงไม่คิดเลิกความ
 ตั้งใจที่จะหย่า จนในที่สุด โอะเซะกิก็ได้บอกถึงความตั้งใจของตนกับพ่อแม่ดังที่ว่า

わたし こよひかぎ はらだ かへ けつしん で まい ござ
 私は今宵限り原田へ帰らぬ決心で出て参つたので御座ります、
 いさむ ゆる まい あ こ ね たらう ね
 勇が許しで参つたのではなく、彼の子を寐かして、太郎を寐か

しつけて、最早あの顔を見ぬ決心で出て参りました、まだ私の
 手より外誰れの守りでも承諾せぬほどの彼の子を、欺して寐か
 して夢の中に、私 は鬼に成つて出て参りました、御父様、
 御母様、察して下さいませ 私 は今日まで遂ひに原田の身に就
 いて御耳に入れました事もなく、勇 と 私 との中を人に言ふた
 事は御座りませぬけれど、千度も百度も考へ直して、二年も三
 年も泣尽して今日といふ今日どうでも離縁を貰ふて頂かうと
 決心の臍をかためました、何ぞ御願ひで御座ります離縁の状
 を取つて下され、私 はこれから内職なり何なりして亥之助が
 片腕にもなられるやう心がけますほどに、一生一人で置いて
 下さりませ。

(หน้า 281 - 282)

คืนนี้ลูกออกมาโดยตั้งใจว่าจะไม่กลับไปบ้านสระระคะอีกแล้ว อีชะมุไม่ได้อนุญาต
 ให้มา แต่ลูกกล่อมเด็กคนนั้นนอน กล่อมทะโรนอน แล้วจากมาโดยตั้งใจว่าจะไม่
 มองหน้าทะโรอีก ลูกหลอกเด็กคนนั้นที่ยังไม่ยอมให้ใครดูแลนอกจากลูกไปเข้า
 นอน และระหว่างที่ทะโรกำลังฝัน ลูกก็กลายเป็นปีศาจแล้วจากมา พ่อคะ แม่คะ
 ได้โปรดเห็นใจด้วย จนถึงวันนี้ลูกไม่เคยพูดเรื่องของสระระคะให้ฟังสักครั้ง ไม่เคย
 พูดถึงความสัมพันธ์ของลูกและอีชะมุกับคนอื่น แต่ลูกคิดทบทวนเป็นร้อยเป็น
 พันครั้ง ร้องไห้จนแทบไม่มีน้ำตาถึงสองสามปี วันนี้ไม่ว่ายังไงลูกก็ตั้งใจแน่วแน่
 แล้วว่าจะต้องขอหย่าให้จงได้ ลูกขอร้องได้โปรดขอใบหย่าให้ลูกเถิด จากนี้ไปไม่ว่า
 งานพิเศษหรืออะไรลูกก็จะทำ จะพยายามเป็นแขนขาคอยช่วยอีโนะซุเกะ ได้
 โปรดให้ลูกอยู่ด้วยชั่วชีวิตสักคนเถิด

คำพูดของโอะเซะกิแสดงให้เห็นถึงความตั้งใจแน่วแน่ที่จะหย่า เพื่อที่จะหย่าแล้วโอะเซะกิ
 ถึงขนาดยอมตัดใจทิ้งทะโรมาโดยทำใจแล้วว่าคงไม่มีโอกาสพบหน้าลูกชายอีก รวมทั้งเตรียมใจรับ
 ความลำบากที่ต้องช่วยน้องชายทำงานหาเงินมาจุนเจือครอบครัวหากว่าการหย่าของตนมีผลกระทบ
 กับหน้าที่การงานของน้องชายที่อาศัยขบามีของสระระคะเกือบหมดอยู่ สิ่งเหล่านี้ล้วนแล้วแต่สะท้อน
 ให้เห็นว่าโอะเซะกิได้คิดทบทวนอย่างรอบคอบแล้วก่อนที่จะตัดสินใจหย่า ซึ่งความตั้งใจแน่วแน่
 ของโอะเซะกิในจุดนี้ยังเห็นได้ชัดเจนจากคำพูดของ โอะเซะกิหลังเล่าถึงชีวิตแต่งงานที่ระหอง
 ระแหงของตนกับสามีให้พ่อแม่ฟังว่า

ねん 一年三百六十五日物いふ事も無く、稀々言はれるは此様な情な
 ことば い詞をかけられて、夫れでも原田の妻と言はれたいか、太郎の
 はさ 母で候と顔おし拭つて居る心か、我身ながら我身の辛棒がわ
 わたし かりませぬ、もう／＼もう私は良人も子も御座んせぬ嫁入せぬ
 むかし 昔しと思へば夫れまで、あの頑是ない太郎の寝顔を眺めながら
 おく 置いて来るほどの心になりましたからは、最う何うでも勇の
 そば 傍に居る事は出来ませぬ、親はなくとも子は育つと言ひまする
 わたし し、私の様な不運の母の手で育つより継母御なり御手かけなり
 き かに 気に適ふた人に育てゝ貰ふたら、少しは父御も可愛がつて後々
 こ かの 子の為にも成ませう、私はもう今宵かぎり何うしても帰る
 こと 事は致しませぬ。

(หน้า 287)

ในหนึ่งปี 365 วันไม่มีเรื่องจะคุยกัน นานๆ สามีจะพูดด้วยสักครั้งก็มีแต่คำพูดที่ม
 แทงเช่นนี้ แล้วลูกยังจะอยากถูกเรียกเป็นภรรยาของสระคะอีกหรือ ยังคิดจะบาก
 หน้าอยู่เป็นแม่ของทะโรต่อไปอีกหรือ ตัวเองยังไม่รู้ตัวเองเลยว่าจะทนได้หรือไม่
 ลูกอยากกลับไปสมัยก่อนตอนที่ยังไม่แต่งงานที่ไม่มีทั้งสามีและลูก ลูกถึงขนาด
 มองหน้ายามหลับของทะโรที่ไร้เตียงสาแล้วตัดใจทิ้งมาได้ ฉะนั้นไม่ว่าอย่างไรลูก
 ก็ไม่สามารถอยู่ข้างกายอิซะมุได้อีกแล้ว ว่ากันว่าถึงไม่มีพ่อแม่เด็กก็เติบโตได้
 แทนที่จะให้แม่ที่โศคร้ายอย่างลูกเลี้ยงดู สู้ให้แม่เลี้ยงก็ดี ภรรยาหน่อยก็ดี ให้คนที่
 เข้ากับบ้านนั้นได้เลี้ยงดู พ่อเขาจะได้เอ็นดูบ้าง เพื่ออนาคตกายภาคหน้าของเด็ก
 คนนั้นเอง คินนี้ไม่ว่าอย่างไรลูกจะไม่กลับไปอีกแล้ว

กล่าวโดยสรุปคือ การที่โอะเซะเกิต้องการหย่ากับสามี ไม่ได้เป็นเพราะอารมณ์ชั่ววูบแต่เป็น
 ความตั้งใจอันแน่วแน่ที่ผ่านการคิดทบทวนมาอย่างดีแล้ว จนกระทั่งโอะเซะเกิยอมตัดใจทอดทิ้งลูก
 ชายเพียงคนเดียวของตน การกระทำของโอะเซะเกิจึงถือเป็นพฤติกรรมที่ผิดไปจากความคาดหวัง
 ของสังคมในยุคนั้น

6.3 สถานภาพของตัวละครหญิงในวรรณกรรม

6.3.1 ต้องเป็นฝ่ายอดทนและยอมลงให้สามี จากคำบอกเล่าของโอะเซะเกิจะเห็นว่า ภรรยา
 ไม่อาจโต้เถียงสามีได้ ต่อให้โกรธหรือไม่พอใจการกระทำของสามีเพียงใดก็ได้แต่อดทน ดังตอนที่
 โอะเซะเกิเล่าว่า

ものい ようじ としけんどん まをし あさおき
 物言ふは用事のある時慳食に申つけられるばかり、朝起まして
 きげん ふとわき むか には くさばな わざ ほ ことば
 機嫌をきけば不図脇を向ひて庭の草花を態とらしき褒め詞、是
 にもはら はたてども おつと あそ こと がまん わたし なに
 にも腹はたてども良人の遊ばす事なればと我慢して私は何も
 ことば こと ござ あさはん とし
 言葉あらそひした事も御座んせぬんせぬけれど、朝飯あがる時
 こと ごと た めしつかひ まへ さんざん わたし み ぶきよう
 から小言は絶えず、召使の前にて散々と私が身の不器用
 ぶさほう おなら そ しんぼう
 不作法を御並べなされ、夫れはまだ／＼辛棒もしませうけれど、
 ことめ けういく み けういく み おさげす
 二言目には教育のない身、教育のない身と御蔑みなさる。

(หน้า 282)

เวลาสามีจะพูดกับลูกคือเวลาที่มีธุระและจะสั่งเพียงห้วนๆ เท่านั้น ตอนเช้าตื่นมา
 พอถามว่าเป็นอย่างไรบ้าง ก็มินหน้าหนีแล้วจงใจกล่าวชมดอกไม้ในสวน ถึงลูก
 จะโกรธ แต่ก็อดทนเพราะเห็นเป็นการกระทำของสามี ลูกไม่เคยโต้แย้งสามีแม้แต่น้อย
 ทั้งอย่างนั้นสามียังตำหนิลูกไม่เลิกตั้งแต่ตอนทานอาหารเช้า ยกความไม่เอา
 ไหน ความไร้มารยาทของลูกขึ้นมาพูดต่อหน้าคนรับใช้เสียไม่มีดี ลูกก็ยิ่งอดทน
 แต่สามีกลับดูถูกลูกโดยพูดติดปากอยู่เสมอว่าลูก “ไม่มีการศึกษา ไม่มีการศึกษา”

นอกจากต้องอดทนตามหน้าที่ของภรรยาที่ต้องเชื่อฟังสามีแล้ว โอะเซะเกะก็ยิ่งอดทนเพราะ
 เกรงว่าหากทำอะไรให้สามีไม่พอใจ สามีจะถือเป็นเหตุขอหย่าอีกด้วย ดังเช่นที่อะเซะเกะกล่าวไว้ว่า
 ผู้หญิงต้องอยู่อย่างหวาดกลัวว่าหากทำให้ผู้ชายไม่พอใจเมื่อไรอาจถูกขอหย่าได้ทุกเมื่อ โดยปกติใน
 ชีวิตสมรสภรรยาจึงอยู่ในสภาพที่ไม่มั่นคงทางจิตใจ⁴ โอะเซะเกะเองก็เป็นเช่นนั้น เห็นได้จากคำพูด
 ของโอะเซะเกะที่ว่า

よめい てうどはんとし あいだ せき せき した お
 嫁入つて丁度半年ばかりの間は関や関やと下へも置かぬやうに
 くだ して下さつたけれど、あの子が出来てからと言ふ物は丸で御人
 かは が変りまして、(中略)はじめの中は何か串談に態とらしく
 じやけん あそ おも を まつた わたし お あ
 邪慳に遊ばすのと思ふて居りましたけれど、全くは私に御飽
 きなされたので此様もしたら出てゆくか、彼様もしたら離縁を
 い だ といひ出すかと苦めて苦めて苦め抜くので御座りましよ。

(หน้า 283)

ตั้งแต่แต่งงานเข้าไปจนถึงช่วงครึ่งปีแรก สามีปฏิบัติกับลูกอย่างดี เรียก “เซะเกะ เซะเกะ”
 อยู่ตลอด แต่พอทะเลาะกันเท่านั้นกลับเปลี่ยนไปเป็นคนละคน... ในตอนแรกลูกคิด

⁴ Ibid., p.69

ว่าสามมีแค่ล้อเล่นจึงงใจทำเอ็นชาด้วย แต่ความจริงเป็นเพราะสามมีเบื่อลูกแล้ว จึง
ได้กลิ่นแก๊สทรมาณลูกทุกวิถีทางให้หวาดกลัวว่าถ้าทำแบบนี้สามมีจะปิ้งปิ้ง
ออกไปไหม ถ้าทำแบบนี้สามมีจะขอหย่าไหม

สาเหตุสำคัญอีกประการหนึ่งที่ขยับขยับไม่ให้โอะเซะกิได้เถียงสามมีคือความรักที่มีต่อลูก ทำให้โอะเซะกิเกรงว่าหากขัดใจสามมีอาจถูกไล่ออกจากบ้านและไม่ได้พบหน้าลูกชายอีก ดังนั้นแม้
อยากได้เถียงสามมีแต่โอะเซะกิก็ไม่อาจทำได้

ほんに良人といふではなく彼の御方は鬼で御座りまする、
御自分の口から出てゆけとは仰しやりませぬけれど私が此様な
意久地なしで太郎の可愛さに気が引かれ、何うでも御詞に異背
せず唯々と御小言を聞いて居りますれば、張も意気地もない愚
うたら奴、それからして気に入らぬと仰しやりまする、左う
かと言つて少しなりとも私の言条を立てゝ負けぬ気に御返事を
しましたら夫を取てに出てゆけと言はれるは必定、私は
御母様出て来るのは何でも御座んせぬ、名のみ立派の原田勇に
離縁されたからとて夢さら残りをしいとは思ひませぬけれど、
何にも知らぬ彼の太郎が、片親に成るかと思ひますると意地も
なく我慢もなく、詫て機嫌を取つて、何でも無い事に恐れ入つ
て、今日までも物言はず辛棒して居りました。

(หน้า 283 - 284)

คนคนนั้นเป็นปีศาจไม่ใช่คนที่ควรจะเรียกเป็นสามมีสักนิด แม้สามมีไม่ออกไปก็ได้
แต่ลูกเป็นคนขี้ฉลาด ถูกความน่ารักของทะเลโรเหนี่ยวรั้งเอาไว้ ไม่ว่าจะอย่างไรก็ไม่
อาจขัดขืนคำพูดสามมีได้ ได้แต่ตอบ “คะ คะ” แล้วฟังสามมีบ่นว่า “เธอเป็นคนน่า
เบื่อไม่เอาไหน เกียจคร้าน เพราะอย่างนั้นถึงไม่ถูกใจฉันเลย” ถ้าลูกตอบโดยไม่
ยอมแพ้วว่า “งั้นหรือ” แล้วพูดสิ่งที่อยากพูดออกไปแม้เพียงน้อยนิด สามมีต้องถือ
เป็นเหตุไล่ออกจากบ้านเป็นแน่ แม้คะ สำหรับลูกการออกจากบ้านไม่ใช่เรื่อง
สลักสำคัญอะไร ไม่คิดเสียดายแม้แต่เหนื่อยหากถูกชะระคะ อิชะมุที่ไก่อหรูเพียงแต่
ชื่อขอหย่า แต่พอคิดว่าทะเลโรที่ไม่รู้เรื่องอะไรต้องเหลือแต่พ่อเพียงคนเดียวแล้ว ลูก
ก็ละทิ้งทิฐิและความดั่งคัน หันมาขอโทษและเอาใจสามมี เกรงใจแม้แต่เรื่องไม่เป็น
เรื่อง และอดทนนั่งเงียบมาจนถึงทุกวันนี้

ด้วยหน้าที่ของภรรยา ด้วยความรักที่มีต่อลูก รวมถึงความหวาดกลัวว่าหากทำให้สามีไม่พอใจอาจจะถูกขอย่ำ ทำให้โอะเซะกิต้องอดทนต่อคำตำหนิของสามีทั้งที่ในใจรู้สึกโกรธ เช่น เมื่อถูกสามีต่อว่าและดูถูกว่าไม่มีการศึกษาต่อหน้าคนรับใช้ในใจของโอะเซะกิดีคิดว่า

それは素より華族女学校の椅子にかゝつて育つた物ではないに
相違なく、御同僚の奥様がたの様にお花のお茶の、歌の画のと
習ひ立てた事もなければ其御話しのお相手は出来ませぬけれど、
出来ずは人知れず習はせて下さつても済むべき筈、何も表向き
実家の悪るいを風聴なされて、召使ひの婢女どもに顔の見られ
るやうな事なさらずとも宜かりさうなもの。

(หน้า 282)

นั่นเพราะเดิมทีลูกไม่ได้ผ่านการศึกษาในโรงเรียนของชนชั้นสูง ลูกไม่เคยเรียนจัด
ดอกไม้ ชงชา แต่งกลอน หรือวาดภาพเหมือนเหล่าภรรยาเพื่อนร่วมงานของสามี
จึงไม่อาจเป็นเพื่อนพูดคุยหัวข้อยเหล่านั้นได้ แต่ถ้าทำไม่ได้ แอบให้ไปเรียนก็สิ้น
เรื่องไม่ใช่หรือ ต่อหน้าคนอื่นไม่เห็นต้องโพนทนาให้ที่บ้านของลูกเสียหาย
และทำเรื่องให้พวกสาวใช้มองลูกอย่างดูถูกเลย

แม้อยากเถียงสามีกลับไปเช่นนั้นขนาดไหนโอะเซะกิก็ไม่อาจทำได้ ได้แต่เก็บความไม่
พอใจไว้ภายใน เช่นเดียวกับตอนที่ถูกสามีตำหนิว่าทำอะไรก็ไม่ถูกใจไปเสียหมด แม้โอะเซะกิจะ
คิดว่าถ้าสามีอยากให้เห็นปรับปรุงตัวในจุดใดก็น่าจะบอกกันดีๆ แต่ก็ไม่อาจพูดกับสามีออกไปอย่าง
ที่ใจคิดได้ ดังตอนที่ว่า

唯もう私の為る事とては一から十まで面白くなく覚しめし、箸
の上げ下しに家の内の楽しくないは妻が仕方が悪るいからだと
仰しやる、夫れも何ういふ事が悪い、此処が面白くないと言ひ
聞かして下さる様ならば宜けれど、一筋に詰らぬくだらぬ、解
らぬ奴、とても相談の相手にはならぬの、いはゞ太郎の乳母と
して置いて遣はすのと 嘲つて仰しやる斗。

(หน้า 283)

สามีเอาแต่ไม่พอใจเรื่องที่ถูกทำไปเสียทุกอย่าง และยังว่า “จะกินอาหารในบ้าน
สักมื้อยังไม่มีความสุขเลย เพราะภรรยาจัดการดูแลบ้านไม่ดีนั่นแหละ” ถ้าสามี
บอกให้ฟังว่าไม่คิดตรงไหนหรือตรงนี้น่าเบื่อ ลูกคงเข้าใจ แต่นี่เอาแต่พูดดูถูกลูกว่า

“น่าเบื่อ ไร้สาระ เธอไม่เข้าใจอะไรเลย ปรีกษาอะไรด้วยไม่ได้เลย พุดไปแล้ว
ฉันก็ให้เธออยู่เป็นแม่นมของทะโรเท่านั้น”

สถานภาพของผู้หญิงที่ต้องเป็นฝ่ายอดทนยังเห็นได้จากตัวละครกรรยาอีกหนึ่งตัวในเรื่อง
นั่นก็คือแม่ของโอะเซะกิ ทันที่ได้อ่านถึงสภาพชีวิตคู่อันขมขื่นของลูกสาว แม่ของโอะเซะกิก็กล่าว
คำหานิลูกเขยด้วยความโมโหว่า

おや 子でも 拾って 行ったやうに 大層 らしい、物 が出るの
できぬのと 宜く 其様な 口が 利けた 物、黙って 居ては 際限も なく
つゝ 募つて 夫れは 夫れは 癖に 成つて 仕舞ひます、第一は 婢女 どもの
てまへ おくさま の 威光が 削げて、末には 御前 の 言ふ 事を 聞く 者も なく、
たらう したて にも 母様 を 馬鹿 に する 気にな られたら 何と します
る、言ふ だけの 事は 屹度 言ふて、それが 悪るいと 小言 を いふた
ら 何の 私 にも 家が 有ます と 出て 来るが 宜からう ではないか、
ほん ばか 々々 しいと つては 夫れ ほどの 事を 今日 が 日 まで 黙つて
居ると 言ふ 事が 有ります 物か、余り 御前 が 温順 し 過る から 我儘
がつ の られた の である、聞いた 計 ても 腹 が 立つ、もう 退
けて 居る には 及び ません、身分 が 何 であらう が 父 も ある 母 も ある、
とし 年は ゆかね ど 亥之助 と 言ふ 弟 も あれば その 様な 火 の 中 に
じつ と して 居る には 及び ぬ こと、なあ 父 様 一 遍 勇 さん に 逢ふ
て 十分 油 を 取つたら 宜う 御座 り ましよ と 母 は 猛つて 前後 も か
へり 見 ず。

หน้า 285 - 286

สามีของลูกทำราวกับเก็บเด็กที่ไม่มีพ่อแม่มาอย่างนั้นแหละ พุดออกมาได้เรื่อง
ลูกทำอะไรได้หรือทำไม่ได้ ยิ่งลูกนั่งเงียบก็ยิ่งหนักข้อขึ้นทุกทีจินตคิดเป็นนิสัย
ประการแรก มาต่อว่าลูกต่อหน้าสาวใช้มีแต่จะทำให้ความน่ายำเกรงของลูกลดลง
สุดท้ายก็จะไม่มีใครฟังคำสั่งลูก ถึงลูกจะเลี้ยงดูทะโร แต่ถ้าทะโรกลายเป็นเด็กที่ดู
ถูกแม่จะทำอย่างไร ลูกอยากพุดอะไรก็พุดไปเลย ถ้าสามีว่าลูกผิดก็บอกไปว่า “ถ้า
ผิดแล้วอย่างไรล่ะคะ ฉันเองก็มีบ้านเหมือนกันนะ” แล้วออกมาเสียดเสียด
เหลวไหลจริงๆ มีอย่างไหนเรื่องสำคัญขนาดนั้นกลับปิดเงียบไว้จนถึงวันนี้ คง
เพราะลูกหัวอ่อนเกินไปถึงได้ออดทนขนาดนี้ แคฟังแม่ยังโมโหเลย ไม่ต้องไปยอม
อีกแล้ว ต่อให้ฐานะเป็นอย่างไรลูกก็มีพ่อแม่ มีอิโนะซุเกะน้องชาย ถึงอิโนะซุ

ก็จะอายุยังน้อยก็ตาม ดังนั้นไม่จำเป็นต้องทนอยู่บ้านนั้นอีกแล้ว นี่แนะนำไป
พบคุณอิชะมุสึสักครั้งแล้วต่อว่าให้หนักเลยสิ

ทั้งที่เป็นเคียดเป็นร้อนแทนลูกสาวจนบอกให้ผู้เป็นสามีไปต่อว่าลูกเขย แต่เมื่อผู้เป็นสามี
บอกเพียงคำเดียวว่าอย่าพูดจาเหลวไหล แม่ของโอะเซะกิก็นิ่งเงียบ ไม่ได้แย้งหรือเสนอความเห็น
อะไรอีกเลย ได้แต่ก็บกคความรูสึกของตัวเองลงไป เช่นเดียวกับที่โอะเซะกิไม่อาจได้เถียงสามี
ออกไปอย่างที่ใจคิดได้นั่นเอง

นอกจากนี้ คำพูดพ้อของโอะเซะกิยังชี้ให้เห็นชัดเจนว่าการอดทนคือหน้าที่ของภรรยา
ดังที่พ้อกล่าวกับโอะเซะกิหลังฟังโอะเซะกิเล่าเรื่องราวทุกอย่างจบลงว่า

的に成つては随分つらい事もあらう、なれども彼れほどの良人
を持つ身のつとめ、区役所がよひの腰弁当が釜の下を焚きつけ
て呉るのは格が違ふ、随がつてやかましくもあらう六づかし
くもあらう夫を機嫌の好い様にとゝのへて行くが妻の役、表面
には見えねど世間の奥様といふ人達の何れも面白くをかしき中
ばかりは有るまじ、身一つと思へば恨みも出る、何の是れが世
の勤めなり、殊には是れほど身がらの相違もある事なれば人一
倍の苦もある道理、お袋などが口広い事は言へど亥之が昨今の
月給に有つたも必竟は原田さんの口入れではなからうか、
七光どころか十光もして間接ながらの恩を着ぬとは言はれぬに
愁らからうとも一つは親の為弟の為、太郎といふ子もあるもの
を今日までの辛棒がなるほどならば、是れから後とて出来ぬ事
はあるまじ、離縁を取つて出たが宜いか、太郎は原田のもの、
其方は斎藤の娘、一度縁が切れては二度と顔見にゆく事もなる
まじ、同じく不運に泣くほどならば原田の妻で大泣きに泣け。

(หน้า 288 - 289)

ลูกต้องตกเป็นเป้ารองรับอารมณ์ของสามีคงขมขื่นไม่น้อย แต่มันก็เป็นหน้าที่ของ
คนที่มีสามีระดับนั้น ย่อมต่างชั้นกับข้าราชการระดับล่างที่พกข้าวกล่องติดตัวและ
มีหน้าที่ช่วยหุงหาอาหาร ดังนั้นอาจจะบ่นจู้จี้บ้าง เอาใจยากบ้าง ทว่า การเอาใจ
สามีให้อารมณ์ดีนับเป็นหน้าที่ของภรรยา แม้ภายนอกจะมองไม่เห็น แต่เหล่าคนที่
ถูกเรียกว่าภรรยาในสังคม ไม่ว่าใครก็ไม่ได้รักใคร่กลมเกลียวกับสามีเสียทั้งหมด
เพราะลูกคิดว่ามีแต่ลูกคนเดียวที่เป็นทุกข์ถึงได้ไม่พอใจ แต่นี่แหละคือหน้าที่ใน

สังคมโดยเฉพาะยิ่งฐานะต่างกันขนาดนี้ด้วยแล้ว ยิ่งลำบากกว่าคนอื่นเป็นเท่าตัว เป็นธรรมดา แม่ของลูกก็พูดไม่รู้จักคิด การที่โอโนะซุเกะได้เงินเดือนเท่าตอนนี้ ความจริงแล้วเพราะได้คุณสะระคะช่วยพูดให้ไม่ใช่หรือ ก็ได้อาศัยบารมีคุณสะระคะนั่นแหละ ลูกไม่ได้มีส่วนเกี่ยวข้องกับด้วย แต่ต้องมานับเป็นบุญคุณคงจะลำบากใจ แต่เห็นแก่พ่อแม่ เห็นแก่น้อง ถ้าอดทนมาจนถึงวันนี้ได้เพราะทะเลาะกับชายล่ะก็ มีหรือจากนี้ไปจะทนไม่ได้ หย่าแล้วออกจากบ้านสะระคะมาจะดีหรือ ทะโรเป็นผู้สืบทอดของสะระคะ ส่วนลูกเป็นลูกสาวของชะอิโตะ หากหย่าแล้วจะไม่ได้เห็นหน้าทะเลโรอีกเป็นครั้งที่สอง ถ้าต้องร้องไห้เป็นทุกข์ไม่ว่าทางไหนล่ะก็ จงร่ำไห้คร่ำครวญในฐานะภรรยาของสะระคะเถิด

คำพูดของพ่อทำให้เห็นชัดเจนถึงสถานภาพของภรรยาที่ตกเป็นรองสามี หน้าที่ของภรรยา คือการรอดทนและคอยเอาอกเอาใจสามี ยิ่งสามีมีตำแหน่งหน้าที่การงานใหญ่โต ภรรยาก็ยิ่งต้องคอย รองรับอารมณ์ของสามีเป็นธรรมดา ใช่แต่โอะเซะกิคนเดียวเท่านั้น แต่ผู้หญิงทุกคนก็ย่อมต้อง ปฏิบัติตัวเช่นนี้ ดังนั้นผู้เป็นพ่อจึงบอกให้โอะเซะกิเห็นแก่ครอบครัวและอดทนต่อไป หลังจากฟัง พ่อเกลี้ยกล่อมแล้ว โอะเซะกิก็ยอมกลับไปอยู่ที่บ้านสามีดังเดิม

6.3.2 ต้องยอมให้สามีไปมีหญิงอื่น ในยุคนั้นผู้ชายสามารถนอกใจภรรยาไปมีผู้หญิงคนอื่น ได้โดยไม่ถูกดำเนินคดี ดังที่โอะเซะกิกล่าวไว้ว่า

おとつさん おつかさん わたし せうぶん ごぞん おつと げいしやぐる
 御父様も御母様も私の性分は御存じ、よしや良人が芸者狂ひな
 さらうとも、かこ 囲い者して御置きなさらうとも其様な事にりんき 愠気す
 る私わたし でもなく、侍婢をんなどもから其様なそん 噂うわさも聞えきこまするけれど彼
 れほどはたら 働きのあるおかた 御方なり、男をとこの身みのそれくら位はありうち。

(หน้า 283)

พ่อกับแม่ก็รู้นิสัยของลูกดี ถึงแม่สามีจะเที่ยวเกอิชา หรือมีภรรยาน้อย ลูกก็ไม่ใช่ คนที่จะหึงหวงเพราะเรื่องแค่นั้น แม้จะได้ยินข่าวลือทำนองนี้จากพวกสาวใช้ แต่ สามีทำงานหนักขนาดนั้น เรื่องแค่นี้ย่อมต้องมีบ้างในฐานะผู้ชาย

โอะเซะกิไม่แม้แต่จะนึกหึงหวงเพราะยอมรับว่าการมีหญิงอื่นของสามีเป็นเรื่องธรรมดา ของผู้ชายและเป็นสิ่งที่สังคมยอมรับ สะท้อนให้เห็นถึงสถานภาพที่เหลื่อมล้ำระหว่างชายหญิง ใน ยุคนั้นผู้ชายมีอิสระในการเลือกที่จะแต่งงานกับผู้หญิงที่ตนพอใจ รวมทั้งไม่จำเป็นต้องซื้อสัตย์ต่อคู่ สมรสของตนเพียงคนเดียว ต่างกับผู้หญิงที่เมื่อแต่งงานแล้วต้องถือซื้อสัตย์ต่อสามีเพียงผู้เดียว

6.3.3 ไม่มีสิทธิเลือกคู่ครองด้วยตนเอง การแต่งงานของโอะเซะเกกิ พ่อแม่เป็นผู้กำหนดให้ เห็นได้จากข้อความที่โอะเซะเกกิรำพึงภายในใจยามได้พบกับโรกุโนะซุเกะเพื่อนสมัยเด็กอีกครั้งว่า

十二としの年より十七めいくまでかほ明暮れあは顔を合せる毎たびに行ゆく々は彼の店あ みせの
 彼あすこ処すわへ座しんぶんつて新聞見あきなながら商あきなひするのと思おもふても居あたれど、量み
 らぬ人ひとに縁ゑんの定さだまり、親おや々の言いふ事ことなれば何なんの異い存ぞんを入いれられ
 やう、烟草たばこ〔屋や〕の録ろくさんにはと思おもへど夫おれはほんの子こ供どもごゝ
 ろ、先さ方きからも口くちへ出だして言いふた事ことはなし、此こ方ちは猶なほさら、こ
 れは取とりとまらぬ夢ゆめの様やうな恋こひなるを、思おもひ切きつて仕舞しまへ、思おもひ切き
 つて仕舞しまへ、あきらめて仕舞しまうと心こゝろを定さだめて、今いまの原はら田だへ嫁入よめい
 りの事ことには成なつたれど、其その際きはまでも涙なみだがこぼれて忘わすれかひとねた人

(หน้า 297)

ทุกครั้งที่เราหันหน้ากันทุกวันตั้งแต่อายุสิบสองถึงสิบเจ็ด เคยคิดว่าอนาคตจะนั่งอยู่ที่
 ร้านนั้น อ่านหนังสือพิมพ์ไปพลางขายของไปพลาง แต่กลับต้องแต่งงานกับคนที่
 คาดไม่ถึง เรื่องที่พ่อแม่กำหนดจะคัดค้านได้อย่างไร แม้จะมีใจให้คุณโรกุแห่ง
 ร้านบุหรี แต่ตอนนั้นเรายังเด็กนัก ฝ่ายนั้นเองก็ไม่เคยพูดออกมา แล้วจะให้เราพูด
 ได้อย่างไร นี่เป็นความรักที่เหมือนฝันไม่มีทางเป็นจริงได้ ตัดใจเสียเถิด ตัดใจเสีย
 เถิด เราตัดสินใจที่จะตัดใจและปัจจุบันก็ได้แต่งเข้าบ้านซะระคะแล้ว แต่ก่อน
 แต่งงานก็ร้องไห้เพราะไม่อาจลืมเขาได้

จากข้อความข้างต้นจะเห็นว่า ก่อนแต่งงานกับบิชะมุสามีคนปัจจุบัน โอะเซะเกกิเคยมีใจให้
 โรกุโนะซุเกะมาก่อน แต่เมื่อพ่อแม่บอกให้แต่งงานกับบิชะมุ แม้จะเสียใจขนาดไหน โอะเซะเกกิก็ไม่
 อาจปฏิเสธได้ แสดงให้เห็นว่าโอะเซะเกกิไม่มีสิทธิในการเลือกคู่ครองด้วยตนเอง

ประเด็นที่น่าสนใจอีกประเด็นหนึ่งคือเหตุผลที่โอะเซะเกกิเปลี่ยนใจยอมกลับไปอยู่บ้านสามี
 เกี่ยวกับประเด็นนี้มีกรวิเคราะห์แตกต่างกันออกไป เป็นต้นว่า โอะเซะเกกิถูกพ่อชี้ให้เห็นถึงความรัก
 ที่มีต่อลูก คำพูดของพ่อที่ว่าหากหย่าแล้วจะไม่ได้พบหน้าทะโรอีกเป็นไฟโบสำคัญขงพ่อและเป็น
 จุดอ่อนของโอะเซะเกกิที่ทำให้โอะเซะเกกิเปลี่ยนใจ⁵ หรือความเห็นที่ว่าโอะเซะเกกิได้เตรียมใจไว้แล้วว่า

⁵ 関良一、「『十三夜』入門」（『樋口一葉 考証と試論』所収、有精堂、1970年）อ้างถึงใน 北川秋雄、
 『一葉という現象—明治と樋口一葉』双文社出版、1998年、p.96

หากหย่ากับสามีจะต้องสูญเสียอะไรบ้าง แต่คำพูดของพ่อทำให้โอะเซะกิเห็นถึงสิ่งที่จะสูญเสียอย่างชัดเจน และตระหนักถึงความยิ่งใหญ่ของสิ่งที่จะสูญเสีย เป็นเหตุให้โอะเซะกิเปลี่ยนใจ⁶ เป็นต้น

ทว่า ผู้วิจัยกลับเห็นว่าที่โอะเซะกิยอมกลับไปบ้านสามีตามคำของพ่อไม่น่าจะเป็นเพราะความรักลูก หรือตระหนักในสิ่งที่จะสูญเสีย เนื่องจากตลอดเวลา 7 ปีที่ผ่านมา โอะเซะกิเองก็ได้คิดทบทวนเข้าไปเข้ามาแล้วหลายครั้ง ดังนั้นเรื่องที่หากหย่ากับสามีแล้วจะไม่ได้พบหน้าลูกอีก โอะเซะกิย่อมรู้อยู่แก่ใจ ไม่น่าเพิ่งมาคิดได้เมื่อฟังคำพูดของพ่อ ที่โอะเซะกิอดทนมาเป็นเวลาหลายปีก็เพราะเห็นแก่ลูก แต่นี่โอะเซะกิถึงกับยอมละทิ้งลูกออกจากบ้านมา ย่อมแสดงให้เห็นว่าลูกไม่น่าจะเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้โอะเซะกิเปลี่ยนใจ ส่วนสิ่งที่จะสูญเสียนั้นโอะเซะกิก็ตระหนักดีอยู่แล้ว ทั้งเรื่องลูกที่โอะเซะกิมองว่าแม่ไม่มีแม่คอยดูแลเด็กก็เติบโตเองได้ ทั้งเรื่องหน้าที่การงานของน้องชายที่โอะเซะกิตั้งใจชดเชยโดยยอมทำงานทุกอย่าง รวมถึงเรื่องของตัวเองที่ต้องละทิ้งความสุขสบายในฐานะภรรยาของสระระคะด้วย หากพิจารณาให้ดีแล้วจะพบว่าสิ่งที่ผู้เป็นพ่อพูดกับโอะเซะกินั้นแทบไม่ต่างไปจากสิ่งที่โอะเซะกิดคิดก่อนจะพูดเรื่องหย่าให้พ่อกับแม่ฟังเลย ดังนั้น ถ้าฟังแค่คำพูดของพ่อจึงไม่น่าจะเปลี่ยนใจโอะเซะกิได้

เหตุผลที่โอะเซะกิยอมกลับไปหาสามีนั้นผู้วิจัยเห็นด้วยกับความเห็นของอะโอะกิ คะสึโอะ ที่ว่าโอะเซะกิเปลี่ยนใจเพราะตระหนักว่าน้องชายมีความสำคัญต่อทางบ้านขนาดไหน น้องชายเป็นเสาหลักของบ้าน ขณะเดียวกันพ่อแม่ก็ตั้งความหวังกับอนาคตของน้องชาย ความสัมพันธ์กับสระระคะมีส่วนช่วยให้น้องชายก้าวหน้าทางหน้าที่การงาน ถ้าโอะเซะกิหย่ากับสระระคะความมั่นคงของทางบ้านจะสั่นคลอน กล่าวคือ โอะเซะกิตระหนักว่า ถึงแม้ยังมีบ้านชะอิโตอยู่ แต่ตัวเองไม่มีให้อยู่ในฐานะลูกสาวของบ้านชะอิโตอีกแล้ว⁷ ผู้วิจัยเห็นด้วยกับความคิดดังกล่าวเนื่อง จากโอะเซะกิบอกเองว่าอยากจะหย่าเพื่อกลับไปตอนที่ยังไม่มีลูกไม่มีสามี กล่าวคือ กลับไปตอนที่ยังเป็นลูกสาวของบ้านชะอิโตอยู่ ดังนั้นสถานที่ที่โอะเซะกิดคิดจะกลับไปหลังหย่าขาดจากสามีก็คือบ้านชะอิโต แม้โอะเซะกิดจะคิดทบทวนถึงข้อดีข้อเสียของการหย่ามาเป็นเวลาหลายปี แต่คงไม่นึกว่าจะไม่มีที่สำหรับตนในบ้านชะอิโตอีกต่อไป รวมทั้งไม่คิดว่าสระระคะมีอิทธิพลกับทางบ้านขนาดนี้ เมื่อตระหนักว่าไม่มีที่ให้กลับไป โอะเซะกิดก็กว้าง ไม่รู้จะทำอย่างไรเมื่อเหตุการณ์ไม่เป็นไปดังที่คิด ใจว่าโอะเซะกิไม่อยากจะหย่า แต่โอะเซะกิไม่สามารถหย่าได้ ไม่ใช่แค่เพราะไม่มีบ้านจะให้กลับไปเท่านั้น แต่เหตุผลที่สำคัญอีกประการหนึ่งคือ กรณีที่ภรรยาเป็นฝ่ายขอหย่า จะต้องขอใบหย่าผ่านทางพ่อพี่ชาย หรือญาติผู้ใหญ่เท่านั้น เมื่อผู้เป็นพ่อไม่ยินยอมจึงไม่สามารถหย่าได้ โอะเซะกิจึงไม่เหลือทางเลือกอื่นใดนอกจากกลับไปหาสามี ซึ่งแน่นอนว่าไม่ใช่ด้วยความเต็มใจ เห็นได้จากปฏิกริยาและคำพูดของโอะเซะกิหลังจากฟังพ่อพูดจบลงที่บรรยายไว้ดังนี้

⁶ 植田一夫、「『十三夜』論」（『同志社女子大学学術研究年報』、1980年）อ้างถึงใน 北川秋雄、『一葉という現象—明治と樋口一葉』双文社出版、1998年、p.96

⁷ 青木一男、「『十三夜』覚書」（『論集樋口一葉』おうふう、1996年）p.148

おせき な そ り ゑん わが ござ
 阿闍はわつと泣いて夫れでは離縁をといふたも我まゝで御座り
 ました、成程太郎に別れて顔も見られぬ様にならば此世に居た
 とて甲斐もないものを、唯目の前の苦をのがれたとて何うなる
 もの ござ わたし し き ぼう はうなみかぜ
 物で御座んせう、ほんに私さへ死んだ気にならば三方四方波風
 たゝず、兎もあれ彼の子も両親の手で育てられまするに、つま
 らぬ事を思ひ寄まして、貴君にまで嫌やな事を御聞かせ申まし
 た、今宵限り関はなくなつて魂一つが彼の子の身を守るのと
 おも おつと あた くらみ ねん しんぼう でき こと
 思ひますれば良人のつらく当る位百年も辛棒出来さうな事、よ
 く御言葉も合点が行きました、もう此様な事は御聞かせ申ませ
 ぬほどに心配をして下さりますな。

(หน้า 289 - 290)

โอะเซะกิร้องไห้โฮแล้วว่า “ที่ว่าจะขอหย่าเป็นความเอาแต่ใจของตัวเอง ถ้าต้อง
 แยกกับทะโรไม่ได้เห็นหน้ากันอีกละก็ ลูกก็ไม่รู้จะอยู่ไปทำไม แค่หลุดพ้นจาก
 ความทรمانเบื้องหน้าแล้วจะได้อะไรเล่า ขอแค่ลูกคิดเสียว่าตัวเองได้ตายไปแล้ว
 ก็หมดปัญหา แล้วยังได้เลี้ยงดูทะโรพร้อมหน้าพ่อแม่ด้วย ลูกคิดเรื่องไร้สาระแล้ว
 มาเล่าเรื่องไม่สบายใจให้พ่อแม่ฟังเสียได้ แค่คิดเสียว่าตั้งแต่คืนนี้ไปโอะเซะกิได้
 ตายไปแล้ว วิญญาณเพียงหนึ่งเดียวจะคอยปกป้องทะโร แค่สามีทำเอ็นชาคด้วยเพียง
 เท่านี้ลูกคงทนได้เป็นร้อยปี คำพูดของพ่อทำให้ลูกคิดได้ ลูกจะไม่พูดเรื่องเช่นนี้
 ให้ฟังอีกแล้ว ขออย่าได้เป็นห่วง”

การร้องไห้ในที่นี้ น่าจะแสดงถึงความอัดอั้นภายในใจของโอะเซะกิ ถ้าหากโอะเซะกิยอม
 รับคำพูดของพ่อได้จริง เมื่อรู้ว่าไม่มีทางอื่นนอกจากต้องกลับไปอยู่บ้านสามี คงไม่พูดว่าจะคิดเสีย
 ว่าตัวเองได้ตายไปแล้วและจะอยู่เพื่อลูกเท่านั้น คำพูดของโอะเซะกิเท่ากับเป็นการปฏิเสธที่จะมี
 ชีวิตอยู่ในฐานะภรรยาของฮะระตะและในฐานะผู้หญิงคนหนึ่ง แต่เลือกที่จะมีชีวิตอยู่ในฐานะแม่
 ทั้งที่ฐานะนี้เป็นสิ่งที่โอะเซะกิเองเคยปฏิเสธมาแล้วครั้งหนึ่งเมื่อเลือกที่จะทิ้งลูกชายไว้แล้วออกจาก
 บ้านฮะระตะมา

ดังที่ได้กล่าวไปแล้วในตอนต้นว่า อุซันยะ แบ่งออกเป็นสองบทคือบทแรกและบทสุดท้าย
 ทั้งที่อิชิโยะจะให้เรื่องจบสมบูรณ์ในบทแรก ณ จุดที่โอะเซะกิออกจากบ้านพ่อแม่มุ่งหน้ากลับไป
 บ้านยังสามีก็ยอมได้ แต่อิชิโยกลับเขียนให้โอะเซะกิกับโระกุโนะซุเกะได้มาพบกัน ในบทสุดท้าย
 ความหมายในการพบกันของทั้งคู่ นั้น ผู้วิจัยเห็นด้วยกับความคิดของมะเอะตะ อะอิที่ว่าโอะเซะกิที่
 รับฟังเรื่องราวชีวิตของโระกุโนะซุเกะได้เห็นถึงอนาคตอันมีคณของตนเองในกรณีที่ไม่ปฏิบัติ

ตามคำสอนของพ่อในตัวภรรยาของโรคุโนะซุเกะ คำพูดของพ่อที่ว่า “เพราะลูกคิดว่ามีแต่ลูกคนเดียวที่เป็นทุกข์ถึงได้ไม่พอใจ แต่นี่แหละคือหน้าที่ในสังคม” ส่งผลกระทบต่อจิตใจของโอะเซะกิอย่างมากและกลับมาสะท้อนย้อนอยู่ในห้วงความคิดของโอะเซะกิอีกครั้ง แม้โอะเซะกิจะไม่ถึงกับรู้สึกเห็นใจภรรยาของโรคุโนะซุเกะที่ถูกสามีทำเหมือนไม่มีตัวตนและส่งตัวกลับไปบ้านพ่อตาแม่ยาย แต่เรื่องราวของโรคุโนะซุเกะก็เหมือนกระจกสะท้อนให้โอะเซะกิหันกลับมาทบทวนสถานะของตนเอง⁸ กล่าวคือ การพบกับโรคุโนะซุเกะทำให้โอะเซะกิตระหนักว่า ไข่แต่ตัวเองคนเดียวที่ต้องทนทุกข์เพราะการกระทำของสามี แต่ผู้หญิงคนอื่นๆ ก็ตกอยู่ในชะตากรรมเดียวกันเหมือนอย่างเช่นภรรยาของโรคุโนะซุเกะ เนื่องด้วยสังคมถือว่าหน้าที่ของผู้หญิงก็คือการอดทน ดังนั้นโอะเซะกิจึงไม่มีทางเลือกอื่นนอกจากอดทนต่อสภาพปัจจุบันต่อไปตามคำของพ่อ ในความเห็นของผู้วิจัย บทสุดท้ายนี้จึงเสมือนเป็นการตอกย้ำให้เห็นว่าผู้หญิงในขณะนั้นล้วนแล้วแต่ตกอยู่ในสถานภาพที่ด้อยกว่าผู้ชายทั้งสิ้น

6.4 สรุป

ผลงานเรื่องนี้สะท้อนให้เห็นถึงสถานภาพของผู้หญิงที่ด้อยกว่าผู้ชายในยุคนั้นอย่างชัดเจน โอะเซะกิเปรียบเหมือนตัวแทนของภรรยาในยุคนั้นที่ชี้ให้เห็นว่าผู้หญิงต้องเป็นฝ่ายอดทนและคอยเอาอกเอาใจสามีตามหน้าที่ของภรรยา ทั้งยังต้องยอมให้สามีไปมีหญิงอื่น ต้องเสียดสละตนเองเพื่อครอบครัว ขณะเดียวกันแม้จะจงรักภักดีต่อสามีขนาดไหนก็ยังต้องคอยหวาดหวั่นว่าจะถูกสามีขอย้าย อีกทั้งไม่มีสิทธิตัดสินใจเรื่องการแต่งงานและการหย่าด้วยตนเองอีกด้วย อาจกล่าวได้ว่าเดิมทีผู้หญิงมีสถานภาพอ่อนแออยู่แล้ว แต่การแต่งงานกลับยิ่งซ้ำเติมให้สถานภาพของผู้หญิงย่ำแย่ลงไปอีก เพราะการแต่งงานทำให้สามีมีสิทธิเหนือชีวิตและทรัพย์สินของภรรยาตามกฎหมายอย่างชอบธรรม ดังนั้น การลุกขึ้นมาเป็นฝ่ายขอย้ายของโอะเซะกิซึ่งถือเป็นพฤติกรรมที่ผิดไปจากความคาดหวังของสังคม จึงน่าจะแสดงให้เห็นถึงความพยายามของอิชิโอะในการเรียกร้องให้สังคมเห็นถึงสภาพความเป็นจริงอันขมขื่นของผู้หญิง โดยเฉพาะผู้หญิงที่อยู่ในฐานะภรรยา เพื่อนำไปสู่การปรับปรุงและยกสถานะของผู้หญิงให้หลุดพ้นจากการถูกกดขี่

แม้ว่าสุดท้ายแล้วความตั้งใจอันแน่วแน่ของโอะเซะกิจะต้องพังทลายลงแต่มิได้หมายความว่าอิชิโอะเห็นด้วยกับการตัดสินใจของโอะเซะกิ หรือยอมรับว่าวิถีชีวิตของผู้หญิงควรจะเป็นเช่นนั้น อิชิโอะเพียงแค่บรรยายให้เห็นถึงวิถีชีวิตของผู้หญิงในเวลานั้นเท่านั้น เหมือนดังที่นิมิโอะ โยะมิชิโตะกล่าวไว้ในงานวิจัยเรื่องแนวความคิดการปลดปล่อยสตรีในวรรณกรรมของอิชิโอะว่า ตอนจบเช่นนี้คือความเป็นจริงของสังคมในเวลานั้น อิชิโอะไม่ได้ยอมรับความพ่ายแพ้ของโอะเซะกิ⁹ แต่อิชิ

⁸ 前田愛、『樋口一葉の世界』、平凡社、1981年、p.245

⁹ 西尾能仁「一葉文学における女性解放思想」（『都留文科大学研究紀要7』、1971年）p.88

โยคีให้ผู้อ่านเห็นถึงสภาพความเป็นจริงที่ผู้หญิงต้องแบกรับและยากจะสลัดให้หลุดพ้นเท่านั้น ซึ่งผู้วิจัยเห็นด้วยกับความคิดนี้ การที่โอะเซะเกอิไม่อาจหาได้สำเร็จไม่ได้หมายความว่าผู้หญิงควรตัดใจและก้มหน้ายอมรับชะตากรรมแต่โดยดี แต่น่าจะเป็นการชี้ให้เห็นว่าผู้หญิงต้องเผชิญความลำบากเช่นไรบ้าง รวมทั้งบอกเป็นนัยว่าการจะเอาชนะการกดขี่ของสังคมในเวลานั้นเป็นเรื่องยากเพียงไร เพื่อให้สังคมมองเห็นและหันมาปรับปรุงสภาพของผู้หญิงให้ดีขึ้น

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทที่ 7

วรรณกรรมเรื่อง โคะโนะโกะ

โคะโนะโกะ ตีพิมพ์ใน นิสัน โนะคะเตะอิ ฉบับเดือนมกราคม ค.ศ. 1896 ช่วงเวลานั้นตรงกับช่วงปั่นปลายชีวิตของอิชิโยที่กล่าวกันว่าเป็น “ช่วงเวลาแห่งปาฏิหาริย์” ชื่อเสียงของอิชิโยเป็นที่รู้จักแพร่หลายเนื่องจาก อุซันยะ ที่ตีพิมพ์ใน บุงเงอิคุระบุ ได้รับความนิยอย่างสูง มีการสั่งต้นฉบับจากสื่อต่างๆ เข้ามาอย่างล้นหลาม นับเป็นช่วงที่มีมือการสร้างสรรค์ของอิชิโยพัฒนาถึงขีดสุด¹

แม้นวนิยายเรื่องนี้จะถูกวิจารณ์ในเชิงลบว่าเป็นการจบอย่างมีความสุขแบบง่าย ๆ² ทำให้ไม่ได้รับคำยกย่องชื่นชมเท่ากับนวนิยายเรื่องอื่นที่เขียนขึ้นในระยะเวลาใกล้เคียงกัน แต่ผู้วิจัยเห็นว่าภายใต้เนื้อเรื่องที่ดูเรียบง่ายไม่ซับซ้อนกลับซ่อนความพยายามของผู้เขียนในการเรียกร้องสิทธิสตรีเอาไว้ได้อย่างแนบเนียน ผู้วิจัยจึงจะทำการศึกษาด้านภาพ รวมถึงวิเคราะห์พฤติกรรมและลักษณะนิสัยของตัวละครที่ผิดไปจากความคาดหวังของสังคมในนวนิยายเรื่องนี้

7.1 เนื้อเรื่องย่อ

โคะโนะโกะ เป็นเรื่องราวของหญิงสาวชื่อ “จิทซุโกะ” ซึ่งแต่งงานไปกับผู้พิพากษา “ยะมะงุชิ โนะโบะรุ” ตามคำแนะนำของลุงผู้เป็นบิดาบุญธรรม ในตอนแรกชีวิตแต่งงานของจิทซุโกะกับสามีดำเนินไปด้วยดี แต่เมื่อจิทซุโกะสงสัยว่าสามีมีเรื่องปิดบังก็เริ่มมีปากเสียงกับสามี จนในที่สุดสามีก็ออกไปเที่ยวนอกบ้านเป็นประจำ ความขัดแย้งระหว่างจิทซุโกะกับสามีรุนแรงขึ้นเรื่อยๆ จนเมื่อความสัมพันธ์ของทั้งคู่ระเหวถึงขีดสุด จิทซุโกะก็เกิดตั้งครรภ์ ลูกที่เกิดมาทำให้ทิวในใจของจิทซุโกะและสามีคลายลง จิทซุโกะหันไปทบทวนความประพฤติก่อนในอดีตและกลับไปคืนดีกับสามีในที่สุด

7.2 พฤติกรรมและลักษณะนิสัยของตัวละครหญิงที่ผิดไปจากความคาดหวังของสังคม

7.2.1 คือรัน เอาแต่ใจ ชอบเอาชนะ ในยุคเมจิที่ปลูกฝังตั้งแต่เล็กให้ผู้หญิงว่าง่าย เชื่อฟังพ่อแม่ เมื่อแต่งงานไปก็ต้องเชื่อฟังสามีและพ่อแม่สามี³ แต่จิทซุโกะตัวละครเอกใน โคะโนะโกะ กลับมีนิสัยคือรัน อวดดี ไม่ยอมแพ้ชอบเอาชนะและเอาแต่ใจ ซึ่งเป็นลักษณะนิสัยที่ผิดไปจากความ

¹ 高田知波、「『こわれ指輪』と『この子』」（『日本近代文学 47』、1992年）p.20

² 藤井淑禎、「『うらむらさき』」（『解釈と鑑賞 51』、1986年）p.88

³ 国分操子編、『日用宝鑑・貴女の葉』大倉書店、1895年 อ้างถึงใน 菅聡子・関礼子校注、『十三夜』（『樋口一葉 新日本古典文学大系明治編 24』岩波書店、2001年）p.275

คาดหวังของสังคม ตัวจิ๋วโกะเองก็ตระหนักว่าลักษณะนิสัยเหล่านี้ไม่ใช่คุณสมบัติของภรรยาที่ดี เห็นได้จากตอนที่จิ๋วโกะกล่าวว่า

をんな 勝ち なか しよじ こゝろえ ゐ よ し
 女の勝気、中へつゝんで諸事を心得て居たら宜いかも知れませ
 んけれど、私 のやうな表 むきの負けるぎらひは見る人の目か
 らは浅ましくも有りましたやう、つまらぬ妻を持ったものだと
 かん おつと ほう かへ おほ ござ
 言ふ感は良人の方に却つて多くあつたので御座りましたやう。

(หน้า 303 - 304)

นิสัยชอบเอาชนะของผู้หญิง หากเก็บงำไว้ภายในแล้วปฏิบัติตัวให้เหมาะสมก็คง
 ไม่เป็นไร แต่นิสัยไม่ยอมแพ้อะไรที่แสดงออกอย่างเปิดเผยแบบตัวฉันนั้น คนอื่นคง
 มองว่าน่าเกลียด คงเห็นใจสามีฉันมากกว่าว่าได้ภรรยาไม่ดีกระมัง

もの こゝろ けん たら かりそめ こと おなご しか と
 物いふ声が慥どんで荒らかで、仮初の事にも婢女たちを叱り飛
 ばし、私 の顔をば尻目にお睨み遊ばして小言は仰しやらぬなれ
 ども其お氣むづかしい事と言ふては、現時の且那様が柔和の相
 とては少しも無く、恐ろしい凄、にくらしいお顔つき、其の
 すがた そば わたし ふんぬ さう ひか ゐ めしつか たま
 方の傍に私 が憤怒の相で控へて居るのですから召使ひは堪りま
 せん おほかた つき した かは そのつど
 せん、大方一ト月に二人づつは婢女は替りまして、其都度
 ふんじつもの でき しなもの はそん おび こと
 紛失物が出来ますやら品物の破損などは夥たゞしい事。

(หน้า 308)

เสียงพูดของฉันตึงจะห้วนและเย็นชา แค่เรื่องเล็กๆ น้อยๆ ก็คิดว่าสาวใช้อย่าง
 รุนแรง สามีจึงมองฉันด้วยหางตาโดยไม่บ่นสักคำ แต่หากพูดถึงนิสัยเรื่องมาก
 เอาใจยากของฉันแล้ว สีน้าอ่อนโยนของสามีในตอนนี้อย่างไรไม่มีเหลืออยู่เลย กลับเป็น
 สีน้าที่น่าเกลียดน่ากลัว ส่วนฉันทำหน้าที่บั้งตั้งอยู่ข้างสามี คนรับใช้จึงทนอยู่
 ไม่ได้ ส่วนใหญ่เดือนหนึ่งจะเปลี่ยนสาวใช้ทีละสองคน ทุกครั้งจะมีข้าวของ
 มากมายสูญหายบ้างเสียหายบ้าง

ลักษณะนิสัยเหล่านี้มีส่วนสำคัญในการผลักดันให้เกิดรอยร้าวระหว่างจิ๋วโกะกับสามี อีก
 ทั้งทำให้ภายในบ้านตกอยู่ในความวุ่นวาย เนื่องจากคนรับใช้ทนอยู่ไม่ได้ จึงต้องเปลี่ยนคนรับใช้
 บ่อย เป็นเหตุให้ข้าวของในบ้านสูญหายหรือเสียหายเป็นประจำ

7.2.2 ต้องการแบ่งปันกับสามีในทุกเรื่องไม่เว้นแม้แต่เรื่องงาน พฤติกรรมของจิซุโกะที่ต่างไปจากผู้หญิงในยุคเดียวกันอย่างเห็นได้ชัด คือ จิซุโกะต้องการรู้เรื่องที่สามีทำนอกบ้าน หรือก็คือเรื่องงานของสามีนั่นเอง ทั้งที่ในสังคมยุคนั้นการดูแลเรื่องภายในบ้านเป็นหน้าที่ของผู้หญิง ขณะที่เรื่องนอกบ้านเป็นหน้าที่ของผู้ชาย ผู้หญิงไม่มีสิทธิข้องเกี่ยว แต่จิซุโกะกลับต้องการให้สามีเล่าเรื่องที่ทำนอกบ้านให้ฟัง เมื่อสามีไม่ยอมเล่าก็ไม่พอใจ กลับต่อว่าสามีว่ามีเรื่องปิดบัง ดังตอนที่ว่า

よめい ねん まへ たうぎ ごくなか ござ
嫁入つたは三年の前、その当座は極仲もよう御座いましたし
さうほう くじやう な ござ な
双方に苦情は無かつたので御座いますけれど、馴れるといふは
よ わる こと たが わが き ち で まみ しよく
好い事の悪い事で、お互ひ我まゝの生地が出て参ります、諸欲
わ で まみ そ そ ふそく
が沸くほど出て参りますから、夫れは夫れは不足だらけで、そ
わたし なまい き つ ころやす だんな
れに私 が生意気ですものだから遂ひ／＼心安だてに旦那さま
そと あそ こと くら だ ど あなた わたくし
が家外で遊ばす事にまで口を出して、何うも貴郎は私 にかく
だて あそ こと こと すこ き くだ
し立を遊ばして、家外の事といふと少しも聞かせて下さらぬ、
そ へだ ごゝろ い うらみ なに みづくさ こと
夫れはお隔て心 だと言つて恨ますると、何そんな水臭い事は
なに か き な おつ あひて
しない、何も彼も聞かせるでは無いかと仰しやつて相手にせず
わら
に笑つていらつしやるのです、現然かくしてお出遊ばすのは見
おり わたし ころ うたが
えすいて居りますし、さあ私の心はたまりません、一つを疑
だ うたが な
ひ出すと十も二十も疑はしく成つた。

(หน้า 304 - 305)

ฉันแต่งงานเข้ามาเมื่อสามปีก่อน ตอนนั้นรักใคร่กลมเกลียวกับสามีเป็นอันดี ต่างฝ่ายต่างไม่มีข้อตำหนิซึ่งกันและกัน แต่พอสนิทสนมคุ้นเคยกันแล้วก็มึนทั้งข้อดีและข้อเสีย ต่างฝ่ายต่างเอาแต่ใจตัวเอง มีความต้องการมากมายไม่สิ้นสุด จึงเต็มไปด้วยความไม่พอใจ แกรมฉันยังมีนิสัยอวดดี ในที่สุดจึงเข้ามาท้วงท้วงเรื่องที่ทำนอกบ้านโดยไม่เกรงใจ ฉันต่อว่าสามีว่า “คุณมีเรื่องปิดบังฉัน คุณไม่ยอมเล่าเรื่องนอกบ้านให้ฟังบ้างเลย นี่แหละถือเป็นการปิดบัง” แต่สามีกลับไม่ใส่ใจ เขาหัวเราะแล้วว่า “ฉันไม่ทำเหมือนเธอเป็นคนอื่นคนไกลอย่างนั้นหรอก ก็เล่าให้ฟังทุกเรื่องไม่ใช่หรือ” แต่นั่นมองออกชัดเจนว่าสามีมีเรื่องปิดบัง ฉันจึงไม่อาจทนรับไหว พอสงสัยเข้าสักเรื่องแล้ว อะไรๆ ก็ดูน่าสงสัยไปเสียหมด

จากข้อความข้างต้น นอกจากจะเห็นถึงความพยายามของจิซุโกะที่จะเข้าไปมีส่วนร่วมในเรื่องที่สามีทำนอกบ้านแล้ว ยังเห็นถึงความสามารถในการคิดและวิเคราะห์ของจิซุโกะอีกด้วย

ดั่งที่จิทัซุโกะสามารถวิเคราะห์ถึงสาเหตุการแตกร้างของตนกับสามีได้อย่างมีเหตุผล ไม่ใช่ อารมณ์ตัดสินแล้วโทยว่าสามีเป็นต้นเหตุของเรื่องทั้งหมด แต่ยอมรับว่าต้นเหตุของปัญหาที่มาจากนิสัยของตนเองด้วย กล่าวคือ ทั้งตนและสามีต่างก็มีส่วนผิดด้วยกันทั้งคู่ ซึ่งในยุคที่ภรรยาต้องเป็นฝ่ายยอมลงให้สามีทุกอย่างดังเช่นยุคเมจิแล้ว การที่จิทัซุโกะไม่ด่วนสรุปว่าตนเป็นฝ่ายผิดแต่เพียงผู้เดียว แต่มองว่าปัญหาที่เกิดขึ้นสามีก็มีส่วนผิดด้วย แสดงให้เห็นว่าจิทัซุโกะเป็นผู้หญิงที่รู้จักคิดและวิเคราะห์ซึ่งคุณสมบัติข้อนี้ไม่ใช่คุณสมบัติของภรรยาที่สังคมยุคนั้นคาดหวังจากผู้หญิง

7.2.3 ไม่เคารพเชื่อฟังสามีและละเลยหน้าที่ของภรรยา หากเทียบกับคำสอนเรื่องการวางตัวของผู้หญิงในหนังสือ *อนนะคะอิงะกุ* 『女大学』 แล้ว พฤติกรรมของจิทัซุโกะนับว่าต่างออกไป โดยสิ้นเชิง หนังสืออนนะคะอิงะกุกล่าวว่า ผู้หญิงไม่มีนายเหนือหัวคนใดเป็นพิเศษ ต้องถือว่าสามีเป็นนายและรับใช้สามีด้วยความเคารพนบอบ ไม่ลบหลู่ดูหมิ่นสามี โดยทั่วไปแล้ววิถีทางของผู้หญิงคือการปฏิบัติตามผู้อื่น กับสามีแล้วทั้งสีหน้าและการพูดจาต้องสุภาพอ่อนน้อม อ่อนโยน ไม่บ่น ไม่ขัดขืน ไม่ฟุ่มเฟือย ไม่หยาบคาย สิ่งเหล่านี้คือหน้าที่ที่สำคัญที่สุดของผู้หญิง ถ้าสามีสั่งภรรยาต้องไม่ขัดขืนคำสั่งนั้น ถ้ามีข้อสงสัยให้ถามสามีแล้วทำตามคำสั่งนั้น ถ้าสามีถามต้องตอบตามจริง การตอบโดยไม่ใส่ใจถือว่าไร้มารยาท ยามที่สามีฉุนโกรธ ภรรยาต้องเกรงกลัวและเชื่อฟังไม่โกรธแล้วโต้แย้งขัดขืน ผู้หญิงต้องถือว่าสามีคือสวรรค์ และไม่ขัดขืนสามีจะได้ไม่ถูกสวรรค์ลงโทษ⁴ ทว่า กรณีของจิทัซุโกะกลับไม่เป็นเช่นนั้น เห็นได้จากที่จิทัซุโกะเล่าถึงพฤติกรรมของตนเองว่า

い かほ あそ す き さわ こごと
 厭やな顔を遊ばせば、それが直ぐ氣に障りまするし、小言の一
 つも言はれませうなら火のやうに成つて腹たゝしく、言葉返し
 は遂ひしか為ませんかつたけれど、物を言はず物を喰はず、
 ずいぶんおなご あた どこ し ふせ い
 随分婢女どもには八ツ当りもして、一日床を敷いて臥つて居た
 こと
 事も一度や二度では御座りませぬ。

(หน้า 304)

พอสามีทำหน้าไม่พอใจ ฉันก็จะโมโหทันที ถ้าถูกบ่นว่าแม้เพียงเล็กน้อยก็โกรธ เป็นฟืนเป็นไฟ ถึงไม่ได้เถียง แต่ก็จะไม่ยอมพูดไม่ยอมทาน ไปพาลเอากับพวกสาวใช้ และนอนบนที่นอนทั้งวัน เรื่องเช่นนี้ไม่ใช่เพิ่งเคยเกิดเพียงครั้งหรือสองครั้ง

⁴ 石川太郎編、『女大学集』平凡社、1972年、p.40

ยิ่งไปกว่านั้นจิทัชโกะยังไม่ใส่ใจจะทำหน้าที่ของภรรยาอีกด้วย แม้สามีจะตำหนิหรือ
 ปล่อยให้เพียงใดก็ยังคงทูลและไม่คิดจะปรับปรุงตัว ดังตอนที่ว่า

ぜつてう なか わ とき せむ そむ そむ そと
 絶頂に仲の悪るかつた時は、二人ともに背き背きで、外へいら
 つしやるに何処へと問ふた事も無ければ、行先をいひ置かれる
 こと な る す よ そ つか く だいし
 事も無い、お留守に他処からお使ひが来れば、どんな大至
 きうえうよう ふう き こと な つま いひ なく
 急要用でも封といふを切つた事は無く、妻とは言じよう木偶の
 ぼう る す む む うけとり つう おひはら れいたん
 坊がお留守居して居るやうに受取一通で追払つて、それは冷淡
 な おい だんな ごりつぶく い こと
 に投げて置たものなれば、旦那さまの御立腹は言はでもの事、
 こごと おつ いけん あそ さと
 はじめは小言を仰しやつたり、意見を遊ばしたり、論したり、
 なぐさ あそ わたし ごうじやう ね ふか
 慰めたり遊ばしたのなれど、いかにも私の剛情の根が深く、
 かく あそ たて と ち や やさ
 隠しだてを遊ばすといふを楯に取つて、少つとや些つとの優し
 ことば うご な す ね だんな
 い言葉ぐらゐでは動きさうにも無く執拗ぬきしほどに、旦那さ
 あき て ひ たま
 ま呆れて手をば引き給ふ。

(หน้า 306)

ตอนที่ความสัมพันธ์ระหองระแหงจนถึงขีดสุด เราทั้งสองต่างหันหลังให้กัน เวลา
 สามีจะไปข้างนอก ฉันก็ไม่ถามว่าจะไปที่ไหน ส่วนสามีก็ไม่บอกว่าจะไปที่ไหน
 เวลาสามีไม่อยู่บ้าน ถึงมีคนนำสารมาส่ง ไม่ว่าจะป็นธุระเร่งด่วนขนาดไหนก็ไม่
 เคยเปิดผนึกออกดู ถึงเป็นภรรยาก็จริงแต่ก็เหมือนหุ่นเชิดที่อยู่ใฝ่บ้าน เพียงแค่
 ประทับตรารับของแล้วไถ่กลับไป จากนั้นก็โยนของทิ้งไว้โดยไม่ใยดี แน่نونว่า
 สามียอมโกรธมาก ที่แรกก็ตำหนิบ้าง ว่ากล่าวตักเตือนบ้าง ปล่อยให้ แต่ฉันยังคง
 คือฉัน ทั้งยังยกเอาเรื่องที่สามีมีเรื่องปิดบังขึ้นมาอ้างอีกด้วย ฉันโกรธจนไม่แยแส
 กับคำพูดอ่อนโยนเพียงไม่กี่คำ สุดท้ายสามีก็จนใจจึงตัดใจไปเอง

นอกจากนี้ จิทัชโกะยังแสดงท่าทีเย็นชากับสามีและไม่ต้อนรับแขกของสามีที่มาเยี่ยมบ้าน
 ด้วย ดังจะเห็นได้จากตอนต่อไปนี้

やくしよ ひ かへ あそ で き そくとほ いた
 お役所から退けてお帰り遊ばすに、お出むかへこそ規則通り致
 しまするけれど、さし向つては一ト言の打とけたお話しも申上
 むか こと うち はな あげ
 げ、怒るならお怒りなされ、何も御随意と木で鼻をくゝるやう
 おこ おこ なに ごずい い き はな
 な素振をして居ますに、旦那さま堪へかねて、不意と立つて家

をば御出あそばさるゝ、行先は何れも御神燈の下をくぐるか、
まちあひ こざしき
 待合の小座敷。

(หน้า 308)

เวลาสามีกลับจากที่ทำงาน ฉันแค่ออกไปต้อนรับตามหน้าที่ แต่ไม่ได้หันหน้า
 พุดคุยกันอย่างสนิทสนมสักคำ ฉันแสดงท่าทีเย็นชาให้เห็นว่าถ้าจะโกรธก็โกรธ
 ไปสิ อยากทำอะไรก็เชิญตามสบาย สามีทนไม่ได้ก็ผลุนผลันออกจากบ้านไป
 จุดหมายที่ไปคือสถานเริงรมย์หรือไมก์โรงน้ำชา

旦那さまのごとうりやうなどがお出に成つた時分も御馳走はすべて旦那
さしづなさまのお指図無うちは手出しをもをた事は無く、座敷へは
おなご婢女ばかり出して私は歯が痛いの頭痛のと言つて、お客の
あるなし有無にかゝはらず勝手気儘の身持をして呼ばれましたからとて
へんじ返事をしようも無い、彼れをば他人は何と見ましたか、定め
やまぐちし山口は百年の不作だとも評して、妻たる者の風上へも置か
をんなれぬ女と言はれましてしやう。

(หน้า 309)

เวลาเพื่อนร่วมงานของสามีมาที่บ้าน หากสามีไม่สั่งก็จะไม่จัดเลี้ยงรับรอง ส่งแต่
 สาวใช้ไปที่ห้องรับแขก ส่วนตัวฉันก็บอกว่าปวดฟันข้างปวดหัวข้าง ไม่ว่าจะม
 แยกมาหรือไม่ฉันก็ยังทำตามอำเภอใจอยู่ดี ถึงสามีจะเรียกก็ไม่ขานรับ คนอื่นจะ
 มองการกระทำของฉันอย่างไรนะ ต้องวิจารณ์กันเป็นแนวว่าจะมะงูชิโซะร้ายได้
 ภรรยาไม่ดี หรือไม่ก็คงว่าฉันเป็นภรรยาที่แย่มาก

ทั้งที่ในหนังสือ คู่มือสตรี ในยุคนั้นสอนว่า ถ้าสามีทำตามความต้องการของตัวเอง อีกทั้ง
 ภรรยาก็ทำตามความต้องการของตัวเอง ภายในบ้านจะวุ่นวาย ถ้าทั้งคนรับใช้และทุกคนในบ้านต่าง
 พากันทำตามใจตนเอง ท้ายที่สุดบ้านนั้นก็ล่มสลายและถึงจุดจบ ดังนั้นในกรณีเช่นนี้ถึงแม้สามี
 จะทำตัวเสเพล แต่ผู้เป็นภรรยาต้องไม่แสดงความโกรธและหึงหวง รวมทั้งต้องต้อนรับสามีด้วย
 ใบหน้าอ่อนโยนยิ่งกว่าปกติ ยามที่สามีกลับมาบ้าน ควรเอาอกเอาใจให้สามีมีความสุขโดยจัดเตรียม
 ของโปรดของสามีไว้เป็นอาหารเย็น อีกทั้งทำความสะอาดทั้งในบ้านและรอบบ้านให้สะอาด และ
 ระวังไม่ทำอะไรให้สามีไม่พอใจ แต่จิ๋ชูโกะกลับทำในสิ่งที่ตรงกันข้าม จิ๋ชูโกะละเลยหน้าที่ของ
 ภรรยาและทำทุกอย่างตามใจตนเองโดยไม่สนใจว่าการกระทำเช่นนั้นจะส่งผลให้ภายในบ้านตกอยู่

⁵ 国分操子、『日用宝鑑・貴女の菜』大倉書店、1895年 อ้างถึงใน 小森陽一、「囚われた言葉／さまよい
 出す言葉」（『文学 54』1986年）p.71

ในความวุ่นวายเช่นไร พฤติกรรมและลักษณะนิสัยของจิทัชูโกะจึงนับว่าผิดไปจากภาพลักษณ์ของภรรยาที่ดีที่สังคมคาดหวังจากผู้หญิงในเวลานั้น

7.3 สถานภาพของตัวละครหญิงในวรรณกรรม

7.3.1 ไม่มีสิทธิเลือกคู่ครองด้วยตนเอง การที่จิทัชูโกะต้องแต่งงานกับคนที่ผู้ใหญ่เห็นชอบ สะท้อนให้ว่าจิทัชูโกะไม่มีสิทธิในการเลือกคู่ครองด้วยตนเองเช่นเดียวกับผู้หญิงในยุคเมจิ เห็นได้จากตอนที่จิทัชูโกะ นึกโกธบิดาบุญธรรมที่ให้ตนแต่งงานกับสามีคนปัจจุบันว่า

スういふ旦那さまを態と見たてゝ私の一生を苦しませて下さ
 るかと思ふと実家の親、まあ親です、夫れは恩のある伯父さま
 ですけども其人の事も恨めしいと思ひまするし、第一犯した
 罪も無い私、人のいふなり柔順しう嫁入つて来た私を、自然
 と此様な運にこしらへて置いて、盲者を谷へつき落すやうな事
 を遊ばず、神様といふのですか何ですか、其方が実に恨めしい。

(หน้า 303)

พอคิดว่าพ่อแม่จงใจเลือกสามีเช่นนี้มาทรมานฉันทั้งชีวิตหรืออย่างไร ก็ให้นึก
 แค้นเคืองพ่อแม่ หรืออันที่จริงก็คือลุงผู้มีพระคุณนั่นเอง ที่สำคัญคนที่ทำให้ตัวฉัน
 ที่ไม่มีความผิด ตัวฉันที่ทำตามคนอื่นทุกอย่างแต่โดยดี ต้องมีชะตาชีวิต
 เช่นนี้ คนที่ทำเหมือนผลัดคนตาบอดลงไปในหุบเขาคือพระเจ้าอย่างนั้นหรือ คือ
 อะไรอย่างนั้นหรือ ฉันชิงชังคนคนนั้นเสียจริงๆ

7.3.2 ไม่สามารถหย่าได้หากสามีไม่ยินยอม แม้จิทัชูโกะต้องการแยกทางกับสามี แต่ก็ไม
 อาจทำได้ เห็นได้จากความรู้สึกของจิทัชูโกะตอนที่รู้ว่าลูกคลอดออกมาอย่างปลอดภัยว่า

あゝ何故丈夫で産れて呉れたらう、お前さへ死なつて呉れたな
 ら私は肥立次第実家へ帰つて仕舞ふのに、此様な旦那さまのお
 傍何かに一時も居やしないのに、何故まあ丈夫でうまれて呉れ
 たらう、厭だ、厭だ、何うしても此縁につながれて、これから
 の永世を光りも無い中に暮すのかしら、厭な事の、情ない身と
 此やうな事を思ふて、人はお目出たうと言ふて呉れても私は少

しも嬉しいとは思はず、唯唯自分の身の次第に詰らなくなるを
ばかり悲しい事に思ひました。

(หน้า 302)

โธ่ ทำไมถึงเกิดมาแข็งแรงดีกันนะ ขอเพียงถูกตายเสียได้ หลังคลอดนั้นก็จะได้
กลับไปพักที่บ้านเดิมแล้วแท้ๆ ไม่ต้องทนอยู่ข้างสามีแบบนี้แม้แต่คนเดียว
ทำไมต้องเกิดมาแข็งแรงดีด้วยนะ ไม่น่าเลย ไม่น่าเลย ไม่ว่าจะยังไงก็ต้องถูกผูกมัด
กับสายสัมพันธ์นี้ ต้องใช้ชีวิตที่ยืนยาวจากนี้ไปในที่ซึ่งไร้แสงสว่างอย่างนั้นหรือ
ชีวิตประจำวันที่น่าเบื่อหน่าย ชีวิตที่น่าสมเพช คิดถึงเรื่องพวกนี้แล้ว แม้คนอื่นจะ
บอกว่ายินดีด้วย แต่ฉันกลับไม่ตีใจสักนิด แค่คิดว่าการมีชีวิตอยู่ต่อไปมีแต่จะน่า
เบื่อขึ้นเรื่อยๆ ก็ให้นึกเศร้าใจ

ทั้งที่จิทัชโกะไม่อยากจะใช้ชีวิตร่วมกับสามีจนถึงขนาดนี้ก็อยากให้ลูกตาย แต่กลับไม่ลูก
ขึ้นมาเป็นฝ่ายขอหย่าจากสามีด้วยตนเอง เหตุผลนั้นเห็นได้จากคำพูดของจิทัชโกะที่ว่า「彼の頃
旦那さまが離縁をやる一言仰しやつたが最期、私は屹度何事の思慮もなく
暇を頂いて」(หน้า 309) “ถ้าสามีพูดสักคำว่าจะหย่าทุกอย่างคงจบ ฉันคงรีบตอบรับโดยไม่
คิดอะไรในทันที” เนื่องจากสมัยนั้นแค่สามีเขียนหนังสือหย่า การหย่าก็จะมีผลในทันที เพราะกรณี
ที่สามีเป็นฝ่ายขอหย่าไม่จำเป็นต้องได้รับความยินยอมจากภรรยา ในทางตรงกันข้ามกรณีที่ภรรยา
เป็นฝ่ายขอหย่าจำเป็นต้องได้รับความยินยอมจากสามี ดังนั้น หากสามีเป็นฝ่ายขอหย่าย่อมง่ายกว่า
ให้จิทัชโกะเป็นฝ่ายขอหย่าเอง แสดงให้เห็นถึงสถานภาพของภรรยาที่ด้อยกว่าสามี

7.3.3 ถูกจำกัดอยู่แต่เพียงในบ้าน คำพูดของจิทัชโกะยังแสดงให้เห็นสถานภาพของผู้หญิง
ที่ถูกจำกัดอยู่แต่เพียงในบ้านอีกด้วย เห็นได้จากตอนที่ว่า

今おもふて見ると成るほど隠しだても遊ばしたらう、何と
言つても女ですもの、口が早いに依つてお務め向きの事などは
話してお聞かせ下さるわけには行きますまい、現に今でも隠し
ていらつしやる事は夥だしくあります、夫れは承知で、たしか
に左様と知つて居りまするけれど今は少しも恨む事をいたしま
せん。

(หน้า 305)

“ตอนนี้พอมาคิดดู สามีคงปกปิดอะไรอยู่จริงๆ แต่ถึงอย่างไรฉันก็เป็นผู้หญิง อาจ
เก็บความลับไม่อยู่ จึงไม่อาจพูดเรื่องการทำงานให้ฟังได้ ตอนนี้ก็เถอะสามีก็ยังมีเรื่อง

ปิดบังฉันอยู่มากมาย ฉันเองก็รู้ แต่ถึงรู้ว่าสามีมีเรื่องปิดบังอยู่ ตอนนั้นก็‘ไม่รู้สึกขุ่นเคืองอีกแล้ว’”

ภายหลังจากที่ถูกทำให้จิตซูโกะหันไปทบทวนพฤติกรรมที่ผ่านมาของตน จิตซูโกะก็ยอมรับว่าสามีไม่อาจเล่าเรื่องงานให้ตนฟังได้เนื่องจากตนเป็นผู้หญิง สะท้อนให้เห็นถึงแนวคิดเรื่องการแบ่งงานระหว่างชายหญิงในสังคมยุคนั้นที่จำกัดให้ผู้หญิงอยู่แต่เพียงในบ้าน ขณะเดียวกันก็แสดงให้เห็นถึงความสามารถในการคิดและวิเคราะห์อย่างมีเหตุมีผลของจิตซูโกะอีกด้วย

เมื่อพิจารณาจากสถานภาพของภรรยาที่ถูกจำกัดอยู่แต่เพียงในบ้าน ทั้งยังต้องตกเป็นรองสามีในทุกด้าน ประกอบกับคำกล่าวของโคะโมะริ โยอิชิที่ว่า จากเรื่องที่เล่าใน *โคะโนะโกะ* จะได้ยินเสียงที่ไม่เป็นเสียงอันขมขื่นของเหล่าผู้หญิงที่กำลังถูกบีบคั้นด้วยระบบความคิดเกี่ยวกับ “ผู้หญิง” ในยุคเดียวกัน รวมทั้งเห็นถึงการต่อต้านภายใต้จิตสำนึกของอิชิโยด้วยแล้ว ผู้วิจัยเห็นว่าพฤติกรรมและลักษณะนิสัยของจิตซูโกะที่ผิดไปจากความคาดหวังของสังคม น่าจะแสดงให้เห็นถึงการเรียกร้องของอิชิโยในประเด็นที่ว่า ผู้หญิงไม่จำเป็นต้องมีพฤติกรรมและลักษณะนิสัยดีพร้อมตามที่สังคมคาดหวังก็ได้ เพราะผู้หญิงก็เป็นมนุษย์คนหนึ่งซึ่งมีสิทธิที่จะดีหรือไม่ดีก็ได้

นอกจากนี้ หากมองในจุดที่ว่า ความแตกร้างในชีวิตสมรสของจิตซูโกะเริ่มมาจากความเอาแต่ใจของทั้งสองฝ่ายคือทั้งตัวจิตซูโกะเองและสามี ไม่ใช่ความผิดของตัวจิตซูโกะเพียงฝ่ายเดียว รวมถึงจุดที่จิตซูโกะต้องการรู้ทุกเรื่องของสามีไม่ว่าแม้แต่เรื่องงาน หรือก็คือต้องการแบ่งปันกับสามีทั้งเรื่องในบ้านและนอกบ้านแล้ว ก็อาจอนุมานได้ว่าสิ่งที่อิชิโยต้องการเรียกร้องอีกอย่างหนึ่งในที่นี้คือสิทธิอันเท่าเทียมกันระหว่างสามีภรรยา โดยมองว่าภรรยาเป็นคู่สมรสที่อยู่ในฐานะเท่าเทียมกัน ไม่มองว่าภรรยาอยู่ในฐานะที่ด้อยกว่า ต้องเป็นฝ่ายอดทน คอยรองรับอารมณ์ของสามีและถูกจำกัดบทบาทอยู่แต่เพียงในบ้านเท่านั้น กล่าวคือเป็นการเรียกร้องความเป็นหุ้นส่วนชีวิตกับสามีอย่างเท่าเทียมกันนั่นเอง

ในตอนจบของเรื่องจิตซูโกะสำนึกถึงการกระทำของตนและกลับมาคืนดีกับสามีได้ก็เพราะลูก ดังที่บรรยายไว้ในตอนท้ายเรื่องว่า

旦那さまが他処からでもお帰りに成つて、不愉快さうなお顔つきで此子の枕もとへお据り遊して、覚束ない手つきに風車を立てゝ見せたり、振りつゞみなどを振つてお見せなされ、一家のうちに我を慰めるは坊主一人だぞと彼の色の黒いお顔をお摺

⁶ 小森陽一、「囚われた言葉／さまよい出す言葉」（『文学 54』1986年）p.71

り寄せ遊ばすと、泣くかしら恐ろしがるかしらと見て居ますに、
 いかにも嬉しい顔をして莞爾／＼と私に見せた通りの笑みを見
 せるでは御座いませぬか、或時旦那さまは、髯をひねつてお前
 も此子が可愛いかと仰しやいました、当然で御座います、とて
 つんと致して居りますと、夫れではお前も可愛いなと例に似ぬ
 滑稽を仰しやつて、高声の大笑ひを遊ばした其お顔、此子が面
 ざしに争はれないほど似た処が御座いました、私は此子が
 可愛いのですもの、何うして旦那さまを憎くみ通せませう、私が
 宜くすれば旦那さまも宜くして下さいます、たとへには三ツ子
 に浅瀬と言ひますけれど、私の身の一生を教へたのはまだ物
 を言はない赤ん坊でした

(หน้า 312)

พอดีสามีกลับจากข้างนอก เดินมานั่งข้างหมอนของลูกด้วยสีหน้าบึ้งตึง แล้วหมูน
 กังหันให้ลูกดูบ้าง เขย่าป้อมแป้งให้ลูกดูบ้างอย่างเก๋ๆ กังๆ พลางพูดขึ้นว่า ในบ้าน
 นี้คนที่คอยปลอบใจพ่อคือตาหนูคนเดียวเท่านั้น แล้วแนบใบหน้าที่รกรไปด้วย
 หนดคราลงกับใบหน้าของลูก ฉันเฝ้าว่าคุณจะร้องไห้หรือไม่ จะหวาดกลัว
 หรือไม่ แต่ลูกกลับทำหน้าที่ใจ ยิ้มแย้มให้สามีเหมือนกับที่ยิ้มให้ฉันเลยนี่นา ครั้ง
 หนึ่งสามีเอามือลูบหนดพลางว่า เธอก็เห็นว่าลูกน่ารักเหมือนกันหรือ ฉันเชิด
 หน้าตอบไปว่าแน่นอนอยู่แล้วค่ะ สามีจึงเข้าฉันอย่างที่ไม่ค่อยได้ทำบ่อยนักว่าเธอ
 ที่เป็นแบบนี้ก็น่ารักเหมือนกันนะ แล้วหัวเราะเสียงดัง ใบหน้านายมนั้นของสามีช่าง
 มีส่วนคล้ายคลึงกับเค้าหน้าของลูกคนนี้นัก ฉันรักลูกคนนี้ แล้วมีหรือจะเกลียด
 สามีได้ลงคอ ถ้าฉันดีกับสามี สามีก็ดีกับฉัน ว่ากันว่าบางครั้งผู้ใหญ่ก็ต้องเรียนรู้
 จากเด็ก แล้วคนที่สอนให้ฉันรู้จักชีวิตก็คือเด็กทารกที่ยังพูดไม่ได้นี่เอง

จากข้อความข้างต้นจะเห็นว่าจิฑูโกะเป็นตัวละครที่รู้จักเรียนรู้ เมื่อได้เห็นเค้าหน้าที่
 คล้ายคลึงกันระหว่างสามีกับลูกก็ทำให้จิฑูโกะนึกคิด และย้อนทบทวนถึงการกระทำที่ผ่านมาของ
 ตน ประกอบกับตัวจิฑูโกะเองมีความสามารถในการคิดและวิเคราะห์อยู่แล้ว ดังนั้นจากที่เคยโทษ
 ว่าทั้งหมดเป็นความผิดของสามีดังที่ว่า

私は自分に少しも悪い事は無い、間違つた事はして居ないと極
 めて居りましたから、すべての衝突を旦那さまのお心一つか
 ら起る事と為て仕舞つて、遮二無二旦那さまを恨みました。

(หน้า 303)

ฉันเชื่อว่าตัวเองไม่ผิดสักนิด ไม่ได้ทำเรื่องที่ผิด ฉันโทษว่าความขัดแย้งทั้งหมด
เกิดจากสามี และจงเกลียดจงชังสามีอย่างรุนแรง

จิทัชโกะกลับทำใจยอมรับได้ว่าต้นเหตุที่ทำให้สามีเปลี่ยนไปแท้จริงแล้วคือตัวของจิทัช
โกะเอง ดังตอนที่ว่า

それをばくちを わたし うら しみ ところ い
それをばくちがつて 私は恨みぬきましたけれど真の 処を言
へば、私の御機嫌の取りやうが悪くて、家のうちには不愉快で
わたくし ごきげん と わる うち ふゆくわい
居たゝまれないからの御遊び、こんな事をして良人を放蕩に仕
あ ろ おあそ こと おつと ほうとう し
あげて仕舞ふたのです、良人は美ごと家を外にするといふ蕩楽
し ま おつと み うち そと だらく
ものに成って仕舞ひました。
な し ま

(หน้า 308)

ฉันเจ็บใจและเคืองแค้นสามีที่ออกไปเที่ยวหญิงคนอีก แต่ทุกคนตามจริงแล้วเป็น
เพราะฉันไม่รู้จักเอาใจสามี สามีอยู่ในบ้านก็หงุดหงิดจนทนไม่ได้ จึงออกไปเที่ยว
ฉันเป็นคนทำให้สามีกลายเป็นคนเสเพล สามีจึงกลายเป็นคนสำมะเลเทเมาอยู่ไม่
ติดบ้าน โดยสมบูรณ์

นอกจากจากจะยอมรับว่าที่สามีกลายเป็นคนชอบเที่ยว เพราะตัวเองบกพร่องในหน้าที่
ภรรยาแล้ว จากที่เคยไม่พอใจที่สามีมีเรื่องปิดบังจนเป็นเหตุให้ทะเลาะเบาะแว้งกัน จิทัชโกะยังทำ
ใจยอมรับที่สามีไม่เล่าเรื่องงานให้ฟังได้อีกด้วย จึงกล่าวได้ว่า จิทัชโกะเป็นตัวละครที่มีพัฒนาการ
มีการเปลี่ยนแปลงจากหญิงสาวที่ครั้งหนึ่งเคยเอาแต่ใจ คือฉัน ไม่ยอมรับว่าตัวเองผิด กลายมาเป็น
หญิงสาวที่วิเคราะห์เรื่องราวที่เกิดขึ้นได้อย่างมีเหตุผลและยอมรับความผิดของตนเอง สอดคล้องกับ
ความเห็นของโคะมะทซุ อีสุมิที่กล่าวไว้ในหนังสือ ร้อยนักเขียนของญี่ปุ่น ฮิงุชิ อิชิโย มนุษย์กับ
วรรณคดี ว่า “ฉัน” ซึ่งเป็นผู้เล่าเรื่อง แสดงความคิดเห็นในเชิงพิจารณาตนเองเข้าไปเข้ามาตั้งแต่ต้น
จนจบและมองตัวเองในอดีตกับตัวเองใน “ขณะนี้” ด้วยสายตาเป็นกลางอย่างเยือกเย็น โดยนัยนี้
จิทัชโกะจึงถือเป็นผู้หญิง “สมัยใหม่” ที่มีสติปัญญา⁷ กล่าวคือ จิทัชโกะเป็นผู้หญิงที่รู้จักคิดวิเคราะห์
และเรียนรู้ ไม่ใช่ผู้หญิงสมัยเก่าที่เอาแต่ปฏิบัติตามกรอบของสังคมเพียงอย่างเดียว จากที่กล่าวมา

⁷ 戸松泉、『日本の作家100人 樋口一葉一人と文学』勉誠出版、2008年、pp.214-215

ข้างต้น จิทัชโกะจึงถือเป็นตัวละครหลายมิติ (Round Character)⁸ ที่มีความสลับซับซ้อน มีทั้งด้านดีและด้านร้าย รวมถึงพัฒนาการที่เห็นได้ชัดเจนแตกต่างกับตัวละครหญิงที่ผ่านมาของอิชิโย

การจบเรื่องโดยให้จิทัชโกะเปลี่ยนความคิดไม่ได้หมายความว่าอิชิโยเห็นด้วยกับคำสอนเรื่องการวางตัวของผู้หญิงในสังคมยุคนั้นหรือเห็นว่าจิทัชโกะเป็นฝ่ายผิด ผู้วิจัยเห็นด้วยกับโคมะทึซุที่ว่า แม้แต่ “ขณะนี้” ที่กำลังเล่าเรื่องอยู่ “ฉัน” ใน *โคะโนะโกะ* ก็มีได้ปฏิเสธภาพลักษณ์ที่ควรจะเป็นของสามภรรยาสมัยใหม่ซึ่งตนเองเชื่อมั่น⁹ การที่อิชิโยจบเรื่องโดยให้จิทัชโกะสำนึกในกระทำความผิดที่ผ่านมาของตน ผู้วิจัยมองว่าน่าจะมีสาเหตุมาจากนโยบายของนิตยสาร *นินนโนะคะเตะอิ* เป็นสำคัญ โดยคำนำของ *นินนโนะคะเตะอิ* ฉบับก่อตั้งอธิบายถึงความสำคัญของครอบครัวต่อสังคมและประเทศชาติ รวมทั้งคร่ำครวญถึงสภาพปัจจุบันของผู้หญิงทั่วไปไว้ว่า ทั้งๆ ที่เรื่องครอบครัวเป็นหน้าที่ความรับผิดชอบของผู้หญิง แต่ความรู้และศีลธรรมรวมถึงมารยาทของผู้หญิงกลับตกต่ำลงอย่างมาก ไม่รู้จักวางตัวให้เหมาะสมและปกครองดูแลบ้านให้เป็นระเบียบ ผู้หญิงที่มีการศึกษาส่วนใหญ่รู้แต่เรื่องที่ไม่อาจนำไปใช้ประโยชน์ได้จริง แต่เรื่องการปกครองบ้านและการเลี้ยงลูกซึ่งเป็นเรื่องใกล้ตัวกลับไม่รู้ นิตยสารฉบับนี้จึงก่อตั้งขึ้นเพื่อปรับปรุงสภาพครอบครัวและยกฐานะของผู้หญิงให้สูงขึ้นโดย *นินนโนะคะเตะอิ* จะหลีกเลี่ยงการใช้ภาษาสละสลวยโดยไม่จำเป็นและยึดเอาประโยชน์รวมถึงการใช้ประโยชน์ได้จริงเป็นหลัก ทั้งนี้เพื่อให้ผู้หญิงที่รู้หนังสือน้อยอ่านเข้าใจง่าย จะใช้ภาษาที่ง่ายที่สุดเพื่ออธิบายเรื่องที่เป็นประโยชน์ให้เข้าใจได้ง่าย ดังนั้น *นินนโนะคะเตะอิ* จึงจะคัดสรรแต่นวนิยายที่ไม่มีโทษ ปลอดภัยจิตใจผู้คน หรือช่วยเพิ่มความสนุกสนานยามที่ครอบครัวมารวมตัวกันเท่านั้น รวมถึงยับยั้งหนังสือพิมพ์และนวนิยายที่ลามกหยาบโลนไม่ให้แพร่หลายเข้าไปในครัวเรือนอีกด้วย¹⁰ อิชิโยได้รับคำขอให้เขียนนวนิยายเรื่องนี้พร้อมด้วยนิตยสาร *นินนโนะคะเตะอิ* ฉบับก่อตั้ง ดังนั้นอิชิโยน่าจะเข้าใจว่ามีข้อกำหนดเรื่องรูปแบบการเขียนและเนื้อหาอยู่ในคำขอครั้งนี้¹¹ เมื่อเป็นเช่นนี้อิชิโยย่อมไม่อาจฝ่าฝืนนโยบายของทางนิตยสารได้ *โคะโนะโกะ* จึงจำต้องจบลงโดยที่จิทัชโกะสำนึกผิดแล้วกลับมาคืนดีกับสามีได้สำเร็จ นโยบายของทางนิตยสารจึงถือเป็นข้อจำกัดอย่างหนึ่งที่ทำให้นวนิยายเรื่องนี้ไม่สามารถจบลงในรูปแบบอื่นได้ นอกจากให้ตัวละครเอกปรับปรุงตัวเสียใหม่และฝ่าฟันวิกฤตของชีวิตคู่ไปได้

⁸ ตัวละครที่ผู้แต่งเสนอให้ผู้อ่านได้รับรู้เกี่ยวกับลักษณะนิสัยหลายๆ ด้าน เป็นตัวละครที่มีความลึกและมีพัฒนาการทางด้านพฤติกรรม อุปนิสัย ตลอดจนมีการเปลี่ยนแปลงทางด้านความคิดและทัศนคติ (ยูวาส์ ชัยศิลป์วัฒนา, *ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับวรรณคดี* (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2542), หน้า 122.)

⁹ 戸松泉、『日本の作家 100 人 樋口一葉一人と文学』 勉誠出版、2008 年、p.217

¹⁰ 『日本の家庭 1』、1895 年 อ้างถึงใน 高田知波、「『こわれ指輪』と『この子』」 (『日本近代文学 47』、1992 年) p.21

¹¹ 高田知波、「『こわれ指輪』と『この子』」 (『日本近代文学 47』、1992 年) p.21

ทว่า หากมองให้ลึกซึ้งแล้ว ไซว่านวนิยายเรื่องนี้จะจบลงด้วยความสุขอย่างแท้จริง เนื่องจากท้ายที่สุดแล้วก็ไม่อาจกล่าวได้ว่าจิตชูโกะกับสามีกลับมาคืนดีกันได้ด้วยความรักและความเข้าใจ ทั้งจิตชูโกะและสามีก็ย่อมลดทิวลงชั่วครู่เพราะเห็นแก่ลูกเท่านั้น เหมือนกับที่วะตะนะเบะ ชุมิโกะกล่าวถึงตอนจบของ *โคะโนะโกะ* ไว้ว่า แม้คูผิวผินจะจบแบบมีความสุข แต่ความจริงมิได้เป็นเช่นนั้น ผลงานเรื่องนี้นำเอาคำกล่าวที่ว่า “ลูกคือโซ่ทองคล้องใจ” มาเขียนเป็นเรื่องราวโดยให้ตัวละครเอกซึ่งระหองระแหงกับสามีเกิดมีลูกและความรักที่มีต่อลูกทำให้สามีภรรยากลับมาคืนดีกันดังเดิม ทว่า ทั้งคู่ปรองดองกันได้โดยอาศัยลูกที่เพิ่งเกิดมาได้ไม่นานเป็นสื่อกลาง ไม่ใช่เพราะความรักระหว่างสามีภรรยา ตอนที่ความสนใจต่อ “ลูก” ซึ่งเป็นสิ่งมีชีวิตที่แปลกใหม่ลดน้อยลง ก็ไม่มีหลักประกันว่าสามีในเรื่องนี้จะไม่เปลี่ยนไปเหมือนฮะระคะ อิซะมุในเรื่อง *จูซันยะ*¹² กล่าวคือสิ่งที่ยึดเหนี่ยวจิตชูโกะกับสามีไว้ไม่ใช่ความรักระหว่างกัน แต่เป็นความสนใจที่มีต่อลูก เมื่อความสนใจนั้นจืดจางลงก็เป็นไปได้ว่าความสัมพันธ์ของทั้งคู่อาจกลับไประหองระแหงดังเดิม

นอกจากนี้ ในด้านเนื้อหาแล้ว ผู้วิจัยเห็นว่าถ้า *โคะโนะโกะ* มุ่งจะสอนเรื่องจริยธรรมและการวางตัวของผู้หญิงเพื่อให้สอดคล้องกับนโยบายของ *นิฮัน โนะคะเตะอิ* จริง ควรเขียนให้ตัวละครมีพฤติกรรมและลักษณะนิสัยที่ผู้หญิงในยุคนั้นยึดถือเป็นแบบอย่างมากกว่า เช่นว่า เชื่อฟังสามี อดทน ดูแลบ้านเรือนได้ไม่ขาดตกบกพร่อง เป็นต้น แต่อิชิโยกลับจงใจเขียนให้ตัวละครมีพฤติกรรมและลักษณะนิสัยที่ตรงข้ามกับความคาดหวังของสังคม ทำให้ผู้วิจัยเห็นด้วยกับความคิดของทะกะคะ ชินะมิในงานวิจัยเปรียบเทียบเรื่อง *โคะวะระะยุบิวะ* กับ *โคะโนะโกะ* ที่ว่า *โคะโนะโกะ* เปรียบเสมือนข้อความที่เป็นรหัสจากช่องโหว่ของแนวคิดของนิเทศสารที่ยึดตามนโยบาย “ภรรยาที่ดีมารดาที่ฉลาด” โดยมุ่งกลุ่มผู้อ่านหญิงที่แต่งงานแล้วที่อยู่ภายใต้กรอบนโยบายดังกล่าว¹³ ซึ่งจุดนี้น่าจะสะท้อนให้เห็นถึงความพยายามของอิชิโยในการต่อต้านความไม่เป็นธรรมที่ผู้หญิงได้รับภายใต้ระบบปิตาธิปไตย

ยิ่งไปกว่านั้น นิมิโอะ โยะมิอิโตะยังกล่าวถึงตอนจบของเรื่องนี้ว่าสุดท้ายต่างฝ่ายต่างก็หันมาคืนดีกันโดยอาศัยความรักที่มีต่อลูกเป็นสื่อกลาง ไม่ใช่ภรรยาเป็นฝ่ายยอมแพ้ แต่เป็นว่าต่างฝ่ายต่างยอมหันมาคืนดีกัน¹⁴ แทนที่ภรรยาจะเป็นฝ่ายยอมอ่อนข้อให้สามีอย่างที่ถือปฏิบัติกันมา ถือได้ว่าเป็นการยกสถานะของผู้หญิงให้ดีขึ้น ขณะเดียวกันผู้วิจัยก็เห็นว่าจุดนี้น่าจะแสดงให้เห็นถึงความพยายามของอิชิโยในการเรียกร้องความเท่าเทียมกันระหว่างสามีอีกด้วย

¹² 渡辺澄子、「一葉作品にみる強い女像」（『日本文学誌要 36』、1987年）p.74

¹³ 高田知波、「『こわれ指輪』と『この子』」（『日本近代文学 47』、1992年）p.23

¹⁴ 西尾能仁、「一葉文学における女性解放思想」（『都留文科大学研究紀要 7』、1971年）p.87

7.4 สรุป

หากเทียบกับนวนิยายที่เขียนขึ้นก่อนหน้าของอิชิโอะแล้ว จิทัซุโกะนับเป็นตัวละครที่มีความสลับซับซ้อน รู้จักคิดวิเคราะห์และมีพัฒนาการมากกว่าตัวละครหญิงที่ผ่านมา นอกจากนี้ขณะที่ตัวละครหญิงก่อนหน้าทั้งโอะโตะเคะเน โนะกิโมะรุทซูกิ โอะสะทซุใน นิโงะริเอะ และโอะเซะกิใน จูซันยะ ยังมีส่วนที่อยู่ในกรอบของการเป็นแม่และภรรยาที่ดี แต่พฤติกรรมและลักษณะนิสัยของจิทัซุโกะกลับหลุดไปจากกรอบของการเป็นแม่และภรรยาที่ดีโดยสิ้นเชิง ตามความเห็นของผู้วิจัย ความเปลี่ยนแปลงของจิทัซุโกะในจุดนี้น่าจะแสดงให้เห็นถึงการเรียกร้องสิทธิสตรีของอิชิโอะที่มีความชัดเจนเพิ่มมากขึ้น

อย่างไรก็ตาม สถานภาพของจิทัซุโกะยังคงไม่ต่างจากผู้หญิงในยุคเดียวกันที่ไม่มีสิทธิในการเลือกคู่ครอง ไม่สามารถหย่าได้หากสามีไม่ยินยอมและถูกจำกัดอยู่แต่เพียงในบ้าน ทว่าพฤติกรรมและลักษณะนิสัยของจิทัซุโกะที่ผิดไปจากความคาดหวังของสังคม ทั้งต้องการรู้ทุกเรื่องของสามีไม่ว่าแม้แต่เรื่องงาน ไม่เชื่อฟังและละเลยหน้าที่ของภรรยา รวมถึงนิสัยคือร้อน เอาแต่ใจ และชอบเอาชนะนั้น ผู้วิจัยเห็นว่าพฤติกรรมและลักษณะนิสัยที่ผิดไปจากความคาดหวังของสังคมเหล่านี้จะแสดงให้เห็นถึงการเรียกร้องของอิชิโอะในประเด็นที่ว่าผู้หญิงก็เป็นมนุษย์คนหนึ่งจึงไม่จำเป็นต้องดีพร้อมสมบูรณ์แบบตามที่สังคมคาดหวังก็ได้ รวมทั้งน่าจะแสดงให้เห็นถึงการเรียกร้องให้ยอมรับภรรยาในฐานะคู่สมรสที่เท่าเทียมกับสามีอีกด้วย แม้ด้วยข้อจำกัดทางนโยบายของนิตยสารที่ลงพิมพ์จะทำให้สุดท้ายแล้วจิทัซุโกะต้องปรับปรุงตัวและกลับมาคืนดีกับสามีแต่นวนิยายเรื่องนี้ก็ไม่อาจเรียกได้ว่าจบลงด้วยความสุขอย่างแท้จริง หรือเขียนขึ้นเพื่อให้สอดคล้องกับนโยบายของนิตยสาร นิฮันโนะคะเตะอิ แต่เพียงอย่างเดียว ตรงกันข้ามผู้วิจัยกลับเห็นว่านวนิยายเรื่องนี้สอดคล้องการเรียกร้องสิทธิสตรีของอิชิโอะเอาไว้ได้อย่างแนบเนียน

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทที่ 8

วรรณกรรมเรื่อง อูระมุระซะกิ

อูระมุระซะกิ เป็นผลงานเพียงเรื่องเดียวที่อิชิโยเขียนไม่จบและเลิกเขียนไปกลางคัน จึงมีงานวิจัยเกี่ยวกับผลงานเรื่องนี้ไม่มากนัก กล่าวกันว่าสุขภาพที่แย่งของอิชิโยเนื่องจากป่วยเป็นวัณโรคคือเหตุผลที่ทำให้เรื่องนี้เขียนไม่จบ แต่ถึงกระนั้นเรื่องนี้ก็มีความสมบูรณ์ในตัวเองสูง สามารถอ่านเป็นนวนิยายขนาดสั้นเรื่องหนึ่งได้¹

ในยุคเมจิที่สังคมเรียกร้องให้ภรรยาเป็นฝ่ายซื้อสตัคต่อสามีเพียงฝ่ายเดียวและมีบทลงโทษเรื่องการคบชู้อย่างเข้มงวด พฤติกรรมของ “โอะริทซุ” ตัวละครเอกที่ลอบพบปะชายคนรักลับหลังสามีนับว่าอาจหาญและผิดไปจากความคาดหวังของสังคมโดยสิ้นเชิง อีกทั้งเมื่อเทียบกับตัวละครหญิงที่ผ่านมาของอิชิโยแล้ว แม้ตัวละครหญิงเหล่านั้นจะเคยมีคนรักมาก่อนแต่งงาน แต่เมื่อแต่งงานแล้วก็ไม่มีตัวละครใดที่ยังลอบพบปะชายคนรักอยู่ โอะริทซุจึงถือได้ว่าเป็นตัวละครหญิงที่มีพัฒนาการก้าวหน้าไปมากในช่วงระยะเวลาสั้นๆ เมื่อเทียบตัวละครหญิงในผลงานที่ผ่านมาของอิชิโย ผู้วิจัยจึงจะทำการศึกษาว่า แท้จริงแล้วอิชิโยต้องการสื่ออะไรผ่านทางพฤติกรรมที่ผิดไปจากความคาดหวังของสังคมของตัวละครหญิงตัวนี้

8.1 เนื้อเรื่องย่อ

โอะริทซุภรรยาของ “โคะมะทซุบะระ โทจิโร” พ่อค้าที่ร่ำรวย เป็นหญิงสาวที่ฉลาดและเปี่ยมด้วยความสามารถ ฉากหน้าโอะทซุเป็นภรรยาที่ดี แต่ความจริงแล้วโอะทซุมีชายคนรักที่แอบติดต่อกับหากันตั้งแต่ก่อนแต่งงานชื่อว่า “โยะมิโอะกะ” เย็นวันหนึ่งมีจดหมายนัดพบจากโยะมิโอะกะส่งมาถึงโอะทซุ แต่โอะทซุโกหกสามีว่าเป็นจดหมายขอคำปรึกษาจากพี่สาว สามีซึ่งเป็นคนดีเชื่อคำพูดของภรรยาอย่างสนิทใจ จึงบอกให้ภรรยารีบไปหาพี่สาว โอะทซุแกล้งทำทีว่าไม่เต็มใจ แล้วรีบออกจากบ้านไปตามแผน แต่เมื่อออกมาแล้วโอะทซุก็รู้สึกผิดกับสามี พลังคิดว่าการกระทำแบบนี้จะเป็นการทำลายอนาคตของโยะมิโอะกะด้วย ทำให้โอะทซุชะงักฝีเท้าและคิดจะกลับบ้าน แต่เพียงชั่วเสี้ยววินาทีโอะทซุก็เกิดเปลี่ยนใจ คิดได้ว่าตัวเองตั้งใจจะคบกับโยะมิโอะกะจนถึงที่สุด จึงก้าวเดินต่อไปพร้อมด้วยรอยยิ้มเยือกเย็นบนใบหน้า

¹ 新・フェミニズム批評の会編、『樋口一葉を読みなおす』學藝書林、1998年、p.222

8.2 พฤติกรรมของตัวละครหญิงที่ผิดไปจากความคาดหวังของสังคม : คบชู

ฉากหน้านั้น โอะริทซุทำหน้าที่ภรรยาได้อย่างไรที่ดี ดังจะเห็นได้จากคำพูดสั่งงานคนรับใช้ของโอะริทซุก่อนออกจากบ้านว่า

太吉、太吉と小僧の背を人さし指の先に突いて、お舟こぐ真似に精の出で店の品をばちよろまかされぬ様にしてお呉れ。私の帰りが遅いやうなら構はずと戸をば下して、行火へ焙るなら無限も床の中へ入れて置いては成らないぞえ。さんは台処の火のもとを心づけて、旦那の御枕もとへは例の通りお湯わかしにお烟草盆、忘れぬやうにして御不自由させますな、成るだけ早くは帰らうけれど、と硝子戸に手をかくれば、旦那どの声をかけて車を言ふてやらぬか、何うで歩いては行かれまいにと甘たるき言葉。何の商人の女房が店から車に乗出すは栄耀の沙汰で御座ります。其処らの角から能いほどに直切つて乗つて参りましよ。これでも勘定は知つて居ますに、と可愛らしい声にて笑へば。世帯じみた事をと旦那どのが恐悦顔。

(หน้า 332 - 333)

โอะริทซุเรียก “ทะกิชิ ทะกิชิ” พลางใช้ปลายนิ้วชี้จิมหลังของเด็กหนุ่มแล้วว่า “อย่าเอาแต่นั่งสัปหงกจนข้าวของในร้านถูกขโมยไปล่ะ ถ้าฉันทักก็ปิดประตูไปได้เลยไม่ต้องรอ ถ้าจะเอาโถใส่ถ่านมาผิงให้มือและเท้าอบอุ่นก็ห้ามวางทิ้งไว้ในที่นอนล่ะ ส่วนชั้นก็ระวังไฟในครัวด้วย อย่าลืมวางกาดม้ น้ำกับที่เจียบุหรีไว้ข้างหมอนคุณผู้ชายเหมือนอย่างทุกทีนะ อย่าให้คุณผู้ชายต้องลำบาก ฉันทจะพยายามรีบกลับให้เร็วที่สุด” ขณะที่โอะริทซุเอื้อมมือไปเปิดประตูกระจก สามมีก็เอ่ยขึ้นอย่างเอาใจว่า “ฉันทเรียกรถลากให้เอาไหม ยังไงก็เดินไปไม่ได้อยู่แล้ว” โอะริทซุยิ้มแล้วตอบด้วยน้ำเสียงนารักว่า “ภรรยาพ่อค้าที่ไหนจึ้นรถลากออกไปตั้งแต่หน้าร้านกัน ฟุ่มเพื่อยออก ฉันทจะต่อราคาแล้วค่อยจึ้นจากตรงหัวมุมแถวฉันทนั่นค่ะ เห็นแบบนี้แต่ฉันทก็รู้ค่าของเงินนะคะ” สามมีสีหน้าพึงพอใจแล้วว่า “พูดเหมือนเราชัดเจนเรื่องเงินทองไปได้”

คำพูดดังกล่าวแสดงถึงความเอาใจใส่ที่โอะริทซุมีต่อสามีและการจัดการดูแลภายในบ้านภาพของโอะริทซุคือภาพของภรรยาที่รู้จักบริหารการเงิน สามารถจัดการทั้งงานในบ้านและในร้าน

ได้อย่างไม่ขาดตกบกพร่อง ซึ่งจะเห็นได้ชัดเจนจากตอนที่ผู้เขียนบรรยายถึง โอะริทัซุเทียบกับโทจิโรผู้เป็นสามีว่า

(をつと)
良人の名は小松原東二郎、西洋小間物の店は名ばかりに、
(あり) 有 あまる身代を蔵の中に寐かして、さりとは当世の算用知ら
(ひと) (をとこ) ぬ人よし男に、恋女房のお律が手ばしこさ奥も表も平手
(も) (まなじり) に揉んで、美しい 睨 に良人が立つ腹をも柔げれば、可愛
らしい口元からお客様への世辞も出る。年も根ツから行きな
らぬにりこう かみお伶俐なお内儀さまと見るほどの人(ほ) (もの) 褒め物。

(หน้า 334)

ชื่อของสามีคือ โคะมะทัซุซะระ โทจิโร ถึงเป็นเจ้าของร้านขายสินค้าเบ็ดเตล็ดจาก
ตะวันตกก็เพียงแคในนามเท่านั้น ความจริงเป็นผู้ชายชื่อๆ ที่ไม่ความรู้เรื่องเงิน
ทอง ได้แต่ปล่อยทรัพย์สินที่มีอยู่อย่างสิ้นเหลือไว้ในคลังโดยเปล่าประโยชน์ ส่วน
โอะริทัซุกรรยาผู้เป็นที่รักของสามีนั้นเป็นคนคล่องแคล่ว สามารถจัดการทั้งธุระ
ในบ้านและบริหารงานในร้านได้ด้วยตัวคนเดียว แคหางตาอึ้งงวมก็ทำให้สามี
ที่กำลังโกรธสงบลงได้แล้ว ริมฝีปากที่น่ารักก็กล่าวคำเยินยอลูกค้า ทุกคนต่างพา
กันชมว่าแม้จะอายุน้อยแต่ก็เป็นภรรยาที่เฉลียวฉลาด

ทว่า เบื้องหลังโอะริทัซุกลับแอบคบชู้ซึ่งถือพฤติกรรมที่ผิดไปจากความคาดหวังของสังคม
ดังจะเห็นได้จากตอนที่โอะริทัซุนึกตำหนิตัวเองหลังออกจากบ้านมาแล้วว่า

どこ
何処の姉様からお手紙が来やうぞ、真赤な嘘をと我家の見返ら
れて、何事も御存じなしに快いお顔をして暇を下さる勿体なさ。
あの様な毒の無い、物うたがひと言ふては露ほどもお持ちなさ
らぬ心のうつくしい人を、(よ) (よ) 能うも能うも舌三寸にだましつけ
て心のまゝの不義放埒(はうらつ) (しわざ)。これがまあ人の女房の処業であら
うか。何と言ふ悪者の、人でなしの、法も道理も無茶苦茶の犬
畜生の様な心であらう。(このやう) 此様ないたづらの畜生をば、御存じ
の無い事とて天にも地にも無いかの様に可愛がつて下すつて、
私が事と言へば御自分の身を無い物にして言葉を立てさせて下
さる(おぼ) (めし) 思し召。有難い嬉しい恐ろしい、余りの勿体なさに涙
がこぼれる、(あ) 彼のやうな良人を持つ身の何が不足で(つるぎ) 劍の

(はわた) 刃渡りするやうな危ない斗画をするのやら。可愛さうに彼の
 (あ) 人の好い仲町の姉さんまでを引合ひにして三方四方 嘘 (うそ) で固め
 て、此足はまあ何処 (どこ) へ向く。思へば私ば悪党 (ひと) 人でなし、いた
 づら者の不義者の、まあ何と言ふ心得違ひ、と辻に立つて歩み
 (え) も得やらす。

(หน้า 333 - 334)

โอรุรุที่ซุกหันกลับไปมองที่บ้านพลางคิดว่า จดหมายจากพี่สาวที่ไหนกัน โโกหกทั้ง
 เพ น่าเสียคายที่สามีนุญาติให้มาอย่างเต็มอกเต็มใจ โดยไม่รู้อะไรเลย ตัวเราก็ช่าง
 พุดจาหลอกหลวงแม่กระทั้งคนที่ไม่มีจิตคิดร้ายและมีจิตใจงดงาม ไร้ซึ่งความระแวง
 สงสัยแม้เพียงน้อยนิดเช่นนั้นได้ แถมยังคบซู้ตามใจชอบเสียอีก นี่ยังถือเป็นการ
 กระทำของคนที่ยืนชื่อว่าภรรยาอีกหรือ ช่างมีจิตใจต่ำช้า เลวทราม รวากับสัตว์
 เศรษฐานที่ไม่รู้ผิดชอบชั่วดีอะไรเช่นนี้ สามิไม่รู้ว่เรานอกใจ จึงรักใคร่เอ็นดูเรา
 รวากับแก้วตาดวงใจ ถ้าเป็นเรื่องของเราแล้วละก็จะยอมทำให้ทุกอย่างโดยไม่
 คำนึงถึงตัวเอง เราทั้งรู้ลึกซึ้งซึ้ง ดีใจและหวาดกลัว สามิช่างดีกับเราเสียจน
 อยากร้องไห้ มีสามิเช่นนี้แล้วยังไม่พอใจอะไรอีกถึงได้คิดทำเรื่องอันตราย
 อย่างการคบซู้เสียได้ น่าสงสารพี่สาวที่อาศัยอยู่นะกะโซ กระทั้งคนดีแบบนั้นยัง
 ถูกดึงมาใช้สร้างเรื่องโกหกด้วย ขาคู่นี้จะพาเราไปที่ไหนกันนะ คิดดูแล้วเราช่าง
 ชั่วช้าเลวทรามนัก เรานอกใจสามิ เราคบซู้ เรื่องที่เราทำมันผิด คิดดังนี้แล้วโอรุรุ
 ซุกก็หยุดยืนอยู่ข้างทาง ไม่อาจก้าวเดินต่อไปได้

คำพูดคำหนิตัวเองอย่างรุนแรงของโอรุรุเป็นกระจกสะท้อนอย่างดีว่า การคบซู้ในเวลา
 นั้นมีความผิดรุนแรงและเป็นสิ่งที่ภรรยาไม่ควรกระทำอย่างยิ่ง แต่ถึงแม้จะรู้ว่าผิด โอรุรุซุกก็ไม่อาจ
 ห้ามใจไม่ให้เป็นไปพบกับชายคนรักได้ โอรุรุซุกจึงยิ่งรู้สึกผิดกับการหลอกหลวงสามิที่รักและดีกับคน
 เสมอมา ความตระหนักในความผิดชอบชั่วดีบวกกับความดีของสามิทำให้โอรุรุซุกเกิดลังเลที่จะไป
 พบชายคนรัก ดังในตอนที่ว่า

お律は路傍に (たち) 立 すぐみしまゝ、行くまいか行くまいか、寧 (いっ) そ
 思ひ切つて行くまいか。今日までの罪は今日までの罪。今から
 私が気さへ (あら) 改 (あ) ためれば、彼 (さ) のお人とて左 (さ) のみ未練は仰しや
 るまじく、お互ひに清い交際 (つきあひ) をして人知らぬうちに汚れを (すす) 濯
 いで仕舞つたなら、今から後の彼 (あ) の方 (かた) の為、私の為。
 (なまなか) 生 (つきまと) 中 (つ) ころがれて附纏 (つきまと) ふたとて、晴れて添はれる中ではなし。

可愛い人に不義の名を着せて少しも是れが世間に知れたら何とせう。私ば兎も角 彼の方は是れからの御出世前一生を暗黒にさせまして 夫れで私は満足に思はれやふか。おゝ嫌やな事恐ろしい。何と思ふて私は逢ひに出て来たか。よしやお文が千通来ようと 行 さへせねばお互ひ 疵 には成るまいもの。最う思ひ切つて帰りませう、帰りませう、帰りませう、帰りませう。ゑゝ最う私は思ひ切つた。

(หน้า 334 - 335)

โอะริทซุยีนั่งอยู่ข้างทางเช่นนั้นพลางคิดว่า ไม่ไปดีกว่าไหม ไม่ไปดีกว่าไหม หักใจไม่ไปเสียจะดีกว่าไหม ความผิดจนถึงวันนี้ก็ถือเสียว่าเป็นความผิดจนถึงแค่วันนี้ จากนั้นไปขอแค่เรากลับใจ คนคนนั้นเองก็คงไม่พูดพร่ำรำพันหรือกต่างฝ่ายต่างหันมาคบกันอย่างบริสุทธิ์ใจ ชำระล้างคราบสกปรกออกไปขณะที่ยังไม่มีใครล่วงรู้ เพื่ออนาคตของคนคนนั้นจากนี้ไป เพื่อตัวเอง แม้จะรักและคอยตามติดขนาดไหนก็เชื่อว่าอยู่ด้วยกันอย่างเปิดเผยได้ หากทำให้คนที่เรารักขึ้นชื่อว่าเป็นชู้ แล้วเกิดเรื่องนี้แพร่พรายออกไปจะทำอย่างไร ตัวเรานั้นช่างเถิด แต่คนคนนั้นกำลังจะประสบความสำเร็จจากนี้ไป ถ้าทำให้ชีวิตของคนคนนั้นต้องมีดมนแล้วเราจะมีความสุขขึ้นหรือ ไม่หรือ ไม่มีทาง น่ากลัวเหลือเกิน คิดอะไรของเราถึงได้ออกมาพบเขากันนะ ต่อให้มีจดหมายมาเป็นพันฉบับ ขอเพียงเราไม่ไปก็ไม่เสียหายด้วยกันทั้งสองฝ่ายแล้ว ตัดใจให้ขาดแล้วกลับเถอะ กลับเถอะ กลับเถอะ ดีละ เราตัดสินใจแล้วแน่แล้ว

โอะริทซุคิดใคร่ครวญถึงผลเสียที่จะเกิดขึ้นหากเรื่องที่ตนลอบพบปะกับชายคนรักเปิดเผยตรงจุดนี้จะได้ถึงความรักลึกซึ้งที่โอะริทซุมีต่อชายคนรัก โอะริทซุหวังโยอนาคตของชายคนรักยิ่งกว่าตัวเอง เมื่อทบทวนดูแล้วก็นึกเสียใจที่ตนยอมไปพบกับชายคนรักตั้งแต่แรก จึงคิดจะตัดสัมพันธ์กับชายคนรักก่อนที่จะมีใครล่วงรู้ ขณะที่โอะริทซุตัดสินใจว่าจะกลับบ้านก็เกิดมีสายลมเย็นพัดมา พาให้ความคิดที่จะเลิกกับชายคนรักของโอะริทซุเปลี่ยนไป ดังที่ว่า

ゑゝ 私は其やうな心弱い事に引かれて成らうか。最初あの家に嫁入する時から、東二郎どのを良人と定めて行つたのでは無いものを。形は行つても心は決して遣るまいと 極めて置いたを、今更に成つて何の義理はり。悪人でも、いたづらでも構ひは無い。お気に入らずばお捨てなされ。捨てられゝば結句本望。

(あ) ^(ぐぶつさま)
 彼のやうな愚物様を良人に奉つて吉岡さんを袖にするやうな
 考へを、何故な ぜしばらくでも持ったのであらう。私の命が有る限
 り、逢ひ通しましよ切れますまい。良人を持たうと奥様お出来
 なさらうと此約束は破るまいと言ふて置いたを、誰れが何のや
 うに優しからうと、有難い事を言ふて呉れようと、私の良人は
 吉岡さんの外には無いものを、最もう何事も思ひますまい思ひま
 すまい。

(หน้า 335)

ไม่นะ หากเรายอมให้ความอ่อนแอครอบงำแล้วจะทำอย่างไร ตอนแรกเมื่อจะ
 แต่งเข้าบ้านนั้น เราก็ไม่ได้แต่งโดยคิดว่าคุณโทจิโรคือสามีของเราอยู่แล้ว แม้
 ภายนอกจะเป็นเช่นนั้น แต่เราก็ตั้งใจแล้วว่าจะไม่ยอมมอบหัวใจให้คุณโทจิโร
 เป็นอันขาด ป่านนี้แล้วยังต้องคำนึงถึงผิติดูกอะไรอีก จะเป็นคนเลวหรือผิ
 ประเวณีก็ช่าง ถ้าไม่พอใจก็ทิ้งเราได้เลย การถูกทิ้งกลับจะเป็นสิ่งที่เรา
 ประารถนา ถึงจะแค้นแค้นเดียว แต่เราคิดได้ยังไงว่าจะนับถือคนโง่เช่นนั้นเป็น
 สามี แล้วเลิกกับคุณ โยะมิโอะกะ トラบเท่าที่เรายังมีชีวิตอยู่ เราไม่ยอมเลิกกับ
 คุณ โยะมิโอะกะเด็ดขาด ต่อให้เราสามีสามีหรือคุณ โยะมิโอะกะมีภรรยาที่ตาม
 พวกเรากี่สาบานไว้แล้วว่าจะไม่ผิคำสัญญาที่ให้ไว้ต่อกัน ใครจะอ่อนโยนกับ
 เราอย่างไร ใครจะพูดให้เราซาบซึ้งสักแค่ไหน สามีของเราก็มิใช่ใครอื่น
 นอกจากคุณ โยะมิโอะกะเพียงคนเดียวเท่านั้น เราจะไม่คิดอะไรอีกแล้ว ไม่คิด
 อีกแล้ว

ท้ายที่สุดปมขัดแย้งในจิตใจของโอะริทซุก็คลี่คลายโดยที่โอะริทซุตัดสินใจสานสัมพันธ์
 กับ โยะมิโอะกะต่อไปโดยไม่สนใจว่าจะผิหรือถูก รวมทั้งไม่กลัวว่าจะถูกสามีบอกเลิกหากถูกจับ
 ได้ว่าแอบคบหากับชายอื่นอีกด้วย ดังจะเห็นได้จากคำเรียกขานสามีที่เปลี่ยนไป จากที่เคยเรียกว่า
 สามีที่แสนดี ^(けつこうじん) 「結構人の旦那どの」 (หน้า 331), สามีผู้โอบอ้อมอารี ^(ほとけしやう) 「仏性の旦那
 どの」 (หน้า 331), คนที่ไม่มีจิตคิดร้ายและมีจิตใจงดงามไม่มีความระแวงสงสัยแม้แต่น้อย 「毒
 の無い、物うたがひと言ふては露ほどもお持ちなさらぬ心のうつくしい人」
 (หน้า 333) เปลี่ยนมาเรียกว่า คนโง่ ^(ぐぶつさま) 「愚物様」 (หน้า 335) แสดงให้เห็นถึงความรู้สึกที่
 เปลี่ยนไปของโอะริทซุอย่างชัดเจน ความรู้สึกผิที่โอะริทซุเคยมีต่อสามีหายไป เหลือแต่ความ
 มุ่งมั่นที่จะทำตามหัวใจเรียกร้องเท่านั้นซึ่งถือเป็นพฤติกรรมที่ผิไปจากความคาดหวังของสังคม

8.3 สถานภาพของผู้หญิงในวรรณกรรม

8.3.1 ไม่มีสิทธิเลือกคู่ครองด้วยตนเอง จากคำพูดของโอะริทซุที่ว่าสามีของตนคือโยะมิโอะกะคนเดียวเท่านั้น แม้จะแต่งงานแล้วก็จะไม่รักโทจิโรเป็นอันขาด แสดงให้เห็นว่าโอะริทซุไม่ได้แต่งงานด้วยความสมัครใจ ถึงจะรักอยู่กับโยะมิโอะกะแต่สุดท้ายก็ต้องแต่งงานกับชายอื่น สะท้อนให้เห็นถึงสถานภาพของผู้หญิงที่ไม่มีสิทธิเลือกคู่ครองด้วยตนเอง

8.3.2 ต้องอยู่ภายใต้การควบคุมของสามี จากตอนต้นเรื่องที่โอะริทซุโกหกสามีว่าพี่สาวเขียนจดหมายขอให้ตนไปหาใจความว่า

仲町の姉が何やら心配の事が有るほどに、此方から行けば宜い
 のなれど、人かまし(や)の良人(をつと)が暇といふては毛筋ほども明け
 させて呉れぬ五月蠅さ(うるさ)、夜分なりと帰りは此方から送らせうほ
 どにお良人(うち)に願ふて鳥渡(ちよつと)来て呉れられまいか。

(หน้า 331)

พี่สาวฉันที่อยู่กะโซคุเหมือนจะมีเรื่องกุ่มใจ พี่ว่าถ้าที่เป็นฝ่ายไปหาน้องด้วยตัวเองได้คงไปแล้ว แต่นี่สามีที่บ่นจู้จี้ไม่ยอมให้พี่ออกจากบ้านเลย ถ้าน้องมาหาพี่แล้วกลับดึก ขากลับพี่จะไปส่ง ดังนั้นขออนุญาตสามีออกมาหาพี่สักหน่อยได้ไหม

เมื่อสามีออกปากให้โอะริทซุออกไปพบพี่สาวได้ โอะริทซุก็ “ดีใจจนแทบลุกขึ้นกระโดดที่สามีอนุญาตอย่างใจดีทั้งที่ยังไม่ได้เอ่ยปากขอ แต่ตั้งใจไม่แสดงออกให้เห็น” 「優(やさ)しき免(ゆる)しの願はずして出るに、飛立つほど嬉しいを此方は態(こなた)と色(わざ)にも見せず。」 (หน้า 332) ฉากนี้แสดงให้เห็นว่าภรรยาไม่สามารถออกจากบ้านโดยพลการได้หากสามีไม่อนุญาต โอะริทซุจึงต้องแต่งเรื่องโกหกขึ้นมาเพื่อใช้เป็นข้ออ้างในการขออนุญาตสามีออกจากบ้าน จุดนี้แสดงให้เห็นถึงสถานภาพของภรรยาที่ต้องอยู่ภายใต้การควบคุมของสามี

ก่อนเรื่อง *อุระมูระชะกิ* นวนิยายเกี่ยวกับภรรยาที่นอกใจสามีเชื่อว่าไม่เคยมีมาก่อน นับจากวรรณคดีสมัยเอะโดะเป็นต้นมา นวนิยายเกี่ยวกับผู้หญิงที่คบชู้ไม่ใช่เรื่องแปลกใหม่ ทว่า โดยทั่วไปจะเขียนให้ผู้อ่านรู้สึกตำหนิผู้หญิงเหล่านั้น โดยกำหนดให้ผู้หญิงเหล่านั้นเป็นผู้หญิงที่ร้ายกาจ หรือไร้ศีลธรรมเสียเป็นส่วนใหญ่ หรือต่อให้เขียนในลักษณะยอมรับการคบชู้ของผู้หญิงจริง ก็มักจะกำหนดให้สามีคนปัจจุบันเป็นคนเลวร้าย สมควรแล้วที่ถูกภรรยาทิ้ง ทำให้ผู้อ่านรู้สึกว่าการที่ภรรยา

หนีจากสามีไปหาคนรักเก่าเป็นเรื่องสมเหตุสมผล² แต่กรณีของโอะริทซุไม่ได้เป็นเช่นนั้น โอะริทซุไม่ได้เป็นผู้หญิงที่ร้ายกาจหรือละเลยหน้าที่ของภรรยา ตรงกันข้ามกลับทำหน้าที่ภรรยาได้อย่างไม่ขาดตกบกพร่อง ส่วนโทจิโรสามีของโอะริทซุก็เป็นคนดีและรักภรรยาเหมือนแก้วตา อีกทั้งยังมีฐานะดีอีกด้วย ชีวิตของโอะริทซุจึงนับได้ว่าเพียบพร้อมและเป็นทีใฝ่ฝันของหญิงสาวในยุคเดียวกัน อีกทั้งเมื่อเทียบกับตัวละครภรรยาในผลงานที่ผ่านมาของอิชิโอะแล้ว โอะริทซุ นับเป็นตัวละครภรรยาตัวแรกที่มีทั้งสามีที่แสนดีกับฐานะที่มั่งคั่งรวมถึงความเป็นอยู่ที่สุขสบาย ดังนั้นการที่โอะริทซุคบชู้จึงไม่ได้มีสาเหตุมาจากปัจจัยภายนอกอย่างการถูกสามีปฏิบัติด้วยอย่างเย็นซา แต่มีสาเหตุมาจากปัจจัยภายในนั่นคือใจของโอะริทซุเอง กล่าวคือ ความสุขสบายทางกายไม่อาจเติมเต็มความต้องการทางจิตใจได้ การที่โอะริทซุลอบพบปะกับคนรักเก่าไม่ใช่เพราะไม่พอใจในตัวสามีแต่อย่างใด แต่เพราะยังรักและตัดใจจากคนรักเก่าไม่ขาด โอะริทซุจึงเลือกที่จะทำตามความปรารถนาของหัวใจ โดยนัยนี้ ผู้วิจัยจึงเห็นด้วยกับความเห็นของชิโอะตะ เรียวะเซอิที่ว่า *อุระมูระชะกิ* แสดงถึงเจตนาอันอาจหาญที่จะท้าทายศีลธรรมที่ถือปฏิบัติกันมาในสังคม³

นอกจากนี้ จุดที่น่าสังเกตอีกอย่างหนึ่งคืออิชิโอะสร้างให้โอะริทซุเป็นตัวละครภรรยาตัวแรกที่ไม่ม่ลูกเป็นเครื่องผูกมัด อีกทั้งอิชิโอะยังไม่มีน้ำเสียงตำหนิการกระทำของโอะริทซุอีกด้วย แต่อิชิโอะใช้วิธีการบรรยายให้เห็นถึงความขัดแย้งในจิตใจที่ต้องเลือกระหว่างความถูกต้องกับความรัก ทำให้ผู้อ่านรู้สึกร่วมและเห็นใจ โอะริทซุแทน จากที่กล่าวมาทำให้ผู้วิจัยเห็นว่าพฤติกรรมของโอะริทซุที่ผิดไปจากความคาดหวังของสังคมน่าจะแสดงให้เห็นถึงความพยายามของอิชิโอะในการเรียกร้องว่าความรักเป็นเรื่องของอารมณ์ หากจะควบคุมและใช้ว่าจะบังคับกันได้ ผู้หญิงก็มีสิทธิที่จะมีความรักและใช้ชีวิตตามที่ใจปรารถนาในฐานะมนุษย์คนหนึ่ง หากเทียบกับตัวละครหญิงที่ห่มเทาทำทุกอย่างเพื่อสามีและครอบครัว ต้องทนทุกข์ภายใต้บทบาทและสถานภาพที่สังคมกำหนดให้ผู้หญิงเป็นในผลงานที่ผ่านมาแล้ว การกระทำของโอะริทซุเหมือนเป็นการตั้งคำถามว่าผู้หญิงมีความรักผิดตรงไหน การมีชู้ถือเป็นเรื่องผิดศีลธรรมก็จริง แต่ผู้หญิงก็เป็นมนุษย์คนหนึ่งหากจะใช้ชีวิตตามที่ใจต้องการแล้วผิดด้วยหรือ เมื่อการแต่งงานกับความรักสวนทางกัน สถานภาพที่ผู้หญิงไม่มีสิทธิตัดสินใจเลือกคู่ครองด้วยตนเองก็เป็นอีกสาเหตุอย่างหนึ่งที่ผลักดันให้โอะริทซุเลือกทำตามเสียงหัวใจแม้จะรู้ว่าผิดก็ตาม

การเรียกร้องของอิชิโอะในจุดนี้ยังถือเป็นการต่อต้านระบบปีศาจปไตโดยอีกด้วยด้วย เนื่องจาก การนอกใจสามีขัดต่อหลักศีลธรรม ดังนั้นการกระทำที่ขัดต่อหลักศีลธรรมจึงถือได้ว่าเป็นการต่อต้านและท้าทายระบบ ยิ่งเมื่อพิจารณาถึงสภาพสังคมในขณะนั้นแล้วจะเห็นได้ชัดเจนยิ่งขึ้น ดังที่ฟูจิอิ ฮิเดะตะตะ (藤井淑禎) กล่าวไว้ในงานวิจัยเรื่อง *อุระมูระชะกิ* ว่า จำนวนการหย่าร้างช่วง

² 松村定考、『評伝樋口一葉』実業之日本社、1967年、p.205

³ 塩田良平、『樋口一葉研究(増補改訂版)』中央公論社、1968年 อ้างถึงใน 山田有策編、『樋口一葉 作品論事典』(『国文学 39』、1994年) p.119

เมจิตตามสถิติเพิ่มสูงขึ้นมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งช่วงปลายทศวรรษเมจิที่ 20 เป็นต้นมา การกลับมาของแนวคิด “ภรรยาที่ดีมารดาที่ฉลาด” (การให้ความสำคัญกับครอบครัวเหนือสิ่งอื่นใด) และการนิยมภรรยาน้อย (การเลื่อมของศีลธรรมในเรื่องเพศ) กลายเป็นสาเหตุหลักของการหย่าร้าง และก่อให้เกิดเป็นปัญหาสังคม⁴ ผู้วิจัยเห็นว่าแนวคิดการเป็น “ภรรยาที่ดีมารดาที่ฉลาด” นั้น มุ่งให้ผู้หญิงทุ่มเทและเสียสละตัวเองเพื่อครอบครัว ความต้องการของตัวเองต้องมาทีหลัง ส่วนการนิยมภรรยาน้อยแสดงให้เห็นว่าผู้ชายสามารถนอกใจภรรยาไปมีหญิงอื่นได้ แต่ในทางกลับกันผู้หญิงถูกเรียกร้องให้ซื่อสัตย์ต่อสามีเพียงฝ่ายเดียว กฎหมายก็ลงโทษแต่เฉพาะภรรยาที่นอกใจสามี ภายใต้อสภาพสังคมดังเช่นที่กล่าวมา การกระทำของโอะริทซุที่นอกใจสามีโดยถือเอาความต้องการของตัวเองเป็นใหญ่จึงนับได้ว่าเป็นการต่อต้านระบบที่กดขี่ผู้หญิง และการต่อต้านนี้ยังเห็นได้จากการตั้งชื่อตัวละครของ อิชิโยอีกด้วย ดังที่อะเซะงะวะ เคะอิ (長谷川啓) กล่าวว่า ชื่อของโอะริทซุเขียนด้วยตัวอักษรที่มีความหมายว่า “กฎ ระเบียบ ข้อบังคับ” แต่โอะริทซุซื่อสัตย์กับตัวเองและมุ่งมั่นที่จะมีชีวิตอยู่เพื่อความรักจนส่งผลให้ฝ่าฝืนและก้าวข้ามกฎหมาย ดังนั้นในชื่อของโอะริทซุจึงแฝงแนวคิดของอิชิโยเรื่องการต่อต้านกฎหมายลงโทษการคบชู้ของภรรยาเพียงฝ่ายเดียวอยู่ด้วย

8.4 สรุป

ระยะเวลาที่เต็มไปด้วยยากลำบากหลังจากเริ่มเป็นนักเขียนมาได้สี่ปีทำให้ อิชิโยเติบโตขึ้นอย่างน่าตกใจ พร้อมทั้งได้เรียนรู้จากประสบการณ์ว่าผู้หญิงถูกสร้างขึ้นด้วยระบบและถูกปิดกั้นอยู่ในระบบ ความทุกข์นับไม่ถ้วนของผู้หญิงเกิดจากระบบ トラบใดที่ไม่ทำลายระบบ ผู้หญิงก็ไม่มีที่ที่จะมีชีวิตอยู่ในฐานะปัจเจกบุคคลที่มีความเป็นตัวของตัวเอง⁶ พฤติกรรมของโอะริทซุที่ผิดไปจากความคาดหวังของสังคมจึงเสมือนเป็นการเรียกร้องว่าผู้หญิงก็มีสิทธิที่จะความรักและใช้ชีวิตตามความต้องการของตัวเองในฐานะมนุษย์คนหนึ่ง เป็นการต่อต้านระบบปิตาธิปไตยในสังคมที่ทำให้สถานภาพของผู้หญิงต้องตกเป็นรองผู้ชาย ดังเช่นสถานภาพของโอะริทซุที่ไม่สามารถเลือกคู่ครองด้วยตนเองได้และต้องอยู่ภายใต้การควบคุมของสามี

ตัวละคร โอะริทซุ นับเป็นตัวละครหลายมิติที่มีความสมบูรณ์ กล่าวคือ มีทั้งด้านดีและด้านร้ายอยู่ในตัวเอง ฉากหน้าเป็นภรรยาที่สมบูรณ์แบบแต่ฉากหลังกลับคบชู้ ต่างกับจิทซุโกะใน โคะ โนะ โคะ ที่แม้จะมีทั้งด้านดีและด้านร้ายเหมือนกันแต่เป็นในลักษณะที่ว่าด้านร้ายในอดีตกับด้านดีในปัจจุบัน กล่าวคือ มีการเปลี่ยนแปลงจากภรรยาที่ร้ายกาจในอดีตมาเป็นภรรยาที่แสนดีในปัจจุบัน ทว่า กรณีของโอะริทซุ นั้นไม่ว่าในอดีตหรือปัจจุบันก็มีทั้งด้านดีและด้านร้ายในตัวเอง ใน

⁴ 藤井淑禎、「『うらむらさき』」（『解釈と鑑賞 51』、1986年）p.87

⁵ 新・フェミニズム批評の会編、『樋口一葉を読みなおす』學藝書林、1998年、p.224

⁶ 渡辺澄子、「一葉作品にみる強い女像」（『日本文学誌要 36』、1987年）p.83

อดีตโอรุฑุฑูมแต่งงนกับทอจโรวุ แต่ในใจก็ไม่วคจจะนับถึทอจโรวุเป็นสามี กลักรักมันคงแต่ โยณโฑะกะ ในปจจุบันแม่โอรุฑุฑูจะเป็นภรรยาที่เพียบพร้อมแต่ก็แอบนัคพบกับคนรักเก่า สรุปลือโอรุฑุฑูพัฒนาไปเป็นตัวละครที่มึความเป็นมนุษย์มากย้งขึ้น มีทั้งความดีและความเลวร้ายอยู่ในตัวเองในเวลาเดียวกัน โอรุฑุฑูจึงถึได้ว่าเป็นผู้หญิงสมัยใหม่ที่สุดไปจากกรอบการเป็น “ภรรยาที่ศึมารคาที่ฉลาด” ย้งกว่าตัวละครภรรยาทุกตัวในผลงานที่ผ่านมาของอึชโโย จนอาจกล่าวได้ว่าโอรุฑุฑูเป็นตัวละครที่สมบุรณ์ที่สุดที่อึชโโยสร้างขึ้นเพื่อสนองความต้องการของตนเองโดยไม่สนใจลึองที่สังคฆณะนั้นคาดหวังจากผู้หญิง

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทที่ 9

วรรณกรรมเรื่อง วะระกะระ

วะระกะระ นับเป็นนวนิยายขนาดยาวมีทั้งหมด 13 ตอนเป็นเรื่องราวของ “มิโอะ” ที่ทิ้งสามีกับลูกไปเป็นภรรยาของชายที่ร่ำรวยกับเรื่องราวของ “โอะมะชิ” ลูกสาวของมิโอะที่ถูกสามีทิ้งเพราะข่าวลือว่าคบชู้กับเด็กรับใช้ในบ้าน ผลงานเรื่องนี้เป็นผลงานชิ้นสุดท้ายของอิชิโยะที่ถูกวิพากษ์วิจารณ์โดยนักเขียนในยุคเดียวกันอย่างโมะริ โองะอิ โคตะ โระฮัน (幸田露伴) และชะอิโต เรียะกุ (芥藤緑雨) ในนิตยสาร *เมะสะมะมิงุชะ* 『めざまし草』 ว่าเป็นผลงานที่ดียิ่งกว่า *ทะกะกะระเบะ* อย่างมาก ไม่อาจเทียบได้กับ *นิโงะริโอะ* หรือแม้แต่ *วะกะระมิชิ* ด้วยเหตุว่าเรื่องของมิโอะกับเรื่องของโอะมะชิมีการเขียนบรรยายไว้เท่าๆ กัน ทำให้ไม่รู้ว่าสารหลักที่ผู้เขียนต้องการสื่อคืออะไรเพราะตัวผู้เขียนเองก็สับสนกับการวางโครงเรื่อง อย่างไรก็ตาม ผลงานเรื่องนี้มิได้ถูกวิจารณ์ในเชิงลบแต่เพียงอย่างเดียว แต่มีเสียงยกย่องชมเชยจากนิตยสารฉบับอื่นในยุคนั้นเช่นกัน เป็นต้นว่า *วะระกะระ* แสดงให้เห็นถึงสภาพที่น่าสงสารของผู้หญิงและคำให้การเรียกร้องให้ผู้หญิงซื่อสัตย์ต่อผู้ชายอย่างเคร่งครัด ทั้งที่ตัวผู้เขียนเองไม่ซื่อสัตย์ต่อผู้หญิง¹ ทว่า คำชมเหล่านี้ก็ไม่อาจเทียบได้กับอิทธิพลของ *เมะสะมะมิงุชะ* เป็นผลให้ *วะระกะระ* มักถูกประเมินค่าต่ำเรื่อยมาสำหรับประเด็นที่มักถูกหยิบยกขึ้นมาศึกษาในเรื่องนี้คือ โครงเรื่องที่แตกออกเป็นสองระหว่างเรื่องของมิโอะและเรื่องของโอะมะชิ ความเกี่ยวพันระหว่างเรื่องราวของมิโอะและเรื่องราวของโอะมะชิ ทั้งที่สามารถแยกออกไปเป็นคนละเรื่องกันได้ แต่เหตุใดอิชิโยะกลับนำเรื่องของทั้งคู่มาผูกเป็นเรื่องเดียวกัน และอีกประเด็นหนึ่งก็คือ โอะมะชิกับ “ชิบะ” เด็กรับใช้ในบ้านแอบมีสัมพันธ์กันจริงอย่างที่ เป็นข่าวลือหรือไม่ แต่ในที่นี้ผู้วิจัยจะศึกษาถึงพฤติกรรมและลักษณะนิสัยของมิโอะกับโอะมะชิที่ ผิดไปจากความคาดหวังของสังคม รวมถึงสถานภาพของตัวละครหญิงดังกล่าวเพื่อวิเคราะห์หาสารที่ผู้เขียนต้องการสื่อผ่านทางผลงานเรื่องนี้

9.1 เนื้อเรื่องย่อ

“โอะมิโร” กับมิโอะเป็นเพื่อนกันตั้งแต่เด็ก เมื่อเติบโตใหญ่ทั้งคู่ได้แต่งงานกัน แต่มิโอะซึ่งมีรูปร่างหน้าตางดงามเกิดรู้สึกเบื่อบ้านสามีที่เป็นแค่ข้าราชการระดับล่างในกระทรวงการคลัง จึงทิ้งสามีกับลูกสาวหนีออกจากบ้านไป หลังมิโอะหนีไป โอะมิโรก็หันมาทำธุรกิจปล่อยเงินกู้และด่วนตายจากไปโดยทิ้งทรัพย์สมบัติมหาศาลเอาไว้

¹ 田岡嶺雲、「われから」（『青年文』1896年6月）อ้างอิงใน 青木一男、「われから」（『解釈と鑑賞 68-5』、2003年）p.146

ส่วนโอะมะชิถูกสาวของมิโอะกับโยะมิโรนั้นได้แต่งงานเป็นภรรยาของนักการเมืองชื่อ “คะนะมูระ เกียวซุเกะ” แต่ภายหลังเมื่อโอะมะชิรู้ว่าสามีนอกใจไปมีภรยาน้อยจนมีลูกชายด้วยกัน โอะมะชิก็ได้แต่เป็นทุกข์จนล้มป่วย ชิบะซึ่งเป็นเค้กรับใช้ในบ้านคอยพยาบาลดูแลไม่ห่าง ผู้คนรอบข้างจึงเข้าใจผิดว่าทั้งคู่มีสัมพันธ์กัน ในที่สุดเกียวซุเกะจึงตัดสินใจบอกเลิกกับโอะมะชิ

9.2 ตัวละครหญิงมิโอะ

9.2.1 พฤติกรรมของตัวละครหญิงที่คิดไปจากความคาดหวังของสังคม : ทะเลาะทะเลยน
หลงไปกับวัตถุ ความทะเลาะทะเลยนและหลงไปกับวัตถุของมิโอะเริ่มต้นขึ้นเมื่อมิโอะตระหนักใน
ความงามของตนและเริ่มไม่พอใจกับชีวิตความเป็นอยู่ในปัจจุบัน ดังตอนที่ว่า

うきよ かざみ もの わ かほよ มินึก し ぶん
浮世に鏡といふ物のなくば、我が妍きも醜きも知らで、分に
やすん おも しやく けん ようきひこまち か びしよく まへ
安じたる思ひ、九尺二間に楊貴妃小町を隠くして、美色の前
だれがけおくゆか す よ らう つま みを
だれ掛奥床しうて過ぎぬべし、(中略) 与四郎が妻の美尾とて
も、一つはせけん もちあげ みぶん たか まこと おつと
も、一つは世間の持上しなり、身分は高からずとも誠ある良人
なさげころ でう でう ま いへ きんてん ぎよくろう
の情心うれしく、六畳、四畳二間の家を、金殿とも玉楼とも
ころえ てうめ やくしさま か もら ようぎん ゆびわ
心得て、いつぞや四丁目の薬師様にて買ふて貰ひし洋銀の指輪
だいじ しらを ゆび ぼづ ぐし よ
を大事らしう白魚のやうな、指にはめ、馬爪のさし櫛も世にあ
ひと ほんかう うれ もの み ひとごと ほ
る人の本甲ほどには嬉しがりし物なれども、見る人毎に賞めそ
やして、これほどの容貌を埋れ木とは可惜しいもの、出て居る
ひと あら おそ しまはら き びじん くら もの
人で有うなら恐らく島原切つての美人、比べ物はあるまいとて
くち ぜい で わが ひと にようぼ ひよう こけ
口に税が出ねば我おもしろに人の女房を評したてる白痴もあり、
おかべ おかもち おもて いづ とほ わか ひと ふり
豆腐かふとて岡持さげて表へ出れば、通りすがりの若い輩に振
を をん な みなり わ どつ わら おも
かへられて、惜しい女に服粧が悪るいななど哄然と笑はれる、思
めんめいせん いと よ いろ さ むらさき はゞせま
へば綿銘仙の糸の寄りしに色の褪めたる紫 めりんすの幅狭き
おび ぬん どうぐわい つま こ いじやう よそほ
帯、八円どりの等外が妻としては是れより以上に粧はるべき
わか ころ なさけ たが おかもち おかべ つゆ
ならねども、若き心には情なく箍のゆるびし岡持に豆腐の露
そごる そで とかく ころ
のしたゝるよりも不覚に袖をやしぼりけん、兎角に心のゆら／
えりそでぐち み
＼と襟袖口のみ見る。

(หน้า 350 - 351)

หากโลกนี้ไม่มีสิ่งที่เรียกว่ากระจก คนเราก็ไม่รู้ว่หน้าตาของตนงงดงามหรือ
อัปลักษณ์ และสามารถใช้ชีวิตอยู่ได้ตามอัถภาพ แม้แต่หญิงสาวที่มีความงามเป็น

เล็อย่างโยะกิติ² หรือโอะ โนะ โนะ โคะมะชิ³ ก็คงอาศัยอยู่ในห้องแถวแคบๆ แล้วใส่ผ้ากันเปื้อนทำงานบ้านได้โดยไม่ใส่ใจรูปโฉมของตน... การที่มีโอะภรรยาของโยะมิโรรู้สึกเช่นนั้นก็เป็นเพราะผู้คนรอบข้างยกยอปอปั้น ในตอนแรกถึงไม่มีตำแหน่งใหญ่โตในสังคม แต่มีโอะก็ซาบซึ้งในความรักของสามีที่จริงใจ และคิดว่าบ้านที่มีห้องขนาดหกเหลี่ยมเพียงสองห้องคือคฤหาสน์คือปราสาทอันหรูหรา มีโอะสวมแหวนราคาสูงที่ทำจากโลหะซึ่งสามีซื้อให้จากวัดตรงหมู่ 4 ไร่บนนิวอันเรียวมอย่างทะนุถนอม และพอใจกับทวีเล็บที่ทำจากเล็บม้าราวกับเป็นหวิกระที่คนมีฐานะใช้เสียบกัน ทว่า ผู้คนรอบข้างต่างพากันยกย่องชื่นชมรูปโฉมอันงดงามของมิโอะว่า “น่าเสียดายที่สาวงามเช่นนี้ต้องมาจมปลักอยู่ในห้องแถวโทรมๆ หากเป็นหญิงคณิกา คงงามเป็นหนึ่งในฉิมะบะระ⁴ ไม่มีใครเทียบได้” ไม่ว่าพูดอะไรออกไปคำพูดก็ไม่ถูกเรียกเก็บภาษี จึงมีแต่คนคะนองปากวิพากษ์วิจารณ์ภรรยาผู้อื่นเป็นที่สนุกสนาน มิโอะหิวถึงไม่ออกจากบ้านตั้งใจจะไปซื้อเต้าหู้ คนหนุ่มที่เดินผ่านมาเหลียวมองมิโอะแล้วว่า “ทั้งที่ออกจะสวย แต่กลับแต่งตัวขอมซ่อ น่าเสียดายจริงๆ” ว่าแล้วก็หัวเราะลั่น มิโอะนึกดูแล้วตัวเองใส่กิโมโนผ้าฝ้ายคาดด้วยผ้าคาดเอวเนื้อหยาบสีม่วงซีดจาง สำหรับภรรยาข้าราชการระดับล่างเงินเดือนเพียงแปดเยนแล้วคงไม่อาจหาชุดที่ดีไปกว่านี้ได้ แต่หัวใจสาวก็รู้สึกอับอาย แขนเสื้อเปียกไปด้วยน้ำตา ยิ่งกว่าน้ำของเต้าหู้ที่หยดจากถังไม้ซึ่งห้วงที่รักรอบถังหลวม หัวใจหวนไหว คอยแต่จะมองคอเสื้อและแขนเสื้อชุดกิโมโนของตน

เสียงชื่นชมรูปโฉมของตนจากผู้คนรอบข้างเป็นชนวนให้มิโอะเริ่มใส่ใจการแต่งกาย จากที่ไม่เคยรู้สึกอะไรที่ต้องใส่เสื้อผ้าเก๋ๆ แต่เมื่อคนรอบข้างพูดให้ได้ยินมากๆ เข้าก็รู้สึกอับอายและเกิดความต้องการที่จะใส่เสื้อผ้าสวยๆ งามๆ ที่เหมาะสมกับรูปโฉมของตน ยิ่งไปกว่านั้นจากประโยคที่ว่า “น่าเสียดายที่สาวงามเช่นนี้ต้องมาจมปลักอยู่ในห้องแถวโทรมๆ หากเป็นหญิงคณิกา คงงามเป็นหนึ่งในฉิมะบะระ” ยังสะท้อนให้เห็นว่าผู้ชายมองผู้หญิงเป็นเพียงวัตถุทางเพศ เมื่อเห็นผู้หญิงสวยก็คิดว่าผู้หญิงคนนั้นควรไปเป็นนางคณิกา ทั้งที่มิโอะน่าจะโกรธเมื่อได้ยินถ้อยคำที่แสดงการดูถูกเช่นนี้ แต่มิโอะกลับหลงไปกับถ้อยคำเหล่านั้นและเริ่มรู้สึกว่าตนเองควรมีชีวิตที่ดีกว่านี้ ยิ่งเมื่อตอนที่มิโอะบรรจงแต่งตัวเต็มที่ด้วยชุดที่ดีที่สุดในมือออกไปชมดอกไม้กับสามี แล้วได้เห็นเหล่า

² ในภาษาจีนออกเสียงว่าหยางกุ้ยเฟย พระสนมเอกในจักรพรรดิถังเสวียนจงแห่งราชวงศ์ถัง ได้รับยกย่องว่าเป็นหนึ่งในสี่ยอดหญิงงามแห่งแผ่นดินจีน

³ กวีหญิงสมัยเฮอัน กล่าวกันว่าเป็นสตรีที่มีรูปโฉมงดงาม

⁴ ย่านสถานเรียงรมย์สมัยเมจิ

ชนชั้นสูงที่แต่งกายงดงามก็ยิ่งตอกย้ำให้มิโอะเห็นถึงความแตกต่างระหว่างตนกับคนเหล่านั้น ดังตอนที่ผู้เขียนบรรยายถึงท่าทีของมิโอะเมื่อเห็นเหล่าชนชั้นสูงว่า

美尾はいかに感じてか、茫然と立ちて眺め入りし風情、うすら
 淋しき様に物おもはしげにて、何れ華族であらう、お化粧が
 濃厚だと与四郎の振かへりて言ふを耳にも入れぬらしき様にて、
 我れと我が身を打ながめ唯悄然としてあるに与四郎心ならず、
 どうかしたかと氣遣ひて問へば、俄に氣分が勝れませぬ、私
 は向島へ行くのは廃めて、此処から直ぐに帰りたいと思ひます、
 貴郎はゆるりと御覧なりませ、お先へ車で帰りますと力な
 さゝうに凋れて言へば、(中略)興こと／＼く尽きて与四郎は
 唯お美尾が身の病気に胸をいためぬ。

(หน้า 352)

ไม่รู้ว่ามีโอะรู้สึกอย่างไร จึงได้แต่ยื่นเหม่อมองเหล่าชนชั้นสูง ท่าทางครุ่นคิดอย่าง
 หงอยเหงา รวากับไม่ได้ยินที่โอะมิโรหันมาพูดว่า “คงพวกชนชั้นสูงนั่นแหละ
 แต่งตัวกันเต็มทีเชียว” มิโอะจ้องมองเสื้อผ้าของตนแล้วได้แต่นึกหุดหู่ โยะมิโรไม่
 รู้อะไรจึงถามด้วยความเป็นห่วงว่า “เป็นอะไรไป” มิโอะตอบด้วยท่าทีอ่อนแรงว่า
 “จู่ๆ ก็รู้สึกไม่สบาย ฉันไม่ไปดูดอกไม้ทางฝั่งโน้นแล้วละ อยากกลับบ้านนี้เลย
 คุณไปชมดอกไม้ตามสบายเถอะ ฉันขอกลับก่อนแล้วกัน”... โยะมิโรรู้สึกหมด
 สนุก ได้แต่เป็นห่วงอาการป่วยของมิโอะ

เมื่อเห็นชนชั้นสูงเหล่านั้น มิโอะก็อดนำตัวเองไปเปรียบเทียบไม่ได้ ยิ่งได้ตระหนักว่าขนาด
 ชุดที่ดีที่สุดของตนยังดูขอมช่อไปทันทีเมื่อนำมาเทียบกัน มิโอะจึงรู้สึกหุดหู่ หลังจากนั้นความ
 ต้องการที่จะยกฐานะครอบครัวเพื่อจะได้สามารถแต่งตัวสวยงามก็ทวีความรุนแรงมากยิ่งขึ้น ดังจะ
 เห็นได้จากการเปลี่ยนแปลงของมิโอะที่บรรยายไว้ว่า

はかなき夢に心の狂ひてより、お美尾は有し我れにあらず、人
 目無ければ涙に袖をおし浸し、誰れを恋ふると無けれども大空
 に物の思はれて、勿体なき事とは知りながら与四郎への待遇き
 のふには似ず、うるさき時は生返事して、男の怒れば我れも腹
 たゞしく、お気に入りぬ物なら離縁して下され、無理にも置い
 てとは頼みませぬ、私にも生れた家が御座んするとて威丈高に

なるに男も堪えず 箒を振廻して、さあ出て行けと時の拍子危
 ふくなれば、流石に女気の悲しき事胸に迫りて、貴郎は私をい
 ぢめ出さうと為さるので御座んすか、私が身はそも／＼から
 貴郎に上げた物なれば、憎くゝば打つて下され、殺して下され、
 此処を死に場に來た私なれば、殺されても此処は退きませぬ、
 さあ何となりして下されと泣く。

(หน้า 353)

ตั้งแต่ใจฟุ้งซ่านถึงความฝันอันเลื่อนลาง มิโอะก็เปลี่ยนไปราวกับเป็นคนละคน
 ยามไม่มีใครเห็นก็ร้องไห้จนน้ำตาชุ่ม โซกแขนเสื้อ ไม่ใช่เพราะคิดถึงใคร
 หากแต่พอแหงนมองท้องฟ้ากว้างใหญ่ก็ถูกความคิดคำนึงครอบงำ แม้จะรู้ว่า
 ผิด แต่ทำที่ต่อสามีก็เปลี่ยนไปจากหน้ามือเป็นหลังมือ ยามรู้สึกรำคาญก็ตอบ
 สามีแบบขอไปที ถ้าสามีโกรธฉันก็จะโกรธขึ้นมาบ้าง พलगพูดด้วยท่าทียโสว่า
 “หากไม่พอใจก็หย่าเลยเถิด ฉันไม่ฝันให้คุณอนุญาตให้ฉันอยู่ที่นี้หรอก ฉันก็มี
 บ้านพ่อแม่ของฉันเหมือนกัน” สามีทนไม่ไหวก็เอาไม้กวาดมาโบกไล่แล้วว่า
 “จิ้งก็ออกไปเลยไป” คำพูดรุนแรงในเวลานั้นเกือบทำให้ความสัมพันธ์ฉันท์
 สามีภรรยาต้องสิ้นสุดลง ฝ่ายหญิงได้ยื่นก็รู้สึกใจเสีย ความเศร้าเข้าจู่โจมจิตใจ
 จึงเอ่ยว่า “คุณคิดจะรังแกฉันงั้นสินะ เดิมทีตัวฉันก็ยกให้คุณแล้ว ถ้าเกลียดฉัน
 คุณก็ตบตีฉันเลยเถิด ม่าฉันเลยเถิด ฉันแต่งเข้ามาโดยคิดจะยึดเอาที่นี้เป็นเรือนตาย
 อยู่แล้ว ต่อให้ถูกฆ่าฉันก็ไม่ยอมไปจากที่นี้หรอก เอาละ อยากรทำอะไรฉันก็เชิญ
 เลย” ว่าแล้วก็ร้องไห้

มิโอะหมกมุ่นกับความต้องการของตัวเองจนกระทั่งมีปากเสียงกับสามี แต่เมื่อคิดได้ว่า
 ลำพังตัวเองที่เป็นผู้หญิงคนเดียวคงไม่อาจกฐาณะครอบครัวได้ ก็รู้สึกเศร้าใจ ทำที่แข็งกร้าวที่มีจึง
 อ่อนลง มิโอะหันมาขอร้องสามีให้พยายามแสวงหาความก้าวหน้าในชีวิตว่า

お前様いつまで是れだけの月給取つてお出遊ばすお心ぞ、
 お向ふ邸の旦那様は、其昔し大部屋あるきのお人成しを一
 念ばかりにて彼の御出世、馬車に乗つてのお姿は何のやう
 の髭武者だとして立派らしう見えるでは御座んせぬか、お前様
 も男なりや、少しも早く此様な古洋服にお弁当さげる事を
 やめて、道を行くに人の振かへるほど立派のお人に成つて下
 され、私に竹の皮づゝみ持つて来て下さる真実が有らば、

お役処がへりに夜学なり何なりして、何うぞ世間の人に負けぬやうに、一ッぱしの豪い方に成つて下され、後生で御座んす、私は其為になら内職なりともして御菜の物のお手伝ひはしましよ、何うぞ勉強して下され、拝みます。

(หน้า 354)

คุณตั้งใจจะกินเงินเดือนเพียงเท่านี้ไปถึงเมื่อไร สามีมองคุณหาสนับตั้งตรงข้ามเมื่อก่อนก็เคยทำงานเป็นข้าราชการระดับล่าง แต่ด้วยความมุ่งมั่นตั้งใจถึงได้ประสบความสำเร็จเช่นนั้น ถ้านั่งอยู่บนรถม้าต่อให้เป็นผู้ชายที่มีหนวดเครารกรูปร่างแค่นี้ก็ยังดูสง่างามนะ คุณเองก็เป็นลูกผู้ชาย ธิบๆ เลิกใส่เสื้อผ้าหอมช่อหัวข้าวกล่องเดินไปทำงาน แล้วเปลี่ยนมาเป็นคนที่สง่างามจนผู้คนเดินถนนต้องเหลียวมองเอะนะ ถ้าคุณมีน้ำใจซื่อกับข้าวกลับมาฝากฉันล่ะก็ หลังกลับจากที่ทำงานคุณไปเรียนภาคค่ำหรืออะไรก็ได้ แล้วเป็นคนใหญ่คนโตไม่ให้แพ้คนอื่นเขาเอะค่ะ ขอร้องล่ะ ถ้าเพื่อการนั้นจะงานพิเศษหรืออะไรฉันก็จะทำ แต่เงินค่ากับข้าวฉันจะช่วยหาเอง คุณไปเรียนเอะนะ ฉันขอร้อง

แต่ทว่าโยะมิโรกลับไม่เข้าใจความรู้สึกของภรรยา เอาแต่ระแวงสงสัยว่าภรรยาอาจมีผู้ชายคนอื่นจึงได้มีท่าทีเปลี่ยนแปลงไป ดังนั้นแทนที่ตั่งหน้าตั่งตาทำงานตามที่มีโยะมิโรขอร้อง โยะมิโรจึงเอาแต่ตามคุณภรรยาไม่ห่าง ช่วงนั้นเองที่มีโยะมิโรเริ่มออกไปข้างนอกโดยไม่บอกกล่าวสามี และเมื่อถูกสามีต่อว่าที่หายตัวไปทั้งคืน มิโยะก็อ้างว่าต้องไปเยี่ยมแม่ที่ป่วยกะทันหัน สามีก็เชื่อและหายโกรธ หลังจากนั้นมิโยะก็ตั้งครรถ์ แม่ของมิโยะจึงมาอยู่ดูแลลูกสาว พร้อมทั้งบอกกับโยะมิโรผู้เป็นลูกเขยให้คิดถึงอนาคตแล้วหาทางยกฐานะความเป็นอยู่ของครอบครัวให้ดีขึ้นว่า

月給の八円はまだ昇給の沙汰も無し、此上小児が生れて物入り
が嵩んで、人手が入るやうに成つたら、お前がたが何とする、
美尾は虚弱の身体なり、良人を助けて手内職といふも六ツか
しかるべく、三人居縮んで乞食のやうな活計をするも、余り賞
めた事では無し、何なりと口を見つけて、今の内から心がけ最
う少しお金になる職業に取かへずば、行々お前がたの身の振か
たは無く、(中略)つく／＼” お前夫婦の働きを見るに、私
の手足が働かぬ時に成りて何分のお世話をお頼み申さねば成ら
ぬ 暁、月給八円で何う成らう、夫れを思ふと今のうち覚悟を
極めて、少しは互ひに愁らき事なりとも当分夫婦別れして、

美尾は子ぐるめ私の手に預り、お前さんは独身に成りて、
くわんみん 官員さまのみには限らず、かぎ 草鞋を履いてなりとも一廉の働かどき
ひとなみ をして、人並の世の過よごされるやう様に心こゝろかけたが宜よからうでは無ないか。

(หน้า 356 - 357)

เงินเดือนเธอแปดเยนยังไม่มียี่แวนว่าจะขึ้น ถ้าเด็กคนนี้เกิดมากำใช้จ่ายก็จะเพิ่มขึ้น หากต้องหากคนมาช่วยแล้วเธอจะทำอย่างไร มิโอะร่างกายอ่อนแอ คงยากที่จะช่วย สามีทำงานหารายได้เสริมได้ สามคนพ่อแม่ลูกจะอยู่กันอย่างยากจนข้นแค้นราว กับขอทานก็ไม่ใช้สิ่งที่น่าชื่นชม ถ้าไม่หาช่องทางสักอย่าง ไม่คิดหางานที่ได้เงิน มากกว่านี้สักหน่อยเสียตั้งแต่ตอนนี้ อนาคตพวกเธอคงไปไม่รอด... ดูท่าทางพวก เธอสามีภรรยาแล้ว วันใดที่มือเท้าฉันใช้การไม่ได้ ต้องขอให้พวกเธอดูแลแล้ว เงินเดือนแค่แปดเยนจะไปทำอะไรได้ คิดแล้วก็ตั้งใจใหม่เสียตั้งแต่ตอนนี้ ต่อให้ ต้องลำบากกันทั้งคู่สามีภรรยาต้องแยกกันอยู่สักระยะ แต่นั่นจะรับฝากมิโอะกับ ลูกไว้เอง เธอตัวคนเดียวจะได้ไม่มีห่วง ไม่จำเป็นต้องเป็นข้าราชการก็ได้ ถึงต้อง เดินทางไปต่างถิ่นก็จงตั้งใจทำงานเพื่อให้สามารถใช้ชีวิตอยู่ได้เหมือนคนทั่วไป

โยะมิโรได้ฟังดังนั้นก็นึกโกรธ คิดแต่ว่าแม่ยายจะหาทางพรางมิโอะไปจากตน ในที่สุด หลังจากมิโอะคลอดโอะมะชิ แม่ของมิโอะก็บอกว่าจะไปทำงานเป็นหัวหน้าคนรับใช้ที่บ้านของ นายทหารระดับสูงผู้หนึ่งแล้วเดินทางจากไป ส่วนมิโอะก็ตัดสินใจทิ้งสามีกับลูกที่ยังเล็กหนีออกจากบ้านไปเป็นภรรยาน้อยของผู้ชายที่มีฐานะ ทิ้งไว้แต่เพียงจดหมายว่าไม่ต้องตามหา

จากที่กล่าวมาสรุปได้ว่าพฤติกรรมของมิโอะที่ผิดไปจากความคาดหวังของสังคมคือการที่ มิโอะทะเลาะทะเลาะขานและหลงไปกับวัตถุ ต้องการมีเงินทองมีคนนับหน้าถือตา แทนที่จะพอใจกับ สภาพชีวิตในปัจจุบันอย่างที่ภรรยาที่ดีควรจะเป็น ความทะเลาะทะเลาะขานของมิโอะเห็นได้ชัดเจนจาก การที่มิโอะพยายามรบเร้าให้สามีแสวงหาความก้าวหน้าในหน้าที่การงาน คำชมของผู้คนรอบข้าง ทำให้มิโอะตระหนักในความงามของตนจนเกิดเป็นความต้องการที่จะสวมใส่เสื้อผ้าที่สวยงาม พัฒนาต่อไปเป็นความปรารถนาที่จะได้มาซึ่งความร่ำรวยและตำแหน่งทางสังคม ในจุดนี้แม่ของ มิโอะเองก็มีความเห็นเช่นเดียวกับลูกสาวจึงช่วยพูดกับลูกเขยด้วยอีกแรงหนึ่ง การหนีออกจากบ้าน ของมิโอะจึงสันนิษฐานได้ว่าผู้เป็นแม่ น่าจะมีส่วนเกี่ยวข้องอยู่ด้วย กล่าวได้ว่าทั้งตัวมิโอะและแม่ ของมิโอะต่างก็มีความทะเลาะทะเลาะขานที่ยกระดับชีวิตความเป็นอยู่ของตนให้ดีขึ้น สุดท้ายแล้วมิโอะที่ หลงในวัตถุและเปี่ยมด้วยความทะเลาะทะเลาะขานก็เลือกที่จะใช้ชีวิตตามความปรารถนาของตน มิโอะ เลือกที่จะเป็นภรรยาน้อยของชายที่ร่ำรวยมากกว่าเป็นภรรยาที่ถูกต้องตามกฎหมายของชายที่

ยากจน การเลือกของมิโอะชี้ให้เห็นว่ามิโอะให้ความสำคัญกับตัวเองมากกว่าสามีและลูก ต่างจากผู้หญิงในยุคเดียวกันที่ให้ความสำคัญกับครอบครัวมากกว่าตัวเอง

ทว่า หากมองให้ลึกซึ้งแล้ว สิ่งที่ผลักดันให้มิโอะเลือกและตัดสินใจเช่นนั้นก็คือค่านิยมของสังคม แรกทีเดียวแม้จะยากจนมิโอะก็พอใจในสิ่งที่ตนมีอยู่ แต่เมื่อฟังคำพูดของผู้ชายรอบข้างมากเข้าก็เริ่มเห็นจริงไปกับคำพูดเหล่านั้นว่าผู้หญิงสวยควรมีสวามีใส่เสื้อผ้าที่งดงาม มีเงินทอง มีฐานะทางสังคม จึงเกิดเป็นความต้องการทางวัตถุและความไม่พอใจต่อสภาพปัจจุบัน ลงท้ายด้วยการไปหึงสามีไปเป็นภรรยาของชายคนใหม่ที่สามารทำให้ในสิ่งที่ตัวเองต้องการได้ กล่าวคือ มิโอะหลงไปกับมายาคติที่ผู้ชายเป็นฝ่ายสร้างขึ้น และดำเนินชีวิตไปตามมายาคตินั้นโดยไม่ทันฉุกคิดว่าการกระทำเช่นนั้นจะทำให้คุณค่าของตนลดลงกลายเป็นเพียงวัตถุทางเพศที่ตอบสนองความพึงพอใจของผู้ชายเท่านั้น เหมือนดังที่วารุณี ภูริสินสิทธิ์ กล่าวไว้ในหนังสือ *สตรีนิยม : ขบวนการและแนวคิดทางสังคมแห่งศตวรรษที่ 20* ว่า สังคมได้มีการสร้างมายาคติต่างๆ มากมายเพื่อบอกว่าผู้หญิงในอุดมคติควรจะเป็นอย่างไร และส่วนใหญ่ของความเป็นผู้หญิงในอุดมคติที่ถูกสร้างผ่านทางวรรณกรรมต่างๆ คือ การมีหน้าที่ต้องเสียสละตัวเองให้กับผู้ชาย เสียสละความต้องการของตนเองเพื่อผู้ชายจะได้ทำตามความต้องการของเขา สิ่งที่น่ากลัวคือ ผู้หญิงได้รับเอามายาคติเหล่านั้นเข้ามาเป็นความเชื่อของตัวเองและทำตามมายาคติเหล่านั้น⁵ ผู้วิจัยจึงเห็นว่าแท้จริงแล้วพฤติกรรมที่ผิดไปจากความคาดหวังของสังคมที่ตัวละครหญิงแสดงออกทั้งหมดถูกผลักดันโดยบรรทัดฐานของสังคม หรือก็คือถูกผลักดันโดยเพศชายซึ่งเป็นผู้สร้างบรรทัดฐานของสังคมนั่นเอง ระบบชายเป็นใหญ่ได้สร้างภาพผู้หญิงแบบปลอมๆ ขึ้น หลอหลอมให้ผู้หญิงเป็นไปตามความต้องการของผู้ชาย⁶ โดยที่ผู้หญิงเองก็ไม่รู้ตัว พฤติกรรมของมิโอะที่ผิดไปจากความคาดหวังของสังคมจึงน่าจะแสดงให้เห็นถึงความพยายามของอิชิโยในการเรียกร้องให้ผู้หญิงรู้สึกตัวและตื่นจากมายาคติที่ผู้ชายสร้างขึ้น รวมถึงการต่อต้านของอิชิโยที่มีต่อระบบปิตาธิปไตย

9.2.2 สถานภาพของตัวละครหญิงในวรรณกรรม : ต้องพึ่งพาผู้ชาย ถึงแม้มิโอะจะไม่พอใจกับฐานะที่ยากจนของครอบครัว แต่ลำพังตัวมิโอะเองก็ไม่อาจทำอะไรเพื่อเป็นการยกฐานะของครอบครัวได้ มิโอะรวมถึงแม่ของมิโอะจึงได้พยายามหว่านล้อมให้โยะมิโรแสวงหาความก้าวหน้าในชีวิต จุดนี้สะท้อนให้เห็นว่าผู้หญิงต้องพึ่งพาผู้ชาย เพราะผู้หญิงไม่อาจแสวงหาความก้าวหน้าด้วยตนเองได้ เนื่องจากในยุคนั้นสังคมไม่เปิดโอกาสให้ผู้หญิงออกมาทำงานนอก

⁵ วารุณี ภูริสินสิทธิ์. *สตรีนิยม : ขบวนการและแนวคิดทางสังคมแห่งศตวรรษที่ 20*. กรุงเทพฯ: โครงการจัดพิมพ์คบไฟ, 2545. หน้า 47

⁶ แมรี คัลลี. *Gyn/Ecology: The Metaethics of Radical Feminism*. แปลโดย วารุณี ภูริสินสิทธิ์. ใน *สตรีนิยม : ขบวนการและแนวคิดทางสังคมแห่งศตวรรษที่ 20*. กรุงเทพฯ: โครงการจัดพิมพ์คบไฟ, 2545. หน้า 105

บ้าน มิโอะจึงต้องพึ่งพาและฝากความหวังในการยกฐานะไว้กับสามี อาจกล่าวได้ว่าการที่มิโอะที่ง
 สามีที่ยากจนไปเป็นภรรยาของชายที่ร่ำรวย คือการที่มิโอะหันไปฝากความหวังในการยกฐานะ
 ของตนไว้กับผู้ชายคนอื่นแทนสามีนั่นเอง จากจุดนี้นอกจากจะเห็นถึงสถานภาพของผู้หญิงที่ต้อง
 เป็นฝ่ายพึ่งพาผู้ชายแล้ว ยังเห็นได้ถึงอิทธิพลของแนวคิดเรื่องการแบ่งหน้าที่ระหว่างชายหญิงที่ตัด
 โอกาสในการพึ่งพาตนเองของผู้หญิงอีกด้วย

9.3 ตัวละครหญิงโอะมะชิ

9.3.1 พฤติกรรมและลักษณะนิสัยของตัวละครหญิงที่ผิดไปจากความคาดหวังของสังคม โดยสิ้นเชิง ในเรื่องบรรยายถึงลักษณะของโอะมะชิไว้ว่า

とし い おく ざき こぶゑ ころ おつくり
 年を言はゞ二十六、遅れ咲の梢にしぼむ頃なれど、扮装のよき
 てんねん うつ あは わか み とく
 と天然の美しくしきと二つ合せて五つほどは若う見られぬる徳の
 せう こさま ゆゑ かみゆひ とめ い おちつ
 性、お子様なき故と髪結の留は言ひしが、あらばいさゝか沈着
 むすめ ころ う きんぼい くちもと ど
 くべし、いまだに娘の心が失せで、金歯入れたる口元に、何
 せ か せ しさい あまた ひと つか だんな
 う為い、彼う為い、子細らしく数多の奴婢をも使へども、旦那
 すゝ けんだな にんぎやう か ゆ か つま
 さま進めて十軒店に人形を買ひに行くなど、一家の妻のやうに
 な こ そ づ きん かたかけひき つま きみ ともかはさき
 は無く、お高祖頭巾に肩掛引まとひ、良人の君もろ共川崎の
 だいし さんけい みち ていしやば くんじゆ しんぼし ど こ
 大師に参詣の道すがら停車場の群集に、あれは新橋か、何処の
 あ さゝや おくさま い み あさ こ
 で有らうと呬かれて、奥様とも言はれぬる身ながら是れを浅か
 うれ この そのやう きりよう わざ
 らず嬉しうて、いつしか好みも其様に、一つは容貌のさせし業
 なり。

(หน้า 346)

พูดถึงอายุก็ยี่สิบหกแล้ว เปรียบเหมือนช่วงที่แม่แต่ดอกไม้อันที่บ้านซ้าก็ยิ่งเที่ยวแห่ง
 คากิ่ง ทว่า ฝีมือการแต่งหน้าบวกกับความงามตามธรรมชาติทำให้มีคุณสมบัติที่
 ได้เปรียบคือดูอ่อนกว่าอายุจริงถึงห้าปี โทะมะชะงเกล้าผมให้เหตุผลว่าคงเพราะ
 ไม่มีลูกนั้นแหละ ถ้ามีคงสงบเยือกเย็นกว่านี้ แม่แต่ตอนนี้ก็ยังทำตัวเหมือนเด็ก
 สาว ปากที่ใส่ฟันทองวางท่าสังคนไข่มากมายให้ทำโน่นทำนี่ แต่ยังรบเร้าให้สามี
 ไปซื้อตุ๊กตาที่ร้านในแถบนิฮนบะฉิ ช่างไม่สมกับเป็นนายหญิงของบ้านเลย
 ระหว่างทางที่โอะมะชิคลุมผ้าคลุมศรีษะกับคลุมผ้าคลุมไหล่ไปไหว้พระกับสามีที่
 คะวะชะเกกิ ได้ยินกลุ่มคนที่อยู่ตรงสถานีรถไฟกระซิบกระซาบกันว่านั่นเกอิชา

ของฉิมบะชิหรือที่ไหนกันนะ ทั้งที่อยู่ในฐานะภรรยาแต่กลับจิตใจที่ถูกหาว่าเป็น
เกอิชา รสนิยมก็เป็นแบบเกอิชาโดยไม่รู้ตัว นั่นคงเพราะรูปโฉมเป็นเหตุ

พฤติกรรมและลักษณะนิสัยของโอะมะชิที่กล่าวมาข้างต้นนับว่าผิดไปจากภาพลักษณ์ของ
ภรรยาในอุดมคติที่สังคมคาดหวังโดยสิ้นเชิง แม้มีฐานะเป็นถึงนายหญิงที่บ้านแต่โอะมะชิกลับ
ทำตัวเหมือนเด็ก อีกทั้งยังมีนิสัยรักสวยรักงามและชอบแต่งตัวเหมือนเกอิชาซึ่งเป็นผู้หญิงที่สังคม
ในเวลานั้นดูถูกอีกด้วย พฤติกรรมและลักษณะนิสัยของโอะมะชิที่ผิดไปจากภาพลักษณ์ของภรรยา
ที่ดียังเห็นได้จากตอนที่ว่า

おちば けふり すゑ そ ふゆ にはこだち
落葉たくなる 烟の末か、夫れかあらぬか冬がれの庭木立をかす
めて、裏通りの町屋の方へ朝毎に靡くを、夫れ金村の奥様がお
めざめ ひと くち かぞ ならはし おそ
目覚だと人わる口の一つに数へれども、習慣の恐ろしきは
あさはんまへ ふろ す はし おこた こと
朝飯前の一風呂、これの済までは箸もとられず、一日 怠る事の
あれば終日気持の唯ならず、物足らぬやうに氣に成るといふも、
き ひと み しやれもの だらく と こと そのみ な
聞く人の耳には洒落者の蕩樂と取られぬべき事、其身に成りて
まこと せん くせ いまさらんぎ おも とき めしつか
は誠に詮なき癖をつけて、今更難義と思ふ時もあれど、召使ひ
ひとびところ え おいひつけ ましばをり かげん よろ
の人々 心を 得て、御命令なきに真柴折くべ、お加減が宜しう
ござ ござ あさどこ つ く も よ
御座りますと朝床のもとへ告げて来れば、最う 廢しませうと
いくたび おも なほあひ ぜいたく い
幾度か思ひつゝ、猶相かはらぬ贅沢の一つ、さなご入れたる
ぬかぶくろ あげ いづ さら こ げしよう しら こ いまさら
糠袋にみがき上て出れば、更に濃い化粧の白ぎく、是れも今更
はだ
やめられぬやうな肌になりぬ。

(หน้า 345 - 346)

คว้นจากการเผาไฟไม้แห้งหรือ เปล่าหรือ คว้นไฟที่ลอยผ่านต้นไม้ในสวนที่
เหี่ยวเวลาในฤดูหนาวไปทางบ้านเรือนที่ตั้งอยู่บนถนนเล็กๆ ซึ่งอยู่ห่างจากถนน
ใหญ่ทุกเช้าเป็นสัญลักษณ์การตื่นนอนของคุณนายคณะมุระต่างหาก แม้ผู้คนจะ
พากันนินทาว่าร้าย แต่ที่น่ากลัวคือติดเป็นนิสัยเสียแล้วว่าต้องอาบน้ำก่อนอาหาร
เช้า หากไม่ได้อาบน้ำก็ไม่มีแรงจับตะเกียบ ลองไม่อาบน้ำสักวันก็จะรู้สึกกระวน
กระวายตลอดวันเหมือนขาดอะไรไปสักอย่าง คนที่ได้ฟังเรื่องนี้คงเข้าใจว่าเป็น
การหาความสำราญของคนที่รักสาวาง แต่สำหรับเจ้าตัวแล้วนับเป็นนิสัยที่แก้ไม่
หาย ตอนนี้อย่างไรถึงจะคิดว่ายุ่งยากน่ารำคาญ แต่เหล่าคนใช้ต่างก็ทราบดี ดังนั้น
ถึงไม่มีคำสั่งก็เก็บกิ่งไม้มาสุ่มไฟ เวลาคนใช้มาบอกว่า “น้ำร้อนกำลังดีเลยคะ” ก็
เคยคิดไม่รู้ตั้งกี่ครั้งว่าจะเลิกเสียที แต่ก็กลายมาเป็นความฟุ่มเฟือยอย่างหนึ่งที่เลิก

ไม่ได้ หลังจากใช้ถุงที่ใส่รำข้าวเอาไว้มาขัดตัวแล้ว ยังใช้แป้งผัดหน้าแต่งหน้าจน
หน้าอีกด้วย นี่ก็เป็นอีกเรื่องหนึ่งที่ตอนนี้ไม่อาจเลิกได้แล้วเช่นกัน

ในยุคที่ปกติแม่บ้านจะไม่อาบน้ำก่อนเช้าก่อนกินข้าวเช้า⁷ แต่โอะมะซึกลับทำงานเป็นนิสัย
ทั้งยังชอบผัดแป้งแต่งหน้าอยู่เสมออีกด้วย นอกจากนี้ โอะมะซึยังให้สิ่งของแก่คนรับใช้พร่ำเพรื่อ
ต่างๆ ที่การให้ของรางวัลในโอกาสที่ไม่เหมาะสมแก่คนรับใช้ ถือเป็นการลำเอียงและเป็นการกระทำ
ที่หลุดไปจากบทบาทของแม่บ้านในฐานะผู้ปกครองดูแลบ้าน⁸ ดังตอนที่ว่า

しぐれ よひ をなご こたつ ま あつ うきよもの しょうせつ
時雨の宵は女子ども炬燵の間に集めて、浮世物がたりに小説の
うわさ、ざれたる婢女は軽口の落しばなしして、お気に入る時
ごほうび なに か ひと もの や たま こと ちいさい だらく
は御褒美の何や彼や、人に物を遣り給ふ事は幼少よりの蕩楽に
て、これを父親二もなく憂がりし、一ト口に言はゞ機嫌かひの
たち ことこゝろ そ こと あとさき な そのものかわ
質なりや、一ト言心に染まる事のあれば跡先も無く其者可愛ゆ
う。

(หน้า 364)

คืนที่ฝนตกปรอยๆ (โอะมะซึ) ให้พวกสาวใช้มารวมตัวกันที่โต๊ะทำความร้อน
พูดคุยเรื่องสัพเพเหระหรือคุยถึงนวนิยาย สาวใช้ที่ซุกซนก็เล่นหยอกล้อก็จะเล่าเรื่อง
ตลกขบขัน หากถูกใจ (โอะมะซึ) ก็จะให้รางวัล การให้สิ่งของแก่คนอื่นเป็นสิ่งที่
โอะมะซึชอบทำมาแต่เด็ก และเป็นสิ่งที่พ่อไม่พอใจเป็นที่สุด พูดสั้นๆ ก็คือ
อารมณ์อ่อนไหว แค่ว่าขี้ใจในเรื่องอะไรแม้เพียงเล็กน้อยก็จะช่วยเหลืออีกฝ่าย
โดยไม่คิดให้รอบคอบ

ยิ่งกว่านั้น ยามจับได้ว่าสามีไปเที่ยวผู้หญิง โอะมะซึยังต่อว่าสามีเสียยกใหญ่ เวลาสามีกลับ
ดึกก็โทรไปตาม ชอบทำอะไรตามอารมณ์โดยไม่ดูความควรไม่ควร เช่น เมื่อเห็นว่าดึกแล้วชิบะ
นักเรียนที่มาอาศัยเป็นเด็กช่วยงานในบ้านยังไม่นอนก็เข้าไปตามไถ่ด้วยความเป็นห่วง อีกทั้งเมื่อ
เห็นอากาศหนาวโอะมะซึยังถอดเสื้อคลุมของตนมาห่มให้ชิบะอีกด้วย แม้จะทำด้วยความหวังดีแต่ก็
ไม่เหมาะสมเพราะชายหญิงไม่ควรอยู่ด้วยกันตามลำพังในยามวิกาล หากมองจากบรรทัดฐานของ
สังคมในขณะนั้นแล้ว พฤติกรรมและลักษณะนิสัยของโอะมะซึนั้นถือว่าผิดไปจากลักษณะในอุดม

⁷ 関礼子校注、『われから』（『樋口一葉集 新日本古典文学大系明治編 24』岩波書店、2001年）
p.344

⁸ 関礼子、『語る私たちの時代 一葉と明治女性表現』新曜社、1997年、p.344

คติที่สังคมขณะนั้นต้องการ ไม่ว่าในฐานะผู้หญิงคนหนึ่ง ในฐานะนายหญิงที่มีหน้าที่ปกครองดูแลบ้าน หรือในฐานะภรรยา

การที่อิชิโยสร้างให้โอะมะชิมิลักษณะนิสัยและพฤติกรรมที่ผิดไปจากความคาดหวังของสังคม ทั้งไม่มีคุณสมบัติของแม่บ้านในการปกครองดูแลบ้านและเหล่าคนรับใช้ ทั้งต่อว่าหึงหวงสามี รวมถึงรักสวยรักงามชอบแต่งตัวเหมือนเกอิชา น่าจะแสดงให้เห็นว่าผู้หญิงก็เป็นมนุษย์คนหนึ่งที่มีอารมณ์ความรู้สึก และมีสิทธิจะทำตามใจตัวเองไม่จำเป็นต้องอยู่แต่ในกรอบที่สังคมกำหนด

9.3.2 สถานภาพของตัวละครหญิงในวรรณกรรม : ถูกจำกัดอยู่แต่เพียงในบ้าน เห็นได้จากคินที่จัดงานเลี้ยงวันเกิดสามีของโอะมะชิ หลังงานเลี้ยงสิ้นสุดลงเกี้ยวซุเกะผู้เป็นสามีเห็นภรรยาไม่สบายใจจึงถามว่าเป็นอะไร โอะมะชิจึงได้บอกกับสามีว่า

わたし あなた す せ ぞん そ このやう さび
 私は貴君に捨てられは為ぬかと存じまして、夫れで此様に淋し
 おも う思ひます、(中略) け ふ くわいせき にぎや いろ／＼ かたがた お
 思ひます、(中略) 今日の会席の賑かに、種々の方々御
 いで なか た せけん な きこ な この ひとたち
 出の中に誰れとて世間に名の聞えぬも無く、此やうのお人達み
 あなた おともだち おも うれ むね なか
 な貴郎さまの御友達かと思ひますれば、嬉しさ胸の中におさへ
 がたく、かげ おが い よ かたじけ (な)
 がたく、蔭ながら拜んで居ても宜いほどの 辱 さなれど、つ
 く／＼” わ み うへ おも あなた いや
 我が身の上を思ひまするに、貴郎はこれより弥ます／
 ごしゆつせ あそば よ なかひろ しだい ごきりよう たま
 \の御出世を遊して、世の中広うなれば次第に御器量まし給ふ、
 こよひ こうめ み あは くわんじんちやう りんき な
 今宵小梅が三味に合せて勸進帳のいくさり、愷気では無けれ
 あ ごしゆげう し いつ むか あなた
 ど彼れほどの御修業つみしも知らで、何時も昔しの貴郎とおも
 あき こゝろ そこ な し うち おいと たね
 ひ、浅き心の底はかと無く知られまする内、御厭はしさの種も
 まじ かぎ し ひろ よ た みゝ め こ たま
 交るべし、限りも知れず広き世に立ちては耳さへ目さへ肥え給
 だうり あるかぎり いへ うち あさゆふもの く し たゞ
 ふ道理、有限だけの家の内に朝夕物おもひの苦も知らで、唯ぼ
 す み つ あ な
 んやりと過しまする身の、遂ひには倦かれまするやうに成りて、
 かな こといま つ このこと
 悲しかるべき事今おもふても愁らし、(中略) 此事をおもふに
 こよひ きび こと い た なさけ
 今宵の淋しき事、居ても起ちてもあられぬほどの情なさより、
 い ぞん つ このやう まうしあげ しまひ
 言ふてはならぬと存じましたれど、遂ひ此様に申上て仕舞まし
 そ いづ とりと な とり くろう ござ
 た、夫れは孰れも取止めは無き取こし苦勞で御座りませうけれ
 ど このやう き なに よ ござ
 ど、何うでも此様な気のするを何としたら宜う御座りますか、
 たゞ／＼こゝろ ござ
 唯々心ぼそう御座ります。

ฉันกังวลว่าจะถูกคุณทิ้งรีเปลา ก็เลยรู้สึกเหงาแบบนี้... ในงานเลี้ยงที่คริสทีนวันนี้ มีผู้คนมากมายมาร่วมงาน ทุกคนล้วนแล้วแต่เป็นคนที่มึนซ้อเสีย พอดึกว่าคนเหล่านี้เป็นเพื่อนของคุณแล้ว ฉันก็รู้สึกเต็มตื่นด้วยความยินดี รู้สึกดีใจแม้จะต้องขึ้นชมคุณอยู่ในเงามืดก็ตาม แต่พอฉันคิดทบทวนถึงตัวเองก็เห็นว่าจากนี้คุณมีแต่จะก้าวหน้าขึ้นเรื่อยๆ เมื่อโลกของคุณกว้างขึ้น ตัวคุณก็จะยังมีสง่าราศี ก็นี่คุณยังร้องเพลงเข้ากับอะมิเซ็นที่เกืออย่างโคะอะมะบรระเลงเลย ฉันไม่ได้หึงหวงคุณนะคะ แต่ฉันไม่รู้เลยว่าคุณฝึกฝนจนเก่งขึ้นถึงขนาดนี้ คิดว่าไม่ว่าเมื่อไรคุณก็ยังเป็นคุณเหมือนเมื่อก่อน ฉันแทบไม่เข้าใจคุณเลย ฉันรู้สึกว่าคุณช่างโง่เขลาที่คุณคงเคยนึกไม่พอใจตัวฉันที่เป็นแบบนี้แน่นอน เมื่อคุณยืนอยู่ในโลกกว้างอันไร้ขอบเขตก็เป็นธรรมดาที่หูตาจะกว้างไกล ส่วนฉันทั้งเข้าทั้งเย็นได้แต่ใช้ชีวิตไปเรื่อยๆ โดยไม่ทุกข์ร้อนภายในบ้านแคบๆ ตอนนี้อะมิเซ็นคิดถึงอนาคตอันน่าเศร้าว่าสุดท้ายคุณก็จะเบียดฉันก็ให้รู้สึกเจ็บปวด... คิดเรื่องนี้ขึ้นมาแล้วก็นี่จึงรู้สึกเหงา รู้สึกสมเพศตัวเองจนทนไม่ได้ ฉันรู้ว่าไม่ควรพูดเรื่องพวกนี้ให้คุณฟัง แต่ก็ผลอพุดออกไปแล้ว ฉันอาจคิดเกินไปก่อนใช้ แต่ไม่ว่าอย่างไรฉันก็อครู้สึกเช่นนี้ไม่ได้ ฉันควรทำอย่างไรดีคะ ฉันก็ได้แต่วิตกกังวล

ความเหงาและความกังวลของ โอะมะชิเป็นผลมาจากสภาพของผู้หญิงที่ถูกจำกัดอยู่แต่เพียงในบ้าน เมื่อเห็นสามีก้าวไปข้างหน้าขณะที่ตนเองยังหยุดยืนอยู่ที่เดิม ไม่อาจก้าวไปด้วยกันได้ โอะมะชิจึงรู้สึกกังวลว่าสามีอาจจะเบียดหน้าและทอดทิ้งตนเข้าสักวัน สอดคล้องกับความเห็นของ โช เคะอิฉุกุ (趙惠淑) ในหนังสือเรื่องการศึกษาผลงานของฮิงุชิ อิชิโยว่า เมื่อเห็นสามีร้องเพลงเก่งขึ้น โอะมะชิจึงได้สำนึกว่าตนกับสามีอยู่ในสภาพแวดล้อมที่แตกต่างกัน สามีนั้นอยู่ในโลกกว้างที่ไร้ขอบเขต ส่วนตนเองอยู่ภายในบ้านแคบๆ ที่จำกัด โอะมะชิตระหนักถึงความรวดเร็วในการพัฒนาตนเองที่แตกต่างกัน ยิ่งเวลาผ่านไปเท่าไร ระยะห่างระหว่างคนสองคนที่ความเร็วในการพัฒนาตัวเองต่างกันก็ยิ่งเพิ่มมากขึ้น โอะมะชิเปรียบเทียบตัวเองกับสามีแล้วจึงสำนึกว่าตัวเองไร้ความสามารถ ไม่อาจตามสามีซึ่งพัฒนาตัวเองไปอย่างรวดเร็วได้ทัน อีกทั้งไม่สามารถย่นระยะห่างที่เกิดขึ้นระหว่างตนกับสามีได้อีกด้วย⁹ เป็นเหตุให้โอะมะชิรู้สึกไม่มั่นคง กล่าวคือ สำหรับโอะมะชิแล้ว ความสำเร็จของสามีที่ตนเองชื่นชมเป็นพิเศษที่สังคมมอบให้กับผู้ชายเท่านั้น และถือเป็นสิ่งน่ากลัวที่ทำให้ความเร็วในการพัฒนาตนเองของตนกับสามีแตกต่างกัน¹⁰ พุดอีกอย่างหนึ่งคืออาการซึมเศร้าและความกังวลของโอะมะชิเป็นผลผลิตของการกดขี่ผู้หญิงในรูปแบบใหม่ซึ่งเกิดขึ้น

⁹ 趙惠淑、『樋口一葉作品研究』専修大学出版局、2007年、p.199

¹⁰ Ibid., pp.199-200

จากการแบ่งหน้าที่ระหว่างชายหญิงในสังคมสมัยใหม่ที่กำหนดให้ผู้ชายทำงาน ผู้หญิงดูแลบ้าน¹¹ คำพูดของโอะมะซึจึงแสดงให้เห็นถึงสถานภาพของผู้หญิงที่ถูกจำกัดขอบเขต รวมถึงสภาพจิตใจของผู้หญิงที่ต้องทนอยู่ภายใต้ความกดดันที่ถูกสามีทิ้งไว้ข้างหลังเพียงลำพังได้เป็นอย่างดี

ทว่า เกียวซุเกะผู้เป็นสามีกลับไม่ใส่ใจและบอกรรยว่าความรู้สึกนั้นเป็นแค่ความหึงหวง หลังจากนั้น โอะมะซึได้รู้ว่าสามีแอบไปมีภรรยาบ่อยจนมีลูกชายด้วยกันหนึ่งคนอายุประมาณ 11 ปี เกียวซุเกะปกปิดฐานะที่แท้จริงของลูกนอกสมรสไว้ และพยายามจะรับเด็กเข้ามาเป็นบุตรบุญธรรม เพราะตัวเองแต่งงานกับโอะมะซึมาร่วมสิบปีแล้วแต่ยังไม่มียุติ สู้สุดท้ายโอะมะซึก็ไม่กล้าออกปากตำหนิการกระทำของสามีจึงล้มป่วยทั้งร่างกายและจิตใจ ชิบะเค็กรับใช้คอยเฝ้าดูแลโอะมะซึอย่างใกล้ชิดจนพวกสาวใช้ถือว่าทั้งคู่เป็นชู้กัน เมื่อข่าวลือแพร่ไปเกียวซุเกะจึงตัดสินใจแยกทางกับโอะมะซึ ดังตอนที่ว่า

憂うれかりしはその夜よのさまなり、車くるまの用意ようい何なにくれと調とへさせて
 後のち、いふべき事ことあり此方こなたへと良人をのいふに、今いまさら恐ろしうて
 書齋しよさいの外とにいたれば、今宵こよひより其方そなたは谷中やなかへ移るべきぞ、此家このいゑ
 をば家いゑとおもふべからず、立帰たちかへらるゝ物ものと思ふな、罪おとはおのづ
 から知しりたるべし、はや立たて、とあるに、夫それは余あまりのお言葉ことば、
 我われに悪わるき事ことあらば何なにとて小言こごとは言いひ給たまはぬ、出だしぬけの仰おほせは
 聞ききませぬとて泣なくを、恭助けうすけ振ふりむみ、理由わけあれ
 ばこそ、人ひと並ならぬ事ことともなせ、一々ざいの罪状じやういひ立たんは憂うれかる
 べし、車くるまの用意よういもなしてあり、唯ただのり移うつるばかりと言いひて、つ
 と立たちて部へやの外とへ出いで給たまふを、追おひすがりて袖そでをとれば、放はなさ
 ぬか不埒ふらち者ものと振切ふりきるを、お前まへ様さまどうでも左様さやうなさるので御座ごん
 するか、私わたくしを浮世うきよの捨すて物ものになさりまするお気きか、私わたくしは一人ひとり
 もの、世よには助たすくる人も無なし、此この小ちいさき身みすて給たまふに仔細わけはあ
 るまじ、美事みごとすてゝ此家このいゑを君きみの物ものにし給たまふお気きか、取とりて見み給
 へ、我われをば捨すてゝ御覧ごらんぜよ、一念ねんが御座ごりまするとて、はた
 と白にららむを、突つきのけてあとをも見みず、町まち、もう逢あはぬぞ。

(หน้า 381 - 382)

คืนนั้นช่างเต็มไปด้วยความขมขื่น หลังบอกให้จัดเตรียมรถให้พร้อมแล้ว สามีก็ว่า
 “มีเรื่องจะพูดด้วย มานี่สิ” จนป่านนี้ผู้เป็นภรรยาก็ยังนึกกลัวจึงยืนอยู่นอกห้อง

¹¹ 佐伯順子、『一葉語録』岩波書店、2004年、p.309

หนังสือ สามิพูดขึ้นว่า “นับจากคืนนี้ไปเธอต้องย้ายไปอยู่ที่ยะนะกะ บ้านนี้ไม่ใช่บ้านของเธออีกต่อไป อย่าคิดว่าจะได้กลับมาอีก เธอทำผิดอะไรตัวเธอก็น่าจะรู้ดี รีบไปได้แล้ว” โอะมะชิร้องไห้พลางว่า “คุณพูดเกินไปแล้ว ฉันผิดอะไรก็พูดมาสิคะ มาสั่งปုပ်ปုပ်แบบนี้ฉันไม่ไปหรอก” เคียวซุเกะไม่แม้แต่จะหันกลับมามองยามกล่าวว่า “เพราะมีเหตุผลหรอก ฉันถึงได้ทำเรื่องโหดร้ายแบบนี้ ถ้ายกความคิดของเธอขึ้นมาแจ้งทีละเรื่องมีแต่จะทำให้เธอเจ็บปวดเสียเปล่าๆ รถเตรียมไว้พร้อมแล้ว รอแต่เธอขึ้นไปเท่านั้น” ว่าแล้วก็ลุกออกจากห้อง โอะมะชิตามไปเกาะแขนเสื้อสามิ แต่สามิสบักออกพลางว่า “ปล่อยนะ หญิงแพศยา” โอะมะชิจึงว่า “ไม่ว่ายังไงคุณก็จะไล่ฉันออกไปสินะ คุณคิดจะทำให้ฉันอับอายจนสู้หน้าใครไม่ได้ ฉันมันตัวคนเดียว ไม่มีใครคอยช่วยเหลือ จะทิ้งผู้หญิงตัวเล็กๆ อย่างฉันนะ ง่ายนิดเดียว คุณคิดจะสลัดฉันทิ้งแล้วยึดครองบ้านหลังนี้สินะ ก็ลองดูสิ แน่จริงลองทิ้งฉันดูสิ ฉันก็มีความคิดของฉันเหมือนกัน” ว่าแล้วก็จ้องหน้าสามิ เคียวซุเกะผลักโอะมะชิออกไปแล้วพูดโดยไม่หันมามองว่า “มะชิเราอย่าพบกันอีกเลย”

โอะมะชิถูกสามิบอกเลิกเพียงเพราะข่าวลือว่าคบชู้ทั้งที่ยังไม่มีหลักฐานแน่ชัด ขณะที่สามิ นอกใจโอะมะชิไปมีสัมพันธ์กับหญิงอื่นนับสิบปีจนมีลูกด้วยกันแต่กลับไม่มีใครดำเนิน จดนี้แสดงให้เห็นถึงสถานภาพของผู้หญิงที่ตกเป็นรองผู้ชาย

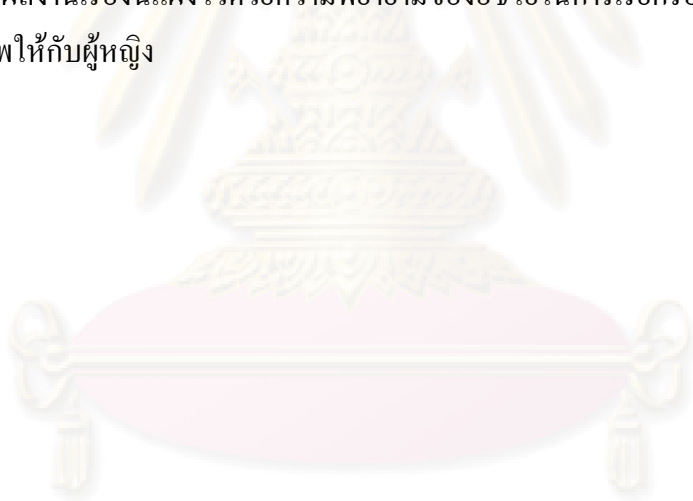
ประเด็นที่น่าสนใจคือโอะมะชิไม่ยอมรับการตัดสินใจฝ่ายเดียวของสามิ ไซแต่เท่านั้นโอะมะชิยังข่มขู่สามิเสียอีกว่าถ้าคิดจะทิ้งกันจริงๆ ตนก็มีวิธีตอบโต้เช่นกัน ถึงแม้ในความเป็นจริงโอะมะชิคงขาดวางสามิไม่ให้เข้ามายึดครองบ้านและทรัพย์สินสมบัติของตนได้ยาก เนื่องจากในยุคนั้นกรรมสิทธิ์ในทรัพย์สินทุกอย่างต้องอยู่ภายใต้การควบคุมของสามิ แต่การกระทำของโอะมะชิในจุดนี้ก็นับเป็นพฤติกรรมที่ต่างไปจากผู้หญิงในยุคเดียวกัน ตามความเห็นของผู้วิจัยการที่โอะมะชิขู่สามิในตอนสุดท้ายนี้ น่าจะแสดงให้เห็นถึงความพยายามของอิชิโยในการเรียกร้องให้ผู้หญิงลุกขึ้นสู้เพื่อปกป้องสิทธิของตัวเอง

9.4 สรุป

ทั้งมิโอะและ โอะมะชิต่างมีพฤติกรรมและลักษณะนิสัยที่ผิดไปจากความคาดหวังของสังคม พฤติกรรมของมิโอะน่าจะแสดงให้เห็นถึงความพยายามของอิชิโยในการเรียกร้องให้ผู้หญิงรู้สึกตัวและตื่นจากการครอบงำของมายาคติที่ผู้ชายสร้างขึ้น ขณะที่พฤติกรรมของโอะมะชิน่าจะแสดงให้เห็นถึงความพยายามของอิชิโยในการเรียกร้องว่าผู้หญิงก็มีสิทธิที่จะใช้ชีวิตตามที่ใจปรารถนาในฐานะมนุษย์คนหนึ่ง ไม่จำเป็นต้องใช้ชีวิตตามกรอบที่สังคมกำหนด อีกทั้งยังน่าจะ

แสดงให้เห็นถึงความพยายามของอิชิโงในการเรียกร้องให้ผู้หญิงลุกขึ้นสู้เพื่อสิทธิของตน รวมทั้งต่อต้านระบบปิตาธิปไตยอีกด้วย

ส่วนในด้านสถานภาพนั้น สถานภาพของมิโอะกับโอะมะซึกิก็เหมือนกับผู้หญิงทั่วไปในยุคเมจิที่ต้องตกเป็นรองผู้ชายและถูกจำกัดอยู่แต่เพียงในบ้าน อันเป็นเหตุนำมาซึ่งความทุกข์ กล่าวคือการถูกจำกัดอยู่แต่ในบ้านทำให้มิโอะไม่อาจยกฐานะความเป็นอยู่ให้ดีขึ้นด้วยตัวเองได้ ได้แต่พึ่งพาและฝากความหวังไว้กับสามี ส่วนโอะมะซึกิก็ไม่ทันการเปลี่ยนแปลงของสามีจนเป็นกังวลว่าจะถูกทอดทิ้ง สิ่งที่น่าสังเกตอีกประการหนึ่งคือทั้งโยะมิโรและเคียวซุเกะต่างก็ไม่เข้าใจจิตใจภรรยาของตน รวมทั้งไม่ใส่ใจค้นหาอย่างจริงจังว่าภรรยาของตนเป็นทุกข์ด้วยเรื่องอะไร สะท้อนให้เห็นถึงสภาพสังคมที่ผู้ชายไม่ใส่ใจความรู้สึกของผู้หญิง และผลจากการไม่ใส่ใจความรู้สึกนั้นก็ทำให้โยะมิโรถูกมิโอะทอดทิ้งซึ่งถ้าโยะมิโรใส่ใจในความต้องการของมิโอะสักนิด มิโอะอาจไม่คิดหนีออกจากบ้านไปก็ได้ ส่วนเคียวซุเกะนั้นก็ต้องเลิกกับโอะมะซึกิเพราะสงสัยว่าโอะมะซึกิมีชู้ ซึ่งถ้าเคียวซุเกะใส่ใจโอะมะซึกิอย่างจริงจัง โอะมะซึกิคงไม่ล้มป่วยจนต้องให้ชิบะมาคอยดูแลและถูกหาว่าเป็นชู้กับชิบะ จุดนี้น่าจะแสดงให้เห็นถึงการตำหนิผู้ชายที่ไม่คำนึงถึงความรู้สึกของผู้หญิงด้วย จึงอาจกล่าวได้ว่าผลงานเรื่องนี้แฝงไว้ด้วยความพยายามของอิชิโงในการเรียกร้องสิทธิสตรีและการสร้างสถานภาพให้กับผู้หญิง

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทที่ 10

บทสรุป

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาเปรียบเทียบตัวละครหญิงในวรรณกรรมของ อิงุชิ อิชियोกับผู้หญิงในยุคเมจิ โดยเน้นศึกษาด้านสถานภาพ รวมถึงพฤติกรรมและลักษณะนิสัยของ ตัวละครหญิงที่ผิดไปจากความคาดหวังของสังคม เพื่อวิเคราะห์หาสารที่ผู้เขียนต้องการจะสื่อ

ผลการวิจัยสรุปได้ว่า ตัวละครหญิงในวรรณกรรมของอิงุชิโยมีสถานภาพเหมือนกับผู้หญิง ในยุคเมจิที่ไร้ซึ่งสิทธิเสรีภาพ ถูกจำกัดบทบาทอยู่แต่เพียงในบ้าน และมีหน้าที่เป็นเพียงแม่และ ภรรยาที่ดีเท่านั้น ส่วนพฤติกรรมและลักษณะนิสัยของตัวละครหญิงที่ผิดไปจากความคาดหวังของ สังคมนั้น ผู้วิจัยเห็นว่าน่าจะแสดงให้เห็นถึงความพยายามของอิงุชิโยในการเรียกร้องสิทธิสตรี ดังต่อไปนี้

ตารางสรุปผลการวิจัย

เรื่อง	ตัวละคร	พฤติกรรมและลักษณะนิสัยที่ผิดไปจากความคาดหวังของสังคม	สถานภาพ	สารที่ผู้เขียนต้องการจะสื่อ
โนะกิโมะรุทซุกิ	โอะโซะเคะ	มีใจให้ชายอื่นที่ไม่ใช่สามี	<ul style="list-style-type: none">ไม่มีสิทธิเลือกคู่ครองด้วยตนเองไม่มีตัวตนในฐานะปัจเจกบุคคล	ผู้หญิงก็เป็นมนุษย์คนหนึ่งที่มีอารมณ์ความรู้สึกและมีสิทธิที่จะแสดงอารมณ์ต่างๆ ออกมาได้
นิโงะริเอะ	โอะสะทซุ	ตำหนิและโต้เถียงสามี	ไม่อาจพึ่งตนเองได้ในทางเศรษฐกิจ	การต่อต้านและความไม่พอใจต่อสถานภาพที่ไม่อาจพึ่งตนเองได้
จูซันยะ	โอะเซะกิ	ต้องการเป็นฝ่ายขอหย่า	<ul style="list-style-type: none">ต้องอดทนและยอมลงให้สามียอมให้สามีนอกใจไม่มีสิทธิเลือกคู่ครองด้วยตนเอง	เรียกร้องให้สังคมเห็นถึงสภาพความเป็นจริงอันขมขื่นของผู้หญิงเพื่อนำไปสู่การปรับปรุงและยกสถานะของผู้หญิงให้พ้นจากการถูกกดขี่
โกะโนะโกะ	จิทซุโกะ	<ul style="list-style-type: none">คือร้อนเอาแต่ใจ ชอบเอาชนะต้องการรู้ทุกเรื่องของสามีไม่เคารพเชื่อฟังสามี ละเลยหน้าที่ภรรยา	<ul style="list-style-type: none">ไม่มีสิทธิเลือกคู่ครองด้วยตนเองไม่อาจหย่าได้หากสามีไม่ยินยอม	• ผู้หญิงก็เป็นมนุษย์คนหนึ่งจึงไม่จำเป็นต้องดีพร้อมตามที่สังคมคาดหวังก็ได้

			• ถูกจำกัดอยู่แต่เพียงในบ้าน	• เรียกร้องให้ยอมรับภรรยาในฐานะคู่สมรสที่เท่าเทียมกัน
อุระมูระชะกิ	โอะริทัช	คบชู	• ไม่มีสิทธิเลือกคู่ครองด้วยตนเอง • ต้องอยู่ภายใต้การควบคุมของสามี	• ผู้หญิงมีสิทธิที่จะรักและใช้ชีวิตตามที่ใจปรารถนาในฐานะมนุษย์คนหนึ่ง • การต่อต้านระบบปิตาธิปไตย
วะระกะระ	มิโอะ	ทะเขอะทะยาน หลงในวัตถุ	ต้องพึ่งพาผู้ชาย	• เรียกร้องให้ผู้หญิงรู้สึกตัวและตื่นจากมายาคติที่ผู้ชายสร้างขึ้น • การต่อต้านระบบปิตาธิปไตย
	โอะมะชิ	พฤติกรรมและลักษณะนิสัยที่ผิดไปจากความคาดหวังของสังคมโดยสิ้นเชิง	ถูกจำกัดอยู่แต่เพียงในบ้าน	• ผู้หญิงมีสิทธิที่จะรักและใช้ชีวิตตามที่ใจปรารถนาในฐานะมนุษย์คนหนึ่ง • เรียกร้องให้ผู้หญิงลุกขึ้นต่อสู้เพื่อสิทธิของตนและต่อต้านระบบปิตาธิปไตย

สถานภาพของตัวละครหญิงในวรรณกรรมสามารถสรุปได้ดังนี้คือ

1. ถูกจำกัดอยู่แต่เพียงในบ้านให้ทำหน้าที่แม่และภรรยาเท่านั้น
2. ไม่อาจพึ่งตนเองได้ในทางเศรษฐกิจ ซึ่งสืบเนื่องมาจากข้อแรกที่ผู้หญิงถูกจำกัดให้อยู่แต่เพียงในบ้าน สังคมไม่เปิดโอกาสให้ผู้หญิงออกมาทำงานหาเลี้ยงตัวเอง ผู้หญิงจึงต้องพึ่งพาผู้ชาย
3. ตกเป็นรองสามี ผู้หญิงต้องเป็นฝ่ายอดทน ยอมรับคำตำหนิของสามีโดยไม่ได้แย้ง ยอมให้สามีนอกใจไปมีหญิงอื่น ยอมถูกสามีบอกละเลิกโดยไม่เป็นธรรม กรณีที่ภรรยาเป็นฝ่ายขอหย่าก็ต้องได้รับความยินยอมจากสามีก่อน ในขณะที่สามีสามารถขอหย่าได้โดยไม่ต้องได้รับความยินยอมจากภรรยา ซึ่งการที่ผู้หญิงต้องตกอยู่ในสถานภาพเช่นนี้ก็สืบเนื่องมาจากการที่ผู้หญิงไม่อาจพึ่งตนเองได้ ภรรยาต้องเป็นฝ่ายพึ่งพาสามี จึงต้องยอมอยู่ใต้อำนาจของสามี
4. ไร้ซึ่งสิทธิเสรีภาพ ไม่อาจเลือกคู่ครองด้วยตนเองได้ และไม่มีตัวตนในฐานะปัจเจกบุคคล เนื่องจากตัวตนของผู้หญิงถูกจำกัดอยู่ภายใต้กรอบความสัมพันธ์กับผู้ชายซึ่งก็คือ พ่อ สามีและลูกเท่านั้น

สถานภาพของตัวละครหญิงดังที่กล่าวมานี้ไม่ต่างจากสถานภาพของผู้หญิงในยุคเมจิเลย ผู้หญิงในยุคเมจิก้ถูกจำกัดอยู่แต่เพียงในบ้านเพื่อทำหน้าที่แม่และภรรยาเช่นกัน รวมทั้งไม่อาจ

พึ่งตนเองได้ในทางเศรษฐกิจ และไม่มีอิสระในฐานะปัจเจกบุคคล เนื่องจากผู้หญิงถูกกำหนดให้อยู่ภายใต้ความควบคุมของผู้ชาย ต้องอุทิศตัวเพื่อสามี ครอบครัวและประเทศชาติในฐานะ “ภรรยาที่ดี มารดาที่ฉลาด” ในเรื่องคุ้มครองผู้หญิงก็ไม่อาจตัดสินใจด้วยตนเองได้ เนื่องจากกฎหมายกำหนดว่าการแต่งงานของสมาชิกในครอบครัวจำเป็นต้องได้รับความยินยอมจากหัวหน้าครอบครัว ยิ่งไปกว่านั้น ภรรยาถูกบังคับให้ตกเป็นเบี้ยล่างของสามี ซ้ำยังถูกมองว่าเป็นบุคคลไร้ความสามารถอีกด้วย กฎหมายเอาผิดภรรยาที่นอกใจสามี แต่ไม่เอาผิดสามีที่นอกใจภรรยา และกรณีที่ภรรยาเป็นฝ่ายขอหย่าจำเป็นต้องได้รับความยินยอมจากสามี ทั้งที่กรณีที่สามีเป็นฝ่ายขอหย่าไม่จำเป็นต้องได้รับความยินยอมจากภรรยา กล่าวได้ว่า ในยุคเมจิผู้ชายมีสิทธิเหนือผู้หญิงในทุกด้านอย่างถูกต้องตามกฎหมาย สถานภาพของผู้หญิงจึงตกเป็นรองผู้ชายอย่างมาก ตัวละครหญิงในวรรณกรรมของอิชิโอยะจึงสะท้อนให้เห็นถึงสถานภาพของผู้หญิงในยุคเมจิที่ถูกกดขี่ภายใต้สังคมนิยมปิตาธิปไตยได้เป็นอย่างดี

สำหรับสารที่ผู้เขียนต้องการจะสื่อผ่านทางพฤติกรรมและลักษณะนิสัยที่ผิดไปจากความคาดหวังของสังคมนั้น สามารถสรุปได้ดังนี้คือ

1. ผู้หญิงก็เป็นมนุษย์คนหนึ่งที่มีอารมณ์ความรู้สึกและมีสิทธิที่จะแสดงอารมณ์ต่างๆ ออกมาได้ รวมถึงมีสิทธิที่จะใช้ชีวิตตามที่ใจปรารถนา โดยไม่จำเป็นต้องปฏิบัติตัวเป็นคนดีตามที่สังคมคาดหวังก็ได้
2. สังคมควรปรับปรุงและยกสถานะของผู้หญิงให้พ้นจากการถูกกดขี่ อีกทั้งควรยอมรับภรรยาในฐานะคู่สมรสที่เท่าเทียมกันด้วย
3. การต่อต้านระบบปิตาธิปไตยและความไม่พอใจต่อสถานภาพที่ไม่อาจพึ่งตนเองได้ของผู้หญิง
4. การเรียกร้องให้ผู้หญิงรู้สึกตัวและตื่นจากมายาคติที่ผู้ชายสร้างขึ้น รวมถึงลุกขึ้นต่อสู้เพื่อสิทธิของตน

หากย้อนกลับไปมองในช่วงที่อิชิโอยะสร้างสรรค์ผลงานเหล่านี้ขึ้นมาแล้วจะเห็นว่า ทศวรรษเมจิที่ 20 (ค.ศ. 1887 – 1896) มีตำราการศึกษาของสตรีพิมพ์จำหน่ายเป็นจำนวนมาก เช่น *ศาสตร์การเรือน* 『家政学』 ของมิโมะคะ อูตะโกะ (下田歌子) (1 พฤษภาคม ค.ศ. 1893) *คู่มือการเรือน* 『家政菜』 ของกันสะวะ ฉินซะกุ (寒沢振作) (30 มกราคม ค.ศ. 1894) และ *สารานุกรม เล่ม 4 แนะนำการเรือน* 『日用百科全書第四編 家政案内』 ของคิมิงะมิ มิชิโอะ (岸上操) (20 สิงหาคม ค.ศ. 1895) จุดร่วมของตำราทั้งสามเล่มคือคำสอนที่ว่า หน้าที่ดูแลบ้านเป็นงานของผู้หญิง เป็นหน้าที่สำคัญที่นำพาความรุ่งโรจน์และเสื่อมสลายมาสู่ประเทศชาติทางอ้อมไม่ต่างกับการรับใช้ชาติของผู้ชาย แต่เบื้องหลังคำสอนเหล่านี้คือการบังคับให้ผู้หญิงว่าง่ายอุทิศตนและอดทนไม่ต่างกับที่แล้วว่า¹ กล่าวคือ สังคมยังคาดหวังให้ผู้หญิงเป็น “ภรรยาที่ดี มารดาที่

¹ 峯村至津子、『一葉文学の研究』岩波書店、2006年、pp.219-220

ฉลาด” ดังนั้นการที่ตัวละครหญิงของอิชิโยมีพฤติกรรมที่หลุดไปจากกรอบของการเป็น “ภรรยาที่ดี มารดาที่ฉลาด” น่าจะแสดงให้เห็นถึงการเรียกร้องสิทธิสตรีในแง่มุมต่างๆ ดังที่กล่าวไปแล้วข้างต้น

ประเด็นหนึ่งที่ไม่ควรมองข้ามคือความเปลี่ยนแปลงของตัวละครหญิงในผลงานช่วง ค.ศ. 1895 และ ค.ศ. 1896 หากเปรียบเทียบผลงานในช่วง ค.ศ. 1895 อันได้แก่ *โนะกิโมะรุทซูกิ นิโงะริเอะ* และ *จูซันยะ* กับผลงานในช่วง ค.ศ. 1896 อันได้แก่ *โคะโนะโกะ อูระมุระซะกิ* และ *วะระกะระ* แล้ว จะเห็นว่าตัวละครหญิงในผลงานช่วง ค.ศ. 1895 ยังคงมีลักษณะของแม่และภรรยาที่ดีอยู่ เช่น รักลูก ขอมทำทุกอย่างเพื่อลูก และดูแลเอาใจใส่สามี เป็นต้น แต่ตัวละครหญิงในผลงานช่วง ค.ศ. 1896 กลับมีลักษณะที่ตรงกันข้ามกับการเป็นแม่และภรรยาที่ดี เช่น ไม่รักลูก ไม่ใส่ใจดูแลบ้าน นอกใจสามี เป็นต้น จุดนี้แสดงให้เห็นถึงพัฒนาการของตัวละครหญิงที่มีความซับซ้อนมากขึ้น สมเป็นมนุษย์มากขึ้น เปลี่ยนไปเป็นตัวละครหลายมิติ (Round Character) ที่มีทั้งด้านดีและด้านร้ายในตัวเอง ความเปลี่ยนแปลงนี้ น่าจะแสดงให้เห็นถึงความพยายามของอิชิโยในการสร้างพื้นที่ให้กับผู้หญิงในฐานะมนุษย์ที่มีเลือดเนื้อ มีอารมณ์รัก โลภ โกรธ หลง สามารถจะเป็นคนดีหรือไม่ดีก็ได้ เช่นเดียวกับผู้ชาย

ตามความเห็นของผู้วิจัย แม้การที่ผลงานแต่ละเรื่องจบลงแบบคลุมเครือโดยไม่รู้ว่าจะสุดท้ายแล้วชีวิตของตัวละครหญิงแต่ละตัวจะพบกับบทสรุปเช่นไร เช่น *โนะกิโมะรุทซูกิ* ที่จบลงแค่โอะโสะตะหั่วเราะและเผาจดหมายทิ้ง *นิโงะริเอะ* ที่จบลงแค่โอะสะทซุตัดสินใจออกจากบ้านโดยไม่ได้บอกว่าจะอนาคตโอะสะทซุจะอย่างไรต่อไป *วะระกะระ* ที่จบลงแค่โอะมิชิบอกว่าจะไม่ยอมหย่ากับสามีแต่ไม่ได้บอกว่าโอะมะชิทำสำเร็จหรือไม่ เป็นต้น ตอนจบเช่นนี้น่าจะแสดงให้เห็นว่าสุดท้ายแล้วผู้หญิงอาจจำต้องพ่ายแพ้ต่อระบบและกลับไปใช้ชีวิตอยู่ในกรอบที่สังคมกำหนด เช่นเดียวกับตัวอิชิโยเอง แต่อย่างไรก็ตาม การที่อิชิโยเลือกใช้ตัวละครหญิง โดยเฉพาะตัวละครภรรยาที่ถูกขังจากสังคมยิ่งกว่าผู้หญิงที่ยังไม่แต่งงาน ขึ้นมาเป็นตัวละครเอกแทนที่จะใช้ตัวละครชาย หรือให้ตัวละครหญิงเป็นแค่เพียงตัวละครชายขอบ ก็นับเป็นการให้ความสำคัญและสร้างพื้นที่ให้กับผู้หญิง ทำให้ผู้หญิงได้ก้าวออกมามีบทบาทมากขึ้นแล้ว ถึงแม้ในท้ายที่สุดอิชิโยจะไม่อาจเอาชนะระบบปิตาธิปไตยที่ยังรากลึกในสังคมญี่ปุ่นขณะนั้นได้ แต่อิชิโยก็ถือเป็นนักเขียนอาชีพหญิงคนแรกที่กำลังก้าวขึ้นมาเรียกร้องสิทธิสตรี พร้อมทั้งชี้ให้เห็นถึงสถานภาพของผู้หญิงที่ถูกกดขี่ได้อย่างชัดเจน

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

รายการอ้างอิง

ภาษาญี่ปุ่น

- 青木一男、「『十三夜』覚書」（『論集樋口一葉』おうふう、1996年）
- 青木一男、「樋口一葉の描いた女性」（『城西文学 22』、1997年）
- 青木一男、「『われから』人妻物語への試み」（『国文学 解釈と鑑賞 68』、2003年）
- 青木一男、「われから」（『解釈と鑑賞 68-5』、2003年）
- 石川太郎編、『女大学集』平凡社、1972年
- 石月静恵・藪田貫編、『女性史を学ぶ人のために』世界思想社、1999年
- 宇佐美毅、「樋口一葉『にぎりえ』—〈女たち〉の声—」（『解釈と鑑賞 56』、1991年）
- 遠藤伸治・有元伸子、「樋口一葉『にぎりえ』における性の二重規範（ダブル・スタンダード）」（『近代文学試論 35』、1997年）
- 奥田暁子編、『女と男の時空—日本女性史再考 v 闘ぎ合う女と男—近代』（全6巻・別巻1）藤原書店、1995年
- 菅聡子「一葉の〈わかれ道〉—御出世といふは女に限りて—」（『国語と国文学 70-2』、1993年）
- 菅聡子・関礼子校注、『樋口一葉全集 新日本古典文学大系明治編 24』岩波書店、2001年
- 北川秋雄、『一葉という現象—明治と樋口一葉』双文社出版、1998年
- 木谷喜美枝監修、『樋口一葉と十三人の男たち』青春出版社、2004年
- 北本美沙子、「『にぎりえ』試考—〈お初〉と〈お力〉—」（『大妻国文 32』、2001年）
- 木村真佐幸、「一葉文学にあらわれた女性像—特に「にぎりえ」における近代的自我の問題—」（『国語国文研究 36』、1967年）
- 木元伸祐. 1993. 樋口一葉作品にみる女性像—妻の歩み— [Online]. Available: <http://ci.nii.ac.jp/naid/110000208476/>
- 戸松泉、「樋口一葉『十三夜』試論—お関の〈決心〉—」（『相模女子大学紀要 55A』、1991年）
- 小森陽一、「囚われた言葉／さまよい出す言葉」（『文学 54』、1986年）
- 佐伯順子、『一葉語録』岩波書店、2004年
- 佐藤慶子、「樋口一葉とその時代—新聞記事に見る世相—」（『やまとうた 17』、2000年）
- 白崎昭、『樋口一葉日記の世界』鳥影社、2005年
- 女性史総合研究会、『日本女性史 第4巻 近代』東京大学出版会、1994年
- 新・フェミニズム批評の会編、『樋口一葉を読みなおす』學藝書林、1998年
- 杉山晴美、「樋口一葉論—『にぎりえ』にみる別れ—」（『常葉文学 5』、1980年）
- 関礼子、「〈読む〉ことによる覚醒—『軒もる月』の物語世界—」（『亜細亜大学教養部紀要 43』、1991年）
- 関礼子、『姉の力 樋口一葉』筑摩書房、1993年

- 関礼子、『語る女たちの時代 一葉と明治女性表現』新曜社、1997年
 総合女性史研究会編、『史料にみる日本女性のあゆみ』吉川弘文館、2007年
 高田知波、「『こわれ指輪』と『この子』」（『日本近代文学47』、1992年）
 高田知波、「『某の上人がためしにも同じく』－『軒もる月』を読む－」（樋口一葉研究会編、『論集樋口一葉Ⅲ』、おうふう、2002年）
 滝藤満義、「人妻たちの系譜－『十三夜』－」（『横浜国大言語研究1』、1983年）
 滝藤満義、「『われから』とその周辺－続・人妻たちの系譜－」（『横浜国大言語研究1』、1983年）
 滝藤満義、「『軒もる月』－悟道を急ぐ女」（『国文学63』、2003年）
 趙恵淑、『樋口一葉作品研究』専修大学出版局、2007年
 西荘保、「『十三夜』－先行する「嫁した女の不幸」の話と比較して－」（『日本文学45』、1996年）
 西尾能仁、「一葉文学における女性解放思想」（『都留文科大学研究紀要7』、1971年）
 橋本のぞみ、「『軒もる月』－〈ニタ心〉とジェンダー・システム－」（『日本女子大学大学院文学研究科紀要10』、2004年）
 藤井淑禎、「うらむらさき」（『解釈と鑑賞51』、1986年）
 フランク・B・ギブニー編、『ブリタニカ国際大百科事典6 小項目事典』ティビーエス・ブリタニカ、1974年
 前田愛、『樋口一葉の世界』平凡社、1981年
 前田愛編、『新潮日本文学アルバム3 樋口一葉』新潮社、1985年
 松坂俊夫、『樋口一葉－作家の軌跡』東北出版、1996年
 松村定考、『評伝樋口一葉』実業之日本社、1967年
 峯村至津子、『一葉文学の研究』岩波書店、2006年
 宮城英昌・大井ミノブ編、『日本の女性史』吉川弘文館、1963年
 山田有策編、「樋口一葉作品論事典」（『国文学39』、1994年）
 渡辺澄子、「一葉作品にみる強い女像」（『日本文学誌要36』、1987年）

ภาษาไทย

พิพาดา ยังเจริญ. ประวัติอารยธรรมญี่ปุ่น. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2539.

ยุวพาส์ ชัยศิลป์วัฒนา. ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับวรรณคดี. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2542.

วารุณี ภูริสินสิทธิ์. สตรีนิยม : ขบวนการและแนวคิดทางสังคมแห่งศตวรรษที่ 20. กรุงเทพฯ : โครงการจัดพิมพ์คบไฟ, 2545.

ประวัติผู้เขียนวิทยานิพนธ์

นางสาว วิวันพร กิจไกรลาศ เกิดเมื่อวันที่ 4 ธันวาคม พ.ศ. 2523 ที่จังหวัดกรุงเทพมหานคร สำเร็จการศึกษาปริญญาอักษรศาสตรบัณฑิต เกียรตินิยมอันดับ 1 สาขาภาษาญี่ปุ่น จากคณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยใน พ.ศ. 2547 ระหว่างศึกษาในระดับปริญญาบัณฑิตเคยได้รับทุนแลกเปลี่ยนระหว่างจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยกับมหาวิทยาลัยริคเคียวเพื่อไปศึกษาภาษาและวรรณคดีญี่ปุ่นเป็นเวลา 1 ปี หลังจากสำเร็จการศึกษาได้เข้าทำงานในบริษัทญี่ปุ่นและลาออกมาศึกษาต่อในระดับปริญญาโท สาขาภาษาญี่ปุ่น คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ใน พ.ศ. 2549

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย